

Martyria

Revistă de teologie și spiritualitate ortodoxă

Corectură

Pr. Constantin Olariu

Concept grafic, tehnoredactare

Atelierul de grafică

Litera

Calluna, Alegreya Sans

Tipar

Dinasty Books

Martyria. Revistă de teologie

și spiritualitate ortodoxă

editată de Arhiepiscopia Râmnicului

Redacția str. Arhiepiscopiei nr. 1

240178 Râmnicu-Vâlcea

telefon 0722 691 506

e-mail editurapraxis@gmail.com

Colegiul Director

ÎPS Dr. Varsanufie, Arhiepiscopul Râmnicului

— Președinte fondator,

Pr. Dr. Ștefan Zară, Pr. Constantin Olariu, Consilieri
ai Sectorului Cultural al Arhiepiscopiei Râmnicului — Directori

Colegiul de redacție (în ordine alfabetică)

Prof. Univ. Dr. Constantin Bălăceanu-Stolnici,
Academia Română

Prof. Univ. Dr. Dan Berindei, Academia Română

Dr. Bogdan Tătaru-Cazaban, Cercetător la
Institutul de istorie a religiilor, Academia Română

Dan Ciachir, scriitor — București

Conf. Univ. Dr. Ion Marian Croitoru, Facultatea de Teologie
Ortodoxă, Universitatea Valahia din Târgoviște

Prof. Univ. Dr. Nae Georgescu, București

Lector Univ. Dr. Octavian Gordon, Universitatea București

Prof. Univ. Dr. Marina Kolovopulu, Facultatea de Teologie,

Universitatea Națională și Kapodistriană din Atena

Prof. Univ. Dr. Mihaela Palade, Universitatea din București

Prof. Univ. Dr. Ioan-Aurel Pop, Președintele Academiei Române

Conf. Univ. Dr. Svetoslav Ribolov, Facultatea de

Teologie Ortodoxă, Universitatea din Sofia, Bulgaria

Prof. Univ. Dr. Ioan Scurtu, membru AOSR — București

Prof. Univ. Dr. Răzvan Theodorescu, Vicepreședinte
al Academiei Române

Conf. Univ. Dr. Nicolae Xionis, Facultatea de Teologie,
Universitatea Națională și Kapodistriană din Atena

An VI, Nr. 1 (XI) ianuarie — iunie 2021

Sumar

STUDIA THEOLOGICA

Întâlnirea și unirea omului **5**
cu Dumnezeu, în taina rugăciunii
ÎPS Varsanufie, Arhiepiscopul Râmnicului

Importanța operei Sf. Sofronie de Vrața **26**
și centralitatea *Kiriakodromion*-ului (apărut la
Râmnicu-Vâlcea, 1806) în dezvoltarea teologiei
morale ortodoxe și în educația duhovnicească
a Bisericii Bulgare
Conf. Dr. Kostadin Nushev

Să stăm bine, să stăm cu frică,
cu credință și cu dragoste! **36**
Prof. Dr. Emerit Dimitrie Țelenghídís

Ridicarea mâinilor mele, jertfă de seară. **39**
Note asupra aspectelor exterioare
ale rugăciunii în scrierile lui Origen
Pr. Dr. Ștefan Zară

Cunoașterea lui Dumnezeu la **47**
Sfântul Chiril al Alexandriei. Pledoarie pentru
o gnoseologie euharistică și rugătoare
Dragoș-Cătălin Jumugă

STUDIA HUMANITATIS

Un veac valah între martiri și trădări **59**
Acad. Răzvan Theodorescu

Despre mazălirea și decapitarea **67**
Sfântului Constantin Brâncoveanu:
detalii din cronicile interne
Dr. Oana-Mădălina Popescu

Episcopul Antim Petrescu – cea mai scurtă **84**
păstorire în scaunul vlădicesc al Râmnicului (I)
Pr. Dr. Laurențiu Rădoi

Fântâna de piatră a Episcopului Filaret (1784) **99**
Dr. Florin Epure

Prin Asia Mică **106**
Dan Ciachir

VERBA PATRUM

Omilia a XXIII-a. Ținută în fața poporului **111**
în Biserica Sfântului Apostol Petru,
în a doua zi de Paști
Sfântul Grigorie cel Mare

SPIRITALITAS

O rugăciune periculoasă: **115**
Povestirea cu Diaconul Synesios
V. Rev. Arch. Maximos Constatas

COLLOQUIUM

Interviu cu Preacuviosul Părinte **119**
Arhimandrit Veniamin Micle

Помелнікѣ Пъринтедѣ Гербасіе Іеромонахѣ Дін Сѣтѣ
 Епископіе Архмнікѣдѣ Іеесте ктїторѣ Лаагастѣ Сѣ
 Бисерікѣ Храмо Сѣ Димїтріе

Віі

Моці

gervasi ieromonax

Калінік Архіерѣ
 Гербасіе Іеромонах
 Маноїла Скімонахія
 Пъдна Флоарѣ Ніколае
 Боніфатіе Монах
 Гербасіе монах
 Шікѣторѣ нѣмѣл лор

Іѡан ерѣ Ана ерѣ
 Костѣнѣдѣ Іѡан
 Георгіе Самфіра Іѡан
 Димїтріе в Сламнѣ
 Маріа : Аков Броскімо
 Шітоѣ нѣмѣл лор : к

Іерѣл дмнѣлнѣ

: Предословіе :

Атестѣ Пъринте аѣдѣрѣтѣ Сѣ Бисерічѣ леі шѣдѣ
 Шіаѣел Іѡн ерѣ аѣ фосѣ Пъринте Сѣнѣцїсѣлѣдѣ
 Трѣп ші сѣдѣжїторѣ ла аѣдѣтѣ Сѣ Бисерічѣ епрѣ аѣ
 Помѣніе 1858 Ноемврие : 5

† VARSANUFIE
Arhiepiscopul Râmnicului

Întâlnirea și unirea omului cu Dumnezeu, în taina rugăciunii

Dumnezeu l-a gândit pe om din veșnicie și i-a dăruit existența în lumea aceasta din iubire, crearea și viața omului neavând nicio altă cauză, în afara iubirii Preasfintei Treimi. Doar pornind de la acest adevăr de credință, omul poate să-și cunoască rostul în această lume. În lumina dreptei credințe, dar mai ales prin întâlnirea cu Dumnezeu în taina rugăciunii, omul cunoaște că el nu este cauza propriei existențe și ajunge astfel să-și trăiască viața, „ca unul ce se știe pe sine avându-și existența ca dar”¹, cum ne arată Sfântul Maxim Mărturisitorul. Raportându-se neîncetat la Creatorul său, omul credincios caută să ajungă asemenea Lui, dobândind îndumnezeirea prin har și, în același timp, printr-o iubire tot mai cuprinzătoare, omul intră în comuniune cu semenii săi, ajungând să îmbrățișeze întreaga creație, în care vede rațiunile necreate ale lui Dumnezeu. Însă, deși „aplecarea către cer o are întreaga lume”, precum observă Sfântul Porfirie, și „către Dumnezeu se întorc toate ființele, fie și inconștient”², mulți oameni nu înțeleg rostul vieții și ajung să îl caute în lucruri mult mai mici decât ei înșiși, cum sunt toate cele create de pe pământ. În urma unei căutări greșite, omul poate ajunge la concluzia că orice lucru care există „se naște fără motiv, se prelungește din slăbiciune și moare din întâmplare”³, cum afirmă filosoful Sartre. Orice om care caută împlinirea vieții prin sine sau prin lucruri create nu face altceva decât să repete păcatul lui Adam, care a căutat să ajungă la îndumnezeire de unul singur, pe o cale proprie, trecând peste voia iubitoare a lui Dumnezeu. Un astfel de om nu vede niciun rost în viața lui, ajunge în luptă cu sine și cu semenii săi, apoi sfârșește zdrobit sub povara nimicului și a morții. Doar omul care-L cunoaște pe Dumnezeu se poate deschide cu toată libertatea spre lucrarea harului dumnezeiesc, nelipindu-și inima de nimic din lumea aceasta. În acest sens, un stareț athonit spune că „tot ce face omul

¹ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Tâlcuire la Tatăl nostru*, în *Filocalia*, II, trad. pr. Dumitru Stăniloae, Editura Humanitas, București, 2005, p. 242.

² *Ne vorbește Părintele Porfirie. Viața și cuvintele*, trad. ierom. Evloghie Munteanu, Editura Egumenița, Galați, p. 193.

³ Jean-Paul Sartre, *Greața*, trad. Marius Robescu, Editura RAO, București, 1997, p. 331.

în afara căutării lui Dumnezeu este o joacă, și încă una periculoasă”, pentru că „până și cel mai mic lucru îl poate face pe om să se complacă în lumea aceasta, să o iubească și, prin urmare, să-și despartă inima și mintea de Dumnezeu”⁴. Astfel înțelegem de ce, la Sfânta Liturghie, întreaga Biserică se roagă, zicând: „Pe noi înșine, și unii pe alții, și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm!”. A

ne închina întreaga viață lui Dumnezeu înseamnă a trăi permanent, ziua și noaptea, înaintea Lui și împreună cu El, iar acest lucru nu-l putem face decât în taina sfintei rugăciuni, pe care Sfântul Ioan Scărarul o numește „însoțirea și unirea omului și a lui Dumnezeu”⁵.

„Pe noi înșine, și unii pe alții, și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm!”. A ne închina întreaga viață lui Dumnezeu înseamnă a trăi permanent, ziua și noaptea, înaintea Lui și împreună cu El, iar acest lucru nu-l putem face decât în taina sfintei rugăciuni. ✠

Rugăciunea este lucrarea firească a omului

La început, Dumnezeu „umbla prin rai, în răcoarea serii” și vorbea nemijlocit cu omul (*Facere* III, 8). Era firesc acest lucru, ca Dumnezeu și omul să vorbească și să trăiască împreună, într-o lume în care toate erau orientate spre Izvorul existenței lor. Însă, după căderea în păcat, când mintea omului s-a întunecat și simțirea i-a fost atrasă mai mult spre cele create, decât spre Dumnezeu, omul a început să ducă o viață nefirească și nu L-a mai putut vedea pe Dumnezeu, ca la început. În aceasta și constă lupta vrăjmașului împotriva noastră, „ca să ne abată din calea cea firească, spre Dumnezeu, și să ne ațintească mintea numai spre cele pământești, spre grija de cele trecătoare”⁶, adică spre o viață nefirească sau opusă lui Dumnezeu. Omul înrobitor de patimi duce o viață nefirească, pe când cel care se raportează permanent la Dumnezeu trăiește firesc. Așa se explică de ce omul necredincios vede rugăciunea ca pe un lucru inutil sau cel mult opțional, pe când cel credincios trăiește rugăciunea ca pe un lucru firesc și absolut necesar. Astfel, nevoia de a se ruga este semn al sănătății lăuntrice a omului, cum observă și Sfântul Diadoh al Foticeii, zicând: „când sufletul va fi întru îndeșularea fireștilor sale roade... cu glas mai vârtos voiește să se roage”⁷.

⁴ Arhim. Emilianos Simonopetritul, *Tâlcuire la viața Cuviosului Nil Calavritul*, trad. ierom. Agapie Corbu, Editura Sfântul Nectarie, Arad, 2010, p. 23.

⁵ Sfântul Ioan Scărarul, *Cartea despre nevoințe*, XXVIII, 1, trad. Pr. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia*, IX, Editura Humanitas, București, 2002, p. 381.

⁶ *Părintele Petroniu de la Prodromu*, Editura Bizantină, București, 2015, p. 427.

⁷ *Everghetinosul*, vol. I-II, trad. Ștefan Voronca, Editura Egumenița, Galați, 2009, p. 307.

Rugăciunea este o poruncă dumnezeiască și o faptă a libertății

Pentru că omul căzut în păcat a ajuns să amestece în viața lui lucrările firești cu cele nefirești, din iubire de oameni, Dumnezeu i-a rânduit porunci spre mântuire. Fiecare poruncă dumnezeiască nu este altceva decât un ajutor, ca omul să rămână liber, să nu ajungă în robia patimilor și să dobândească viața veșnică. Pentru niciun alt motiv nu a poruncit Dumnezeu oamenilor să se roage, ba încă în toată vremea și pentru toată lumea: ne poruncește să priveghem și ne rugăm, atât pentru a nu intra în ispită (*Matei XXVI, 41*), cât și după orice cădere în păcat, pentru a scăpa din robia patimilor (*Matei XVII, 21*); iarăși, să ne rugăm cu credință, atât pentru noi înșine (*Matei XXI, 22*), cât și pentru cei care ne fac necazuri (*Luca VI, 28*), pentru cei care ne vatămă și ne prigonesc (*Matei V, 44*).

Deși este poruncă dumnezeiască, rugăciunea nu trebuie să fie văzută ca o obligație care împovărează, ci ca un mare privilegiu făcut omului de

Rugăciunea nu este o lucrare mecanică sau magică, ci o lucrare de așezare a omului înaintea lui Dumnezeu în deplină libertate, atât din partea lui Dumnezeu, care nu-l forțează pe om, cât și din partea omului, care nu-l poate obliga cu nimic pe Dumnezeu. În această stare de dublă libertate, rugăciunea se desfășoară ca o întâlnire dătătoare de viață. ✠

Dumnezeu. Nu este o lucrare mecanică sau magică, ci o lucrare de așezare a omului înaintea lui Dumnezeu în deplină libertate, atât din partea lui Dumnezeu, care nu-l forțează pe om, cât și din partea omului, care nu-l poate obliga cu nimic pe Dumnezeu. În această stare de dublă libertate, rugăciunea se desfășoară ca o întâlnire dătătoare de viață pentru omul care se încredințează de bunăvoie voii lui Dumnezeu, așteptând împlinirea cuvântului rostit: „Facă-se voia Ta...” (*Matei VI, 10*). Faptul că vorbirea cu Dumnezeu în taina rugăciunii

este un privilegiu reiese și din aceea că toți cei care s-au rugat îndelung au cunoscut sporirea tuturor puterilor lăuntrice, precum iubirea și mila față de întreaga făptură, cunoașterea și înțelegerea lumii acesteia, întărirea voinei și deplina libertate, încă și stăpânirea asupra naturii înconjurătoare. Omul înrobit însă de necredință sau de lene nu va înțelege acest privilegiu, ci se va simți împovărat în vremea rugăciunii, pe care o va face doar pentru că trebuie. Astfel, aceeași lucrare unora le este bucurie, iar altora le este povară, cum spune un scriitor filocalic: „Pe cei începători, legea rugăciunii îi apasă ca un stăpân aspru; dar celor înaintați le este ca dragostea, care împinge pe un flămând la ospaț bogat”⁸. De aceea, la început, Sfântul Porfirie îndeamnă ca „rugăciunea să nu se facă silit”, deoarece „forțarea poate să aducă o împotrivire înlăuntrul nostru, să facă rău”⁹, dând și exemplul unora

⁸ Ilie Ecdicul, *Culegere din sentințele înțelepților*, 107, în *Filocalia*, IV, trad. Pr. Dumitru Stăniloae, Editura Humanitas, București, 2005, p. 266.

⁹ *Ne vorbește Părintele Porfirie. Viața și cuvintele*, p. 207.

care s-au forțat spre această lucrare și s-au îmbolnăvit. Împotriva săvârșirii rugăciunii dintr-un sentiment de obligație vorbește și Părintele Emilianos, zicând că „osteneala din obligație este pierzanie a inimii iubitoare”¹⁰. Pentru că diavolul a reușit să schimbe duhul iubirii ascetice săvârșite în libertate cu acel trebuie lipsit de iubire și bucurie, mulți au ajuns să se simtă împovărați de lucrarea rugăciunii. Așa se explică răspunsul Avvei Agaton, care – fiind întrebat care virtute este cea mai ostenitoare dintre toate – spune: „socotesc că nu este altceva mai ostenitor decât a te ruga lui Dumnezeu”¹¹.

Rugăciunea este darul lui Dumnezeu

Mântuitorul Hristos ne spune: „Fără Mine nu puteți face nimic!” (Ioan XV, 5), nu pentru a ne descuraja, ci mai vârtos pentru a ne face puternici, arătându-se singura cale spre biruință. Înțelegem, deci, că nu ne putem ruga lui Dumnezeu doar prin forțele proprii, ori prin altceva din lumea aceasta, de nu ne va învăța El Însuși, cum dă mărturie și Sfântul Ioan Scărarul: „frumusețea rugăciunii nu se cunoaște prin învățătura altuia. Căci ea are de la sine învățător pe Dumnezeu, Care învață pe om cunoștința și dă celui care cere rugăciunea”¹². În același sens învață și Sfântul Porfirie, zicând: „nimeni nu te poate învăța rugăciunea: nici cărțile, nici Bătrânul, nimeni. Singurul dascăl este dumnezeiescul har... Domnul Însuși ne va învăța rugăciunea”¹³. Faptul că Dumnezeu este Cel Care ne învață și ne dăruiește harul rugăciunii reiese din însăși cererea Apostolilor către Învățătorul lor: „Doamne, învață-ne să ne rugăm!” (Luca XI, 1), cerere căreia Mântuitorul Hristos îi răspunde prin învățarea ucenicilor, și prin ei pe noi, a rugăciunii domnești *Tatăl nostru*. Rămâne însă extrem de importantă îndrumarea duhovnicului, ca prin ascultare smerită cel care se roagă să fie păzit de înșelări și de căderi, cum arată Sfântul Siluan Athonitul: „cel ce voiește fără îndrumător a se îndeletnici cu rugăciunea și, din mândrie, crede că poate a învăța după cărți, și nu va merge la un duhovnic, acela pe jumătate a și căzut în înșelăciune. Celui smerit însă Domnul îi ajută, și de nu se află un îndrumător iscusit, iar el va merge la un duhovnic, oricare ar fi el, pe acela, pentru smerenie, îl va acoperi Domnul”¹⁴.

¹⁰ Arhim. Emilianos Simonopetritul, *Tâlcuire la viața Cuviosului Nil Calavritul*, p. 111.

¹¹ *Patericul Mare*, XII, 3, trad. pr. prof. Constantin Coman, Editura Bizantină, București, 2016, p. 643.

¹² Sfântul Ioan Scărarul, *Cartea despre nevoințe*, XXVIII, 63, p. 394.

¹³ *Ne vorbește Părintele Porfirie. Viața și cuvintele*, pp. 203, 195.

¹⁴ Cuviosul Sofronie Saharov, *Cuviosul Siluan Athonitul*, trad. ierom. Rafail Noica, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2009, p. 315.

Pregătirea pentru întâlnirea cu Dumnezeu în taina rugăciunii

Pentru a ne ruga cum se cuvine lui Dumnezeu nu avem nevoie de o serie de virtuți anterioare, deoarece virtuțile nu sunt atât mijloacele necesare pentru rugăciune, cât mai ales roadele acesteia, cum se observă în scrierea *Pelerinul rus*: „mulți judecă cu totul greșit în lucrul rugăciunii, crezând că mijloacele pregătitoare și nevoințele ascetice produc rugăciunea, iar nu rugăciunea naște toate nevoințele și virtuțile... și de aceea opresc atingerea de rugăciune, prescriind în schimb pregătirea prin nevoințele

...faptele bune urmează rugăciunii, ca unele ce izvorăsc din ea: „multe sunt faptele bune care se cer unui creștin, dar fapta rugăciunii trebuie să fie mai presus de toate faptele, pentru că fără ea nu se poate săvârși nicio faptă bună...

Fără rugăciune nu poți găsi calea spre Domnul, nu poți înțelege adevărul...” ✠

virtuților și biruința asupra patimilor pentru o rugăciune vrednică. În acest caz, ei iau în mod greșit roadele sau urmările rugăciunii drept mijloace și moduri de a ajunge la ea și prin aceasta anulează puterea rugăciunii”¹⁵. În continuare, același lucrător al rugăciunii, pornind de la cuvintele Apostolului Pavel: „Vă îndemn deci, înainte de toate, să faceți cereri, rugăciuni, mijlociri, mulțumiri” (I Timotei II, 1), învață că toate faptele bune urmează rugăciunii, ca unele ce izvorăsc din ea: „multe sunt

faptele bune care se cer unui creștin, dar fapta rugăciunii trebuie să fie mai presus de toate faptele, pentru că fără ea nu se poate săvârși nicio faptă bună... Fără rugăciune nu poți găsi calea spre Domnul, nu poți înțelege adevărul, nu-ți poți răstigni trupul împreună cu patimile și cu poftele, nu-ți poți lumina inima cu Lumina lui Hristos și nu te poți uni mântuitor cu Dumnezeu”¹⁶. Totuși, la rugăciune omul nu se poate așeza fără o anumită pregătire, a cărei importanță o explică Sfântul Porfirie, astfel: „ca să vină Hristos în inimă, trebuie să-L iubiți. Ca să-L iubiți, trebuie ca El să vă iubească mai întâi... Ca să vă iubească, trebuie să fiți vrednici. Ca să fiți vrednici, trebuie să faceți pregătirea”¹⁷. Pregătirea pentru rugăciune se face în primul rând prin oprirea omului de la griji lumești, pentru liniștirea gândurilor, prin cugetarea la Dumnezeu și la scopul rugăciunii, prin împăcarea cu aproapele și mai ales prin cugetarea la propriile păcate, din care se nasc pocăința și smerenia.

Celor care vor să se închine Lui cu vrednicie, Dumnezeu le poruncește: „Opriți-vă și cunoașteți că Eu sunt Dumnezeu!” (*Psalmi* XLV, 10). Nu-L putem cunoaște pe Dumnezeu, decât dacă ne oprim din orice alergătură lumească și ne dăruim pentru un timp unei singure lucrări, închinării lui

¹⁵ Povestirile unui pelerin în căutarea rugăciunii neîncetate, trad. diac. Ioan Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2012, p. 45.

¹⁶ Povestirile unui pelerin în căutarea rugăciunii neîncetate, p. 46

¹⁷ Ne vorbește Părintele Porfirie. Viața și cuvintele, p. 209.

Dumnezeu. Prin această oprire esențială, de fapt, ne dăm seama că Cel înaintea Căruia ne așezăm este viu, ne vede, ne aude și, mai mult, ne cunoaște fiecare gând și adevărata intenție a rugăciunii. De aceea, și Sfântul Ioan de Kronstadt înfrânează graba celui care pornește spre rugăciune și îndeamnă la o atentă cugtare anterioară, zicând: „nu te grăbi să începi rugăciunea! Întărește-ți mai întâi în inimă credința că Dumnezeu este prezent, vede și aude! Să ai pace în inima ta!”¹⁸. La fel îndeamnă și Sfântul Efrem Sirul, în Everghetinos: „Să cunoaștem înaintea Cui stăm la rugăciune, și tot sufletul nostru și inima să fie umilindu-se către Dânsul, și nimic altceva nălucind”¹⁹.

Pe lângă oprirea și orientarea minții spre Dumnezeu, un element esențial al pregătirii pentru rugăciune îl constituie iubirea față de Dumnezeu și față de aproapele. Inima celui care se roagă trebuie să fie iubitoare, ca a unuia care se închină Celui Care este iubirea. Sfântul Porfirie spune că „iubirea este de ajuns pentru a ne aduce în forma potrivită pentru rugăciune”, căci în afara iubirii, nici rugăciunea, nici vreo altă osteneală nu ne ajută cu nimic²⁰. Dacă iubirea de Dumnezeu poate fi însă mai mult o urmare a rugăciunii, decât o trăire anterioară, iertarea și împăcarea cu aproapele nostru rămân însă condiții fundamentale pentru rugăciune, potrivit cuvintelor Mântuitorului Hristos: „Dacă îți vei aduce darul tău la altar și acolo îți vei aduce aminte că fratele tău are ceva împotriva ta, lasă darul tău acolo, înaintea altarului, și mergi întâi și împacă-te cu fratele tău și apoi, venind, adu darul tău” (Matei V, 23-24). Iar darul și altarul nu sunt altceva decât rugăciunea și

inima noastră. Prin iertarea și mila față de cei care ne-au greșit nouă devenim vrednici să îi cerem lui Dumnezeu tot milă și iertare, având ca mărturie cuvântul Său: „Când stați de vă rugați, iertați orice aveți împotriva cuiva, ca și Tatăl vostru Cel din ceruri să vă ierte vouă greșelele voastre. Că de nu iertați voi, nici Tatăl vostru Cel din ceruri nu vă va ierta vouă greșelele voastre” (Marcu XI, 25-26). La iertarea semenilor, înainte de rugăciune, îndeamnă și Sfântul Ioan Scărarul: „Când te pregătești să te înfățișezi Domnului, să-ți fie haina sufletului țesută întreagă din firele, mai bine zis din zalele nepomenirii răului”²¹. Acest lucru îi dă celui ce se roagă îndrăzneală bună în rugăciune, ca unul care nu are pe nimeni grăind împotriva lui, cum arată un Bătrân al pustiei: „Când omul se va păzi ca să nu nedreptățească pe aproapele, atunci îndrăznește să creadă cu gândul că rugăciunea lui a fost primită la Dumnezeu. Dacă nedreptățește cineva pe aproapele, rugăciunea lui va fi urâcioasă și neprimată. Căci suspinul celui nedreptățit nu va lăsa rugăciunea celui care a nedreptățit să ajungă înaintea lui Dumnezeu”²².

Apoi, precum înaintea oricărei slujbe preotul face trei închinăciuni spre răsărit și se roagă smerit lui Dumnezeu, spre a-l întări în slujba ce îi stă înaintea, tot așa și omul care vrea să se roage lui Dumnezeu trebuie să înceapă rugăciunea cu pocăință și cu smerită cugtare, cum spune Sfântul Ioan de Kronstadt: „Punctul de plecare al rugăciunii trebuie să fie totdeauna conștiința ticăloșiei noastre, a sărăciei, a goliciunii și a orbirii noastre”, iar „smerenia minții și a inimii trebuie să fie atributul nedespărțit al rugăciunii”²³. Evanghelia ne dă, ca pildă, rugăciunea vameșului din

18 Sfântul Ioan de Kronstadt, *Către păstoriul duhovnicești*, trad. Cristea Florentina, Editura Egumenița, Galați, 2011, pp. 191-192.

19 Everghetinosul, p. 310.

20 Ne vorbește Părintele Porfirie. *Viața și cuvintele*, pp. 196, 205.

21 Sfântul Ioan Scărarul, *Cartea despre nevoițe*, XXVIII, 4, p. 382.

22 *Patericul Mare*, XII, 33, p. 652.

23 Sfântul Ioan de Kronstadt, *Către păstoriul duhovnicești*, pp. 177, 188.

Templu: „Dumnezeule, milostiv fii mie, păcătosului!” (*Luca* XVIII, 13). Cu sau fără închinăciuni și metanii, o astfel de rugăciune trebuie să fie înainte-mergătoare oricărei alte rugăciuni, în biserică sau acasă, căci rugăciunea se pregătește tot prin rugăciune, precum învață Sfântul Porfirie: „Înainte de rugăciune, omul trebuie să se pregătească prin rugăciune”²⁴. În mod asemănător, citirea Sfintei Evanghelii la Sfânta Liturghie este pregătită printr-o rugăciune citită de preot în taină puțin mai înainte, care începe astfel: „Strălucește în inimile noastre, iubitorule de oameni, Stăpâne, lumina cea curată a cunoașterii Dumnezeirii Tale și deschide ochii gândului nostru spre înțelegerea evanghelicelor Tale propovăduiri...”²⁵. Astfel se roagă și Sfântul Maxim Mărturisitorul, înainte de a tâlculi rugăciunea domnească: „Rog pe Domnul, învățătorul acestei rugăciuni, să-mi deschidă mintea spre înțelegerea tainelor din ea!”²⁶.

Care rugăciune este bineplăcută lui Dumnezeu?

Pe lângă pregătirea pentru rugăciune, ca aceasta să fie primită de Dumnezeu, ea trebuie să fie săvârșită cu scopul de a fi bineplăcută lui Dumnezeu. Văzând cum S-a rugat Însuși Mântuitorul Hristos, dar și Apostolii și sfinții în toate veacurile, înțelegem că rugăciunea pe care o ascultă Dumnezeu trebuie să izvorască dintr-o inimă sinceră, lipsită de viclenie, să fie săvârșită cu toate puterile ființei omenești, cu luare-aminte la cuvintele rostite, să nu fie alcătuită din cuvinte meșteșugite și să ceară doar acele lucruri bune care sunt mai presus de puterea noastră a le dobândi, căutând permanent voia lui Dumnezeu, mai presus de voia noastră. Pe toate aceste însușiri ale rugăciunii vom căuta să le deslușim în continuare.

Rugăciunea sinceră este lipsită de viclenie

În timpul rugăciunii, Dumnezeu caută întotdeauna spre inima noastră, să afle dacă ne dorim cu adevărat lucrul pentru care ne rugăm, iar mai ales atunci când ne rugăm să scăpăm de o anumită patimă sau să dobândim o anumită virtute. Omul trebuie să vrea cu adevărat ca gândirea lui să ajungă precum „gândul” pe care-l avea Domnul Iisus Hristos (*I Corinteni* II, 16) sau, altfel spus, „în vremea rugăciunii și în toată vremea trebuie să ne străduim

²⁴ *Ne vorbește Părintele Porfirie. Viața și cuvintele*, p. 194.

²⁵ *Liturghier*, Editura IBMO, București, 2012, pp. 147-148.

²⁶ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Tâlcuire la Tatăl nostru*, p. 229.

să potrivim duhul nostru cu Duhul lui Dumnezeu”²⁷. Este nevoie, deci, ca omul să rostească sincer cuvintele rugăciunii, să își dorească din tot sufletul să scape din robia unei patimi sau să se roage cu durere pentru mântuirea aproapelui său, ca Domnul să-l cerceteze și să poată spune: Iată om în care nu e vicleșug! (Ioan 1, 47). Dacă omul îl dorește sincer pe Dumnezeu, atunci și Dumnezeu îi primește rugăciunea și Se descoperă omului. Prin urmare, „de voiești ca Dumnezeu să asculte rugăciunea ta, ia aminte mai întâi tu însuși la ea cu credință și rostește-o din inimă!”²⁸. Cei care se roagă doar cu limba sau cu trupul, fără suflet, în mod fățarnic, fac o lucrare potrivnică lui Dumnezeu. Despre o astfel de lucrare mincinoasă a grăit încă din vechime psalmistul, zicând: „Nu este în gura lor adevăr, inima lor este deșartă; groapă deschisă grumazul lor, cu limbile lor viclesesc” (Psalmi 5, 9), iar Însuși Domnul a spus că cei care „de ochii lumii se roagă îndelung își vor lua mai multă osândă” (Marcu 12, 40). Dacă nu suntem sinceri în cuvintele rugăciunii, „vom face însăși rugăciunea noastră mijloc al depărtării de Dumnezeu”²⁹.

Rugăciunea este lucrare a omului întreg

Mântuitorul Hristos „Se retrăgea în locuri pustii și Se ruga” (Luca V, 16), nu pentru că în mijlocul oamenilor nu S-ar fi putut ruga Tatălui ceresc, ci pentru a ne învăța pe noi că atunci când vrem să ne rugăm lui Dumnezeu nu mai trebuie să ne agățăm mintea de nimic din jurul nostru, ci să ne închinăm Lui cu toată ființa noastră, cu toate puterile noastre sufletești și trupești. Astfel S-a rugat Fiul lui Dumnezeu, astfel și ucenicii Săi, precum dă mărturie Sfântul Apostol Pavel: „Mă voi ruga cu duhul, dar mă voi ruga și cu mintea; voi cânta cu duhul, dar voi cânta și cu mintea” (I Corinteni XIV, 15). În urma căderii în păcat, puterile omenești au pierdut unitatea de la început, iar omul a ajuns să se dezechilibreze lăuntric, exagerând când o lucrare, când alta, cum observă unul dintre cuvioșii care au trait în secolul XX: „În urma căderii, destructurați sufletește și trupește, ne rugăm pe bucățele. Fie cu mintea și prea rașionali, fie cu inima și prea sentimentali, fie cu sufletul direct și prea spirituali, ori cu trupul și prea senzuali. Ori idealul mistic este ca răspunsul propriu de iubire către Dumnezeu să fie din Integritatea Ființei, Trup și Suflet, minte și inimă deodată, în unire”³⁰. O rugăciune săvârșită numai cu o parte din ființa noastră parcurge tot

²⁷ Sfântul Ioan de Kronstadt, *Către păstori duhovnicești*, p. 177.

²⁸ Sfântul Ioan de Kronstadt, *Către păstori duhovnicești*, p. 192.

²⁹ Sfântul Ioan de Kronstadt, *Către păstori duhovnicești*, p. 212.

³⁰ *Pateric carpătin. File de isihasm*, Editura Platytera, București, 2017, p. 139.

numai o parte din drumul ei către Dumnezeu. Cuvântul lipsit de gând nu are putere, cum arată Shakespeare într-una dintre piesele lui de teatru:

„Cuvintele-mi zboară-n sus, gândurile-mi rămân jos;
Cuvinte lipsite de gânduri niciodată n-ajung Sus”³¹.

Închiderea gândurilor în cuvintele rugăciunii

Când omul uită înaintea Cui se află
la rugăciune, atunci mintea lui va
aluneca ușor, fie la amintiri, fie la
griji lumești sau planuri de viitor.
În schimb, iubirea de Dumnezeu
ferește mintea de împrăștiere... ❀

Lupta cu gândurile și cu împrăștierea minții în timpul rugăciunii este cunoscută tuturor celor care se roagă lui Dumnezeu. Mai ales sfinții au purtat lupta aceasta, pe care însă au biruit-o, prin îndelungă-răbdare și cu Harul lui Dumnezeu. Ca mintea să nu se mai împrășteie în timpul rugăciunii, ea trebuie

educată puțin câte puțin așa cum învață Sfântul Ioan Scărarul: „Luptă să ridici, mai bine zis să închizi cugetarea în cuvintele rugăciunii, iar dacă, slăbind pentru pruncia ei, cade, ridic-o iarăși; căci e proprie minții nestatornicia, dar e propriu lui Dumnezeu s-o poată statornici”³². Cugetarea se poate închide în cuvintele rostite cu gura atunci când pătrundem cu mintea sensul cuvintelor și le așezăm în inimă, ca pe unele vrednice de iubit și de păstrat. Pentru că atenția la cuvintele rugăciunii trezește și unește întreaga ființă a omului în lucrarea săvârșită, toți Sfinții Părinți îndeamnă spre aceasta, ca și Evagrie: „Atenția minții căutând rugăciune va afla rugăciune; căci rugăciunea îi urmează atenției, mai mult ca orice altceva. De aceea, trebuie să ne sârguim spre ea”³³. Același îndemn îl dau și Bătrânii din pustie, care au aflat calea rugăciunii curate, zicând: „Când stai, făcând rugăciuni, să caute mintea ta la puterea stihului și socotește că înaintea lui Dumnezeu stai, a Celui ce cearcă inimile și rărunchii”³⁴. Când omul uită înaintea Cui se află la rugăciune, atunci mintea lui va aluneca ușor, fie la amintiri, fie la griji lumești sau planuri de viitor. În schimb, iubirea de Dumnezeu ferește mintea de împrăștiere, cum spune Marcu Ascetul: „Rugăciunea neîmprăștiată e semn de iubire față de Dumnezeu la cel ce stăruie în ea”, pe când „negrija de rugăciune și împrăștierea ei sunt dovada iubirii de plăceri”³⁵. Cu cât sunt mai cunoscute rugăciunile și cu

³¹ William Shakespeare, *Hamlet*, III, 3, în *Tragedies*, I, Everyman's Library, David Campbell Publishers, London, 1992, p. 85: *My words fly up, my thoughts remain below; Words without thoughts never to heaven go.*

³² Sfântul Ioan Scărarul, *Cartea despre nevoințe*, XXVIII, 16, p. 384.

³³ Evagrie Ponticul, *Cuvânt despre rugăciune*, 149, trad. pr. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia*, I, Editura Humanitas, București, 2008, p. 91.

³⁴ *Everghetinosul*, p. 309.

³⁵ Marcu Ascetul, *Despre cei ce-și închipuie că se îndreptătesc din fapte*, 97, în *Filocalia*, I, trad. Pr. Dumitru Stăniloae, Editura Humanitas, București, 2008, p. 242.

cât ele se rostesc mai des, cu atât trebuie citite mai atent, ca nu cumva obișnuința să ducă la neatenție sau la plictiseală. Așa cum graba strică treaba, tot așa graba strică rugăciunea. Cuvintele rostite au nevoie de un anumit timp, ca mintea să le înțeleagă, să le dorească și să le așeze în inimă, cum spune Sfântul Ioan de Kronstadt: „Când rostești cuvintele rugăciunii, nu te grăbi, ci dă-le timp să se resimtă în inima ta, să devină cuvintele inimii tale, averea ta!”³⁶. Cuvintele rugăciunii nu trebuie nici sărite, nici scurtate, ci rostite cu toată atenția. Fiind o adevărată hrană a sufletului, cuvintele rugăciunii se aseamănă hranei celei trupesti, care, pentru a-și oferi gustul ei, trebuie să fie mestecată cu răbdare.

Puține cuvinte în rugăciune trebuie rostite de multe ori

Cu privire la forma rugăciunii, iar mai exact la cuvintele care o alcătuiesc, Mântuitorul Hristos ne învață astfel: „Când vă rugați, nu spuneți multe ca neamurile, că ele cred că în multa lor vorbărie vor fi ascultate. Deci nu vă asemenați lor, că știe Tatăl vostru de cele ce aveți trebuință mai înainte ca să cereți voi de la El” (*Matei VI, 7-8*). Înțelegem că atunci când ne rugăm nu avem nevoie de cuvinte multe, ca și cum ar trebui să-l explicăm pe larg lui Dumnezeu simțirile sau nevoile noastre. Că rugăciunea trebuie îmbrăcată în cuvinte simple și clare o spune și Sfântul Ioan Scărarul, astfel: „Să-ți fie țeșătura cererii tale simplă, neîmpestrită în chip felurit. Căci, cu un singur cuvânt, vameșul și fiul risipitor L-au împăcat pe Dumnezeu cu ei... Nu face pe deșteptul în cuvintele rugăciunii tale! Căci

gânguritul simplu și nemeșesugit al copiilor a înduioșat pe Tatăl lor cel din ceruri”³⁷. În îndemnul de mai sus, Domnul Iisus Hristos se referă la cuvintele rugăciunii și la formularea lor, dar nu face referire la durata rugăciunii, despre care știm că trebuie să cuprindă întreaga noastră viață. Prin urmare, soluția vine din rostirea acelorași rugăciuni, fie și numai a uneia singure, dar de cât mai multe ori, cum fac cei care iubesc rugăciunea, despre care Sfântul Ioan Casian spune că „nu se veselesc într-o mulțime de stihuri, ci în înțelegerea minții... că mai de folos este a cânta zece stihuri cu pricepere, decât tot psalmul cu tulburarea minții”³⁸.

Rugăciunea de laudă închinată lui Dumnezeu

Dintre toate rugăciunile, rugăciunea de laudă închinată lui Dumnezeu este întâia și începătoarea tuturor, fiind cea mai dezinteresată. Când Îl laudă pe Dumnezeu, omul se lasă pe sine deoparte, uită de propriile dureri și de necazuri, nu cere nimic pentru sine și nu așteaptă nimic în schimb, ci numai se bucură de Dumnezeu lui, slăvind-l bună-tatea și iubirea revărsate peste întreaga făptură. Acesta este și motivul pentru care orice slujbă sau rugăciune începe cu slăvirea lui Dumnezeu sau cu binecuvântarea Împărăției Lui celei veșnice. Nevoia lăuntrică de a-L lăuda pe Dumnezeu este un lucru firesc, la fel cum înaintea unui apus de soare, a unei cascade sau a unei opere de artă, privitorul este copleșit de încântare și începe să-și exprime fericirea prin laude la adresa lucrului admirat.

³⁷ Sfântul Ioan Scărarul, *Cartea despre nevoințe*, XXVIII, 4 și 8, pp. 382-383.

³⁸ Everghetinosul, p. 308.

³⁶ Sfântul Ioan de Kronstadt, *Către păstorii duhovnicești*, p. 172.

Cum observă un teolog anglican, „orice bucurie legată de ceva se revarsă spontan în laudă”³⁹, de unde tragem concluzia că orice laudă sinceră îndreptată în afara propriei persoane se înfățișează ca „o expresie audibilă a sănătății interioare”⁴⁰. În mod evident, Dumnezeu nu are nevoie de laude omenești, dar omul nu se poate abține să nu-L laude pe Dumnezeu, ca și psalmistul: „Lăuda-Te-voi, Doamne, din toată inima mea, spune-voi toate minunile Tale! Veseli-mă-voi și mă voi bucura de Tine; cânta-voi numele Tău, Preaînalte!” (*Psalmi* IX, 1-2). Fiind plin de bucurie, cel care Îl laudă pe Dumnezeu simte nevoia să îi îndemne și pe alții să Îl laude, ca și aceia să se bucure împreună cu el: „Lăudați pe Domnul și chemați numele Lui; vestiți între neamuri lucrurile Lui. Cântați-I și-L lăudați pe El; spuneți toate minunile Lui. Lăudați-vă cu numele cel sfânt al Lui; veselească-se inima celor ce caută pe Domnul” (*Psalmi* CIV, 1-3). Când omul îl laudă pe Dumnezeu, el nu doar își exprimă bucuria, ci încă și-o sporește, știind că „a te bucura deplin înseamnă a slăvi”⁴¹ sau, altfel spus, slăvirea este bucuria supremă față de lucrul iubit.

Rugăciunea de mulțumire

De mare însemnătate este, apoi, rugăciunea de mulțumire pentru toate binefacerile revărsate de Dumnezeu în viața noastră. Ea se naște dintr-un sincer sentiment de recunoștință față de Cel Care ne poartă de grijă și atunci când noi nu ne dăm seama, motiv pentru care într-o rugăciune de taină din Sfânta Liturghie, Biserica îi mulțumește lui Dumnezeu și pentru binele pe care omul nu-l cunoaște, astfel: „Îți mulțumim Ție și Unuia-Născut Fiului Tău și Duhului Tău celui Sfânt, pentru toate pe care le știm și pe care nu le știm; pentru binefacerile Tale cele arătate și nearătate, ce ni s-au făcut nouă”⁴². Această mulțumire nu este orientată însă numai spre trecut, ca o urmare firească a unor daruri primite, ci și spre viitor, ca o mărturie a sufletului vrednic de a primi noi daruri, cum arată Sfântul Isaac Sirul: „Mulțumirea celui ce primește îl ațâță pe cel ce dă, ca să dea daruri și mai mari decât cele dintâi... Nici un dar nu rămâne fără adaos, decât cel pentru care nu se mulțumește”⁴³. Apoi, mulțumirea nu trebuie să fie numai ecoul lucrurilor care ne plac, al celor pe care noi le considerăm bune, ci și al lucrurilor mai grele din viața noastră, știind că un bolnav

³⁹ Clive Staples Lewis, *Meditații la Psalmi*, trad. Emanuel Conțac, Editura Humanitas, București, 2013, p. 107.

⁴⁰ Clive Staples Lewis, *Meditații la Psalmi*, p. 108.

⁴¹ Clive Staples Lewis, *Meditații la Psalmi*, p. 111.

⁴² *Liturghier*, Editura IBMO, București, 2012, p. 172.

⁴³ Sfântul Isaac Sirul, *Cuvinte despre nevoință*, XXX, p. 145.

nu trebuie să îi mulțumească doctorului doar pentru leacurile dulci, ci de multe ori mai ales pentru cele amare, care au o putere mai mare de vindecare. Mulțumirea noastră trebuie să fie atotcuprinzătoare, urmând îndemnul Sfântului Apostol Pavel: „Dați mulțumire pentru toate, căci aceasta este voia lui Dumnezeu, întru Hristos Iisus, pentru voi!” (I Tesaloniceni V, 18).

Cererile duhovnicești, înaintea celor trupești

Cu privire la rugăciunea de cerere, aceasta nu este doar permisă, ci este chiar poruncită de Mântuitorul Hristos, în repetate rânduri, zicând: „Cereți și vi se va da” (Matei VII, 7); „Toate câte cereți, rugându-vă, să credeți că le-ați primit și le veți avea” (Marcu XI, 24); „Cereți și veți primi, ca bucuria voastră să fie deplină!” (Ioan XVI, 24). Se poate, însă, ca în cererile adresate lui Dumnezeu omul să greșească mult, așezând cererile mici înaintea celor mari, ori cererile trupești înaintea celor duhovnicești. În rugăciunea domnească, Domnul Iisus Hristos ne învață să îi cerem lui Dumnezeu lucruri cu adevărat vrednice de El, lucruri mari, lucruri care sunt mai presus de puterile omenești, precum: Pâinea cea spre ființă – adică pe Acela Care a zis: „Eu sunt pâinea ce s-a coborât din cer” (Ioan VI, 41) –, iertarea păcatelor, ferirea de ispite și izbăvirea de cel viclean (Matei VI, 9-13). Abia după aceste cereri putem adăuga și altele, evident mai mici, pe care însăși Biserica le rostește în Sfânta Liturghie, cum sunt cele pentru bolnavi, pentru cei ce călătoresc, pentru buna rânduire a ploilor, pentru cei din închisori, pentru elevi și studenți și altele. Cei care se roagă doar pentru buna-chivernisire a acestei vieți trecătoare – sănătate, belșug, ferire de boli încalcă porunca Mântuitorului Hristos, Care a zis: „Căutați mai întâi Împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui...” (Matei VI, 33). Prin această poruncă, El a așezat grija de cele trupești, după osteneala pentru dobândirea mântuirii.

Trebuie să-I cerem lui Dumnezeu doar acele lucruri care sunt mai presus de puterile noastre, având credința că „cele ce sunt cu neputință la oameni sunt cu putință la Dumnezeu” (Luca XVIII, 27). Altfel spus, Dumnezeu lucrează în viața omului abia atunci când omul este neputincios. Privind istoria lumii și istoria personală, observăm că „Dumnezeu pare să nu facă de la Sine nimic din ce ar putea delega făpturilor Sale. Ne poruncește să facem încet și împleticit ceea ce El ar putea face în mod desăvârșit și la clipeala ochiului... Pare să implice în fiecare clipă aproape un soi de abdicare divină”⁴⁴. Dar acest lucru vine tot din iubirea desăvârșită a lui Dumnezeu, ca omul să aibă prilejul să devină asemenea Lui. Într-un sinaxar-roman,

⁴⁴ Clive Staples Lewis, *Eficacitatea rugăciunii*, în: *Ferigi și Elefanți. Și alte eseuri despre creștinism*, trad. Emanuel Conțac, Editura Humanitas, București, 2011, p. 119.

Sfântul Simeon cel Nebun pentru Hristos, care îngrijea cu multă osteneală o persoană bolnavă, fiind întrebat de ce nu îi cere lui Dumnezeu să o tămăduiască, așa cum a făcut în cazul altora, răspunde: „Nu trebuie să cerem de la Dumnezeu ceea ce putem face noi, ca oameni... Oare crezi că Dumnezeu singur n-ar dori să-i tămăduiască pe toți oamenii din lume? Dar Lui îi este mai plăcut când om pe om se ajută, pentru că așa se înmulțește în lume dragostea”⁴⁵.

În privința lucrurilor cerute de om lui Dumnezeu, mai înainte de toate trebuie așezată rugăciunea pentru iertarea păcatelor. În urma acestei cereri, omul primește cu adevărat harul lui Dumnezeu. Este nevoie însă de multă atenție la noi înșine, ca inima noastră să fie sinceră atunci când ne cerem iertare pentru păcate. Pornind de la observația că „a ierta și a scuza sunt aproape antonime”, un teolog anglican spune că „ceea ce numim noi a-i cere iertare lui Dumnezeu constă foarte adesea în a-i cere lui Dumnezeu să ne accepte scuzele”⁴⁶. În acest caz, noi nu conștientizăm propria vină, nici nu așteptăm iertarea ca pe un dar, ci îi pretindem lui Dumnezeu să ne înțeleagă și să accepte faptul că am păcătuit în anumite circumstanțe care nu au depins de noi. Apoi, dacă nu noi suntem de vină, Dumnezeu nu are ce să ne ierte. Dar, și în acest caz, omul pierde din vedere partea lui de vină, acea parte care nu poate fi justificată în niciun fel, adică lipsa de atenție și de iubire față de Dumnezeu și față de semenii săi.

Voința omului și voia lui Dumnezeu

Există făgăduințe ale Mântuitorului Hristos care par să promită o împlinire automată a cererilor noastre: „Toate câte veți cere, rugându-vă cu credință, veți primi” (*Matei XXI, 21-22*); „Orice veți cere întru numele Meu, aceea voi face” (*Ioan XIV, 13*). Dar însuși faptul că rugăciunea este o cerere implică împlinirea sau neîmplinirea ei, altfel nu ar mai fi cerere, ci constrângere sau obligarea lui Dumnezeu să Se supună voinței noastre. Este esențial ca fiecare creștin să înțeleagă faptul că rugăciunea nu este un act magic, nici Dumnezeu nu este un mijloc de satisfacere automată a dorințelor omului. Astfel, o rugăciune primită de Dumnezeu nu este întotdeauna și o rugăciune împlinită de El, altfel, am putea spune că nu a fost primită rugăciunea Domnului Iisus Hristos făcută în Ghetsimani, El primind mai apoi paharul morții de care Se temea (*Luca XXII, 42*), nici rugăciunea Apostolului Pavel, care L-a rugat pe Dumnezeu de trei ori să-l tămăduiască de o boală și a auzit de la Acela: „Îți este de ajuns Harul Meu, căci puterea Mea se de-

⁴⁵ Ierom. Savatie Baștovoi, *Nebunul*, Editura Cathisma, București, 2006, p. 59.

⁴⁶ Clive Staples Lewis, *Despre iertare*, în: *Ferigi și Elefanți. Și alte eseuri despre creștinism*, p. 50.

săvârșește în slăbiciune” (II Corinteni XII, 7-9). La fel, Sfântul Siluan Athonitul (†1938), care suferea de cumplite dureri de cap, mărturisește: „Mult am cerut Domnului să mă vindece, dar Domnul nu m-a ascultat... Am înțeles că dacă Domnul nu-mi vindecă durerea de cap, înseamnă că pentru sufletul meu este de folos să mă doară așa”⁴⁷. Astfel înțelegeau sfinții neîmplinirea rugăciunilor făcute cu credință către Dumnezeu, încredințați fiind că voința lor este mai neștiutoare decât voia lui Dumnezeu. De atâtea ori a dovedit Dumnezeu lumii că cele aparent bune pot fi dăunătoare, pe când cele aparent rele pot fi folositoare. Încredințându-vă voința Sa omenească voinei Tatălui ceresc, Domnul Iisus Hristos ne-a învățat cum să ne rugăm, zicând: „Nu voia Mea, ci voia Ta să se facă!” (Luca XXII, 42).

Cereri care privesc viața trupească a omului și petrecerea lui în lumea aceasta trebuie să fie încadrate în cele care privesc dobândirea mântuirii sau cel puțin să nu fie opuse acelor. Celui bun și iubitor de oameni nu îi putem cere decât tot lucruri bune, care nu sunt opuse în niciun fel iubirii de oameni. Aici intervine tensiunea între voința omului și voia lui Dumnezeu, care pe mulți dintre oameni îi ispitește, unii ajungând să creadă chiar că Dumnezeu nu îi aude, nu le primește rugăciunea sau e de neînduplecat. Sfântul Nicodim Aghioritul îndeamnă la o încredere mai mare în voința preasfântă a lui Dumnezeu, decât în voința proprie afectată de păcat: „Gândul tău să fie a uni voința ta cu a lui Dumnezeu, nu a trage voința Lui la a ta. De ce? Voința ta, fiind întinată de iubirea de sine, deseori greșește și nu știe ce cere, dar voința lui Dumnezeu totdeauna este unită cu o negrăită bunătate și nu poate greși niciodată. Deci, ea este canonul și regina tuturor celorlalte voințe”⁴⁸. Același îndemn îl dă și Sfântul Porfirie, zicând: „Să nu-L constrângem cu rugăciunile noastre pe Dumnezeu... Să nu căutăm cu tot dinadinsul a dobândi ceea ce cerem, ci să le lăsăm în voia lui Dumnezeu. Căci, cu cât vânam lucrul pe care îl dorim, cu atât el se depărtează... Atunci când Dumnezeu nu ne dă un lucru pe care îl cerem cu stăruință, înseamnă că are El rațiunea Lui. Are și Dumnezeu tainele Lui. De vreme ce credem în buna Sa pronie... și că voiește totdeauna binele, de ce să nu arătăm încredere?”⁴⁹. Referitor la încrederea în Dumnezeu necesară în vremea rugăciunii, trebuie să nu pierdem din vedere faptul că „Înțelepciunea infinită nu are nevoie să i se spună ce este cel mai bine, iar

Celui bun și iubitor de oameni
nu îi putem cere decât tot lucruri bune,
care nu sunt opuse în niciun fel iubirii de
oameni. (...) Sfântul Nicodim Aghioritul
îndeamnă la o încredere mai mare în
voința preasfântă a lui Dumnezeu, decât
în voința proprie afectată de păcat. ✠

⁴⁷ Cuviosul Sofronie Saharov, *Cuviosul Siluan Athonitul*, p. 358.

⁴⁸ Sfântul Nicodim Aghioritul, *Războiul nevăzut*, Editura Bunavestire, 1999, p. 137.

⁴⁹ *Ne vorbește Părintele Porfirie. Viața și cuvintele*, p. 200.

bunătatea infinită nu are nevoie de îndemnuri pentru a face binele”, motiv pentru care „prin rugăciune și acțiuni nu-l dăm sfaturi lui Dumnezeu”⁵⁰. Iar Sfântul Isaac Sirul arată unele motive pentru care rugăciunile, deși pot fi făcute cu credință și cu iubire, nu sunt și împlinite de Dumnezeu, zicând: „De ceri lui Dumnezeu un lucru și te supune la multă răbdare, întrucât nu te ascultă repede, nu te întrista! Căci nu ești tu mai înțelept ca Dumnezeu. Aceasta ți se întâmplă fie pentru că ești nevrednic să primești ceea ce ceri, fie pentru că nu sunt căile inimii tale pe potriva cererilor tale, ci dimpotrivă, fie pentru că n-ai ajuns la măsura de a primi darul ce-l ceri”⁵¹.

Toate rugăciunile de cerere pot fi rezumate într-una singură, dar atotcuprinzătoare, precum citim în Pateric: „L-au întrebat unii pe Avva Macarie, zicând: Cum trebuie să ne rugăm? A zis lor Bătrânul: Nu este nevoie să îndrugați multe, ci să întindeți mâinile și să ziceți: Doamne, așa cum vrei și cum știi, miluiește-mă!”⁵². De aceea și Sfântul Nicodim spune că „mila lui Dumnezeu este nume sobornicesc și cuprinde toate darurile pe care le cerem de la Dumnezeu”⁵³. O astfel de rugăciune atotcuprinzătoare este cea a minții coborâte în inimă, respectiv: Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine, păcătosul! Repetată la nesfârșit, aceasta înlocuiește mulțime de alte rugăciuni.

Iubirea de Dumnezeu naște rugăciunea neîncetată

Din credință și din iubirea față de Dumnezeu se naște în inima omului dorința de a trăi permanent și veșnic împreună cu El, cum arată Sfântul Siluan Athonitul: „Cel ce iubește pe Domnul, totdeauna își va aduce aminte de El, iar aducerea-aminte de Domnul naște rugăciunea”⁵⁴. Cum Dumnezeu este prezent în tot locul și în toată vremea, la fel, rugăciunea celui care Îl iubește pe Domnul nu încetează nicăieri și niciodată. Atunci când o femeie samarineacă L-a întrebat pe Domnul Iisus Hristos despre locul în care se cuvine să se roage omul, El i-a dat un răspuns bun la o întrebare greșită, arătându-i că este importantă starea în care se roagă omul, iar nu locul în care se află, zicând: „Adevărații închinători se vor închina Tatălui în duh și în adevăr, că și Tatăl astfel de închinători Își dorește” (Ioan IV, 23). De aceea, și Apostolul Pavel spune: „Bărbații să se roage în tot locul, ridicând mâini sfinte, fără de mânie și fără șovăire; asemenea, și femeile”

⁵⁰ Clive Staples Lewis, *Eficacitatea rugăciunii*, în: *Ferigi și Elefanți. Și alte eseuri despre creștinism*, p. 118.

⁵¹ Sfântul Ioan Scărarul, *Cartea despre nevoințe*, XXVIII, nota 868, pp. 387-388.

⁵² *Patericul Mare*, XII, 14, p. 648.

⁵³ Sfântul Nicodim Aghioritul, *Războiul nevăzut*, p. 142.

⁵⁴ Cuviosul Sofronie Saharov, *Cuviosul Siluan Athonitul*, p. 315.

(I Timotei II, 8); „Faceți în toată vremea, în Duhul, tot felul de rugăciuni și de cereri” (Efeseni VI, 18); „Rugați-vă neîncetat!” (I Tesaloniceni V, 17). Dacă limităm rugăciunile noastre în timp și spațiu, respectiv la spațiul bisericii sau la momentele de dimineață și de seară, încă nu am înțeles că noi suntem templu al Sfântului Duh (I Corinteni VI, 19), iar Împărăția Lui este înlăuntrul nostru (Luca XVII, 21). Sufletul nostru este mai presus decât clădirea bisericii, cum spune Sfântul Siluan Athonitul: „Pentru rugăciune ne sunt date bisericile; în biserici slujba se săvârșește după cărți; dar nici biserica nu o iei cu tine, nici cartea nu o ai totdeauna, însă rugăciunea lăuntrică pururea și pretutindenea este cu tine. În sfintele lăcașuri se săvârșesc dumnezeieștile slujbe și viază Duhul Sfânt, dar sufletul este cea mai bună biserică a lui Dumnezeu, și pentru cel ce se roagă în suflet întreaga lume s-a prefăcut în lăcaș sfânt”⁵⁵. Orice rugăciune este un dar al lui Dumnezeu, iar cea neîncetată, cu atât mai mult. În privința dobândirii acesteia, pelerinul rus o încredințează lucrării tainice a lui Dumnezeu, zicând: „Roagă-te așa cum știi și rugăciunea însăși îți va descoperi în ce fel poate fi neîncetată”⁵⁶.

Rugăciunea nu trebuie să se reducă numai la cuvinte și gânduri, oricât de bune ar fi acestea, ci ea trebuie să se extindă la toate dispozițiile și lucrările noastre sufletești și trupești, cum învață Sfântul Vasile cel Mare: „Nu e nevoie negreșit ca cererea să se facă numai prin cuvinte, și nici nu socotesc că Dumnezeu are trebuință să-L amintim prin cuvinte de dorințele noastre, pentru că El știe cele ce ne sunt de folos, chiar dacă noi nu-L cerem... Nu trebuie să facem rugăciunile rostind silabele cuvintelor, ci mai bine împlinind puterea rugăciunii prin libera voință a sufletului nostru

și prin fapte de virtute, care să se întindă pe tot cursul vieții noastre. Ori de mâncați, spune apostolul, ori de beți, ori altceva de faceți, toate spre slava lui Dumnezeu să le faceți (I Corinteni X, 31). Când te așezi la masă, roagă-te! Când iei pâinea să o mănânci, înalță mulțumiri către Cel Ce ți-a dat-o!... Te-ai săturat? Să nu uiți de Binefăcător! Când îți pui cămașa, mulțumește Celui Ce ți-a dat-o!... Așa făcând, te vei ruga neîncetat. Nu-ți faci rugăciunea cu cuvinte, dar unindu-te tot timpul vieții tale cu Dumnezeu prin purtarea ta, viața ta va fi o rugăciune continuă și neîntreruptă”⁵⁷. Această trăire continuă cu Dumnezeu vine din atenția noastră neîncetată la lucrarea Sfintei Treimi în noi, iar mai ales din prezența Mântuitorului Hristos sălășluit în noi prin Sfintele Taine, despre care vorbește Părintele Miron Mihăilescu: „petrecând conștienți toată ziua împreună cu El, se înfripă rugăciunea neîncetată ce izvorăște din străfundul inimii, din credința că El există în mine, El – Stăpânul vieții mele; nu localizat undeva, ci tainic. Priveghind asupra lucrării Sfintei Treimi, rugăciunea va deveni necesitate sfântă. Voi ajunge să nu mai pot a nu mă ruga, întreaga atenție fiindu-mi absorbită de Oaspetele divin care a venit în casa inimii mele”⁵⁸.

Acest mod de închinare lăuntrică și permanentă este văzut ca rezistența supremă în vremurile grele prin care trece uneori omenirea. Îndemnul dumnezeiesc: „Tu, când te rogi, intră în camera ta și, închizând ușa, roagă-te Tatălui tău, Care este în ascuns!” (Matei VI, 6) nu este altceva decât un îndemn la rugăciunea tăcută, dar neîncetată, ascunsă înlăuntrul inimii.

⁵⁷ Sfântul Vasile cel Mare, *Omilia a cincea, la Mucenița Iulita*, III-IV, trad. pr. Dumitru Fecioru, în PSB, 17, Editura IBMBOR, București, 1986, p. 389.

⁵⁸ Părintele Miron Mihăilescu, *Cum să te rogi neîncetat*, Editura Patmos, Cluj-Napoca, 2009, p. 15.

⁵⁵ Cuviosul Sofronie Saharov, *Cuviosul Siluan Athonitul*, p. 317.

⁵⁶ *Povestirile unui pelerin în căutarea rugăciunii neîncetate*, p. 41.

Așteptarea lui Dumnezeu, semnul credinței și al smereniei

Credința unită cu smerenia întărește inima celui care se roagă, astfel încât se așază cu nădejdea înaintea lui Dumnezeu și așteaptă întru toate voia Lui. Însăși această așteptare a lui Dumnezeu poate fi socotită drept cel dintâi rod al rugăciunii omului. Este o mare taină această așteptare, despre care cântă și psalmistul: „Așteptând am așteptat pe Domnul și S-a plecat spre mine; a auzit rugăciunea mea” (*Psalmi XXXIX, 1-2*); „Pentru numele Tău, Te-am așteptat, Doamne; așteptat-a sufletul meu spre cuvântul Tău, nădăjduit-a sufletul meu în Domnul, din straja dimineții până în noapte” (*Psalmi CXXIX, 5-6*). Omul nu este singur niciodată, nici nu poate fi, iar cu atât mai puțin în timpul rugăciunii, când Îl cheamă pe Dumnezeu și I se închină. De aceea, dacă ni se pare că Dumnezeu este absent, că nu ne aude, trebuie să știm că Dumnezeu este întotdeauna mai prezent decât omul și că fără prezența Lui în noi, nici nu ne-am putea închina Lui. Dă mărturie despre ajutorul dumnezeiesc în vremea rugăciunii Apostolul Pavel, care spune că „Duhul vine în ajutor slăbiciunii noastre, căci noi nu știm să ne rugăm cum trebuie, ci Însuși Duhul Se roagă pentru noi cu suspine negrăite” (*Romani VIII, 26*). Nu doar Duhul Sfânt se roagă în noi, în vremea rugăciunii, ci și Cuvântul lui Dumnezeu sălășluit în noi, precum arată Sfântul Ioan de Kronstadt: „Însuși Dumnezeu Cuvântul stă în fiecare cuvânt al rugăciunii și îl conduce; și Însuși Cuvântul Cel întrupat al lui Dumnezeu Se roagă cu buzele tale”⁵⁹.

Nu-L poate aștepta cu adevărat pe Dumnezeu decât omul smerit, care nu se socotește pe sine vrednic de a-L întâlni pe Dumnezeu. În schimb, în lipsa pocăinței, omul mândru își pierde repede răbdarea, putând chiar să se supere pe Dumnezeu, pentru aparenta Lui absență. „Dar tocmai când îmbrățișez povara, când înțeleg că trebuie să mă rog singur în beznă, când accept iadul și temnița sufletului meu și mă rog acolo fără nădejde, fără Dumnezeu, fără vreo rază de lumină - pentru că nu le merit - atunci acționează Dumnezeu, atunci vine și-mi ridică povara de pe inimă, mă ușurează”⁶⁰, precum mărturisește un stareț athonit. Despre dorința mândră de a-L vedea pe Dumnezeu au vorbit întotdeauna Sfinții Părinți, ca despre una care se poate face pricină de năluciri diavolești și înșelări periculoase, iar împotriva ei au opus cu tărie smerita-cugetare, precum citim: „Unuia dintre frați i s-a arătat diavolul preschimbat în înger de lumină, zicând: Eu sunt Gavriil și am fost trimis la tine. Iar el i-a zis lui: Vezi ca nu cumva să fi fost trimis la altul, căd eu nu sunt vrednic. Și diavolul îndată s-a fă-

⁵⁹ Sfântul Ioan de Kronstadt, *Către păstorii duhovnicești*, p. 200.

⁶⁰ Arhim. Emilianos Simonopetrul, *Tâlcuire la viața Cuviosului Nil Calavritul*, trad. ierom. Agapie Corbu, Editura Sfântul Nectarie, Arad, 2010, pp. 29-30.

cut nevăzut”⁶¹. Și iarăși: „Diavolul, văzându-se pe sine biruit de Bătrân, venind, i s-a arătat, zicând: Eu sunt Hristos! Iar Bătrânul, văzându-l pe el, și-a închis ochii. Atunci, diavolul i-a zis: De ce îți închizi ochii? Eu sunt, Hristos! Și răspunzând, Bătrânul i-a zis: Eu nu vreau să-l văd aici (în lumea aceasta) pe Hristos. Auzind aceasta, diavolul s-a făcut nevăzut”⁶².

Omul care Îl așteaptă cum se cuvine pe Dumnezeu nu simte o lipsă, nici nu se revoltă în sine, nici nu se frământă, ca unul care nu dorește nimic altceva decât să stea înaintea lui Dumnezeu, ca El să-l vadă și să-l miluiască așa cum știe. În acest sens, Părintele Emilianos spune: „Nu are importanță dacă eu mă ating de Dumnezeu. Nu are importanță dacă eu Îl văd pe Dumnezeu. Nu are importanță dacă eu am parte de cunoștința lui Dumnezeu... Dar ceea ce îmi dăruiește siguranță este să nu uit că Dumnezeu e prezent. Prin urmare, chiar dacă obosesc la rugăciune, în înfățișarea mea înaintea lui Dumnezeu, chiar dacă nu-L cunosc pe Dumnezeu, chiar dacă moțai sau nu înțeleg, sau îmi fug cuvintele rugăciunii, sau trăiesc în mii de întunecimi, sunt sigur că în această neștiință a mea, în orbecăiala mea, în acest întuneric al meu, Dumnezeu este prezent, Dumnezeu mă aude, Dumnezeu mă vede, Dumnezeu este de față. Să nu voiesc eu să mă desfățez de El. Să vreau – ca să zicem așa – să Se desfățeze Dumnezeu de mine. Să vreau ca Dumnezeu să Se bucure de mine”⁶³. Cu alte cuvinte, grija omului care se roagă nu trebuie să fie a-L aduce pe Dumnezeu înaintea lui, ci de a se pune pe sine înaintea lui Dumnezeu, nu de a-L vedea pe Dumnezeu, ci ca Dumnezeu să-l

vadă pe el. Așa cum Dreptul Moise „a părăsit Egiptul, fără să se teamă de urgia regelui, căci a rămas neclintit, ca cel care vede pe Cel nevăzut” (Evrei XI, 27), tot așa și omul care se roagă, trebuie să trăiască și să aștepte, ca și cum l-ar vedea pe Cel nevăzut, având în minte cuvintele Mântuitorului Hristos: „Fericiti cei ce n-au văzut și au crezut!” (Ioan XX, 29). Tocmai această așteptare tăcută a lui Dumnezeu este dovada cea mai vie că rugăciunea o fac mai întâi din iubire pentru El, de dorul Lui, iar nu din interes, din iubire față de mine însumi.

Care sunt roadele rugăciunii?

„Roada Duhului este dragostea, bucuria, pacea, îndelungă-răbdarea, bunătatea, facerea de bine, credința, blândețea, înfrânarea, curăția” (Galateni V, 22–23), spune Sfântul Apostol Pavel. Iar scriind despre „fericita rugăciune, sfințita maică a tuturor virtuților”, Sfântul Ioan Scărarul arată roadele rugăciunii prin numirile pe care i le dă acesteia: „Rugăciunea este, după însușirea ei, însoțirea și unirea omului și a lui Dumnezeu; iar după lucrare, este susținătoarea lumii... pod de trecere peste ispite... izvorul virtuților... sporirea nevăzută, hrana sufletului, luminarea minții, securea deznădejdiei... risipirea întristării... micșorarea mâniei... vădirea stării dinăuntru... tribunal, dreptar și scaun de judecată al lui Dumnezeu, înaintea scaunului Judecății viitoare”⁶⁴. La rândul său, Sfântul Maxim Mărturisitorul spune că rugăciunea îmbrățișează tainic șapte lucrări, dând omului „învățătura despre Dumnezeu (teologia), înfierea prin har, egalitatea în cinste cu îngerii, împărtășirea de viață veșnică, restaurarea firii ca să încline spre

⁶¹ Patericul Mare, XV. Despre smerita cugetare, 197, p. 755.

⁶² Patericul Mare, XV. Despre smerita cugetare, 199, p. 755.

⁶³ Arhim. Emilianos Simonopetrul, *Tâlcuire la viața Cuviosului Nil Calavritul*, p. 97.

⁶⁴ Sfântul Ioan Scărarul, *Cartea despre nevoințe*, XXVIII, 1, p. 381.

ea însăși în chip nepătimaș, desființarea legii păcatului și surparea celui rău, care ne stăpânește prin înșelăciune”⁶⁵. Prin rugăciune, omul dobândește tot binele cunoscut, ca și pe cel mai presus de cuget, căci „rugăciunea este mijlocire și unealtă de a primi toate acele daruri care izvorăsc din dragostea și bunătatea lui Dumnezeu”⁶⁶, cum spune Sfântul Nicodim Aghioritul.

Dintre toate foloasele rugăciunii, primul care se simte este bucuria sau pacea inimii, semn că Dumnezeu iartă păcatele și îl îmbracă pe omul rugător în harul Său. Iar bucuria, cu cât este mai plină de har, cu atât dă celui care se roagă iubire față de întreaga făptură, precum dau mărturie cei care au cunoscut-o: „Crezi că ești fiu de împărat... Vrei să îmbrățișezi întreaga creație, pe cea însuflețită și pe cea neînsuflețită. Toti oamenii ți se par a fi îngeri”⁶⁷. Asemenea și pelerinul rus: „Toți, fără excepție, mi se înfățișau la fel de dragi ca niște rude... Mi se părea că toți oamenii deveneau buni cu mine, ca și cum ar fi început toți să mă iubească”⁶⁸. Acesta este începutul asemănării cu Dumnezeu, căci, prin rugăciune, omul dobândește însușiri ca ale lui Dumnezeu, atât cât îi este cu putință, cum învață Sfântul Maxim Mărturisitorul: „Mintea, unindu-se cu Dumnezeu și petrecând în El prin rugăciune și dragoste, se face înțeleaptă, bună, puternică, iubitoare de oameni, milostivă, îndelung-răbdătoare și – simplu vorbind – poartă în sine aproape toate însușirile dumnezeiești”⁶⁹. În taina rugăciunii omul se întâlnește cu Dumnezeu, iar viața Sfintei Treimi se sălășluiește înlăuntrul omului (*Ioan 14, 23*).

Sfântul Isaac Sirul spune că rugăciunea este maica tuturor virtuților, astfel încât ea trebuie căutată înaintea tuturor: „Dobândește maica și ea îți va da copiii. Învață mai întâi să afli rugăciunea și îți va fi ușor să împlinești toate virtuțile”⁷⁰. Apoi, în timp ce se aseamănă lui Dumnezeu prin creșterea în virtuți, omul rugător nu mai este biruit de patimi, căci harul dumnezeiesc îl ocrotește. Când omul își închină întreaga viață lui Dumnezeu, lupta cu patimile nu mai este dusă de omul singur, ci mai mult de Stăpânul său, cum spune Sfântul Nicodim Aghioritul: „Cu rugăciunea vei pune sabia în mâinile lui Dumnezeu, să lupte și să biruie pentru tine”⁷¹. Când omul se așază cu adevărat înaintea lui Dumnezeu și așteaptă

65 Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Tâlcuire la Tatăl nostru*, pp. 229-230.

66 Sfântul Nicodim Aghioritul, *Războiul nevăzut*, p. 136.

67 Ieromonahul Iosif Aghioritul, *Starețul Efrem Katunakiotul*, trad. ieroschim. Ștefan Nuțescu, Editura Evanghelismos, București, 2004, p. 125.

68 *Povestirile unui pelerin în căutarea rugăciunii neîncetate*, pp. 53-54.

69 Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste*, II, 52, trad. Pr. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia*, II, Editura Humanitas, București, 2005, p. 73.

70 *Povestirile unui pelerin în căutarea rugăciunii neîncetate*, p. 46.

71 Sfântul Nicodim Aghioritul, *Războiul nevăzut*, p. 136.

mila Lui, diavolul nu mai are stăpânire asupra lui, cum arată Părintele Petroniu Tănase: „Dacă prin rugăciune mintea se face surdă și mută față de orice gând din afară și stă ca Maria la picioarele Domnului, ascultând cuvintele Lui, atunci te rogi cu adevărat și niciun diavol nu se mai poate apropia de tine”⁷².

Ce lucrare urmează rugăciunii?

Mântuitorul Hristos ne atrage atenția că „Împărăția cerurilor se ia prin străduință și cei ce se silesc pun mâna pe ea” (*Matei XI, 12*). Simpla citire a rugăciunilor nu mântuiește, dacă faptele celui care se roagă nu sunt potrivite voii lui Dumnezeu. Ne arată Învățătorul nostru că după fapte se cunoaște omul, iar nu după cuvinte, când spune: „Nu oricine Îmi zice: Doamne, Doamne, va intra în Împărăția cerurilor, ci cel ce face voia Tatălui Meu Celui din ceruri” (*Matei VII, 21*); și iarăși: „Pentru ce Mă chemați: Doamne, Doamne, și nu faceți ce vă spun?” (*Luca VI, 46*). Când omul se roagă cu adevărat, mai cu adevărat se străduiește să împlinească poruncile dumnezeiești, urmând porunca Lui: „De Mă iubiți, păziți poruncile Mele!” (*Ioan XIV, 15*). Rugăciunea trebuie confirmată prin străduința care îi urmează, cum învață și Sfântul Nicodim: „După rugăciune, silește-te mai mult a deveni începător Darului și virtuții cerute de la Dumnezeu, căci nevoia rugăciunii se cade a fi însoțită, în acest fel, de silința biruinței egoismului nostru. Altfel, a cere cineva o virtute de la Dumnezeu și a nu se nevoi cu toate mijloacele și în toate felurile s-o dobândească, ci a se lenevi, aceasta într-adevăr înseamnă a-L ispiti pe Dumnezeu, iar nu a-L ruga”⁷³.

Prin firea ei, rugăciunea este atotcuprinzătoare

Fiecare om se roagă, în primul rând, pentru propria mântuire, din dorința de a ajunge fiu al lui Dumnezeu și aproapele tuturor celor din jurul său. Însă, prin însăși firea ei, rugăciunea este o lucrare sobornicească în care cerul se unește cu pământul, iar cei vii comunică cu cei adormiți. Când omul ajunge să dobândească iubirea față de Dumnezeu, el nu se mai poate ruga doar pentru propria mântuire, ci ajunge să simtă durerile semenilor săi ca pe ale sale, în așa fel încât ajunge de multe ori să se roage mai mult pentru alții, decât pentru sine. Rugăciunea pentru alții străbate întreaga Sfântă Scriptură, ca un rod al iubirii de aproapele. Cea mai bună

⁷² Părintele Petroniu de la Prodromu, p. 430.

⁷³ Sfântul Nicodim Aghioritul, *Războiul nevăzut*, p. 138.

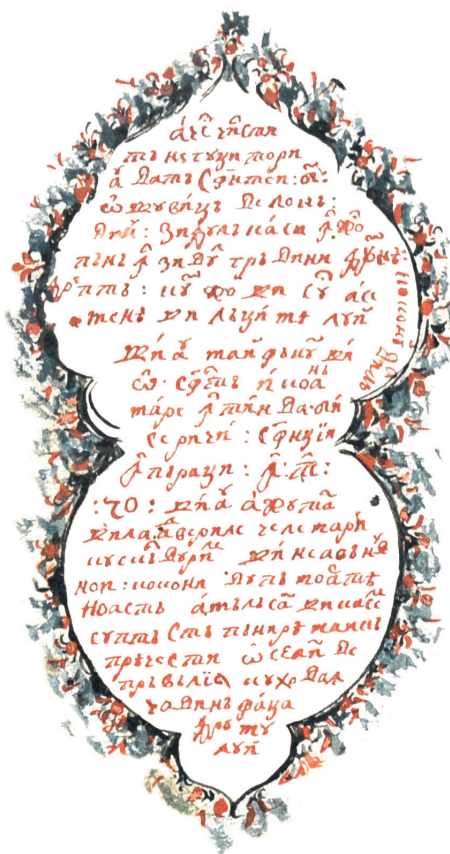
rugăciune pentru alții este ca ei să-L cunoască pe Dumnezeu și să umble în căile Lui, precum însuși Sfântul Apostol Pavel se ruga: „Nu încetăm să ne rugăm pentru voi și să cerem să vă umpleți de cunoașterea voii Lui, într-
tru toată înțelepciunea și priceperea duhovnicească, ca voi să umblați cu vrednicie întru Domnul, plăcuți Lui în toate, aducând roadă în orice lucru bun și sporind în cunoașterea lui Dumnezeu” (Coloseni 1, 9-10). Fiind prin fire

Însă, prin însăși firea ei, rugăciunea este o lucrare sobornicească în care cerul se unește cu pământul, iar cei vii comunică cu cei adormiți. (...) Rugăciunea pentru alții străbate întreaga Sfântă Scriptură, ca un rod al iubirii de aproapele. ❧

atotcuprinzătoare, rugăciunea noastră ajunge să îi cuprindă și pe cei adormiți, care au nevoie de iubirea noastră, așa cum și sfinții ajunși în Împărăția lui Dumnezeu ne cuprind pe noi în rugăciunea lor.

După trimiterea în lume a Domnului Iisus Hristos, întâlnirea și unirea omului cu Dumnezeu în taina rugăciunii rămâne poate cel mai mare dar făcut oamenilor de Părintele ceresc. Pentru a se folosi de acest privilegiu,

omul trebuie să pună început rugăciunii prin preaslăvirea lui Dumnezeu și smerita-cugetare, să continue cu mulțumirea pentru întreaga purtare de grijă a lui Dumnezeu, având conștiința nevredniciei pentru darurile primite, și să încheie cu cererea acelor lucruri folositoare mântuirii.

Conf. Dr.
Kostadin Nushev,
Facultatea de Teologie,
Univ. „Sf. Kliment
Ohridski” din Sofia

*Predici la Duminicile
de peste an.

Importanța operei Sf. Sofronie de Vrața și centralitatea *Kiriakodromion*-ului* (apărut la Râmnicu-Vâlcea, 1806) în dezvoltarea teologiei morale ortodoxe și în educația duhovnicească a Bisericii Bulgare

Sfântul Sofronie de Vrața (1739–1813) este una dintre primele conștiințe naționale și duhovnicești ale poporului bulgar în epoca Renașterii și unul dintre cei dintâi îndrumători duhovnicești și întemeietori ai învățământului și culturii de carte în hotarele noii Bulgariei. La începutul secolului al XIX-lea, ca episcop de Vrața și păstor al Bisericii, el contribuie în mare măsură la edificarea unei literaturi morale și bisericești ortodoxe în limba bulgară, prin predicile și învățăturile sale cu conținut moral, scrise în limba vorbită și înțeleasă de toate straturile societății bulgare de la acea vreme. Prin publicarea cărții sale de predică și învățăături morale, *Kiriakodromion*, apărută la Râmnicu-Vâlcea în anul 1806, Sfântul Sofronie de Vrața devine fondator și întemeietor al tiparului în cultura și literatura bulgară modernă.

Această carte remarcabilă pentru istoria și cultura bulgară modernă a fost tipărită cu binecuvântarea mitropolitului Ungrovlahiei, Dositei și cu sprijinul episcopului Nectarie la tipografia Episcopiei de Râmnic, despre care pomenește cu multă evlavie și recunoștință încă din pagina de titlu a ediției, autorul ei, Sofronie, episcop de Vrața¹.

Această carte este singura lucrare teologică a Sfântului Sofronie de Vrața tipărită în timpul vieții sale și conține predică cu conținut moral și învățăături pentru praznicele creștine și la pericopele evanghelice duminicale pentru tot anul. În anul 1813, marele duhovnic și pedagog bulgar și-a încheiat călătoria în lumea aceasta la București, ca stareț al Mănăstirii Mărcuța și a fost înmormântat la Mănăstirea Șerban Vodă.

Cu evlavie, recunoștință și cinstire pentru învățătura sa duhovnicească, educativă și bisericească, Patriarhia Bulgară l-a canonizat printr-o decizie specială a Sfântului Sinod în anul 1964 și l-a inclus în rândul sfinților și al îndrumătorilor duhovnicești cinstiți de credincioșii bulgari.

¹ Dimitrov, Hr., „Avtenticiniyat «Nedelnik» na Sofroniy Vracianski” – *Godishnik na Duhovnata akademiya*, T.VII(XXXIII), 1957/1958, Sofia, 1958, pp.136-137.

I. Lucrarea Sfântului Sofronie de Vrața ca îndrumător duhovnicesc și luminător al poporului

Ca ucenic și discipol al Cuviosului Paisie de la Hilandar, Episcopul Sofronie de Vrața a continuat lucrarea de trezire și călăuzire a Bisericii și a devenit începătorul legămintelor adresate ierarhiei bisericești bulgare, care este chemată să slujească poporului lui Dumnezeu prin Evanghelie și să continue lucrarea de luminare a poporului bulgar de-un sânge („Testamentul Sfântului Ioan din Rila”) prin predică creștină adevărată și lucrătoare și prin îndrumarea duhovnicească a poporului în limbă bulgară nouă, pe înțelesul poporului.²

Sfântul Sofronie de Vrața este autorul a numeroase colecții de cărți cu un conținut moral pe care le-a alcătuit sub formă de manuscris și a celei dintâi cărți tipărite în limba bulgară modernă. Aceasta este cartea numită *Nedelnic* sau *Kiriakodromion*, care reprezintă o *Colecție de învățături și predici morale*³, scrise chiar de el și alcătuite prin eforturile sale literare personale și prin traduceri realizate din greacă și slavona bisericească. Această colecție conține pericopele Evanghelice din duminicile de peste an și la marile Praznice Împărătești și ale sfinților, însoțite de interpretări teologice adecvate și învățături duhovnicești practice pentru creștini. Această carte bisericească este unul dintre cele mai importante monumente literare ale Renașterii bulgare și un factor important în dezvoltarea învățământului bulgar modern, deoarece este scrisă în limba vorbită de popor și prin forma sa tipărită contribuie la consolidarea limbii bulgare moderne ca limbă literară, dar care intră și în uzul bisericesc. *Kiriakodromion*-ul reprezintă, de asemenea, prima carte cu conținut moral din literatura bulgară modernă a secolului al XIX-lea, care abordează problematica moralei creștin-ortodoxe și care conține tâlcuirile la Evanghelie ale unor Sfinți Părinți precum Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Teofilact de Ohrida (al Bulgariei) și ale altor învățători de seamă ai Bisericii.

După învățătura Sfântului Sofronie de Vrața, Evanghelia lui Hristos este temelia credinței creștine și izvor de lumină duhovnicească, putere harică, înțelepciune și dreaptă judecată pentru om. După tâlcuirea și învățătura sa pastorală, „Evanghelia înseamnă Vestea cea Bună, deoarece ne vorbește despre adevăruri, precum sporirea în împlinirea binelui. Aceasta înseamnă: iertarea păcatelor, adevărul, îndumnezeirea, înfierea de către Dumnezeu, moștenirea binelui veșnic și izbăvirea de chinurile veșnice. Sfânta Evanghelie ne vorbește despre toate lucrările binelui, ne

² Cf. Mitropolit Kalinik Vrachanski, „Veneț na sviatost chrez Golgotskiya podvig n narodoslujenieto” – v: *Sb. Yarko svetilo v rodnata istoria*, Vrachanska Mitropolia, 2009, pp. 20-24.

³ Sv. Sofronii Vrachanski, *Nedelnik. Poluchitelno Evanghelie za vsichki nedeli prez godinata, za Gospodskite i Bogorodichnite praznici i za golemite svetii*. Sveta Gora, ton, 2007.

deprinde cu plinirea lui. Am primit-o lesne, fără nicio osteneală, și am fost învredniciți cu un bine atât de mare pentru harul și iubirea de oameni a lui Dumnezeu”⁴.

2. Povețe duhovnicești și morale adresate preoților bulgari

Episcopul Sofronie de Vrața era încredințat că învățătura creștină care își are izvorul în Evanghelie este începutul binelui, iar necunoașterea este pricina robiei duhovnicești și izvorul necazurilor. Învățătura Evangheliei și adevărurile lui Hristos trebuie primite cu credință fermă și neclintită pentru a contribui la mântuirea și la înnoirea în har a vieții. „De aceea, fii și iubiții mei frați creștini”, scrie Sfântul Sofronie, „să nu acceptăm în mintea noastră felurite îndoieli, ci să credem fără șovăială în cele ce ne spune și ne învață Sfânta Evanghelie și să ne ținem cu tărie de învățătura ei”⁵.

Datorită necesității acestei îndrumări duhovnicești a creștinilor, căpetenia națională și îndrumătorul duhovnicesc al bulgarilor s-a angajat energic în opera de educare a poporului și, încă de pe când era preot în orașul său natal, Kotel, a depus eforturi pentru educarea morală a credincioșilor creștini, dedicându-se unei ample activități pastorale și cărturărești. În această perioadă, la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, datorită stăpânirii otomane străine și influenței bisericilor străine, bulgarii au rămas în urma celorlalte națiuni europene în dezvoltarea spirituală și educațională, deoarece nu aveau școli proprii și erau condamnați să rămână ignorați și ignoranți. Prin datoria sa pastorală de episcop, Sfântul Sofronie de Vrața a descoperit și le-a arătat compatrioților, în principal preoților, adevăratele motive ale situației poporului prin schimbarea personală a acestei condiții spirituale a bulgarilor prin lucrări educative și misionare, prin crearea literaturii creștine în scopul educării poporului și prin organizarea școlilor bisericești unde copiii au deprins „învățături gramaticale și filosofice” pentru a deveni educați și înțelepți.

În scrierile Sfântului Sofronie de Vrața se regăsesc multe învățături morale din tratatele teologice ale epocii, precum și traduceri de pe manuscrisele și cărțile din mănăstirile atonite și de la Lavra Pecerska – Kiev. Biblioteca personală a Sfântului Sofronie de Vrața era bogată în scrieri teologice bisericești în limbile slavonă și greacă, cuprinzând, de asemenea, tratate filozofice din epoca Iluminismului⁶.

În activitatea spirituală și educativă, Sfântul Sofronie de Vrața a fost călăuzit de principiile Evangheliei și de tradițiile bisericești. Potrivit acestu-

⁴ Sv. Sofronii Vrachanski, „Predislovie” – v: Nedelnik, 2007, p. 6.

⁵ *Ibidem*, p.7.

⁶ Cf. Sv. Sofronii Vrachanski. *Catehicheski, omiletichni i pravouchitelni pisaniya* Sofia, Sinodalno izdatelstvo, 1989, pp. 33-189.

ia, educația bisericească adevărată și eficientă ar trebui să fie ghidată de câteva caracteristici principale. „Mai întâi, să predicăm credința cu gura noastră și să-i învățăm și să-i povățuim pe cei care se clatină în adevăr. În al doilea rând, să ne ostenim să arătăm și prin faptele noastre puterea credinței creștine, care este adevărată, bună, dreaptă și ortodoxă. Căci „credința fără fapte este moartă” (Iacov III, 17, 20, 26), așa cum spune Sfântul Apostol Iacov. Așa ne învață și Sfinții Părinți, că numai prin credință fără fapte bune nu există mântuire, și nici prin fapte fără credință”⁷.

Clerul bulgar, prin persoana Sfântului Sofronie de Vrața, s-a încredințat că poporul se va elibera din robie (duhovnicească și politică), prin adevărata iluminare duhovnicească atunci când vor dobândi cunoașterea „legilor adevărului care ne sunt date prin cărți”. De aceea, cărțile trebuie scrise în limba bulgară „simplă” (vorbită), înțeleasă de tot poporul. Potrivit păstorului duhovnicesc, aceasta se datorează faptului că „în zilele noastre și chiar mai mult, în mijlocul poporului bulgar, există mulți oameni neluminați duhovnicește care, deși pot citi, nu înțeleg Sfânta Scriptură, căci aceasta este Legământul lui Hristos. Și dacă nu o cunoaștem și nu o înțelegem, cum vom deveni moștenitori ai Împărăției Cerurilor?”⁸.

Predicile morale, învățăturile și cuvintele episcopului Sofronie de Vrața conțin numeroase adevăruri morale creștine și învățături bisericești despre ascetism în virtuțile evanghelice și lupta împotriva păcatului și a patimilor păcătoase.

3. Perspective bisericești-educăționale și social-creștine

Sfântul Sofronie de Vrața a reorganizat viața bisericească întrucât a fost primul episcop de naționalitate bulgară, rămânând în conștiința tuturor drept adevăratul păstor duhovnicesc al comunității bisericești. A fost episcopul care a început să predice și să scrie în limba vorbită. A fost cel care a creat literatura bisericească tipărită în limba vernaculară, vorbită și înțeleasă de toți bulgarii. Într-o anumită măsură, opera sa este o continuare a lucrării Sfântului Clement de Ohrida și a Episcopului Constantin de Preslav. El aplică, în epoca Renașterii, principii duhovnicești ale învățăturii creștine, aflate la baza școlilor literare de la Preslav și Ohrida, a lucrării literare și bisericești a Sfântului Patriarh Eftimie de Târnovo, în direcția creării unei literaturi bisericești-liturgice și pedagogice și a activității duhovnicesc-naționale a Sfântului Paisie de la Hilandar⁹.

Sfântul Sofronie este purtătorul tuturor acestor tradiții bisericești și literare ale Bisericii bulgare, pe care reușește să le realizeze în condițiile noii epoci, având în vedere nevoile turmei sale¹⁰. Ideile Sfântului Paisie de la Hilandar în privința educației tinerilor bulgari își găsesc continuitate și ating o expresie desăvârșită în persoana episcopului Sofronie de Vrața, precum și în rândul cărturarilor bulgari de mai târziu, precum ieromonahul Neofit din Rila. Catehizarea duhovnicească, potrivit Sfântului Sofronie de Vrața, este principala datorie a clerului, ca păstori

⁹ Cf. Vrachanski mitropolit Kalinik, *Bogoslužebna proslava na Sveti Sofronii Vrachanski*, – Col. Yarko svetilo v rodnata istoriya. Vrachanska mitropoliya, 2009, pp. 16-19.

¹⁰ Cf. Igumen Inokentii (Pavlov), „Arheograficheskie i iztochniko-vedcheskie zametki o rukopisyah Svetitelya Sofroniya, Episkopa Vrachanskogo” – v: *Sveti Sofroniy Episkop Vrachanski. Katehizicheski, omiletichni i nravouchitelni pisaniya*, Sofia, Sinodalno izdatelstvo, 1989.

⁷ Sv. Sofronii Vrachanski, *Nedelnik*, p. 7.

⁸ *Ibidem*, p. 7.

ai poporului credincios și, dacă aceștia nu își îndeplinesc aceste îndatoriri, se fac vinovați de un păcat greu înaintea lui Dumnezeu. Iată cum le vorbește preoților cu privire la convingerile sale: „Și voi, slujitori ai Bisericii, să arătați toți dragoste față de aproapele vostru și în fiecare duminică și sărbătoare să nu vă leneviți, ci neapărat să o citiți în adunarea bisericească, așa încât și oamenii simpli/neînvațați să înțeleagă credința ortodoxă. Oricine, de este preot sau dascăl dacă se lenevește și nu o citește duminică și de sărbători, să fie păcat pentru sufletul său și să dea el răspuns în fața Dreptului Dumnezeu pentru toți oamenii neînvațați, pentru că eu mi-am plinit datoria. Într-adevăr, preoți, frații mei, avem o mare obligație de a învăța poporul creștin neînvațat, deoarece aceștia sunt fiii noștri duhovnicești, ca nu cumva, ascunzând talantul lui Dumnezeu în pământ, să rămânem sub blestem și să se plinească cu noi cuvintele lui Hristos, pe care le-a spus cărturarilor evrei: „Că ați luat cheia cunoștinței; voi înșivă n-ați intrat, iar pe cei ce voiau să intre i-ați împiedicat“ (Luca XI, 52)¹¹.

4. Opiniile Sfântului Sofronie de Vrața despre familia creștină

Sofronie de Vrața și-a îndreptat atenția spre educarea și catehizarea creștinilor și a poporului bulgar, atât de către Biserică, cât și de către familie. Familia este înțeleasă ca o mică biserică de acasă unde creșterea duhovnicească și cea creștină trebuie asigurate îndeosebi de părinții copiilor. De aceea, păstorul duhovnicesc și conștiința națională a poporului bulgar insistă și împărtășește convingerile și îndrumările sale pastorale mai întâi părinților, care trebuie să înțeleagă bine sensul și semni-

El a plasat ajutorul pentru Biserică pe locul al doilea după educația copiilor și a devenit astfel reprezentantul spiritului specific Renașterii bulgare în direcția educației poporului bulgar ca valoare de bază și prioritate pentru creșterea personală, bunăstarea familiei și reînnoirea Bisericii și a poporului. ❀

ficația învățaturii și educării copiilor lor și să își îndeplinească cu responsabilitate datoria creștină de educatori ai acestora. Familia și creșterea copiilor reprezintă una dintre chestiunile principale în activitatea duhovnicească-pedagogică și pastorală a preotului, căci destinul și viitorul întregii națiuni depind de buna creștere creștină a copiilor. Familia este o instituție creștină de bază, binecuvântată de Dumnezeu, care este concomitent o unitate sfântă și o unitate socială. Familia creștină este mai presus de toate o comunitate duhovnicească vie de credință, deoarece în sânul ei copiii nu sunt doar crescuți, ci și educați în conformitate cu virtuțile creștine de bază - credința, nădejdea, dragostea, smerenia, răbdarea și hărnicia. Acestea sunt virtuțile prin care copiii trebuie să crească spiritual ca indivizi și să-și formeze caracterul de tineri treji, patrioți adevărați și oameni cultivați, responsabili de viața lor și de nevoile poporului.

În predicile și omiliile sale duhovnicești, episcopul Sofronie de Vrața subliniază că tații și mamele sunt cei mai buni educatori, chiar mai buni decât profesorii, fiindcă cea mai bună educație este dobândită în familie. În ciuda sărăciei multor familii, el a reușit să-și împlinească programul său duhovnicesc și pedagogic, depășind dezinteresul și chiar neglijența multor părinți, îndemnându-i în privința necesității și utilității învățaturii. I-a

¹¹ Sv. Sofronii Vrachanski, *Nedelnik*, p. 8.

ajutat pe mulți dintre părinții săraci, din mijloace proprii, să-și trimită copiii la școală, încurajându-i și îndemnându-i astfel să lupte pentru învățătură și educație. Viziunea religioasă, morală și pedagogică creștină, a Sfântului Sofronie de Vrața s-a întemeiat pe Sfintele Scripturi și pe scrierile înțelepților și filosofilor antici, din operele cărora a cules sfaturi și învățături utile pentru părinți și adolescenți. Cunoscând bine importanța educației copiilor și tinerilor, el a cerut părinților să investească și ultimele resurse tocmai în educație, interzicându-le deseori să împartă milostenie „călugărilor leneși”. El a plasat ajutorul pentru Biserică pe locul al doilea, după educația copiilor și a devenit astfel reprezentantul spiritului specific Renașterii bulgare în direcția educației poporului bulgar ca valoare de bază și prioritate pentru creșterea personală, bunăstarea familiei și reînnoirea Bisericii și a poporului.

5. Rolul educației și al îndrumării duhovnicești în viața creștinilor

Sfântul Sofronie de Vrața a insistat permanent pentru îmbunătățirea și intensificarea educației atât în viața Bisericii, cât și în familie. Proceda așa, întrucât era conștient de importanța educației pentru moralitatea personală și comunitară a omului, pentru o existență umană demnă și pentru adevărata libertate și realul progres al poporului. Educația și catehizarea duhovnicească în adevărurile Evangheliei sunt utile și mântuitoare pentru fiecare om și, prin urmare, reprezintă un bun duhovnicesc neprețuit și o comoară de preț, pe care Sfântul Sofronie de Vrața o compară cu talantul duhovnicesc din Pilda Talanților rostită de Mântuitorul. Sfântul îi sfătuiește pe toți fiii săi duhovnicești și pe preoții împreună-slujitori să lucreze cu sârguință pentru acest bun duhovnicesc și să nu abandoneze învățătura, pentru a nu se purta ca slujitorul cel leneș și viclean din pilda Evangheliei: „Frații mei, cugetați la sluga aceea, care a ascuns talantul Domnului și răspunsul rău pe care l-a primit de la Domnul (Matei XXV, 26-30). Pentru aceasta, fiecare cititor trebuie să aibă grijă să lucreze cu sârguință pentru a împărtăși cuvântul lui Dumnezeu poporului creștin în adunarea Bisericii. Iar pe voi, dragii mei copii, vă rog să ascultați cu bucurie duhovnicească cele ce vi se spun, ca și cum le-ați auzi de pe buzele lui Hristos. Pentru că atunci când ascultați cu luare aminte acest cuvânt de învățătură, acesta nu numai că vă va intra în urechi, ci se va și înrădăcina în inimile voastre și nu va mai ieși de acolo neroditor, până când va da rod bun”¹².

Sfântul știa bine și înțelegea din bogata sa experiență duhovnicească și din bogata sa lucrare bisericească faptul că slujirea Bisericii pentru binele poporului este direct legată de educație și nu putea începe decât cu în-

¹² Sv. Sofronii Vrachanski, *Nedelnik*, p. 9.

drumarea morală creștină și sporirea culturii întregului popor. Educația lărgeste conștiința și orizonturile culturale ale omului, cultivă virtuțile și schimbă atitudinea acestuia față de destinul poporului și a misiunii Bisericii. Numai oamenii educați și catehizați duhovnicește își pot asuma responsabilitatea pentru viața lor și destinul poporului și pot lupta pentru o existență umană demnă, fără a rămâne leneși și nepăsători față de condiția lor duhovnicească și față de mântuire și, prin urmare, de statutul lor în societate.

6. Milostenia creștină și serviciul social al Bisericii

Concomitent cu misiunea sa educativă și lucrarea predicatorială, Sfântul Sofronie de Vrața a săvârșit și multe fapte de milostenie. Datorită stării precare a poporului – erau atunci multe văduve, mulți orfani și mare foamete în popor – Sfântul Sofronie îi ajuta pe cei nevoiași personal, dar și prin intermediul Bisericii. Urmând principiile evanghelice ale milosteniei creștine, Sfântul Sofronie de Vrața a pus bazele unui sistem de principii etice și sociale creștine elementare, pe care a început să le aplice mai întâi în organizarea vieții bisericești, apoi în sfera socială mai largă. Viziunea socială a remarcabilului cărturar și pedagog bulgar de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea este impregnată de un puternic simț creștin al datoriei bisericești, al libertății, al slujirii față de semenii și al iubirii față de neam. Aceasta este strâns legată de mișcarea pedagogică și de eliberare națională a poporului bulgar și de luptele pentru o educație duhovnicească și o Biserică Ortodoxă Bulgară independentă. Lupta pentru păstrarea credinței ortodoxe, potrivit Sfântului Sofronie de Vrața, este indisolubil legată de lupta pentru educația duhovnicească a poporului și independența Bisericii¹³.

El i-a chemat pe cei bogați la milostenie și dăruire, iar pe cei săraci la muncă grea și răbdare în necazuri. I-a învățat pe toți să se încredințeze lui Dumnezeu și să participe la slujbele bisericești, să cerceteze cuvântul Evangheliei și să lucreze virtuțile creștine în viața lor. În calitate de episcop și păstor al Bisericii, Sfântul Sofronie a lucrat cu sârguință la organizarea vieții bisericești și pentru dobândirea libertății Bisericii, pregătind astfel bulgarii pentru lupta lor pentru o Biserică autonomă și un stat liber. Sfântul Sofronie era conștient că milostenia nu va elibera societatea din robie și nu o va face mai dreaptă, dar milostenia a fost o măsură importantă și eficientă pentru vindecarea nedreptăților sociale, precum și în cultivarea compasiunii pentru săraci și a suferințelor în rândul celor mai bogați. Putem regăsi

¹³ Cf. Sveti Sofroniy Episkop Vrachanski, „Izповедanie na Pravoslavnata vyara na Sabornata i Apostolska Iztochna tsarkva” – V: *Katehizicheski, omiletichni i npravouchitelni pisaniya*. Sofia, Sinodalno izdatelstvo, 1989.

Sfântul Sofronie i-a ajutat pe cei săraci, pe cei suferinzi și pe cei slabi, dar pentru educația poporului s-a ostenit în cea mai mare măsură și nu a cruțat nici propriile forțe, nici mijloacele Bisericii. ❧

aceste învățături morale în multe dintre prediciile Sfântului Sofronie din *Kiriakodromionul* său, și, mai ales, în predica sa la „Pilda bogatului nemilostiv și a saracului Lazăr” și în alte predici ale sale¹⁴.

Când săvârșim binele înaintea lui Dumnezeu și pentru Hristos, potrivit Sfântului Sofronie de Vrața, nu ar trebui să ne arătăm sau să ne

mândrim. Mai presus de toate, este de trebuință să plinim faptele noastre bune de milostenie și binefacere față de semenii cu smerenie și pocăință, fără a ne considera izvorul acestor fapte bune. În acest sens, Sfântul trimite la învățăturile morale creștine prin îndrumările duhovnicești adresate turmei sale: „Să nu cugetăm la binele pe care l-am făcut, ci să ne gândim la păcatele noastre, pe care le-am săvârșit înaintea lui Dumnezeu și să ne socotim întotdeauna păcătoși și atunci vom alunga gândul rău și diavolul de la noi. Și să avem neîncetat iubire, milă și smerenie și cu inima curată să ne rugăm lui Dumnezeu pentru toți creștinii și să-i cerem să ne dea ajutor și putere, încât să lucrăm după sfintele Sale porunci și să avem dragoste față de toți oamenii”¹⁵.

Slujirea Sfântului Sofronie de Vrața se desfășoară în două direcții foarte apropiate: catehizarea duhovnicească și milostenia bisericească. În măsura în care calea vieții sale plină de încercări a fost încununată de reușite, Sfântul Sofronie i-a ajutat pe cei săraci, pe cei suferinzi și pe cei slabi, dar pentru educația poporului s-a ostenit în cea mai mare măsură și nu a cruțat nici propriile forțe, nici mijloacele Bisericii. Datorită zecilor de preoți luptători pentru libertate, Biserica Bulgară a început să se consolideze în ampla sa lucrare de catehizare și reînnoire culturală, pornind la lucrarea de izbăvire a poporului din robie, avansarea în lupta pentru restaurarea statului bulgar independent și pentru pregătirea înălțării duhovnicești a Bisericii neamului. La această lucrare duhovnicească au contribuit, în mare măsură, povețele duhovnicești ale Sfântului Sofronie de Vrața către preoții bulgari privitoare la ducerea unei vieți morale desăvârșite și la străduința de a urma pilda lui Hristos în slujirea lor bisericească. El a lăsat moștenire confracților cartea conținând predici și învățături numită *Kiriakodromion*, în care a lăsat prețioase legăminte duhovnicești, îndrumări și povești morale pentru curăție și pocăință, râvnă și smerenie în căutarea unei vieți desăvârșite și urmarea lui Hristos. În acest testament, Sfântul Sofronie se adresează clerului bulgar și păstorilor duhovnicești, printre altele, cu următoarele cuvinte:

¹⁴ Cf. Sv. Sofronii Vrachanski, „Za srebrolubieto” – v: *Nedelnik*, 2007, pp. 197-201.

¹⁵ *Ibidem*, pp. 10-11.

„Voi, preoții lui Dumnezeu, aveți grijă și fiți cu luare aminte, ca nu cumva vreunul dintre voi să înceapă să slujească Sfânta Liturghie fără să se fi împăcat cu un om cu care este certat, căci va fi nimicit în foc și dat pierzaniei focului dumnezeiesc, dacă din neștiință nu se păzește de aceasta. Dar să aducem lui Dumnezeu jertfa sfântă cu inimă curată, frații mei, cu nădejde și să ne rugăm lui Dumnezeu pentru toți creștinii, pentru ca toți să fim mântuiți de întristarea veșnică și să fim învredniciți de acele bucurii veșnice, de raiul cel luminos alături de Hristos Domnul. Vă doresc cu multă dragoste acestea și vă cer iertare pentru mine, cel ce am ostenit din greu. Fiți sănătoși! Eu, păcătosul Sofronie, episcop de Vrața”¹⁶.

7. Concluzii mai importante

Din scurta prezentare a lucrărilor duhovnicesc-pedagogice și morale ale Sfântului Sofronie de Vrața se pot trage următoarele concluzii:

1. Prin operele sale literare, omiliile morale și culegerile cu conținut duhovnicesc, dar mai ales, prin cea mai importantă scriere a sa, *Kiriakodromionul*, care are o înaltă autoritate duhovnicească, drept scriere pedagogică a Bisericii despre cuvintele Evangheliei Mântuitorului, ocupând un loc de cinste în tradiția duhovnicesc-educativă și omiletică a Bisericii Ortodoxe Bulgare, Sfântul Sofronie de Vrața dezvăluie pe deplin imaginea unui luminător duhovnicesc și a unui sfânt, prin intermediul căruia își împlinește nevoința în fața lui Dumnezeu și misiunea de învățător bisericesc al credinței¹⁷.

2. Biserica Ortodoxă Bulgară, în anul 1964, l-a proclamat solemn pe episcopul Sofronie de Vrața în ceata sfinților, canonizându-l ca sfânt al Bisericii și arătându-l ca exemplu de păstor și învățător neobosit, predicator și sfânt al credinței „care și-a pus sufletul pentru aproapele său” și a împlinit lucrarea unui adevărat ucenic al lui Hristos¹⁸.

3. Ceea ce a săvârșit Sfântul Sofronie de Vrața împreună cu ucenicii săi – preoți și profesori – în domeniul educației creștine a poporului, a fost o lucrare de anvergură și epocală atât pentru vremea sa, cât și pentru Renașterea bulgară în general și pentru noua educație bulgară. Acest episcop bulgar a pus începutul mișcării bisericești pentru o educație și o literatură bulgară modernă, contribuind și la activitatea pedagogic-bisericească a Bisericii Bulgare. Tot el a determinat direcțiile de dezvoltare a Exarhatului bulgar în acest domeniu și a contribuit la apariția sistemului de învățământ bulgar modern.

¹⁶ *Ibidem*, p. 11.

¹⁷ Cf. Zhitie na Sv. Sofroniy, episkop Vrachanski. – v: *Zhitiya na Balgarskite svetii*, Tsarnogorski manastir „Sv. sv. Kozma i Damyan”, pp. 419-427.

¹⁸ Cf. „Protocol Nr. 23. Tarzhestveno zasedanie na Sv. Sinod na Balgarskata pravoslavna tsarkva ot 31.12.1964” g. – v: *Yarko svetilo v rodnata istoriya*, Vratsa, 2009, p. 41-50.

4. Cartea *Kiriakodromion* a Sfântului Sofronie de Vrața este un model de predică morală și pedagogie bisericească autentică despre virtuțile creștine și despre asceza creștinilor pe calea mântuirii, arătând în mod clar și convingător Calea de urmat a pildei lui Hristos și comuniunea plină de har cu Dumnezeu prin darurile Duhului Sfânt în Biserică. Prin această lucrare a sa, Sfântul Sofronie de Vrața s-a arătat a fi un adevărat sfânt al Bisericii, un episcop și un păstor care a văzut cu multe decenii înainte și mai pătrunzător decât contemporanii săi.

5. Prin lucrarea amplă și națională de evanghelizare și alfabetizare în limba bulgară modernă, Sfântul Sofronie de Vrața a devenit un adevărat luminător al Bisericii și un pedagog al poporului bulgar, făclia care i-a luminat pe conaționali săi cu lumina duhovnicească a Evangheliei și care a contribuit la renașterea credinței și la reînvierea poporului bulgar pentru a-și lua locul său demn în istorie, prin restaurarea libertății duhovnicești a vieții bisericești și independența politică a statului.

Literatura utilizată

- Sv. Sofroniy Vrachanski. *Nedelnik*. Pouchitelno Evangelie za vsichki nedeli prez godinata, za Gospodskite i Bogorodichnite praznitsi i za golemite svetii. Sveta gora, Aton, 2007;
- Sveti Sofroniy Episkop Vrachanski. *Katehizicheski, omiletichni i nrovouchitelni pisaniya*. Sofiya, Sinodalno izdatelstvo, 1989.
- Dimitrov, Hr. Avtentichniyat „Nedelnik“ na Sofroniy Vrachanski. – Godishnik na Duhovnata akademiya, T.VII(XXXIII), 1957/1958, Sofiya, 1958, pag.136-137.
- Igumen Innokentiy (Pavlov). *Arheograficheskie i iztochnikovedcheskie zametki o rukopisyah Svetitelya Sofroniya, Episkopa Vrachanskogo*. – v: Sveti Sofroniy Episkop Vrachanski. *Katehizicheski, omiletichni i nrovouchitelni pisaniya*. Sofiya, Sinodalno izdatelstvo, 1989.
- Zhitie na Sv. Sofroniy, episkop Vrachanski. – v: Zhitiya na Balgarskite svetii, TSarnogorski manastir "Sv.sv. Kozma i Damyan" pag. 419-427.
- Protokol No. 23 ot Tarzhestveno zasedanie na Sv. Sinod na Balgarskata pravoslavna tsarkva (31.12.1964 g.) – v: Yarko svetilo v rodnata istoriya. Vratsa, 2009, pag. 41-50.
- Vrachanski mitropolit Kalinik. Bogoslužhebna proslava na Sveti Sofroniy Vrachanski. - Col. Yarko svetilo v rodnata istoriya. Vrachanska mitropoliya, 2009, pag. 16-19.
- Vrachanski mitropolit Kalinik. *Venets na svyatost chrez Golgotskiya podvig na narodoslužhenieto*. – v: Col. Yarko svetilo v rodnata istoriya. Vrachanska mitropoliya, 2009, pag. 20-24.

Prof. Dr. Emerit
Dimitrie Țelenghídis

Să stăm bine, să stăm cu frică, cu credință și cu dragoste!

Ne aflăm în fața unor evenimente cu o semnificație „apocaliptică” pentru noi toți. De aceea și măsurile care au fost anunțate¹ trebuie să fie acceptate ca o „pedeapsă”² a nelegiurii” pentru noi toți, cu alte cuvinte, ca un mijloc pedagogic filantropic pe care l-a îngăduit Dumnezeu nostru Cel Îndelung-răbdător și Multmilostiv, prin pronia Sa iubitoare, astfel încât să fim conduși noi toți, cler și popor, la pocăința mântuitoare care înseamnă întoarcerea minții noastre la Dumnezeu.

Să ne însușim această „certare” într-un mod smerit, cu mulțumire și să o răbdăm cu un duh de profundă pocăință, ca pe un medicament amar, dar curățător pentru vindecarea noastră. În felul acesta, pocăința noastră va deveni scutul de preîntâmpinare al Sfântului Duh în interiorul nostru. Ea va fi umbrela nevăzută și apărătoare de rău pentru protejarea noastră sigură.

Tristețea prin care trecem ține sub control înclinația premeditării noastre. Altfel spus, constatăm că înclină voința noastră fie spre Dumnezeu, fie spre lume.

Să acceptăm, cu un duh de cumpătare, medicamentul amar și mântuitor al mântuirii noastre. „Acum este vremea potrivită, acum este ziua mântuirii ([noastre] în pocăință)”³. Toate „muștrările” și „pedepsele” lui Dumnezeu sunt retractate prin pocăința sinceră, când aceasta, desigur, este urmată de doliul și postul după Dumnezeu.

Pocăința reprezintă cheia duhovnicească pentru refacerea legăturii de

¹ Autorul se referă la măsurile luate în Grecia în ceea ce privește slujbele Bisericii Ortodoxe. Dacă la începutul epidemiei de coronavirus măsurile au fost cu o anumită îngăduință, în sensul că se accepta oficierea Dumnezeieștii Liturghii în zilele de duminică și sărbători (de pildă, pe 25 martie, când este Bunavestire, dar și ziua națională a Greciei), după un program restrâns, adică doar timp de oră, în intervalul 7-8 dimineață, la câteva zile guvernul intervine, în condițiile de declarare a pandemiei de coronavirus, și impune interzicerea oricărei slujbe cu prezența credincioșilor, acceptându-se doar deschiderea bisericilor pentru rugăciuni personale [pentru mai multe detalii vezi Αποφάσεις Αριθμ. 2867/Υ1 în Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας τεύχος δεύτερο/αφ. φύλλου 872 (16 Μαρτίου 2020)]. În seara zilei de 21 martie 2020, măsuri similare au fost luate și în România (pentru detalii vezi Ordonanța militară nr. 2/21.03.2020), urmând ca de luni, 23 martie 2020, slujbele să fie oficiate doar de către slujitori și cântăreți în interiorul bisericilor, așadar, fără prezența credincioșilor, iar la evenimentele prilejuite de botez, nuntă și înmormântare, prezența să fie redusă doar la 8 persoane (n. trad.).

² Altfel spus, ca un „canon de pocăință (ἐπιτίμιον)” pentru nelegiuirea credincioșilor (n. trad.).

³ Vezi II *Corinteni* VI, 2 (n. trad.).

iubire a omului cu Dumnezeu. Acest lucru este confirmat de litera și duhul Vechiului și Noului Testament și de experiența duhovnicească depusă⁴, în mod diacronic, de către Sfinții Bisericii noastre de curând recunoscuți.

Profunda noastră pocăință trăită în legătură cu milostivirea arătată față de aproapele care pătimește va funcționa determinant pentru eliberarea noastră de pedeapsa cea amară. Nimeni să nu creadă că este exclus de la cele expuse mai sus.

Dacă am fi trăit conform cu modul de viețuire și de gândire al vameșului sau al fiului risipitor pocăit din Evanghelie, sau cu al tâlharului recunoscător de pe Cruce, nu am fi fost acum privați de Dumnezeiasca Euharistie.

Dacă vom avea în vedere că pentru prima dată în istoria Bisericii noastre este întreruptă săvârșirea Dumnezeieștii Liturghii, acest lucru înseamnă că nu mai suntem vrednici să luăm parte la ea, și fundamental, Hristos a îngăduit această încercare dureroasă, ca mustrare, deoarece cu nevrednicie ne împărtășim noi toți.

Doar prin rugăciunea noastră fierbinte, prin cercetarea noastră de sine în Sfântul Duh, prin autodiagnosticarea revelatoare de sus și prin autocunoașterea sinceră ce urmează, vom vedea „bârna” personală din ochiul nostru duhovnicesc, ca pe cauza primară și importantă a întristării noastre comune.

Numai prin pocăința trăită profund împreună cu Hristos și în urma dobândirii iertării păcatelor, vom putea simți harismatic comuniunea noastră curată cu Dumnezeu în adâncul inimii. Iar după ridicarea acestei „plăgi”, vom trăi [această comuniune] și tainic, cu deplinătate, în lăcașul lui Dumnezeu, în adunare și în îmbrățișare, și cu celelalte mădule ale trupului tainic al lui Hristos.

Până atunci, noi vom respecta, în modul cel mai silitor, poruncile dumnezeiești, pentru a exprima, în felul acesta, efectiv⁵, pocăința și iubirea noastră față de Hristos, astfel încât să fie activată Împărăția lui Dumnezeu dinlăuntrul nostru.

Zdrobirea îndurerată a inimii noastre va activa prezența Sfântului Duh, Care S-a depărtat de la noi, și ne va face încăpători ai prezenței Sale lucrătoare. El ne va mângâia, ca Mângâietor, dându-ne „fructul” vivicator al prezenței Sale deja lucrătoare, adică „iubirea, bucuria, pacea...”, care se va trăi în interiorul nostru „întru toată priceperea”⁶. Această gustare constituie și criteriul incontestabil pentru autenticitatea pocăinței noastre. Căci, dacă nu sunt constatate cu trăire cele mai de sus în interiorul nostru, înseamnă că păcatul și, mai ales, cauza lui, adică pofta cea rea a pre-

⁴ Sau lăsată ca mărturie (n. trad.).

⁵ Altfel spus, cu fapta (n. trad.).

⁶ Filipeni I, 9 (n. trad.).

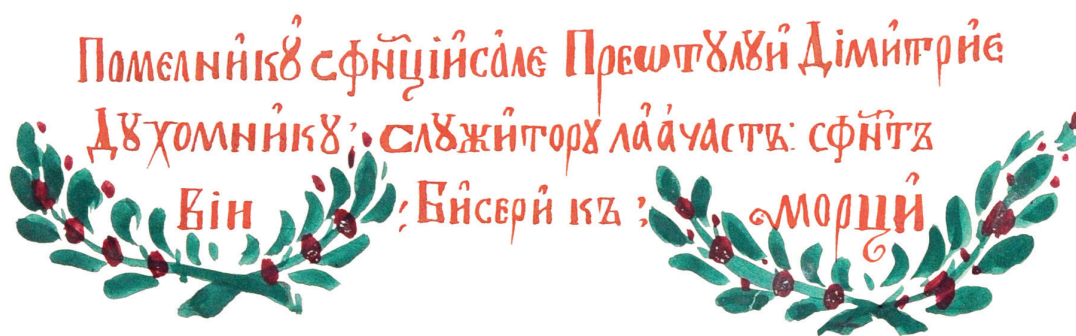
meditării noastre, rămân în interiorul nostru ibovnicește⁷ și voluptuos, nepocăite și nemărturisite.

Să răsunе nelineșitor în urechile noastre cuvintele lui Dumnezeu din gura Profetului și a Împăratului David: „Dumnezeu din cer a privit peste fiii oamenilor, să vadă de este cel ce înțelege sau cel ce-L caută pe Dumnezeu. Toți s-au abătut, împreună netrebnici s-au făcut, nu este cel ce face bine, nu este până la unul”⁸.

În fine, încheiem realist, cu optimism, amintindu-ne de izbăvirea Ninivei, după răspunsul plin de bunăvoință al tuturor locuitorilor ei (de la rege și demnitari până și la animale) față de predica de pocăință a Profetului Iona, așa cum este consemnat în paginile Sfintei Scripturi: „Și a văzut Dumnezeu faptele lor, că s-au întors din căile lor cele rele. Și S-a căit Dumnezeu de răutatea pe care a spus că le-o va face și nu a făcut-o”⁹.

Iar Sfântul Ioan Gură de Aur, admirând pocăința ninivitenilor, exclamă: „L-am văzut pe Dumnezeu Care Se dezmințe pentru iubirea de oameni... S-au căit ninivitenii, S-a căit și Dumnezeu. Pocăința în fața distrugerii a rupt porunca... O, că puternică întotdeauna este pocăința! Pe pământ se săvârșește și pe cele din ceruri le răstoarnă”¹⁰.

Traducere din limba greacă și adnotări de Ion Marian Croitoru

⁷ Cu alte cuvinte, ca o ibovnică sau amantă (n. trad.).

⁸ Psalmul LII, 3-4.

⁹ Iona III, 10 (traducere după originalul textului din limba greacă).

¹⁰ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia a II-a la pocăința ninivitenilor*, în PG 64, 424-433, și EPIE 8A, 510-520.

Pr. Dr.
Ștefan Zară

Ridicarea mâinilor mele, jertfă de seară (ἑπαρσις τῶν χειρῶν μου θυσία ἑσπερινή)* (Note asupra aspectelor exterioare ale rugăciunii în scrierile lui Origen)

Origen a fost, prin excelență, un om al Scripturii, Cuvântul lui Dumnezeu fiind, în scrierile acestui autor alexandrin, o continuă *ruminatio*. Pentru Origen, Sfânta Scriptură este autoritatea absolută a Adevărului, negăsind vreo cugetare a lui care să nu se fundamenteze pe Cuvântul scripturistic.

Spiritualitatea scripturistică profundă, care caracterizează gândirea lui Origen, nu a făcut ca acesta să nu se ocupe în scrierile lui și de aspectele exterioare ale rugăciunii, precum rolul trupului în lucrarea rugăciunii, sau locul și timpul săvârșirii acesteia, în care vede de cele mai multe ori realități duhovnicești, pe care încearcă să le înțeleagă și să ni le facă cunoscute: „Dacă credem că «Legea este duhovnicească»¹ și dacă înțelegem duhovnicește cuprinsul ei, atunci din acest text se degajă o mare dobândă pentru suflet. Textul acesta mă învață că dacă depășesc neputința copilăriei și voi încerca să am cugetul unui copil și dacă «devenit bărbat am lepădat cele ale copilului» (I Corinteni XIII, 11) și, aș zice că am devenit un «om nou»².

În acest sens, în tratatul său *Despre rugăciune* (Περὶ Εὐχῆς), pe parcursul a două capitole (XXXI și XXXII), Origen tratează aspectele formale ale rugăciunii: despre locul rugăciunii, despre timpul potrivit rugăciunii, ținuta fizică (σχῆμα) din timpul rugăciunii, precum și direcția în care trebuie să privim³. Ascultând de cuvintele Sfintei Scripturi, Origen recomandă ce atitudine a corpului corespunde cel mai bine stării spirituale necesare persoanei care se roagă. Poziția „cea cu întinderea mâinilor și cu ochii ridicați”⁴, transpune în chip deplin ideea că trupul este pregătit pentru a reflecta mai îndeaproape caracteristicile specifice sufletului, în momentul

* Psalmul CXLI, 2.

¹ Romani VII, 14

² Origen, *Omilii la Numeri*, I, 1, în *Scrieri alese. Partea I: Din lucrările exegetice la Vechiul Testament*, traducere de Pr. Prof. T. Bodogae, Pr. Prof. Nicolae Neaga și Zorica Lațcu, studiu introductiv și note de Pr. Prof. Teodor Bodogae, col. „PSB”, vol. 6, Ed. IBMBOR, București, 1981, p. 140.

³ Origen, *Despre rugăciune*, XXXI, 1, în *Scrieri alese. Partea a II-a*, traducere de Pr. Prof. T. Bodogae, Pr. Prof. Nicolae Neaga și Zorica Lațcu, studiu introductiv și note de Pr. Prof. Teodor Bodogae, col. „PSB”, vol. 7, Ed. IBMBOR, București, 1982, p. 283.

⁴ Origen, *Despre rugăciune*, XXXI, 2, p. 284.

rugăciunii, devenind ca icoana (εἰκών) acestuia. Astfel, precum îndeamnă Sfântul Apostol Pavel, „descriind dispoziția, că trebuie să ne rugăm fără mânie și fără ceartă, iar pentru ținută, să ridicăm mâini cuviincioase⁵ [...], iar cu privire la orientarea privirii, se spune în cartea Înțelepciunii lui Solomon: «Să se înțeleagă că trebuie să mâncăm și să-Ți mulțumim mai înainte de răsăritul soarelui și să privim spre înălțarea Soarelui luminii»^{6,7}.

1. Locul rugăciunii (τόπος εὐχῆς)

Origen, pornind de la cuvântul Mântuitorului Hristos⁸ și de la sfatul Sfântului Apostol Pavel din *Epistola I Către Timotei*⁹, spune că trebuie să ne rugăm în orice loc, însă pentru a nu fi tulburați de nimeni și de nimic este mai bine a ne ruga în propria casă, alegând în aceasta un loc potrivit: „Cât despre loc, trebuie știut că orice loc este potrivit pentru rugăciune, pentru cine se roagă cum se cuvine (καὶ περὶ τόπου δὲ ἰστέον ὅτι πᾶς τόπος ἐπιτήδειος εἰς τὸ εὐξασθαι ὑπὸ τοῦ καλῶς εὐχομένου γίνεται) [...]. Pentru ca fiecare să-și săvârșească rugăciunea în liniște și fără să fie tulburat (ὕπερ τοῦ ἐφ' ἡσυχίας μὴ περισπώμενον), fiecare poate avea un loc anumit și ales în propria lui casă, dacă este posibil, locul cel mai de frunte, ca să zicem așa, și acolo să ne rugăm, făcând pe lângă o cercetare generală (πρὸς τῷ καθολικῷ τῆς περὶ αὐτοῦ ἐξετάσεως ἐπισκοποῦντα) și o apreciere dacă la locul rânduit pentru rugăciune nu s-a săvârșit vreo nelegiuire și nu s-a făcut ceva împotriva judecății sănătoase (εἰ ἐν τῷδε τῷ τόπῳ, ᾧ εὐχεται, οὐ παρα νενόμηται ποτε καὶ παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πεποιήται)»¹⁰. Cardinalul Jean Daniélou vede aici o mărturie pentru existența oratoriilor în casele particulare încă din secolul al III-lea¹¹. În acest context, Origen pune problema moralității săvârșirii rugăciunii în locul în care are loc unirea tru-pească dintre soți (μίξις), pretinzând doar ca în locul în care se săvârșește rugăciunea să nu se fi făcut vreo nelegiuire „căci dacă a făcut aceasta, el s-a adus, oarecum, nu numai pe sine, ci și locul rugăciunii sale într-o astfel de stare, încât privirea lui Dumnezeu se întoarce de acolo (ὥς φυγεῖν ἐκεῖθεν τὴν ἐπισκοπὴν τοῦ θεοῦ)»¹². Origen nu este adeptul unei asceze severe și nesăbuite, ci recomandă creștinilor căsătoriți să împlinească cu rânduială cele ale căsătoriei, urmând întru totul învățăturii Sfântului Apostol Pavel: „Iată și o altă îndrumare despre felul în care trebuie să ne rugăm: «Bărbați

5 I *Timotei* II, 8.

6 *Înțelepciunea lui Solomon* XVI, 28.

7 Origen, *Despre rugăciune*, XXXI, 1, pp. 283-284.

8 *Matei* I, 11.

9 I *Timotei* II, 8.

10 Origen, *Despre rugăciune*, XXXI, 4, p. 285.

11 Jean Daniélou, *Origène*, Éditions de la Table Ronde, Paris, 1948, p. 45.

12 Origen, *Despre rugăciune*, XXXI, 4, pp. 285-286.

și femei, să nu vă lipsiți unul de altul, decât numai cu bună învoială și până la un timp, ca să vă îndeletniciți cu rugăciunea, iar după aceea să fiți iarăși împreună, ca să nu vă ispitească satana, din pricina neînfrânării voastre»¹³. Reiese, așadar, din cele de mai sus că rugăciunea nu-i pe drum bun dacă lucrarea tainelor negrăite ale căsniciei nu e respectată cum se cuvine și fără patimă; căci buna înțelegere dintre soți înlătură dezordinea patimilor, potolește poftete și împiedică bucuria păgubitoare a Satanei¹⁴.

De la rugăciunea particulară, Origen trece la rugăciunea comunitară, spunând că acel loc de rugăciune „e plăcut și folositor, în care se adună credincioșii, unde și puterile îngerești sunt de față la adunările credincioșilor și unde e de față puterea (δύναμις) Domnului și Mântuitorului nostru și pe lângă aceasta și duhul sfinților (πνευμά των ἁγίων), și cred că și al celor mai de demult adormiți, precum și, desigur, al celor care mai sunt încă în viață, deși nu este ușor de arătat în ce fel”¹⁵, concluzionând că „locul cel mai potrivit pentru rugăciune este acela unde se adună sfinții, în Biserică (ἐπὶ τῆς τῶν ἁγίων καὶ εὐλα βέστερον ἐπὶ τὸ αὐτὸ τῇ ἐκκλησίᾳ)”¹⁶.

2. Timpul pentru rugăciune (χρόνος εἰς εὐχήν)

Urmând Sfântului Apostol Pavel, care recomandă creștinilor rugăciunea neîncetată¹⁷, Origen învață că trebuie să ne rugăm continuu, „considerând întreaga viață a creștinului ca o neîntreruptă și mare rugăciune, din care ceea ce numim noi în mod obișnuit «rugăciune» nu-i decât o particică”¹⁸, înțelegând prin aceasta, sigur, nu rugăciunea cu buzele, ci o stare duhovnicească a creștinului: „întrucât săvârșirea binelui și împlinirea poruncilor fac parte din rugăciune, trebuie să înțelegem că nu se poate să nu împreunăm rugăciunea cu fapta bună și fapta bună cu rugăciunea”¹⁹. Rugăciunea obișnuită, cea cu buzele, trebuie săvârșită de credincioși „cel puțin de trei ori pe zi, după cum reiese din istoria lui Daniel, care se ruga de trei ori pe zi în vremea când știm că-l pândeau un pericol atât de mare”²⁰. Și rugăciunea lui Petru de la ora a șasea, când s-a urcat pe acoperiș ca să se roage²¹ și a văzut acel vas pogorându-se din cer, care a fost lăsat jos pe pământ de cele patru capete²², marchează pe cea de a doua din cele trei

¹³ I Corinteni VII, 5.

¹⁴ Origen, *Despre rugăciune*, II, 2, p. 202.

¹⁵ Origen, *Despre rugăciune*, XXXI, 5, p. 286.

¹⁶ Origen, *Despre rugăciune*, XXXI, 7, p. 288.

¹⁷ I Tesaloniceni V, 17.

¹⁸ Origen, *Despre rugăciune*, XII, 2, p. 224.

¹⁹ Origen, *Despre rugăciune*, XII, 2, p. 224.

²⁰ Daniel VI, 11-12.

²¹ Fapte X, 9.

²² Fapte X, 11.

rugăciuni din zi, despre care vorbește David: «Dimineața vei auzi glasul meu, dimineața voi sta înaintea Ta și mă vei vedea»²³, pe când a treia, cea din urmă, se află exprimată în cuvintele: «Ridicarea mâinilor mele este o jertfă de seară»²⁴. Dar am fi fără de cuviință, dacă am trece timpul nopții fără de rugăciune, întrucât David zice: «La miezul nopții m-am sculat ca să Te laud pe Tine, pentru judecățile dreptății Tale»²⁵, precum Pavel, cum se mărturisește în Faptele Apostolilor²⁶, s-a rugat la Filipi deodată cu Sila, la miezul nopții, și a lăudat pe Dumnezeu, încât și cei din temniță i-au auzit²⁷. Astfel, unii cercetători ai scrierilor lui Origen au considerat că cele trei rugăciuni din zi ar trebui înțelese astfel: prima la miezul nopții, a doua înainte de masă, a treia seara; alții au propus ceasurile III, VI și IX²⁸. Sigur că Origen nu atribuie aceste rugăciuni unor ore precise, însă ceea ce spune lămurit este că trebuie să avem rugăciune neîncetată și să nu uităm de praviță atât seara, cât și la ivirea zorilor: „ceea ce se pare să fie luat din psalmi unde este scris: «ridicarea mâinilor mele, jertfă de seară». Și tot așa în legătură cu locul: «Vreau ca bărbații să se roage în tot locul»»²⁹.

După exemplul Mântuitorului, Arhiereul Cel Veșnic și Mijlocitor neconținut înaintea Tatălui, și noi trebuie să ne rugăm fără încetare: „El Se roagă cu cei care se roagă și stăruie pentru cei care stăruie. Însă El nu se roagă ca pentru niște casnici ai Săi, pentru aceia care nu se roagă neconținut în numele Său, nici nu va reprezenta înaintea lui Dumnezeu pe cei care nu urmează îndrumările Sale de a se ruga

în tot timpul, fără să se ostenească [...]. Cine, dintre cei care cred în cuvântul neînșelător al lui Iisus, n-ar fi îmboldiți spre rugăciune neîncetată, câtă vreme El zice: «Cereți și vi se va da, căutați și veți afla, bateți și vi se va deschide»³⁰. Binevoitorul Tată dă pâine vie celor ce cer de la Tatăl³¹, iar nu piatră, care, după voia potrivnicilor, s-ar preface pentru Iisus și ucenicii Lui în hrană, celor ce au primit Duhul înfierii Tatălui, «darul Său cel bun îl dă Tatăl acelor care-L roagă, întrucât El lasă să cadă ploaie din cer»»³².

3. Despre ținuta/postura pe care trebuie s-o aibă rugătorul (περὶ τοῦ σχήματος, ὃ δεῖ ἔχειν τὸν εὐχόμενον)

Origen denumeste starea duhovnicească care trebuie să preceadă rugăciunea, cu termenul κατάστασις, în timp ce *atitudinea exterioară, poziția sau ținuta* este desemnată de cuvântul σχῆμα. În acest caz, „distincția terminologică nu trebuie înțeleasă într-un sens prea rigid, ci trebuie văzută mai presus de toate ca un semn al efortului lui Origen de a evidenția lucrarea rugăciunii în toată plinătatea ei și, prin urmare, de a ilustra dinamica rugăciunii ca lucrare care implică atât sufletul, cât și trupul. Mai mult decât atât, aceste două dimensiuni sunt deja înscrise în pasajul biblic la care Alexandrinul revine constant pentru a-și stabili raționamentul: este vorba de I Timotei II, 8-9, care, în ochii lui, dictează condițiile esențiale ale persoanei care se roagă»³³. Origen pare preocupat mai ales de asigurarea condițiilor interioare corecte pentru actul de rugăciune, insistând asupra necesi-

²³ Psalmul V, 3.

²⁴ Psalmul CXL, 2.

²⁵ Psalmul CXVIII, 62.

²⁶ Fapte XVI, 25.

²⁷ Origen, *Despre rugăciune*, XII, 2, pp. 224-225.

²⁸ Cf. P.G. 11, 1647.

²⁹ Origen, *Despre rugăciune*, XXXI, 1, pp. 283-284.

³⁰ Luca XI, 9.

³¹ Romani VIII, 15.

³² Matei IV, 3; Luca XI, 11.

³³ Lorenzo Perrone, *La preghiera secondo Origene. L'impossibilità donata*, Ed. Morcelliana, Brescia, 2011, pp. 153-154.

tății de a „înălța sufletul”, chiar înainte de a „înălța mâinile și ochii”³⁴. Această *înălțare duhovnicească* este posibilă prin retragerea în singurătate, printr-un efort de concentrare interioară și de detașare de tulburările cauzate de gânduri, prin amintirea de Dumnezeu și curățirea consecventă de tot ceea ce nu este conform cu cele dumnezeiești, având sentimentul de iertare și dragoste pentru toți: „Cred că cine are să vină la rugăciune, dacă se reculege puțin și se pregătește, atunci va fi mai cu grijă și mai concentrat pe toată durata rugăciunii. Dacă am alungat orice ispitire și orice tulburare a gândurilor, dacă ne-am adus aminte după cât e posibil de măreția momentului care se apropie, dacă suntem conștienți că e lucru nesimțit să ne apropiem de Dumnezeu cu lene, cu nepăsare și oarecum cu dispreț, și dacă am îndepărtat toate preocupările străine, ei bine, numai așa să venim la rugăciune, întinzând oarecum sufletul înaintea mâinilor și ridicând spre Dumnezeu cugetul și, înainte de a ne ridica de jos, să înălțăm inima, așezând-o în fața Stăpânului a toate, fără să mai păstrăm nici o amintire a celor care ne-au nedreptățit, așa cum vrem ca nici Dumnezeu să nu-Și amintească de câte am păcătuit împotriva Lui și a altora din cei mai apropiați, sau de câte mai suntem conștienți că le-am făcut împotriva bunului simț”³⁵.

Cea mai bună poziție a trupului în timpul rugăciunii este cea cu mâinile întinse și cu ochii ridicați, Origen văzând în această postură a trupului icoana sufletului rugătorului, însă rugăciunea neîncetată nu solicită o anumită postură a trupului, iar circumstanțele pot solicita și altă poziție (σχῆμα): „Nu trebuie să ne îndoim că din nenumăratele poziții ale trupului nostru la rugăciune, cea cu întinderea mâinilor și ridicarea ochilor este de preferat înainte de toate, căci trupul aduce astfel imaginea însușirilor care se potrivesc mai bine sufletului la rugăciune. Zicem acest lucru dacă nu există alte împrejurări care le-ar infirma. Căci, în anumite împrejurări, este convenit să ne rugăm și șezând, de pildă din cauza unei boli de picioare, care nu poate fi trecută cu vederea, sau chiar zăcând din cauza unei febre sau a altor slăbiciuni de acest fel. Alteori, din cauza împrejurărilor, când, de exemplu, navigăm sau afacerile nu îngăduie să ne retragem și să facem rugăciunea convenită, atunci ne putem ruga și fără să dăm de înțeles că facem aceasta”³⁶. Înălțarea mâinilor în timpul rugăciunii este asemănată de Origen, în alte omilii, cu brațele ridicate de Moise la rugăciune, ce prefigurau brațele Domnului, răstignit pe Cruce: „De ce se tem demonii? De ce tremură? Desigur, de crucea lui Hristos [...]. Iată-i deci «cuprinși de frică și de cutremur», când văd semnul crucii înfipt temeinic

³⁴ Origen, *Despre rugăciune*, XXXI, 2, p. 284.

³⁵ Origen, *Despre rugăciune*, XXXI, 2, P. 284.

³⁶ Origen, *Despre rugăciune*, XXXI, 2, p. 284.

în noi și «măreția acelor brațe», pe care Domnul le-a întins pe Cruce după ce spune: «în toată vremea am întins mâinile Mele spre acest popor ne-credincios și fățarnic». Ei nu se vor teme și spaima nu-i va cuprinde, decât dacă văd, în fine, această cruce a lui Hristos și dacă puteți spune : «Mie să nu-mi fie a mă lauda, fără numai în crucea Domnului meu Iisus Hristos, prin care lumea este răstignită pentru mine și eu pentru lume» (Galateni VI, 14)³⁷. Rugăciunea cu mâinile ridicate nu era o noutate, ea fiind menționată încă din Antichitate, de către filosoful Aristotel, care scria că „toți oamenii ridicăm mâinile către cer pe când ne rugăm” (καὶ γὰρ πάντες ἄνθρωποι ἀνατείνομεν τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐχὰς ποιούμενοι)³⁸ sau de către oratorul Demosthenes: „înălțând mâna dreaptă și mâna stângă tuturor zeilor olimpici și zeitelor olimpice” (θεοῖς Ὀλυμπίοις καὶ Ὀλυμπίαις πάντεσσι καὶ πάσαις, δεξιὰς καὶ ἀριστερὰς ἀνίσχοντας)³⁹.

În ceea ce privește îngenuncherea (ἡ γονυκλισία), Origen spune că e potrivită rugăciunii de pocăință, fiind simbolul omului smerit, dar și semnul adorării lui Dumnezeu: „Atunci când vrem să ne învinovățim de propriile păcate înaintea lui Dumnezeu trebuie să plecăm genunchii și să ne rugăm pentru a ne izbăvi de ele și pentru iertarea lor. Această atitudine e simbolul omului care se smerește și se supune, cum spune Sfântul Pavel: «Pentru aceea îmi plec genunchii înaintea Tatălui Domnului nostru Iisus Hristos, de la Care își trage numele orice neam și în cer și pe pământ»⁴⁰. Plecarea duhovnicească a genunchilor e numită așa pentru că toate se pleacă înaintea lui Dumnezeu, în numele lui Iisus, și orice există se supune Lui. Apostolul pare să arate acest lucru în cuvintele: «Ca în numele lui Iisus tot genunchiul să se plece, al celor cerești și al celor pământești și al celor de dedesubt»^{41, 42}.

Capitolul XXXII din tratatul lui Origen *Despre rugăciune* este dedicat direcției (κλίμα) spre care trebuie să fim orientați atunci când ne rugăm: „cine nu va recunoaște îndată că răsăritul ne arată ceea ce trebuie să cerem și că într-acolo trebuie să ne îndreptăm, în semn că sufletul privește spre răsăritul adevăratei lumini (ὡς τῆς ψυχῆς ἐνωρώσεως τῇ τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς ἀνατολῇ)?⁴³». Întotdeauna este de preferat să ne rugăm către răsărit (ἀνατολή), nu către apus (δύσις): „Iar dacă în mod rațional este de preferat

37 Origen, *Omilia la Cartea Ieșirii* VI, VII, în col. „PSB”, vol. 6, p. 102.

38 Aristotel, „Περὶ Κόσμου” (*Despre Univers*), 6, 400 a, în Aristotle, *On Sophistical Refutations. On Coming-to-be and Passing Away. On the Cosmos*, col. „Loeb Classical Library”, no. 400, trad. Edward Seymour Forster și David John Furley, Harvard University Press, 1955, p. 400.

39 Demosthenes, *Orationes*, 43: *Împotriva lui Macartatus*, 66, în Démosthène, *Plaidoyers civils*, tome II: Discours XXXIX – XLVIII, texte établi et traduit par Louis Gernet, „Collection des Universités de France”, Ed. Les Belles Lettres, Paris, 1957, p. 117.

40 *Efesenii* III, 11-15.

41 *Filipeni* II, 10.

42 Origen, *Despre rugăciune*, XXXI, 3, pp. 284-285.

43 Origen, *Despre rugăciune*, XXXII, 1, p. 288.

răsăritul, de ce să n-o facem pretutindeni la fel?”⁴⁴. Aceste lucruri sunt întărite și într-o altă omilie a lui Origen, scriind: „Spre exemplu, să plecăm genunchii, rugându-ne, să ne întoarcem doar spre Răsărit, excluzând oricare alt punct al cerului spre a ne face ascultate rugăciunile” (Nam quod, verbi gratia, genua flectimus orantes, et quod ex omnibus coeli plagis ad solam orientis partem conversi orationem fundimus)⁴⁵.

În ceea ce privește îmbrăcămintea potrivită în timpul rugăciunii, Origen îndeamnă la bună cuviință și simplitate: „Iată acum și felul cum trebuie să ne rugăm: «vreau, deci, ca bărbații să se roage în tot locul, ridicând mâini sfinte, fără de mânie și fără șovăire. Asemenea și femeile, în îmbrăcămintă cuviincioasă, făcându-și lor podoabă din sfială și din cumințenie, nu din păr împletit și din aur sau din mărgăritare, sau din veșminte de mult preț, precum se cuvine unor femei care se făgăduiesc temerii de Dumnezeu, făcându-și lor podoabă din fapte bune»”⁴⁶.

Toate aspectele exterioare ale credinciosului în timpul rugăciunii nu sunt altceva decât mărturia unei conștiințe a prezenței lui Dumnezeu și a sfinților în rugăciune: „Cele spuse adineauri le putem argumenta pe baza Sfintei Scripturi în modul următor: Cel ce se roagă se cade să ridice «mâini sfinte»⁴⁷, ceea ce înseamnă că va ierta tuturor greșelile lor⁴⁸, alungând din suflet patima mâniei și nepizmuind pe nimeni. Tot astfel, pentru ca mintea să nu fie stăpânită de gânduri străine, va trebui ca în timpul rugăciunii să uite tot ce nu este în legătură cu rugăciunea. Ce ar putea fi mai fericit decât acest lucru? Tocmai despre aceasta ne învață Pavel în întâia epistolă către Timotei, cu vorbele: «Vreau, aşadar, ca bărbații să se roage în tot locul, ridicând mâini cucernice, fără de mânie și fără de gâlceavă»⁴⁹. Cât despre femei, ele trebuie să fie, mai ales la rugăciune, cuviincioase și curate atât sufletește cât și trupește, dar, în chip deosebit, trebuie să fie temătoare de Dumnezeu, alungând din inima lor orice gând nestăpânit și orice apucături femeiești. Ar mai putea fi pusă la îndoială fericirea unei femei care se pregătește de rugăciune așa cum o arată și ținuta?»⁵⁰.

În concluzie, dispozițiile exterioare în lucrarea rugăciunii nu au decât rolul de a înălța ochii sufletului (οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ διανοητικοῦ) în așa măsură încât să nu mai zăbovească asupra celor pământești și să nu se mai lase

⁴⁴ Origen, *Despre rugăciune*, XXXII, 1, p. 288.

⁴⁵ Origen, *Omilia la Numeri*, V, 1, în *Homélies sur les Nombres, I: Homélies I-X*. Texte latin de W. A. Baehrens (G.C.S.), Nouvelle édition par Louis Doutreleau, s.j., d'après l'édition d'André Méhat et les notes de Marcel Borret, s.j., coll. „Sources chrétiennes”, 415, Les Éditions du Cerf, Paris 1996 pp. 122-124.

⁴⁶ Origen, *Despre rugăciune*, II, 2, pp. 201-202.

⁴⁷ I Timotei II, 8.

⁴⁸ Matei VI, 14.

⁴⁹ I Timotei II, 8.

⁵⁰ Origen, *Despre rugăciune*, IX, 1, pp. 217-218.

împovărați de reprezentări lumești (φαντασία), atingând o înălțime atât de mare, încât, practic, nici să nu mai vadă lucrurile din lumea aceasta, ci să-și pironească gândul doar la Dumnezeu, pe care-L ascultă cu respect și cu evlavie, prefăcându-se în același chip din slavă în slavă (μεταμορφουμένους ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν), ca de la Duhul Domnului⁵¹.

Locul, direcția, timpul și ținuta rugătorului înlesnesc împărtășirea harului dumnezeiesc, precum ne lămurește Psalmistul când zice: „Însemnatu-s-a peste noi lumina feței Tale, Doamne!”⁵². Înălțarea sufletului spre lumina Duhului înseamnă depărtare de cele trupești, căci de la o vreme nu numai că urmează Duhului, ci se și unește intim cu Dumnezeu: «Către Tine, ridic sufletul meu» (πρὸς σὲ ἤρα τὴν ψυχὴν μου)⁵³. Cum, dar, nu se va lepăda de ceea ce este (τὸ εἶναι) ca să devină un suflet înduhovnicit (ψυχὴ πνευματικὴ γίνεταί)?⁵⁴.

⁵¹ Origen, *Despre rugăciune*, IX, 2, p. 218.

⁵² Psalmul IV, 6.

⁵³ Psalmul XXIV, 1.

⁵⁴ Origen, *Despre rugăciune*, IX, 2, pp. 218-219.

Dragoș-Cătălin
Jumugă

Cunoașterea lui Dumnezeu la Sfântul Chiril al Alexandriei. Pledoarie pentru o gnoseologie euharistică și rugătoare

Maniera în care postmodernitatea structurează dimensiunea religioasă a omului se fundamentează pe continuarea predilecției capitaliste a privatizării. Astfel, credința a început să fie reglementată, din ce în ce mai mult, de norme create la nivel intim, subiectiv, sustrăgându-se oricăror coordonate cu autoritate obiectivă pe care omul postmodern le respinge cu vehemență. Modul în care o persoană crede că ajunge să-L cunoască pe Dumnezeu sau să vorbească despre El pornește de la premisa absolută a proprietății private: „Isus al meu” (sic!). Ei bine, monopolul egocentric asupra gnoseologiei creștine pe care societatea secolului XXI încearcă să-l promoveze este contrar spiritului Evangheliei și credinței trăite în comunitatea adunată în jurul lui Hristos Cel Mort, Înviat și Înălțat la Cer. Întâlnirea cu Fiul lui Dumnezeu Întrupat, trecut prin Moarte și Înviere, este deplină și eficientă doar în Taina Euharistiei. Drumul spre Emaus este paradigma omului aflat pe calea (re)cunoașterii lui Dumnezeu, unde primirea învățăturilor și tâlcuirea Scripturilor ar fi rămas neroditoare fără Frângerea Pâinii. În acest fel înțelege Sfântul Chiril al Alexandriei efortul omului de a înainta în cunoașterea lui Dumnezeu: progresul tainic în Taină, prin Taine.

În primul rând, pentru Sfântul Chiril, cunoașterea lui Dumnezeu este posibilă datorită bunăvoinței Lui de a Se face cunoscut, iar acest lucru se observă prin actul creației. Aducerea din neființă la ființă a unor făpturi raționale capabile să perceapă și să înțeleagă darul existenței este opera unui Dumnezeu Atotputernic și Iubitor, a Căruia transcendență absolută nu este pusă la îndoială prin faptul că Se lasă cunoscut: „Totuși, este o cinste pentru orice om, pentru orice înger, să cunoască fiecare lucru din cele din care poate fi văzut El Însuși ca ceea ce este, să câștige deplin din această cunoștință că El nu Se va rușina niciodată să fie cunoscut, de cel ce voiește, ca ceea ce este după fire. Deci pentru ce S-ar rușina Dumnezeu de cele ce le are, sau ar socoti ca o micșorare a Sa cele prin care Se cunoaște ca Dumnezeu?”¹.

¹ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, IV, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, (PSB), vol. 40, trad. pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Ed. IBMBOR, București, 1994, p. 177.

Observând creația și rațiunile care au stat la baza ei și care o guvernează, oamenii pot deduce existența lui Dumnezeu și să se ridice cu mintea de la „lucrurile sensibile și văzute, la cele mai presus de simțire și spirituale”². Această cunoaștere naturală nu este desăvârșită, dar nu este nici deosebită de cea a Revelației dumnezeiești, căci lumea a fost creată prin Cuvântul și Înțelepciunea lui Dumnezeu, fiind viața noetică și sensibilă a Logosului-Hristos, iar realitățile create din cosmos sunt copii sau medii energetico-informaționale ale Rațiunii Supreme³.

În perioada Vechiului Testament, Dumnezeu Se făcea cunoscut prin „relația” pe care Acesta o stabilea cu profeții. *Funcția gnoseologică a poruncilor* primite pe Muntele Sinai inaugura calea spre cunoștința ce avea să vină odată cu Mesia. Mai mult decât atât, prescripțiile sacramentale levitice anticipau progresul în întâlnirea cu Dumnezeul cel Adevărat. Aici se observă deja *corelarea dintre Jertfă și cunoaștere*, pe care Sfântul Chiril al Alexandriei o introduce în gândirea teologică creștină: „Jertfelnicul slujirii după lege s-a așezat chiar la intrarea în Sfânta Sfințelor. Căci legea de abia ne conduce la începuturile tainelor lui Hristos și la primele intrări ale cunoștinței exacte a Lui. Dar nu introduce nicidecum în Sfintele Sfințelor, adică în cortul cel mai dinlăuntru, în care e în multe chipuri Hristos, ca Cuvântul lui Dumnezeu, ca lumină, ca pâinea vie, ca mirosul de bună mireasmă lui Dumnezeu și Tatăl”⁴.

Imaginea Serafimilor care își acoperă fețele și picioarele înaintea lui Dumnezeu semnifică, în gândirea chirilică, incomprehensibilitatea Ființei Divine, care nu poate fi „văzută”, nici „urmată”, ci doar slăvită. *Dimensiunea doxologică a gnoseologiei* Sfântului Chiril pornește de la înțelegerea slavei lui Hristos ca teofanie ce imprimă în sufletul omului cunoștința de Dumnezeu⁵.

Sfântul Chiril al Alexandriei vede evenimentul Întrupării Fiului lui Dumnezeu ca momentul de maximă apropiere a lui Dumnezeu față de oameni. Asumarea firii umane de către „Cel Unul-Născut” a făcut posibilă o cunoaștere perihoretică interioară mediată de Persoana dumnezeiască a Logosului: „Dar a afirmat că a venit în lume, deși era prezent în ea, prin modul întrupării, «căci s-a arătat pe pământ și cu oamenii a petrecut» (Baruh III, 38), se înțelege cu trupul, făcând prin aceasta mai arătată și mai

² Sfântul Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în Duh și Adevăr*, X, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, (PSB), vol. 38, trad. pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Ed. IBMBOR, 1991, p. 357.

³ Pr. lect. dr. Vasile Bîrzu, „Cunoașterea și înțelepciunea divină vs. Singularitatea cibernetică” în: *Cunoașterea lui Dumnezeu în Teologia Dogmatică Ortodoxă. Premise spiritual-ecclesiale și provocări actuale*, prof. univ. dr Vasile Cristescu, arhim. lect. dr. Nathanael Neacșu (eds.), Ed. Astra Museum, Doxologia, Sibiu, Iași, 2020, pp. 273-302.

⁴ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în Duh și Adevăr*, X, ..., p. 334.

⁵ Lawrence J. Welch, *Christology and Eucharist in the Early Thought of Cyril of Alexandria*, International Scholars Publications, San Francisco, 1994, p. 72.

îngroșată prezența Lui în lume; și Cel odinioară cuprins cu înțelegerea Se face văzut și cu ochii trupului, în felul acesta, făcându-Și prezența mai îngroșată, ne-a dăruit cunoașterea simțită a lui Dumnezeu, făcându-Se cunoscut prin minuni și prin lucrarea unor fapte mari”⁶.

Părintele alexandrin accentuează *ideea unei cunoașteri a lui Dumnezeu bazată pe consangvinitate*. După cum oamenii îi numesc pe cei cu care se înrudesesc „cunoscuți”, tot astfel, Dumnezeu a devenit „cunoscut” tuturor oamenilor prin Întrupare. „Căci dintr-o nemăsurată bunătate Hristos S-a dăruit pe Sine neamurilor și mai degrabă ne-a cunoscut decât a fost cunoscut de noi. Dar înțelegându-se cunoștința ca relație în care suntem făcuți proprii și înrudiți, spunem iarăși că nu noi am început aceasta, ci Dumnezeu cel Unul-Născut din Dumnezeu. Căci nu noi am luat dumnezeirea cea mai presus de fire, ci Însuși Dumnezeu cel prin fire «a luat sămânța lui Avraam», cum zice Pavel”⁷.

Patriarhul Alexandriei face anumite specificări în ceea ce privește capacitatea limbajului omenească de a reda anumite realități care fac referire la Dumnezeu. Astfel el face distincția între „teologie”, ca viața *ad intra* a Preasfintei Treimi care rămâne total inaccesibilă minții omului, și „iconomie”, ca lucrarea lui Dumnezeu în afară, pe care omul o poate cunoaște prin Revelație. De aceea, în cadrul controversei cu Eunomie, un adept al teoriei supranaturale a limbajului și care susținea că numirile divine, fiind direct descoperite de Dumnezeu, sunt total adecvate realităților dumnezeiești pe care le indică, Sfântul Chiril vorbește despre „sărăcia” cuvintelor omenești de a descrie cele din jurul lui Dumnezeu⁸. Pentru eunomieni, cunoașterea lui Dumnezeu însemna automat și cunoașterea firii Sale, lucru pe care Sfântul Părinte îl combate în toate scrierile sale, menționând că transcendența Ființei lui Dumnezeu este dincolo de capacitățile omenești de înțelegere (ὕπεροῦσιος)⁹.

Firea dumnezeiască rămâne în întregime necunoscută atât oamenilor, cât și celorlalte creaturi raționale. Prin evocarea imaginii rugului aprins, Sfântul Chiril dezmente concepția iudaică despre faptul că Moise a văzut cu ochii trupului frumusețea cea nestricăcioasă după fire. În gândirea și vorbirea curentă, noi, oamenii, suntem limitați, în timp ce Dumnezeu depășește condiția noastră creată în ceea ce privește înțelegerea. Când eunomienii clamau că ei Îl cunosc pe Dumnezeu așa cum Se cunoaște El Însuși, se pare că ei se temeau să afirme că au o cunoștință limitată. Dar a nu

⁶ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia după Ioan*, I, în: în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, (PSB), vol. 41, trad. pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Ed. IBMBOR, București, 2000, pp. 65-66.

⁷ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia după Ioan*, VI, ..., p. 497.

⁸ Norman Russell, *Cyril of Alexandria*, Routledge Taylor & Francis Group, London and New York, 2000, pp 22-23.

⁹ Ruth M. Siddals, „Logic and Christology in Cyril of Alexandria”, în: *The Journal of Theological Studies*, New Series, XXXVIII/(1987), 2, pp. 341-367.

cunoaște totul, așa cum Îi este cu putință lui Dumnezeu, nu înseamnă că această cunoaștere a noastră nu este adevărată. De exemplu, dacă cineva nu știe cum se produce eclipsa de lună, nu înseamnă că tot ceea ce vede el nu este luna. În mod similar, cunoașterea noastră despre Dumnezeu nu este falsă, chiar dacă el Se cunoaște pe Sine într-o manieră superioară nouă. Noi putem vorbi omenește despre Dumnezeu, și să ne folosim de realități umane pentru a face trimitere la realitățile dumnezeiești mai înalte (ὑπόδειγμα)¹⁰.

Ființa lui Dumnezeu întrece logica omenească de conceptualizare, iar cunoașterea este limitată strict la lucrările dumnezeiești care se primesc prin credință. Cine vrea să-L cunoască pe Dumnezeu doar dintr-o curiozitate a minții sau ca îmbogățire informațională va eșua, deoarece fără perspectiva mântuirii cunoașterea lui Dumnezeu este imposibilă. *Cunoașterea lui Dumnezeu nu înseamnă a te informa despre El, ci a te forma cu, spre și pentru El.* Credința în Iisus Hristos care Îl descoperă oamenilor pe Tatăl, prin harul Duhului Sfânt, este „temelia evlaviei” și cea care curăță mintea să înțeleagă lucrările lui Dumnezeu¹¹. Sfântul Chiril al Alexandriei subliniază dimensiunea pragmatică a cunoașterii: De ce vrem să Îl cunoaștem pe Dumnezeu? Care este finalitatea demersului nostru de ființă înzestrată cu rațiune? Prin urmare, *dacă scopul cunoașterii nu este mântuirea, atunci aceasta nu se produce*¹².

Omul are nevoie de o minte curată ca să poată primi și înțelege tainele lui Dumnezeu.

Sfințenia minții se dobândește prin renunțarea la orice plăcere care întunecă puterea de judecată a omului. Întâlnirea dintre Dumnezeu și om nu are loc în urma unei străfulgerări a inteligenței (διάνοια), nu este nici rezultatul unui demers rațional (λογιστικόν), ci cunoașterea este simțită la nivelul voūc-ului, puntea de diamant între Rațiune și rațiuni. Sfântul Chiril numește *cunoașterea lui Dumnezeu „rădăcină a toată virtutea”*, deoarece ea este fundamentul și finalitatea mântuirii. Cu cât omul este mai virtuos, cu atât el înaintea în cunoaștere și dobândește o subțirime a minții care sesizează tot mai transparent raționalitățile lui Dumnezeu din creație, care devin relevante pentru conștiință. În creștinism, Dumnezeu nu este obiectul de cunoscut, ci este co-Subiect al cunoașterii.

Miezul gnoseologiei euharistice pe care o propune Sfântul Chiril al Alexandriei constă în interpretarea pe care acesta o oferă textului din Evanghelia după Ioan: „Și aceasta este viața veșnică: Să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat, și pe Iisus Hristos pe Care L-ai trimis” (Ioan XVII, 3). Triada *cunoaștere-taină-viață* înglobează o întreagă teologie despre cum ajung creștinii la cunoașterea lui Dumnezeu prin Împărtășirea cu Sfântul Trup și Sânge al Mântuitorului Iisus Hristos: „Socotesc că trebuie să spunem despre cuvântul Mântuitorului că este cu siguranță adevărat, căci cunoașterea e viață, fiindcă naște (în noi) puterea tainei și aduce împărtășirea de binecuvântarea tainică, prin care ne unim cu Cuvântul viu și de viață făcător. Socotesc că, din această cauză, spune și Pavel că neamurile s-au făcut con-trupești și împreună-părtașe în Hristos, ca unele ce s-au împărtășit de Sfântul Trup și Sânge (Efeseni III, 6). Iar măduarele noastre să fie considerate ca și măduarele lui Hristos. Dar, cunoașterea aduce și bine-

¹⁰ Hans van Loon, *The Dyophysite Christology of Cyril of Alexandria*, Brill, Leiden, Boston, 2009, p. 96.

¹¹ Eirini A. Artemi, *Învățătura despre Sfânta Treime a Sfântului Isidor Pelusiotul și influența sa asupra Teologiei Sfântului Chiril al Alexandriei*, trad. Alexandru Prelipcean, Ed. Doxologia, Iași, 2018, p. 440.

¹² Daniel A. Keating, *The Appropriation of Divine Life in Cyril of Alexandria*, Oxford University Press, New York, 2004, pp. 16-18.

cuvântarea prin Duhul, căci Se sălășluiește în inimile noastre, modelând spre înfiere pe cei ce-L primesc și refăcându-i într-o nestricăciune și evlavie prin viețuirea evanghelică. Știind Domnul nostru Iisus Hristos că a-L cunoaște pe Dumnezeu Cel Unul și adevărat este pricină și prevestire a bunătaților amintite, declară că aceasta este viața veșnică, deoarece e maică și hrănitore a vieții veșnice, născând prin puterea și firea ei cauzele vieții și ținându-ne în legătură cu El”¹³.

Reluând principiul consangvinității, Sfântul Chiril dezvoltă *dogma unirii ipostatice din perspectivă euharistică*. Datorită unirii ipostatice, nu se mai poate vorbi despre o *theognosie* „din afară”, ci „din interior”. Părintele Dumitru Stăniloae menționează o cunoaștere a lui Dumnezeu de către noi în Hristos. În Hristos, Dumnezeu cunoaște umanul ca pe Sine Însuși și omul Îl cunoaște pe Dumnezeu ca pe sine însuși. Fiul lui Dumnezeu devine Fiul Omului și rămâne așa în veșnicie. *Centrul ipostatic al Cuvântului a mediat cel mai înalt grad de cunoaștere posibil între cele două firi: dumnezeiească și omenească. Cum natura umană nu poate intra în contact cu natura divină nici măcar la nivel noetic, singura cale ca omul să devină „partaș al dumnezeieștii firi” (2 Petru, 1, 4) este împărtășirea de ceva care „a stat” cel mai aproape de Supra-Ființa Treimică necreată, și care, totodată, poate fi „asimilat” și „metabolizat” de firea creată a omului. Acest lucru este Trupul și Sângele lui Hristos. Incoruptibilitatea Trupului lui Hristos se transferă, prin Taina Euharistiei, creștinului mort și înviat cu Hristos prin Taina Botezului și înfiat de Dumnezeu-Tatăl prin pecetea Mirungerii Duhului Sfânt*¹⁴. În acest fel trebuie înțeles cuvântul din Evanghelia după Ioan: „Și le-a zis Iisus: Adevărat, adevărat zic vouă, dacă nu veți mânca trupul Fiului Omului și nu veți bea sângele Lui, nu veți avea viață în voi. Cel ce mănâncă trupul Meu și bea sângele Meu are viață veșnică, și Eu îl voi învia în ziua cea de apoi” (Ioan VI, 53-54).

Așadar, printr-o intersectare a versetelor vedem cum *cunoașterea lui Dumnezeu este legată de împărtășirea cu Trupul și Sângele lui Iisus Hristos care are ca finalitate viața veșnică*. De altfel, și rânduiala liturgică menționează împărtășirea „spre iertarea păcatelor și viața de veci”. Privind lucrurile din această perspectivă, deducem că *fiecare Sfântă Liturghie este o Teofanie, în urma căreia credinciosul Îl cunoaște din ce în ce mai mult pe Dumnezeu*. Biserica, sinaxa euharistică, este mediul verificat și sigur al cunoașterii lui Dumnezeu. În Liturghie, prezența lui Hristos este reală și eficientă, taina se descoperă prin iconomie¹⁵, iar cunoașterea nu are loc în

¹³ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia după Ioan*, XI, 5, ..., pp. 703-704.

¹⁴ Ezra Gebremedhin, *Life-Giving Blessing. An Inquiry into the Eucharistic Doctrine of Cyril of Alexandria*, Upsaliensis S Academiæ, Uppsala, 1977, p. 100.

¹⁵ Susan Wessel, *Cyril of Alexandria and the Nestorian Controversy. The Making of a Saint and of a Heretic*, Oxford

termenii unei întâlniri formale, reci și distante, ci se desfășoară ca dar al iubirii jefelnice. „Sfântul Chiril al Alexandriei a stăruit asupra faptului că noi nu putem intra la Tatăl, deci nu ne putem mântui, decât în stare de jertfă curată, depășind orice egoism. Dar această stare nu o putem dobândi decât în Hristos, Cel ce a primit crucea pentru noi renunțând la Sine. El ne ia în Sine și ne prezintă Tatălui ca jertfă curată, eliberați de egoism, prin starea Lui de jertfă curată, izvor a toată iubirea. Dar se înțelege că El nu ne ia pe noi în Sine ca pe niște obiecte, ci și noi înșine trebuie să ne oferim, cu propria voință, în actul prin care ne oferă Hristos, sau ne dă putere să ne oferim împreună cu El”¹⁶.

În altă ordine de idei, Sfintele Taine sunt singurele realități care dețin o dublă fenomenalitate, așa cum spune Jean-Luc Marion¹⁷. Adică, în domeniul profanului, orice element material deține o singură fenomenalitate care îi indică natura și circumscriserile realității. Doar materia Sfintelor Taine „se arată” cu dublă semnificație pentru oricine, indiferent dacă este sau nu credincios. Cu alte cuvinte, Sfintele Daruri există ca atare, ca Trup și Sânge a lui Hristos, chiar dacă cei care le văd sunt necredincioși. Euharistia nu „jonglează” între a fi pâine sau Trup în funcție de vrednicia primitorului (observatorului) ca în concepția lui Calvin. Euharistia este, în același timp, Taină și Sacrament, revelarea sfințitoare a puterii lui Dumnezeu care arată, dar și ascunde înțelesurile dumnezeiești, așa cum zice cântarea de după momentul împărtășirii credincioșilor: „Am văzut Lumina cea adevărată, am primit Duhul cel ceresc; am aflat credința cea adevărată, nedespărțitei Sfintei Treimi închinându-ne, că Aceasta ne-a mântuit pe noi”.

În continuare, Sfântul Chiril al Alexandriei stăruie asupra rolului pe care Îl are Sfântul Duh în cunoașterea lui Dumnezeu. *El Îl aseamănă pe Duhul Sfânt cu privirea reciprocă dintre Tatăl și Fiul*. Fiul Îl arată pe Tatăl doar dacă este privit „prin ochii Duhului Sfânt”: „Căci Domnul nostru Iisus Hristos făgăduia Sfinților cunoașterea excepțională, deosebită de a altora. Fiindcă trăsăturile tainelor dumnezeiești le strălucesc mai puternic și cu mult mai deslușit oamenilor sfinți. Iar în cei neajunși încă la această curăție a minții, ca să poată primi prin darul Duhului în chip luminat cunoștința celor mai presus de cuvânt, cunoașterea se înfățișează în simple cugetări și poate numai în știința că Hristos este Dumnezeu și cu adevărat Fiul lui Dumnezeu după fire. Existând deci o atât de mare deosebire în cunoaștere a Sfinților, care întrece atât de mult pe cea a oamenilor simpli,

University Press, New York, 2004, p. 65.

¹⁶ Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate și comuniune în Liturgia Ortodoxă*, Ed. IBMBOR, București, 2004, p. 36.

¹⁷ Jean-Luc Marion, *Despre raționalitatea Revelației și iraționalitatea credincioșilor*, trad. Maria-Cornelia Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 2014, pp. 163-184.

ucenicul, necunoscând această deosebire, se ridică cu întrebarea: pentru ce, în loc să Se descopere tuturor celor din lume, făgăduiește aceasta numai celor sfinți?”¹⁸.

Părintele alexandrin subliniază importanța primirii Harului Sfântului Duh, care extinde și transmite harul de care s-a împărtășit umanitatea asumată de Hristos-Emanuel. Firea umană a Mântuitorului, transfigurată de har și așezată de-a dreapta lui Dumnezeu-Tatăl, se prelungește prin puterea Duhului Sfânt, în oamenii credincioși, iar pe baza identității de natură, firea umană îndumnezeită a lui Hristos „se amestecă” cu firea celui care o primește. Modalitatea prin care se realizează acest transfer constă în invocarea epicletică a Duhului Sfânt: „Și Eu voi ruga pe Tatăl și alt Mângâietor vă va da vouă ca să fie cu voi în veac, Duhul Adevărului, pe Care lumea nu poate să-L primească, pentru că nu-L vede, nici nu-L cunoaște; voi Îl cunoașteți, că rămâne la voi și în voi va fi!” (Ioan XIV, 16-17).

Pentru gnoseologie, se remarcă mai multe funcții ale Duhului Sfânt enumerate de Hristos în Marea Cuvântare de despărțire și reiterate de Sfântul Chiril: didactică, paracletică, anamnetică, profetică și mărturisitoare. „Iar aici, zicând: «Păzește-i întru adevărul Tău» arată clar că au fost conduși prin lumina Adevărului la cunoașterea Adevărului. Căci fără luminarea prin Duhul, nu ar ajunge cineva la cunoașterea Adevărului, nici nu s-ar dăruie înțelegerea exactă a dumnezeieștilor dogme, pe cât e cu putință oamenilor. Căci tainele din Scriptura de Dumnezeu insuflată sunt mai presus de mintea noastră. Dar nu e fără strălucire acest dar, chiar dacă se arată într-o cunoștință modestă despre Hristos”¹⁹.

O temă predilectă pentru Sfântul Chiril al Alexandriei o reprezintă *noutatea tuturor lucrurilor în Hristos*²⁰. După Întruparea lui Hristos, sistemul de referință al fapturilor raționale a suferit mutații profunde. În Hristos, Dumnezeirea S-a făcut suportabilă²¹. Bunătățile lui Dumnezeu care iradiază din suportul ipostatic al Logosului Înomenit nu se epuizează în dăruire: „fiindcă Dumnezeu, Care a zis: «Strălucească, din întuneric, lumina»- El a strălucit în inimile noastre, ca să strălucească cunoștința slavei lui Dumnezeu, pe fața lui Hristos” (2 Corinteni 6, 4). Duhul Sfânt reînnoiește chipul lui Dumnezeu din om prin puterea de viață dătătoare care izvorăște din Chipul divino-uman al lui Hristos. Cei care se împărășesc din aceeași Pâine și din același Potir devin co-trupești și co-duhovnicești, uniți prin Trupul pnevmatizat al Mântuitorului care a devenit mediu

¹⁸ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia după Ioan*, X, ..., p. 621.

¹⁹ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia după Ioan*, XI, 9;..., p. 724.

²⁰ Robert L. Wilken, „Exegesis and the History of Theology: Reflections on the Adam-Christ Typology in Cyril of Alexandria”, în: *Church History*, XXXV/(1966), 2, pp. 139-156.

²¹ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Glafire la Iesire*, I, în: coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, (PSB), vol. 39, trad. pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Ed. IBMBOR, București, 1992, p. 279.

transparent energiilor dumnezeiești necreate. Înnoirea vieții presupune și o reînnoire a minții, a modului în care relația de fidelitate față de Dumnezeu se transpune în felul de a te conforma vocii Sale. Rodul luminării este asemănat cu strugurele (simbol cu valoare liturgică) crescut în vița înțelegerii omenești care duce spre înțelepciune.

Taina Sfintei Euharistii arată în cel mai relevant chip iconomia lui Dumnezeu. Prefacerea Darurilor demonstrează cum Fiul lui Dumnezeu a luat trup și suflet omenesc fără ca Dumnezeirea să devină pătimitoare. Imanența Persoanei lui Iisus Hristos nu a destabilizat sau știrbit în vreun fel transcendența firii dumnezeiești, cu toate că, Subiectul divin al Logosului a devenit și actantul lucrărilor sensibile pe care le activa prin voință. Voința omenească a lui Hristos a acceptat în mod conștient și liber să cunoască și să conlucreze cu voia dumnezeiască. Adâncirea la nesfârșit în cunoașterea lui Dumnezeu decurge din infinitatea ființială a Acestuia. În prezența lui Dumnezeu, sufletul omului, curățit de păcate și infuzat de har, ajunge la o cunoaștere pătimită, simțită pregnant prin caracterul personal al Sfintei Treimi. Apofatismul nu suprimă rațiunea, nici nu o reduce la disfuncționalitate, ci o potențează la maxim ca să intuiască nemijlocit cele pe care Dumnezeu le descoperă. În contemplarea adevărilor dumnezeiești nu există urmă de iraționalitate. Cele ce par neînțelese, în afară, transmit apofatic impulsuri harice care modelează mintea să ia forma Minții celei Dintâi. Gândirea omului nu poate să-L cuprindă pe Dumnezeu Cel nemărginit, deoarece este formatată să opereze cu lucruri limitate care funcționează în binomul cauză-efect, iar acest sistem computațional nu poate fi depășit fără harul Sfântului Duh.

În gândirea Sfântului Chiril, nimeni nu ajunge la cunoștința despre Dumnezeu și la experiența Lui, dacă nu e învățat sau informat de un alt om, căci, *în esență, a cunoaște înseamnă, de fapt, a recunoaște*. A ști să identifice o realitate după caracteristicile ei și să o deosebești de altele presupune activarea unor urme mnezice în funcție de care obiectul de cunoscut poate fi validat. Mai mult decât atât, natura obiectului de cunoscut este cea care stabilește modul de acces la el. Oamenii nu-L pot cunoaște pe Dumnezeu altfel decât prin modurile stabilite de El ca fiind eficiente. Dumnezeu rămâne ascuns modurilor de cunoaștere prin care este validată existența creată, deoarece, nu este cu puțință să cunoști ceva fără instrumentarul adecvat. A înțelege ce este Dumnezeu constituie o problemă irezolvabilă, iar dogmele, dacă lasă impresia că o rezolvă, o fac nu pentru a închide în sine această rezolvare, ci pentru a se deschide către o experiență de alt tip.

Dumnezeu ne vine aproape, dar rămâne totuși mereu deasupra noastră. „Coborârea” lui Dumnezeu la noi este un act voluntar de bunăvoință care se adresează capacității umane de înțelegere. Chiar sălășluit în noi, Hristos rămâne pe Tronul Dumnezeirii. El, Cel mai presus de toate, este în același timp mai aproape de noi, prin iubire, decât orice semen al nostru. Rațiunile tuturor le avem în El, dar El Însuși e mai presus de toate aceste rațiuni, în care Se află. În aceste interpretări ale unor fapte și porunci din Legea lui Moise se arată că lumea e creată, pe de-o parte, ca mijloc de întreținere a noastră ca ființe trupești, dar, pe de altă parte, toate ale lumii sunt și chipuri ale însușirilor și puterilor dumnezeiești. Dumnezeu le-a făcut pe toate cu un rost pentru om, dar și în legătură cu Sine, ca să-L cunoaștem și să urcăm prin ele spre El.

Dumnezeu e mai presus de tot ce e mai înalt în lumea noastră, adevăr reprezentat prin imaginea Muntelui Sinai. Iar Dumnezeu, coborât la tot ce e mai înalt în lumea noastră, acoperă și această înălțime cu norul neînțelegerii Lui, dar face să Se simtă prezent chiar în această neînțelegere a Lui. Întinericul indică o existență de care știm, dar pe care n-o putem sesiza și care trezește în noi dorința de-a pătrunde dincolo de el. Sfântul Chiril numește cunoașterea lui Hristos dar de la dreapta Tatălui, care nu se obține printr-un efort trufaș al minții, ci prin pocăință și smerenie: „Astfel s-a dovedit ca slabă înțelepciunea lumii prin cea mai dumnezeiască și mai bună, prin care suntem introduși în cunoașterea tainică despre Hristos, primind înțelegerea cea cu adevărat de sus și de la Dumnezeu. Căci Hristos este binele desăvârșit în toate, unul al tuturor, și înțelepciunea, și înțelegerea, în care claritatea nu e câștigată prin învățătură, ci se înțelege ca înăscută”²².

În viziunea episcopului alexandrin, posibilitatea experienței apofatice se datorează inițiativei Duhului Sfânt. El este Cel care supraveghează conținuturile credinței, al căror rol nu-l putem anula. *Cel care nu crede drept nu poate urca spre cunoașterea lui Dumnezeu.* Dogmele, ca monumente ale Tradiției, nu sunt altceva decât desfășurarea Revelației dumnezeiești în istorie, inspirate de Același Duh Care a insuflat scrierea Scripturilor printr-o nemijlocită mediere. În viața Bisericii, Duhul Sfânt coagulează dogmele în Sfintele Taine, iar Euharistia este mediul transparent al Teologiei. Duhul trimis de Fiul în lume nu adaugă nimic în plus la ceea ce a fost dat odată pentru totdeauna. Nu este un obiect revelat, ci un Subiect revelator, Care este permanent reînnoit în oameni de către Tatăl. „Dumnezeu Se comunică pe Sine oamenilor prin Cuvântul Său din Sfânta Scriptură, dar mai ales prin unirea personală cu aceștia, în Taina Sfintei Euharistii. Aceste două modalități de comunicare sunt posibilități reale de întâlnire a omului cu Creatorul său și, în același timp, de creștere în cunoașterea lui Dumnezeu. Cuvântul scripturistic pregătește credinciosul pentru împărtășirea lui cu Trupul și Sângele Său, dar și împărtășirea euharistică, la rândul ei, deschide omului înțelegerea duhovnicească a Scripturii, pentru că doar Jertfa și Învierea Mântuitorului, și trăirea acestora plenar în inima lui, ca Împărăție veșnică, deschid ochii duhovnicești spre recunoașterea Mântuitorului Hristos ca Domn și Dumnezeu”²³.

Formulate ca adevăruri de credință, dogmele pot avea o dublă natură, idolatră sau iconică: în măsura în care nu sunt dublate de punerea în lucrare, de experiența prin trăire mistică și viață liturgică a adevărului lor,

²² Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia după Ioan*, IV,..., p. 325.

²³ †Varsanufie, Arhiepiscopul Râmnicului, *Aceasta este viața veșnică. Studii de gnoseologie patristică*, coll. *Studia Academica*, 2, Ed. Praxis, Râmnicu Vâlcea, 2015, p. 28.

dogmele pot rămâne formule reci, fără legătură cu viața, și prin acesta, adevărați idoli metafizici ai cunoașterii lui Dumnezeu. Dacă însă caracterul deschis al dogmelor conduce către experiența apofatică, indiferent de gradele acesteia, atunci dogmele sunt icoane care trimit dincolo de ele, asumând o distanță ce le salvează de autonomia metafizică. Sfântul Chiril vorbește despre „cunoștința de viață făcătoare a tainei”²⁴, o cunoaștere care menține viu interesul pentru înțelegerea epectatică a realităților divine, într-un apofatism dinamic și vivificator cu perspectivă soteriologică.

Numai dogmele asigură marile valori și sensuri, sau infinitatea lor. Fără ele, totul devine filosofare fără rost. Dogmele leagă sensurile definite cu infinitatea lor nelimitată și tainică, unind cunoașterea precisă cu credința, cum le unește și în existența persoanei. Pretenția că totul e cunoscut sau cognoscibil e o iluzie trufașă. Fiecare dogmă e o definiție precisă referitoare la Dumnezeu, dar tocmai această definiție asigură taina Lui pe care nu o epuizează în formulare, după cum adevărul nu se epuizează în demonstrație.

Reciprocitatea dintre cunoaștere și iubire este sesizată de Sfântul Chiril atunci când face referire la versetul din Epistola Sfântului Apostol Ioan: „Iubiților, să ne iubim unul pe altul, pentru că dragostea este de la Dumnezeu și oricine iubeste este născut din Dumnezeu și cunoaște pe Dumnezeu” (1 Ioan IV, 7). *Premisa cunoașterii este iubirea, iar premisa iubirii este cunoașterea. Această familiaritate dintre Dumnezeu și cei care cred în El are la bază iubirea jertfită a lui Dumnezeu arătată oamenilor prin Cruce și Înviere. Trupul lui Hristos este arvuna cunoașterii și a vieții veșnice.*

Împărtășirea cu Hristos euharistic este mărturia credinței în El și a fidelității față de învățătura Lui. Consumându-L pe El, ne împrăștiem „minte a lui Hristos” (1 Corinteni II, 16) care Îl cunoaște în formă maximă pe Dumnezeu-Tatăl, dar și creația, ca pătrundere a funcției Sale fractale în mediile cosmosului. De aceea, elementele euharistice sunt ale lui Hristos, Lui I se aduc și tot El le primește, într-un schimb gnoseologic hristificat și pnevmatizat. „Experiența primirii Sfintei Împărtășanii, a unirii reale cu Hristos, este experiența vederii, cu ochii minții, a luminii înțelegătoare ce răsare din Persoana Mântuitorului, a sensului existenței noastre unite spiritual cu existența lui Dumnezeu”²⁵.

²⁴ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia după Ioan*, IV, 2,...p.284.

²⁵ Pr. conf. dr. Ștefan Buchiu, *Cunoașterea apofatică în gândirea părintelui Stăniloae*, Ed. Libra, București, 2002, p. 221.

АУ И СХПОМЕНЕСИ ІОБИ ТРДЕМІЗЕХ:

Мѡрци

«єпископій»

Мѡрци

Дамаскинъ	..	Архієрєй:
Інокентіє	..	Архієрєй:
Козма	..	Архієроуки:
Григоріє	..	Архієписко:
Партеніє	..	Архієписко:

Кесаріє	..	Архієрєй
Філаѡрепъ	..	Архієпископ:
Никтѡріє	..	Архієрєй
Ісєнфъ	..	Архієрєй
Нєѡфитъ	..	Архієрєй

Acad. Răzvan
Theodorescu
Vicepreședintele
Academiei Române

Un veac valah între martiri și trădări

Cu mai bine de un deceniu în urmă, scrutând mentalitatea românească premodernă, făceam observația următoare¹: dacă veacul al XVI-lea nutrea ideea fatalistă a caracterului inexorabil al stăpânirii turcești, venită pentru păcatele de tot felul ale creștinătății ortodoxe din defunctul Bizanț, secolul al XVII-lea avea să întărească o convingere profundă, potrivit căreia înțelegerea cu osmanlâii era singura cale posibilă pentru supraviețuire. O spunea Neculce în *O samă de cuvinte* – atribuind lui Ștefan cel Mare el însuși sfatul pentru fiul succesor la tron „să închine țara la turci, iar nu la alte niamuri, caci niamul turcilor sunt mai înțelepți și mai puternici”² –, o relua Cantemir în romanul cu cheie care este *Istoria ieroglifică* prin glasul Hameleonului – adică al lui Scarlat Ruset – vorbind despre „zugrăvita plecarea capului”³ pentru a-l potoli pe dușman, tot acolo proclamându-se, în legătură cu marele hatman Lupu Bogdan, cumnatul domnesc, „că adese s-au vădzut mai cu norocire izbândeale a vini, când cu supuneri și cu dosiri asupra neprietenului să purcede”⁴, cu încheierea ce pare a cuprinde o profesiune de credință a românului, indiferent de rangul social, în vremea de apogeu a Turcocrăției, „că trestia, după vânt plecându-să, să îndoiește și iarăși să scoală, iară bradul, împotrivă puindu-să, din rădăcină se prăvălește”⁵.

Până astăzi, când sociologii găsesc în comportamentul românesc o orientare spre „cultura de supraviețuire” – opusă „culturii de dezvoltare”, însoțită de fatalism, pesimism, paternalism autoritarism și încercări de adaptare⁶, ecoul acestor cuvinte ale personajelor alegorice închipuite de dușmanul de moarte al Brâncovenilor răsună extrem de familiar între hotarele noastre naționale și mai departe încă.

¹ R. Theodorescu, „Despre prima modernitate a românilor”, în *Academia Română. Discursuri de recepție IX* (1996-2005), București, 2006, pp. 202-203.

² *O samă de cuvinte*, în *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. G. Ștrempel, București, 1982, p.168.

³ *Istoria ieroglifică*, ed. P.P. Panaitescu, I. Verdeș, București, 1965, p.25.

⁴ *Ibidem*, I, p. 93.

⁵ *Ibidem*, II, p. 229.

⁶ *Zece ani de adaptare. Starea națiunii*, Institut Pro, București, 2008, p.8.

Principele care a patronat instrucția de sorginte aristotelică a „iatro-filosofilor” greci trecuți prin Universitatea padovană și care a ctitorit biserici de tradiție dinastică precum Hurezii unde, în pronaos, era zugrăvită „dunga cea mare... a rodului și neamului său” și unde, în „Casa Cărților”, erau aduse cronici bizantine tipărite, în ediții greco-latine, în Parisul lui Ludovic al XIV-lea; voievodul care primea de la Habsburgi titlul de „Reichsfürst” și care, ca altădată Ștefan cel Mare, era apropiat de Constantin cel Mare, paralele între fiul lui Papa din Brâncoveni și fiul lui Constantius Chlorus devenind motiv al culturii românești a vremii; iubitorul, în spirit ludic și baroc, de reședințe nobiliare la Obilești și la Potlogi, la Doicești și la Mogoșoaia, creatoare ale celui dintâi stil cu caracter pan-românesc, cu o posteritate modernă pe măsură – și-a încheiat viața, alături de cei patru fii ai săi pictați în nartexul hurezean, în spiritul dramatic al unei epoci în care Moartea mișuna în texte și în fresce, aducând „Judecata de Apoi” și „Apocalipsa”⁷ în pridvoare de lăcașuri muntene și oltene, domnești, boierești și țărănești.

Era cumva sfârșitul Brâncovenilor, cel de martiri ai creștinismului ortodox, congruent cu un tonus eroic al timpului și al locului? Răspunsul este categoric negativ și în numele adevărului se cade să nu ocultăm tristele realități morale ale societății românești de acum trei veacuri.

Prin *Cântecul lui Constantin vodă Brâncoveanu*, devenit de-a lungul ultimelor două secole baladă, vicleim, colind, ba chiar și „joc”, dramă folclorică intrată în repertoriul unor mineri din Transilvania, fiecare generație a putut citi și asculta, presărată cu eterne pilde morale despre înălțările și căderile omului, „o poveste minunată/ Auzită în lumea toată”, al cărei erou, pierdut, „striga/ Pre împăratul blestema:/ Oh, păgâne și spurcate,/ Cum ne tai fără dreptate?/ Cu ce-ți suntem vinovați/ De perim nejudecați?”⁸

Sfârșitul lui Brâncoveanu a fost voit, de călăii săi, nu departe de chioșcul sultanului Ahmed al III-lea, aidoma unui spectacol care să înfricoșeze, de felul celor pe care ulițele Stambulului nu le disprețuiau niciodată. Se încheia, astfel, o viață de erou parcă desprins dintr-o dramă barocă așa cum se scriau atâtea în veacul nașterii lui Constantin Vodă. O viață ce ilustrase exemplar acele „fortuna labilis” și „roata vieții”, de atâtea ori rechemate în texte și imagini din Țara Românească. Se încheia halucinant, lăsând amintirea – alături de moartea lui Mihai Viteazul, a celei mai teribile jertfe românești din epoca veche⁹.

7 R. Theodorescu, *Histoire et prophétie dans l'art valaque de la première moitié du européenne*, București, 1999, pp.410-417.

8 *Cronici și povestiri românești versificate (secolele XVII-XVIII)*, ed. D. Simonescu, București, 1967, pp. 55-60.

9 R. Theodorescu, *Constantin Brâncoveanu între „Casa Cărților” și „levropa”*, ed. a II-a, București, 2012, p.9.

Și-a aureolat prin moartea de martir o domnie zbuciumată și minată de incertitudini pe care și-o presimțise, așa cum prin opera sa ctitoricească și-a câștigat gloria de prinț al culturii, așa cum prin gesturile sale de oblăduitor al celor de o credință cu el din întregul Răsărit și-a dobândit faima de urmaș al basileilor de odinioară. ❧

Scriam cândva¹⁰ că în lumea noastră de la 1700, unde un privilegiat al sorții putea să aștearnă, într-o scrisoare, cuvintele „Nu-mi trebuiești alt nimic cât o fărâma de viață fără groază”, iar un cronicar princiar se tânguia retoric pe marginea atâtor vexațiuni otomane („O varvară și păgânească neomenie, până încât și cum necăjești pe supușii tăi!”), încercarea Sfântului Constantin Brâncoveanu de a instaura, cu ambiții pe măsură, o stabilitate politică de mult neatinsă, într-o domnie de

mai mult de un sfert de veac, precum și proclamarea unor apetențe culturale care cereau timpuri mai faste, rămâne în istoria noastră un gest aproape eroic.

Orgolismul, mult bogatul „bei al aurului”, și-a aureolat prin moartea de martir o domnie zbuciumată și minată de incertitudini pe care și-o presimțise, așa cum prin opera sa ctitoricească și-a câștigat gloria de prinț al culturii, așa cum prin gesturile sale de oblăduitor al celor de o credință cu el din întregul Răsărit și-a dobândit faima de urmaș al basileilor de odinioară. Mai observam cu acel prilej că sincroniile civilizației românești cu Europa și care pot fi reliefate cu osebire în câteva zone esențiale ale vieții aulice nu trebuie să ascundă nicidecum distanțele, uneori uriașe încă, dintre mentalitățile de la Dunărea de Jos și cele de la Atlantic. Există aici câte un detaliu neașteptat a cărui licărire poate deveni lumină necruțătoare, dar necesară: în chiar anul 1688, când Brâncoveanu își inaugura domnia în Țara Românească, în miezul atâtor incertitudini orientale, la cealaltă margine de continent, în Anglia „revoluției glorioase”, a „contractului politic” între popor și coroană, a sfârșitului domniei Stuartilor, era pentru întâia oară menționat simbolul certitudinii occidentale care până astăzi poartă numele lui Edward Lloyd, întemeietorul asigurărilor moderne...¹¹.

Găsim, de altminteri, ecoul acestei nesiguranțe funciare chiar în cronică oficială a domniei brâncovenești datorată lui Radu logofăt Greceanu. Pentru anul de hotar 1711 acesta nota: „lucruri mai nestatornice și mai netemeinice și mai învăluite decât într-acest an, socotescu că nici un veac nu va fi adus pre nicăirile, ca cum au adus acest timp la Impărăția Otomanicească, că într-o zi striga dă pace, iar într-alta odrăslea nepacea, într-o zi îmbracă

¹⁰ „Reperul brâncovenesc”, în *Drumuri către ieri*, București, 1992, p.50, p.55. Textul de față a fost publicat mai întâi sub titlul „Acum trei sute de ani oportunitate și trădări românești” în *Istorie și civilizație* 29, februarie 2012, pp. 20-22. Scrisoarea pe care o citez este a lui Grigore Băleanu către Răducanu Dudescu, în C. Giurescu, *Contribuții la studiul cronicelor muntene*, București, 1906, pp.155-156.

¹¹ R. Theodorescu, *Constantin Brâncoveanu...*, p.12.

pă soli cu caftane, iar într-alta iarăși îi închidea și îi ocăriia”¹².

În această nestatornicie românească își făcea loc din plin un oportunism al boierimii presărat la tot pasul cu trădări și hrănit de o mentalitate tranzacțională aflată sub semnul Turcocrăției despre care am scris nu o dată¹³.

Au trădat Cantacuzinii cei cultivați și mult călătoriți pe nepotul lor Constantin Brâncoveanu – rădăcinile potrivniciei au fost găsite în conflictul dintre fiii voievodului și progenitura stolnicului Constantin –, dar trădau, ca prin neam al țării, și pe turci în folosul Habsburgilor și al Romanovilor¹⁴, așa cum un cronicar al acestui „Solomon dunărean”¹⁵ nu ezita să consemneze în ceea ce îi privește pe stolnicul Constantin, pe fiul său și viitorul domn Ștefan, pe spătarul Mihai: „Că nu era odihniți să slujască numai unui stăpân, adecă împăratului turcesc, de la care avea mila și cinstea, că umbla de amesteca lucrurile cu nemții și cu moscalii și cu alte neamuri”....„ce să fie ei în veac, stăpânitori țării noastre și pământului nostru, pentru că-și luase cărți de la conții, grofii, de la amândoi monarhii creștini”¹⁶.

Cercetări recente în arhivele otomane au scos la iveală faptul că divanul imperial de la Stambul numise domn în Valahia pe Ștefan Cantacuzino, în locul vărului său primar, Sfântul Constantin Brâncoveanu, pe când acesta se afla încă domn în scaunul său din București¹⁷.

¹² *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu Voievod (1688-1714)*, ed. A. Ilieș, București, 1970, p.208.

¹³ Prima dată, pe larg, în discursul de recepție la Academia Română, *Despre prima modernitate ....*, p.201 și urm.

¹⁴ A. Ilieș în comentariul la *Istoria domniei....*, p.12.

¹⁵ H. Focillon, *L'ancien art roumain*, în *Moyen Age. Survivances et réveils*, Montréal, 1945, p.90.

¹⁶ *Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 până la martie 1717*, ed. C. Grecescu, București, 1959, p. 118.

¹⁷ Informație dată de Mihai Maxim în comunicarea din 30 iunie 2011, la Secția de Științe Istorice și Arheologie a Academiei Române, *Țările Române și Înalta Poartă. Documente noi din arhiva otomană din Istanbul*.

Chiar și un cronicar ne iubitor al Brâncoveanului precum vornicul Radu Popescu știa ca boierii Cantacuzini „au fost stângerea vieții lui (a lui Brâncoveanu, *n.n.*) și a feciorilor lui și a casii lui”¹⁸, după ce demască turpitudinea stolnicului Constantin, capul uneltirilor, care ar fi declarat turcilor că și-a otrăvit propriul frate, pe voievodul Șerban Cantacuzino, pentru că, pasămite, nu era loial Porții¹⁹.

Completarea acestui sinistru peisaj moral o face alt cronicar contemporan atunci când scrie: „Iar Cantacuzineștii, adecă Șăitâneștii, care din feliul lor era neodihniți și nemulțămitori tuturor domnilor celor mai denainte s-au arătat cu ficleșug și cu răutate și domnului Costandin vodă încă au început să-l ficlenească, dela carele mult bine au avut, ținind pe unchii lui, Costandin stolnicul, Mihai spătariul în loc de părinți și pe verii lui Ștefan spătarul, Radu comisul ca pe niște frați și credincioși”²⁰.

Este adevărat că boierii de la 1700 aveau predecesori iluștri întru trădare în spațiul muntean, de vreme ce Soliman Magnificul recompensa, cu aproape două veacuri înainte, pe Radu Paisie pentru slujbă credincioasă în campania de la Buda (1541), în timp ce acest fiu nelegitim al lui Radu cel Mare purta tratative secrete cu Ferdinand de Habsburg (1543)²¹.

În același timp, speranța salvării personale și, de ce nu, aceea a țării – conducea în chiar veacul instaurării Turcocrăției, la trădări și oportuniste în serie: Ion Golăe, marele logofăt din Moldova cerea lui Ion vodă „cel Cumplit” să se supună turcilor sau să plece²²;

¹⁸ *Istoria domnilor Țării Românești de Radu Popescu vornicul*, ed. C. Grecescu, București, 1963, p.244.

¹⁹ *Ibidem*, p.213.

²⁰ *Istoria Țării Românești de la octombrie....*, p. 113.

²¹ M. Maxim, *Noi documente turcești privind Țările Române și Înalta Poartă (1526-1602)*, Brăila, 2008, pp. 137-139, 170.

²² N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și*

Alexandru al II-lea Mircea pune să se noteze în cronică murală de la Bucovăț, lângă Craiova, satisfacția că „credinciosul meu împărat”, adică sultanul, l-a ucis pe voievodul român abia menționat, în locul său fiind pus Petru Șchiopul, propriul frate al domnului de la București²³; în fine, Ieremia Movilă dorea „să-l dea turcilor” pe Mihai Viteazul²⁴ împotriva căruia adusesese oștile din Polonia, unde domnul moldav căpăta indigenatul, adică cetățenia nobiliară leșească.

„Bunele” deprinderi au continuat, găsindu-le în epoca brâncovenească, atunci când aflăm că boierii munteni, „ca niște câini obraznici”, reclamau pe Nicolae Mavrocordat, primul fanariot domnesc, lui „Ștăimvil”²⁵, adică lui Stephan, conte de Steinvil, conducătorul austriac al Olteniei.

Știindu-le pe toate sau în parte, istoricul psihologiei naționale Dumitru Drăghicescu nu se sfa să scrie acum mai bine de un veac: „Cazuri de acestea de vânzare, trădări, intrigi și dezbinări săvârșite de boierime umplu întreaga istorie nenorocită a neamului nostru”²⁶.

Sunt toate acestea scăderi morale care țineau de tranzacția necesară și de folosirea oportună a tuturor ocaziilor care au salvat neamul și statalitatea românilor. Cel mai bine, epoca 1700 reflectă această parte a mentalului românesc în atitudinea nevoit duplicitară a lui Constantin Brâncoveanu față de marile puteri vecine, așa cum ne-o descrie cronicarul contemporan: „Constandin vodă la aceaste lucruri ce s-au făcut avea 2 socoteale, una că îndemnase pe țariul ca să vie asupra turcilor, care de va bate pă turci, să fie izbânda moscalilor să arată cu fața curată, că din îndemnarea lui s-au făcut biruința asupra vrăjmașilor creștinești. Altă socoteală avea că scria totdeauna la turci, îndemnându-i să meargă fără de grijă că le sunt oștile puține și flămânde și altele ca aceste socoteale gândia să facă ca să nu scape de bine ori o parte va birui, ori alta. Dar săracul s-au scăpat de amândou părțile: că moscalii l-au cunoscut de ficlean și înșălători de creștini, turcii însă l-au numit de hain împăratului...”²⁷.

Că prevala aici grija pentru siguranța Țării Românești o arată episodul din vara lui 1711 când Brâncoveanu „șădea la Urlați, lângă Cricov”, într-o tabără din care urmărea „ce vor face oștile moscești și cu ale turcului”²⁸, episod istorisit lămuritor de Radu Greceanu care vorbește de grija principelui valah „în ce chip ar face ca într-o vreme cumplită ca aceia, întreagă

Moldova. Sec. XIV-XVI, București, 1971, p. 308.

²³ R. Theodorescu, „Inscripția din Oltenia și inscripția din Moldova”, în *Istoria văzută de aproape*, București, 1971, p.308.

²⁴ *Istoria Țării Românești, 1290-1690. Letopisețul cantacuzinesc*, ed. C. Grecescu, D. Simonescu, București, 1960, p.72.

²⁵ *Istoria domnilor...*, p. 234.

²⁶ *Din psihologia poporului român. Introducere*, Ed. Albatros, 1995, p. 236.

²⁷ *Istoria domnilor...*, p. 202.

²⁸ *Istoria Țării Românești de la octombrie...*, p. 111.

să păzească țeara și fără primejdie să cătră amândouă părțile, adică și să cătră turci și să cătră moscali”²⁹.

Cercetând epoca lui Brâncoveanu, suntem aduși, de fapt, la analiza poziția elitelor românești față de Turcocrăție, mai ales, odată cu veacul al XVII-lea, pentru care diversitatea punctelor de vedere, corespunzând diversității partidelor boierești din vremea regimului nobiliar, ne îngăduie să surprindem măcar un element de unitate politică pretutindeni prezent: nevoia supunerii față de Poartă, pentru păstrarea privilegiilor, a domniilor și, implicit, a statalității românești, unică în Sud-Estul european.

Fie că este vorba de cronică logofătului Radu Greceanu³⁰ sau de cea a vornicului Radu Popescu³¹, fie că ne referim la Letopisețul Cantacuzinesc³² sau la așa numita „cronică anonimă”³³, textele fac vorbire despre chipul în care, de la instalarea suzeranității otomane în secolul al XVI-lea când „nici țara nu s-au robît”³⁴, domnia și boierimea vor fi înțelese că singura cale de supraviețuire e pactizarea cu dușmanul, prin supunere: „Acești domni, Neagoe den Țara Rumânească și Bogdan vodă den Moldova” – ne aflăm în orizontul primelor decenii după 1500 –, au legat haraciu la turci, de vreme ce au cunoscut că într-un alt chip nu să vor odihni”³⁵; iar atunci când un Radu de la Afumați ducea luptele antiotomane, amplu amintite pe piatra sa funerară din pronaosul bisericii mănăstirii din Curtea de Argeș, boierii se împotriveau războaielor domnești, „că nu vor putea să tot bată, ei fiind puțini și țara mică, cu un împărat ce au luat și au coprins atâtea țări și are mulțime de oameni. Au voit cu toții să meargă domnul la Poartă, să plece capul la poala împăratului și așa au făcut”³⁶.

Evoluția istorică va face ca în veacul următor, când întrepidul Mihnea al III-lea plănuia să ucidă pe turcii și pe tătarii din țară, boierii aveau să-l părăsască necredincioșilor, pentru a se trezi apoi pârâți, la rândul lor, de domn³⁷, căruia îi zădărniseră intențiile belicoase cu cuvinte pe care le găsim în Letopisețul cantacuzinesc: „vom zădărî șarpele și ne va înghiți cu totul. Căci noi suntem o țară mică și fără de oameni, neputincioasă și fără de ajutor de nici o parte. Iar turcii sunt puternici, mari și biruiesc toată lumea, de la Răsărit până la Apus”³⁸.

---

²⁹ *Istoria domniei...*, p. 180.

³⁰ Vezi nota 12.

³¹ Vezi nota 18.

³² Vezi nota 24.

³³ Vezi nota 16.

³⁴ *Istoria domnilor...*, p. 157.

³⁵ *Ibidem*, p. 35.

³⁶ *Ibidem*, p. 40.

³⁷ *Ibidem*, p. 122.

³⁸ *Istoria Țării Românești...*, p. 133.

Puțin mai târziu, în legătură cu domnia lui Radu Leon, „turcii, văzând că domnii țării noastre să hainesc da cătră împărăție, au poruncit să fie obicei, de al treilea an să meargă domnul la Poartă să sărute mâna împăratului”³⁹, pentru ca o culme a duplicității politice să fie atinsă în vremea primului Cantacuzin încoronat din Muntenia: „După aceasta Șarban Vodă văzând că neamților (Habsburgilor n.n.) le merg lucrurile înaintea, de biruesc pă turci și le iau cetățile, țările, au socotit cu ai lui frați și rude să trimită la Beci (Viena n.n.) la chesarul, soli cu cărți despre toată țara, să să închine chesarului și să ceară oști ajutoriu împotriva turcilor ca să-i dezlipească țara de cătră turci și să o lipească lângă chesarul, de care pă turci îi amăgea (ca un viclean) cu cărțile lui, scriindu-le că va să trimită soli la neamți ca să îndemneze și să se roage ca să să facă pace între împărați, să nu mai fie vărsare de sânge și altele ca acestea, cu care adormiea pă turci”⁴⁰.

Acestei narații lipsite de simpatie pentru Șerban Vodă – absolut firească din partea fiului lui Hrizea din Popești vistiernicul, victima Cantacuzinului – îi dă consistență un pasaj din Letopisețul cantacuzinesc care mărturișește că fiul postelnicului Constantin se temea „ca nu care cumva în zilele lui să cază țara la vreo nevoe sau la vreo robie, au de cătră turci, au de cătră nemți, ci să lupta cu dânșii cu multe meșteșuguri în tot feliul...”⁴¹.

Cererile de domn la Poartă („că ei îl cerșură pre Acela de la împăratul”⁴²) coboară în timp la epoca lui Radu cel Mare și a Craioveștilor care jurau în fața lui Mehmet pașa⁴³, iar turcii

devin cu timpul perfect conștienți de dezbinările românești pe care caută se le arbitreze (voi aminti aici remarca recentă a unui distins turcolog ce observa că dezbinările boierimii muntene și moldovene sunt notorii, în limpede nobilimea ardeleană se arăta solidară înaintea suzeranității turcești⁴⁴).

„Deci înțelegând împărăția de atâta nebulnie ce fac rumânii, și îndată porunci la turci și la tătari să vie în țară să o robească și să o prade”⁴⁵, ne istorisește Letopisețul cantacuzinesc în legătură cu conflictele epocii Constantin Șerban – Gheorghe Ghica, și același izvor reproduce, în aceeași cheie, răspunsul dat de marele vizir postelnicului Constantin Cantacuzino care cerea păstrarea autonomiei muntene: „și cum împăratul biruiaște de la răsărit până la apus, și nu iaste altă țară mai rea decât Țara Rumânească, că nu apucă o nebulnie să să potolească, alta rădică”⁴⁶.

Sigur este că domnia Sfântului Constantin Brâncoveanu, lungă și stabilă, dar în același timp plasată într-un moment de tensiune maximă a conflictelor dintre puterile vecine – la 1699, pacea de la Karlowitz tranșa în favoarea Habsburgilor lungul război cu Imperiul Otoman, în 1711 acesta din urmă stăvilea vremelnice, la Stănilești, pretențiile lui Petru cel Mare – ne furnizează date din belșug pentru a cântări poziția elitelor muntene față de Sublima Poartă.

Chiar dacă sentimente de solidaritate creștină conduceau la o aplecare spre Viena – și aici se găsea o parte a marii boierimi în frunte cu aga Constantin Bălăceanu –, domnul o refuza pentru moment din prudență: „Încă nu este vremea aceea ce gândește, că turcul și tătarul încă este în puterea lor, iar când ar

³⁹ *Istoria domnilor...*, p. 136.

⁴⁰ *Ibidem*, p.187.

⁴¹ *Istoria Țării Românești...*, p.188.

⁴² *Ibidem*, p.17.

⁴³ *Ibidem*, p.18.

⁴⁴ M. Maxim, *Noi documente...*, p.230.

⁴⁵ *Istoria Țării Românești...*, p.142.

⁴⁶ *Ibidem*, pp. 144-145.

fi vremea tot creștinul este datoriu a ajuta altui creștin și domnul încă zicea că să va scula cu puterea lui să ajute creștinilor, nemților, cu vreme”⁴⁷. Ezitarea va și atrage replica dură a generalului austriac Donat Heissler, mult prezent în spațiul românesc, în conversația cu un boier: „n-ați vrut să păziți tocmealele și legăturile, cum zic la noi, la neamți, parola”⁴⁸, ce le-ați călcat și toate legăturile și ați stricat și parola” (va fi fost aici surprinderea unei triste, dar utile constante a politicii românești încă din prima noastră modernitate!). Același Heissler, prizonier al muntenilor și al turcilor, după bătălia de la Zărnești (august 1690), va avea cu Brâncoveanu un schimb de cuvinte celebre care fixau statutul domnului român în ochii unui occidental: „de sunt și rob, astăzi am căzut în robie, iar tu ești rob de când te-au făcut tată-tău”⁴⁹. Acest punct de vedere al prizonierului din armata imperială creștină nu putea fi ușor combătut când știm că, potrivit cutumei, atunci „când intra împăratul (sultanul *n.n.*) în corturi, domnul dăscălica și ingenușea și când trecea împăratul să pleca cu capul la pământ”⁵⁰ sau că Vodă pleca la Adrianopol „să sărute poala împărătească”⁵¹ sau că vărul și urmașul său, Ștefan Cantacuzino, săruta mâna imbrohoului⁵², dregătorul ce se îngrijea de grajdurile sultanului...

Obiceiul supunerii domnești devenise atât de mare încât, dacă parcurgi însemnările lui Brâncoveanu, constăți că firmele de chemare la sultan nu-i plăceau⁵³. Oricum, el dorea

„să nu scandalisească pe stăpâni”⁵⁴, făcând toate acestea – o spune admirativ cronicarul oficial „înțelept și foarte grijnic fiind, și mai mult pentru țară și patrie din inimă dorind”⁵⁵ (ceea ce, adaug, îl așeza într-un izbitor contrast moral cu hipercultivatul domn moldav Dimitrie Cantemir care „ca un nemernic împreună cu moscalii den țara lui au fugit”)⁵⁶.

Rămân toate acestea, oare, peste veacuri, explicații ale unor derapaje morale, ale unei mentalități tranzacționale, ale unei aplecări stăruitoare spre așteptări, zăbave, oportunități inteligente și trădări oportune, dar mai ales către marele câștig al premodernității românești care este statalitatea? Istoricul constată, alții sunt chemați să judece, dar nu trebuie uitate astăzi cuvintele rostite acum o sută de ani de părintele istoriografiei noastre modeme. În 15 august 1914, când se împlineau două veacuri de la decapitățile voite de cruntul mare vizir Gin Ali pașa, Nicolae Iorga rostea la Ateneu o conferință semnificativă intitulată „Valoarea politică a lui Constantin Brâncoveanu”, unde istoricul rezuma exemplar rigorile destinului românesc de la Ștefan cel Mare începând: „Exista un singur drum politic, pe care veacuri întregi am mers toți... el era alcătuit din mulți pași în dreapta și mulți pași în stânga, din multă îndrăzneală înaintea, din multă retragere resemnată în urmă”⁵⁷.

⁴⁷ *Istoria Țării Românești de la octombrie...*, p. 21.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 23.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 32.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 69.

⁵¹ *Istoria domniei...*, p. 143.

⁵² *Istoria domnilor...*, p. 207.

⁵³ E. Vărtosu, *Însemnările de taină ale lui Constantin vodă Brâncoveanu 1693–1707*, București, 1940, p. 20, p. 22.

⁵⁴ *Istoria domniei...*, p. 182.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 183.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 185. Punct de vedere împărtășit și de alte cronici muntene (*Istoriile domnilor...*, p. 273).

⁵⁷ N. Iorga, *Valoarea politică a lui Constantin Brâncoveanu* (extras), Vălenii de Munte, 1914, p. 16.

Dr. Oana-Mădălina
Popescu

Despre mazilirea și decapitarea Sfântului Constantin Brâncoveanu: detalii din cronicile interne

În martie 1714, Sfântul Constantin Brâncoveanu, domnul Țării Românești (1688–1714), a fost mazilit de către sultanul Ahmed al III-lea, dus la Istanbul, întemnițat, torturat câteva luni și, în cele din urmă, decapitat, la 15 august același an, împreună cu fiii săi, Constantin, Ștefan, Radu și Matei și cu sfetnicul Ianache Văcărescu. Izvoarele istorice, în special sursele externe, relatările ambasadurilor unor state occidentale, aflați la acea dată în capitala Imperiului Otoman, martori oculari la evenimente, ne spun foarte clar faptul că voievodului i s-a propus grațierea în schimbul trecerii la islam. Refuzând categoric acest lucru, decapitarea sa a devenit un martiriu, deci un act asumat, pentru care a și dobândit cununa sfințeniei, recunoscută imediat de contemporanii săi și statuată de Biserica Ortodoxă Română în 20 iunie 1992, când Brâncovenii au fost trecuți oficial în rândul sfinților¹.

Aceste relatări ale diplomaților străini, adesea pomenite în istoriografie, pentru valoarea lor, le-am amintit și comentat anterior în studiile noastre², însă revenim acum numai cu un exemplu, acela al trimisului oficial francez la Istanbul, Des Alleurs, care, la 3 septembrie 1714, îi scria regelui Ludovic al XIV-lea că: *On leur proposa à tous leur grâce, s' ils voulaient embrasser la religion mahométane, ce qu' ils refusèrent tous constamment*³. Declarația oficialului francez este cu atât mai importantă, cu cât vine din partea reprezentantului unei puteri, la acea vreme, ostilă Țării Românești

¹ Pentru neacceptarea convertirii la mahomedanism și preferarea morții creștinești în locul unei vieți de apostazie, Calinic, mitropolitul de Heraclea, ajuns ulterior patriarh ecumenic, care asistase la evenimente, le închină un imn, în care îi numește mucenici, jertfiți pentru Hristos și a lui Maică. Vezi P.Ș. Năsturel, „O mărturie grecească despre mucenicia lui Vodă Brâncoveanu”, în *Lupta*, Paris, IX, 7, 1987, nr. 85, p. 7, reluat în *Verbum*, VI-VII, 1995-1996, nr. 7, pp. 289-291. Pr. Acad. Niculae M. Popescu, *Viața și faptele domnului Țării Românești Constantin Vodă Brâncoveanu*, București, Ed. Dar din Dar, 2013, p. 77, îi numea, în lucrarea aceasta, dedicată împlinirii a două sute de ani de la moartea lor, *adevărați mucenici ai neamului nostru românesc*.

² Oana-Mădălina Popescu, „Mărturii despre Sfântul Constantin Brâncoveanu”, în *Teologie și Viață*, 2012, nr. 5-8, pp. 132-166; Idem, *Mărturii despre Sfinții Martiri Brâncoveni: Constantin vodă, cu cei patru fii ai săi, Constantin, Ștefan, Radu și Matei*, Iași, Ed. Doxologia, 2014. Am amintit aici și bibliografia pe această temă.

³ *Li s-a propus la toți grațierea, dacă doresc să îmbrățișeze religia mahomedană, ceea ce ei au refuzat în mod constant*. Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor* (în continuare Hurmuzaki), vol. I, 1, București, 1886, p. 430.

și principelui acesteia; căci, Franța, aliata Rusiei, adversara Angliei și a Imperiului Otoman, încercase la un moment dat chiar detronarea domnului muntean.

În rândurile de față, ca o completare a celor spuse anterior, ne propunem să ne concentrăm mai ales pe sursele interne, pe relatările cronicarilor referitoare la împrejurările și cauzele care au dus la mazilirea și decapitarea voievodului muntean, pentru a avea o imagine mai amplă asupra evenimentelor din anul 1714. De asemenea, unele documente otomane, descoperite în arhivele turcești, traduse și puse în circuitul științific de regretatul Prof. Mihai Maxim, ne ajută să avem o percepție mai clară asupra consecințelor, pe termen lung, pe care mazilirea lui Brâncoveanu a avut-o asupra Țării Românești. Prin urmare, punctăm în cele ce urmează: motivele care au dus la scoaterea din funcție a principelui, persoanele implicate sau care au inițiat aceste schimbări, mijloacele prin care au acționat, ecourile faptelor lor în izvoarele istorice interne și consecințele pe termen lung ale acestui act asupra Țării Românești.

•

Cronicile interne precizează că un rol cheie în evenimentele din 1714 l-a avut o parte a boierimii muntene, căci voievodul a fost scos din funcție și decapitat nu neapărat din inițiativa sultanului, care avea încredere în Brâncoveanu, cât mai ales din cauza complotului și a intrigilor pe care familia Cantacuzino le-a inițiat la Poartă împotriva sa, în scopul de a prelua puterea și domnia.

De pildă, cronica lui Radu Popescu ne arată că: „Cu atâta osârdie era Ștefan vodă ca să stingă casa lui Costandin vodă cât limbă de om nu poate povesti [...] Cu toate acestea ce se nevoia Ștefan vodă pentru stingerea văru-său lui Costandin vodă, n-ar fi putut ca să facă să piară el și feciorii lui, numai hoțul acela bătrân tată-său, Costandin stolnicul, știind toate tainele nepotu-său Costandin vodă (pentru că le știia toate, avându-l nu ca pre un unchi, ci ca pre un părinte), au știut și cărțile de la nemți și de la moscali, care-i făcuse acei împărați hrisoave să fie el și feciorii lui prinți, cnezi și luându-le de unde au fost, însui bătrînul acela le-au dus la imbrihor⁴ de le-au dat, rugându-se ca să le dea în mâna împăratului, să vază vicleșugurile lui Costandin vodă.”⁵

Cronica anonimă a Țării Românești ne spune: „Zic unii carii sânt vrednici de crezut, că vrând imbrihorul să purcează la Țarigrad, să fi mers Costandin stolnicul și Mihai spătariul la dânsul și afară de daruri ce i-au

⁴ *Imbrihor, imbrohor* – trimisul sultanului în Țările Române. Augustin Scriban, *Dicționarul limbii românești*, București, Ed. Saeculum, 2013, p. 622.

⁵ Radu Popescu vornicul, *Istoriile domnilor Țării Românești*, ed. Constantin Grecescu, București, Ed. Academiei RPR, 1963, pp. 208-209.

Acuzându-l de trădare în fața otomanilor, prin demascarea legăturilor sale cu puterile creștine, membrii familiei Cantacuzino practic îl osândeau la moarte, căci trădarea era păcat capital. ✂

dat și galbeni și altele, i-au zis să facă bine să stea cu nevoiță către împăratul, ca să omoare pe Costandin Vodă și pe feciorii lui, că au fost vicleni împăratului. Și acest lucru făcându-l, va fi norocul fii-său, lui Ștefan Vodă, pe carele el l-au făcut domn și cirac⁶. Și cu aceste vorbe rele ale acestor răi și hicleni bătrâni și cu mulțimea mojiciilor ce-i socotea fără voea lor

înaintea imbrihorului și al unui hasechiu ce venise cu caftan de la Poartă, carii pâra pe Costandin Vodă de jăcaș⁷, de viclean și de altele, acestea au făcut de au perit Costandin Vodă și feciorii lui și casa lui. Și lângă acestea mai mult banul Costandin Știrbei și Radu logofăt Dudescul s-au nevoit cu pâra în toată vremea, cu arzuri și cu gură către cei mari de l-au stins pe acel domn din fața pământului. A căror fapte auzindu-le pământeni noștri toți, încă și streinii se mira cum și în ce chip aceia care au văzut bine, cinste și milă de la Costandin Vodă și multă bogăție cât era îndestulați de toate, aceea au fost vrăjmașii cei mai mari”⁸.

Tot din *Cronica anonimă* mai aflăm că, după decapitarea domnului, Cantacuzinii au complotat contra membrilor familiei Brâncoveanu din Istanbul, care rămăseseră în viață, mituind pe turci pentru ca să nu le permită acestora întoarcerea în țară, ci să fie trimiși în surghiun: „Această pocăință făcea ei pentru păcatele lor. Și nu s-au îndestulat Ștefan Vodă numai pe moartea lui Costandin Vodă și a feciorilor lui, ci încă fiind doamna și ginerii lui Costandin Vodă și alți oameni ai lui scăpați din primejdia morții pe carele vrea turcii să-i sloboază să vie în țară, iar el s-au sfătuit cu tată-său și cu sfetnicii lor că nu să cade să vie în țară, ci să-i facă surgun. Și au făcut meșteșug cu imbrihorul și i-au înșălat de au dat bani 80 de pungi, zicându-le că zic turcii că de vor da acești bani, îi vor slobozi și ei în nădejdea aceea au trimis pe la casile lor aici în țară de au făcut cum au putut, de au dat acei bani și despre altă parte scriea la imbrihor ca să se nevoească să-i facă surgun la Kiutaiu, la Anadol și au fost cu banii dați și surguniți”⁹.

Anton-Maria del Chiaro, care fusese secretarul voievodului, subliniază și el faptul că Doamna Maria, soția Sfântului Constantin Brâncoveanu și rudele sale nu fuseseră eliberate, ci exilate trei ani la Kutajeh, din cauza intrigilor și a uneltirilor Cantacuzinilor, care plătiseră vizirului 40.000 de galbeni pentru anularea eliberării și exilarea lor. Și toate acestea se în-

⁶ Cirac – favorit, om de casă. Augustin Scriban, *Dicționarul limbii românești*..., p. 286.

⁷ Jacăș – jefuitor, rapace. Augustin Scriban, *Dicționarul limbii românești*..., p. 710.

⁸ *Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 până la martie 1717. Cronica anonimă*, ed. Constantin Grecescu, București, Ed. Științifică, 1959, p. 120.

⁹ *Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 până la martie 1717. Cronica anonimă*..., pp. 117, 122-123.

tâmplaseră, deși voievodul se purtase cu atâtea cinste față de Cantacuzini, după cum ne relatează același autor: „Principele Brâncoveanu acordă Cantacuzinilor cele mai de seamă demnități și păstra un respect deosebit pentru cei doi unchi ai săi, Constantin și Mihai, frații lui Șerban Cantacuzino, care fură spânzurați în anul 1716, unul la Constantinopol și celălalt la Adrianopol”¹⁰.

Și Dimitrie Cantemir, deși avea vederi politice diferite față de domnul muntean, amintește de intrigile lui Ștefan Cantacuzino la Poartă, pentru ca doamna Maria Brâncoveanu să fie surghiunită¹¹.

Așa cum s-a văzut ulterior, scopul pentru care Cantacuzinii l-au înlăturat pe Constantin Brâncoveanu nu era neapărat opțiunea lui politică, ci dorința lor de a ajunge la putere, de a prelua efectiv domnia țării. Acuzându-l de trădare în fața otomanilor, prin demascarea legăturilor sale cu puterile creștine, membrii familiei Cantacuzino practic îl osândeau la moarte, căci trădarea era păcat capital. Dimitrie Cantemir, de exemplu, amintește că, după mazierea domnilor, aceștia puteau rămâne în viață și trăi la Istanbul, uneori răscumpărându-și libertatea cu bani și că, după scoaterea din domnie, ei erau priviți cu oarecare cinste, scutiți de dări și bucurându-se de unele privilegii pe care nu le aveau creștinii de rând: „primejdia care-l amenința este mai mare când toată țara se plânge de o prea mare povară a birurilor. Iar dacă este dovedit vinovat de aceasta este pedepsit de obicei cu exilul sau cu confiscarea averilor, căci numai răzvrătirea sau refuzul de a plăti tributul anual atrage asu-

pra domnilor pedeapsa cu moartea”¹². Deci Cantacuzinii nu urmăreau mazierea sa, adică scoaterea din domnie (care nu ducea în mod automat la execuție, ci doar la pierderea funcției), ci anihilarea domnului. Tot în acest sens, Anton Maria del Chiaro, după ce enumeră acuzațiile contra lui Brâncoveanu expuse de Cantacuzini turcilor, notează: „Acestea au fost principalele capete de acuzare trimise Porții cu scopul de a-l ucide, împreună cu toată familia sa, pe unul din cei mai buni domni ce a avut Valahia”¹³.

Dimitrie Cantemir scria că, la aflarea veștii despre mazierea domnului muntean, Constantin Cantacuzino: „ca un crocodil, cu un ochi se prefăcea că îi pare rău și plânge nenorocirea lui Brâncoveanu, iar cu celălalt se bucura și se veselea pentru împlinirea dorinței lui [...] Băgat în temniță, Brâncoveanu poate ar fi scăpat de osânda la moarte dacă domnul Ștefan Cantacuzino și tatăl său Constantin, cu ponegririle lor neîncetate, cu învinuirile lor drepte și nedrepte, nu ar fi ațâțat împotriva lui furia sultanului și care îl pârau neîncetat, și în taină și pe față, pe bietul Brâncoveanu, dezvăluind fără teamă corespondențele lui, atât pe cele mai de demult, cât și pe cele mai noi, cu stăpânitorii creștini, precum și planurile sale de a-l trăda pe sultan la vremea potrivită. Adăugând la aceste rele altele și mai rele, au trimis înaintea lui imbrihor-aga, care pleca de la București, pe câțiva oameni cu jalbe, învățați de ei, care i s-au plâns că în vremea numeroșilor ani de tiranie ai lui Brâncoveanu au fost ruinați de el, fiindcă o mare parte din averile lor au fost date chesarului, țarului și altor stăpânitori creștini, ca să le câștige prietenia cu ajutorul

¹⁰ Anton-Maria del Chiaro Fiorentino, *Revoluțiile Valahiei*, traducere din 1929 de S. Cris-Cristian, Iași, Tehnopress, 2005, pp. 132, 111.

¹¹ Dimitrie Cantemir, *Scurtă povestire despre stăpânirea familiilor lui Brâncoveanu și a Cantacuzinilor*, în Idem, *Opere complete*, vol. VI, tom II, București, Ed. Academiei Române, 1996, p. 101.

¹² Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, Ed. Academiei, 1973, pp. 193-196.

¹³ Anton-Maria del Chiaro Fiorentino, *Revoluțiile Valahiei...*, pp. 117-118.

unor daruri mari, așa că acum, din pricina sărăciei și a jafurilor, ei nu au de unde plăti birurile sultanului”¹⁴.

Tot Dimitrie Cantemir ne mai relatează că, după decapitarea Brâncovenilor, trupurile au fost aruncate în mare, iar capetele purtate prin oraș de un slujbaş, care striga că „așa vor sfârși toți trădătorii”¹⁵, subliniind deci vina, motivul execuției: trădarea.

Acuzațiile au fost prezentate turcilor
ca fiind întărite cu peceti domnești,
dar acestea, așa cum ne zic cronicile,
fuseseră falsificate la Brașov. ❧

Toate acuzațiile aduse de Cantacuzini se axau pe pretinsa emancipare a lui Brâncoveanu față de turci, pe acceptarea și susținerea acesteia de către puterile străine (care-i emiserasă diplome și domnie ereditară¹⁶ și protecție¹⁷),

deci pe politica sa tainică antiotomană. Domnul muntean avea, într-adevăr, o intensă corespondență cu puterile creștine, folosind și cifru în misiunile diplomatice. Turcii îi acordaseră domnului muntean domnia pe viață, din 1699, întărită probabil în 1703, cu prilejul vizitei la Adrianopol. Domnia pe viață, dată cu acte oficiale, nu verbal, ci cu berat, este amintită chiar de Brâncoveanu în însemnările de taină: *Au tras împăratul hatul la baratul*¹⁸. Această încredere a otomanilor în Brâncoveanu devenea acum o circumstanță agravantă, mai ales că domnia pe viață era ceva atipic, un favor. Cea mai gravă vină prezentată de Cantacuzini a fost aceea că domnul era hain față de turci, pentru că, deși avea legământ cu ei și plătea tribut, întreținea legături și corespondență cu Imperiul Habsburgic, Rusia și alte state europene, în vederea unei politici și eventual acțiuni armate antiotomane. Acuzațiile au fost prezentate turcilor ca fiind întărite cu peceti domnești, dar acestea, așa cum ne zic cronicile – Del Chiaro și *Cronica anonimă* – fuseseră falsificate la Brașov, deci, pentru mazilirea și uciderea lui Brâncoveanu s-a făcut fals și uz de fals. Bineînțeles că dorința turcilor era și de a confisca bogățiile domnului muntean¹⁹, cunoscut ca Prințul auruului (Altân-bey), tot sub un pretext legal, acela al trădării.

După relații bune la începutul domniei, Constantin Brâncoveanu s-a distanțat treptat de familia Cantacuzino, pentru concepțiile diferite de politică externă, motiv pentru care l-a și îndepărtat din funcție pe spăta-

¹⁴ Dimitrie Cantemir, *Scurtă povestire despre stărpirea familiilor lui Brâncoveanu și a Cantacuzinilor...*, p. 99.

¹⁵ Dimitrie Cantemir, *Scurtă povestire despre stărpirea familiilor lui Brâncoveanu și a Cantacuzinilor...*, p. 101.

¹⁶ Diploma din 1695, emisă de împăratul Leopold prin care i se conferea Sfântului Constantin Brâncoveanu titlul de Prinț al Sf. Imperiu Roman. Vezi și celelalte capete de acuzare la Anton-Maria del Chiaro Fiorentino, *Revoluțiile Valahiei...*, pp. 117-118.

¹⁷ Diploma din 27 martie 1712, prin care împăratul Carol al VI-lea de Habsburg îi acorda lui Constantin Brâncoveanu protecție în Imperiu și ajutor la nevoie. Biblioteca Academiei Române din București (BAR), Manuscrise-Carte Rară, P. 473.

¹⁸ Emil Vîrtosu, *Însemnările de taină ale lui Constantin-Vodă Brâncoveanu*, București, 1942, p. 186. Berat-decret de domnie. Augustin Scriban, *Dicționarul limbii românești...*, p. 164.

¹⁹ Relatările ambasadiorilor străini la Istanbul subliniază că domnul muntean a fost torturat pentru a spune unde are averile.

rul Mihai Cantacuzino, în anul 1706. Relațiile încordate dintre domn și acea familie boierească s-au accentuat după dezertarea lui Toma Cantacuzino și fuga lui în Rusia, care a dus la confiscarea averilor fugarului, pentru viclenie. În anul 1714, Cantacuzinii s-au arătat prieteni otomanilor și l-au acuzat pe domnul muntean de infidelitate, ei fiind, însă, promotorii unei politici antiotomane clare, pe față, care s-a dovedit a fi nepotrivită în acel moment și context istoric.

Relațiile lui Brâncoveanu față de Imperiul Habsburgic și Rusia, de colaborare, dar prudente, s-au dovedit a fi corecte²⁰. Prin politica externă, Brâncoveanu a evitat să schimbe dominația otomană cu una habsburgică (precum văzuse în cazul Transilvaniei, care fusese înglobată în Imperiul Habsburgic) sau cu una rusă (mai ales că Rusia avea interese și conflicte în zona nordică, în acea vreme). După momente încordate la începutul domniei, Brâncoveanu ajunsese la relații politice bune atât cu Imperiul Habsburgic cât și cu Rusia și la pace cu otomanii, în schimbul plății tributului, conform capitulațiilor. Domnul Țării Românești sprijinise negocierile de pace turco-habsburgice (1691), susținute de Anglia și Olanda, pentru care a primit, din partea habsburgilor, titlul de principe al Sf. Imperiu (1695). Brâncoveanu s-a apropiat și de Rusia și a inițiat negocieri cu aceasta, pentru o politică antiotomană, fiind la 1700 decorat de țar cu crucea Sfântului Andrei. A avut relații diplomatice cu Anglia regelui William al III-lea (1689–1702) și cu ambasadorul acesteia la

Poartă, ceea ce a atras ostilitatea Franței, care a susținut pe unii boieri munteni să comploteze contra domnului muntean. În schimb, Anglia a susținut în fața Habsburgilor revendicările ortodocșilor în Transilvania, pentru mijlocirea lui Brâncoveanu, dar și din dorința ei – țară protestantă – de a stăvili puterea Franței catolice²¹.

Luciditatea politică a lui Brâncoveanu a fost vizibilă în anul 1711, la înfrângerea rușilor de la Stănilești. Însă Cantacuzinii, neținând seamă de situația reală, concretă, au dus o politică externă proprie, filorusă, independentă de cea a domnului, pe care, tot ei l-au acuzat la otomani de trădare.

Unul din capetele de acuzare împotriva lui Brâncoveanu a fost că Toma Cantacuzino s-ar fi aliat cu rușii cu știrea domnului muntean, deși *Cronica anonimă* ne spune clar că spătarul a acționat pe cont propriu: „iar Toma spătarul Săitănescul, au dintr-a lui nebună mândrie ce pururi avea păreri de domnie sau de sfatul unchilor lui, au lăsat cinstea ce o avea de la domnul său și binele ce avea [...] s-au dus la moscali fără voea și știrea lui Costandin Vodă”²². După încheierea păcii dintre turci și ruși²³, din pricina acțiunii lui Toma, în vremea lui Ștefan Cantacuzino, Țara Românească a fost pusă în pericol, hotarele fiindu-i călcate, mai ales de brăileni (Kazaua Brăilei fiind în acea vreme sub administrație otomană²⁴), așa

²¹ Andrei Pippidi, *Un episod al relațiilor româno-engleze: Corespondența dintre Constantin Brâncoveanu și lordul Paget, în Constantin Brâncoveanu*, ed. Paul Cernovodeanu, Florin Constantiniu, București, Ed. Academiei RSR, 1989, pp. 139-155.

²² *Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 până la martie 1717. Cronica anonimă...*, p. 110.

²³ Pacea de la Vadul Hușilor, din iulie 1711, aducea o reabilitare a prestigiului militar internațional al Imperiului Otoman, grav afectat de marile înfrângeri de după Viena, din 1683. Iar Rusia a fost îndepărtată o perioadă din zona Mării Negre. Mihai Maxim, *Brăila 1711. Noi documente otomane*, Brăila, Muzeul Brăilei, Ed. Istros, 2011, pp. 88-89.

²⁴ Din 1538, Portul Brăilei a fost încadrat provinciilor otomane, ca o kaza, parte din Sangeacul Silistrei, din Beilerbeylik-ul Rumeliei.

²⁰ Pentru politica externă a lui Constantin Brâncoveanu, vezi, de pildă: Paul Cernovodeanu, *Epoca lui Constantin Brâncoveanu, în Istoria românilor*, vol. V, coord. Vigil Căndea, București, Ed. Enciclopedică, 2003, pp. 248-269; Idem, *În vâltoarea primejdiilor. Politica externă și diplomația promovate de Constantin Brâncoveanu (1688-1714)*, București, 1997; Constantin Bălan, „Domnia și personalitatea voievodului Constantin Brâncoveanu. Unele considerații”, în *Revista de istorie*, t. 41, 1988, nr. 4, pp. 841-860.

cum ne relatează și *Cronica anonimă*: „După aceasta, turcii brăileni, având și pizmă asupra țării pentru Toma spătarul Cantacuzino că venise acolo cu moscalii de făcuse mare pradă, au socotit și ei gâlceavă pentru hotarele ce să hotărască cu Țara Rumânească și intra cu hotaru în țară de lua pământ mult din toate hotarele, din toate satele după margine, până aproape de orașul Flocii pusesse subași²⁵ de lua vamă ei din bălți [...] Însă în urmă au biruit boerii țării cu dreptatea ce au avut și au luat hogetu de la cadiu²⁶, scriindu-să hotarele cele vechi ca să fie iar pe acolo și carte au scris de au gonit și pă subași du prin sate”²⁷. De altfel, arhivele turcești păstrează atât plângerea brăilenilor pentru încălcarea teritoriului lor de Brâncoveanu (căci ei așa percepeau, Brâncoveanu fiind domnul Țării Românești în acel moment al atacului), cât și plângerea ulterioară, a lui Ștefan Cantacuzino contra călcării hotarului muntean de nazârul²⁸ Brăilei²⁹. În 18–27 noiembrie 1714, sultanul Ahmed III cerea cadiilor din Brăila să respecte inviolabilitatea granițelor muntene, căci încălcarea hotarelor este contrară cutumei³⁰.

Deși aceste tensiuni erau locale, incidente de hotar, iar nu o încercare oficială, de la centru, de transformare a țării în pașalâc, totuși, episodul relatat de cronică arată nesăbuința lui Toma Cantacuzino pe de o parte, dar și discernământul politic al lui Brâncoveanu, pe de altă parte. Statutul politico-juridic al țărilor române, de state tributare, a fost preferat și în acea perioadă de către Imperiul Otoman, pentru marile avantaje economice aduse Porții de dominația indirectă, opțiunea ulterioară pentru domniile fanariote arătând tocmai că otomanii nu încercau să transforme țara în pașalâc³¹. Însă, „pentru Țările Române, implicațiile imediate și pe termen lung ale campaniei și păcii de la Prut din 1711 au fost grave și dureroase”³², căci, după Brâncoveanu turcii au renunțat la formula domnilor pământeni și au preferat guvernarea prin greci din Fanar, instaurându-se așa-numita perioadă fanariotă, chiar dacă, în esență, raportul cu Imperiul Otoman nu a fost schimbat legal, noi fiind în continuare tributari Porții, până la Războiul de Independență din anul 1877.

Mihai Maxim, *Brăila 1711. Noi documente otomane...*, p. 22.

²⁵ *Subaș* – la turci, un fel de prefect, polițist. Augustin Scriban, *Dicționarul limbii românești...*, p. 1257.

²⁶ *Cadiu* – judecător turc. Augustin Scriban, *Dicționarul limbii românești...*, p. 214.

²⁷ *Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 pînă la martie 1717. Cronica anonimă...*, p. 125.

²⁸ *Nazâr* – comandantul unei cetăți turcești. Augustin Scriban, *Dicționarul limbii românești...*, p. 853.

²⁹ Mihai Maxim, *Brăila 1711. Noi documente otomane...*, pp. 107, 109.

³⁰ Valeriu Veliman, *Relațiile româno-otomane în documente turcești 1711-1821. Documente turcești*, București, 1984, p. 95.

³¹ Însă, pentru veacurile anterioare, XIV–XVI, marcate de confruntări militare directe, autonomia teritoriilor românești avusese altă explicație: temerea turcilor de „complicații interne și internaționale, datorită remarcabilei capacități de rezistență românească și a interesului marilor puteri creștine din zonă”. Mihai Maxim, *Țările Române și Imperiul Otoman (1400–1600)*, în *Istoria românilor*, vol. IV, coord. Ștefan Ștefănescu, Camil Mureșan, Tudor Teoteoi, București, Ed. Enciclopedică, 2001, p. 537.

³² Mihai Maxim, *Brăila 1711. Noi documente otomane...*, p. 89.

Brâncoveanu a avut și înainte de mazilire probleme din cauza campaniei de la Brăila. De exemplu, un document din 1712–1713, o plângere adresată Divanului Imperial de un grec înstărit din Brăila, Manas, arată că patru boieri din Țara Românească (ghiauri moscoviți, adică aliați cu rușii), în timpul acțiunii militare, i s-au luat multe lucruri, în valoare de 8 pungi; grecul cere Divanului să aprobe recuperarea banilor, printr-o poruncă a Porții către domnul muntean³³. Iar porunca sultanului Ahmed III, din 7–26 martie 1714, adresată mumbașirului³⁴ Mustafa pentru prinderea lui Brâncoveanu, acuzat de trădare, spune și că domnul muntean a sprijinit pe cei care au jefuit și prădat avutul celor bogați ai raialelor³⁵. Un important document din arhivele turcești, care conține enumerarea motivelor care au dus la mazilirea domnului, include și aceea că Brâncoveanu a luat Brăila³⁶.

Acțiunile luate de otomani în momentul mazilirii lui Brâncoveanu arată că aceștia aveau un legământ cu românii, materializat într-un set de drepturi și obligații, prin care Țara Românească (inclusă în „dar-al-ahd”, adică în zona legământului), în schimbul plății tributului, ca o răscumpărare a păcii islamice, putea să-și păstreze autonomia, instituțiile interne, religia și domnia creștină. Nu se construiau cetăți musulmane, nici moschei, nu se luau copii pentru armata otomană, nu se aplica șeriatal și nu exista practica tahrir-urilor (a recensămintelor cadastrale). În virtutea acestor prevederi, Țările Române își păstrau pământurile, care nu puteau fi confiscate de turci sau date ca timar³⁷ musulmanilor, pentru servicii militare mai ales³⁸.

De pildă, în sentința (fetva) emisă contra lui Brâncoveanu, acesta era acuzat de trădare, ca un hain, „pe când era dimpreună și în alianță și în înțelegere și avea legământ (ahd) cu sultanul”³⁹. Iar trădarea era o vină grea, căci încălca prevederile legământului cu turcii, care, deși lăsau țărilor autonomia și instituțiile, îi diminuau independența și dreptul la o politică externă proprie, cerând ca domnul să fie „prieten prietenilor și dușman dușmanilor (dosta dost ve dușmana dușman olub)” Imperiului Otoman. Relațiile româno-otomane, dincolo de unele abuzuri, s-au desfășurat în limitele prevederilor din capitulații, care, deși nu s-au păstrat în original, au existat. Mihai Maxim, care s-a ocupat în mod deosebit de istoria ro-

33 Mihai Maxim, *Brăila 1711. Noi documente otomane...*, pp. 80–81.

34 *Mumbașir* - agent polițienesc. Augustin Scriban, *Dicționarul limbii românești...*, p. 841.

35 Valeriu Veliman, *Relațiile româno-otomane în documente turcești 1711–1821. Documente turcești...*, p. 85.

36 Mihai Maxim, *Brăila 1711. Noi documente otomane...*, p. 97.

37 *Timar* - în lumea otomană, o posesiune / feudă acordată condiționat, legată de îndeplinirea serviciilor militare.

38 Mihai Maxim, *Țările Române și Imperiul Otoman, în Istoria românilor*, vol. V..., pp. 822–825.

39 Valeriu Veliman, *Relațiile româno-otomane în documente turcești 1711–1821. Documente turcești...*, p. 85. Vezi și Mihai Maxim, *Țările Române și Imperiul Otoman, în Istoria românilor*, vol. V..., p. 825.

mânilor raportată la actele otomane, a descoperit în arhivele turcești un arz către sultan al voievodului muntean Ștefan Cantacuzino, din 24 mai 1715, care amintea de „capitulații (ahidname), care ni s-au dăruit și pe care le avem în mâna noastră”⁴⁰. Deci, la acea dată, actele existau și se păstrau încă în Țara Românească.

Otomanii respectau statutul de autonomie al Țării Românești, așa cum era prevăzut în capitulații. O dovadă avem și din aceea că bunurile mobile ale domnului considerat trădător au fost confiscate și vândute la mezat de turci, la fel ca și cele externe, însă de moșii nu s-au atins, fiind pământurile țării: „Documente turcești recent descoperite în arhivele din Istanbul relevă⁴¹ faptul că i s-au confiscat fostului domn tot aurul și argintul găsit, 222 487 de oi și capre, 1969 de cai, 1625 de boi și vaci, vinurile, casele și trăsurile, cărțile, bijuteriile, etc, dar nu și cele 179 de moșii din țară (ciftlik), dimpreună cu caii și vila de la San-Stefano, situată în afara țării, i-a fost confiscată”⁴².

Despre vinderea la mezat a bunurilor mobile lui Brâncoveanu, din Țara Românească, amintește și Anton Maria del Chiaro, într-un pasaj în care autorul subliniază și duritatea noului domn Ștefan Cantacuzino față de membrii familiei lui Brâncoveanu rămași în țară, cărora nu le permitea nici măcar accesul la medic, în caz de nevoie: „Imbrohorul deschise la București tezaurul privat al lui Brâncoveanu, sigilat de capugiu⁴³ și făcu inventarul bogățiilor găsite: bani, bijuterii de mare valoare, veșminte superbe, în mare parte căptușite cu sobol și alte blănuri de preț aduse din Moscova. Tacâmurile, mobilele și toate ale casei fură vândute la mezat de către turci, sub ochii Principeselor rămase, iar noul domnitor găsisese cu cale să interzică, prin ordin sever, orice ajutor, fie chiar al medicilor în caz de boală, dat familiei celui detronat”⁴⁴.

La 11 septembrie 1716, Ahmed III emitea o poruncă către nazârul monetăriei Porții, pentru reevaluarea și topirea în lingouri a vaselor de argint și a celor suflate cu aur, confiscate anterior de la Constantin Brâncoveanu și de la Ștefan Cantacuzino, mazilit și executat între timp⁴⁵.

Despre averile mobile ale lui Brâncoveanu, mai ales despre banii depuși la Banca Zecca din Veneția, cronicarul grec Constantin Dapontes spune că nu erau luați de la supuși, prin dări, ci proveneau din corecta exploata-

⁴⁰ Mihai Maxim, *O istorie a relațiilor româno-otomane, cu documente noi din arhivele turcești*, vol. I, Perioada clasică, Brăila, Muzeul Brăilei, Ed. Istros, 2012, p. 215.

⁴¹ Mihai Maxim, *Romano-Ottomanica. Essays, Documents from the Turkish Archives*, Istanbul, The ISIS Press, 2001, pp. 173-197.

⁴² Mihai Maxim, *Țările Române și Imperiul Otoman*, în *Istoria românilor*, vol. V..., p. 824.

⁴³ Capugiu – mare șambelan turc, trimis cu firman să taie capul domnului maziliți. Augustin Scriban, *Dicționarul limbii românești...*, p. 229.

⁴⁴ Anton-Maria del Chiaro Fiorentino, *Revoluțiile Valahiei...*, p. 129.

⁴⁵ Valeriu Veliman, *Relațiile româno-otomane în documente turcești 1711-1821. Documente turcești...*, p. 100.

re a averilor proprii, fiind ale cămării domnești, nu ale visteriei: „Această cantitate atât de mare nu s-a adunat de la supuși, de la locuitorii țării, adică de la haragi și alte dări, după cum adună acum domnii actuali. Ci toată strânsoarea de bani era din veniturile lucrurilor lui, de la stupi, oi, boi, cai, porci, grădini și pământuri și din unele venituri domnești ale cămării, nu ale visteriei”⁴⁶. Cu dobânda banilor de la Veneția era ajutată Academia Domnească de la Sfântul Sava din București, transformată de același domn într-o înaltă instituție de învățământ, așa cum ne spune însuși domnul, într-un hrisov din 1 septembrie 1707⁴⁷.

Acesta este doar un singur exemplu, din ne-număratele fapte prin care Sfântul Constantin Brâncoveanu a sprijinit Biserica Ortodoxă⁴⁸, învățământul și cultura teologică din Țările Române și din străinătate, până în regiunea Georgiei sau în Imperiul Habsburgic⁴⁹. Prezentate adesea în istoriografie, daniile către spațiul ortodox ale Sfântului Constantin Brâncoveanu merită mereu pomenite, pentru importanța lor, căci au fost făcute într-o vreme când Biserica Ortodoxă se afla într-o situație grea, teritoriile peste care ea avea păstorire fiind înglobate în Imperiul Otoman. Deși oficial nemusulmanii din Imperiu nu erau uciși, prizonieri, ei aveau o situație mai grea economică și juridică⁵⁰, în raport cu musulmanii, iar bisericile ajunseseră în stare de sărăcie, împovărate de dări, multe în degradare sau ruină, iar călugării în mare lipsă. Daniile în spațiul creștin au fost distorsionat prezentate ca acuzații de irosire a banilor publici de către dușmanii lui Brâncoveanu, așa cum ne amintim de intrigile prezentate imbrohorului și redade de Dimitrie Cantemir.

În continuare, prezentăm și alte exemple, din documentele păstrate în *Condica Marii Logofeții*, pentru a ne reaminti atenția deosebită arătată de domnul muntean Ortodoxiei în ansamblul ei. De pildă, la Sfântul Munte

...daniile către spațiul ortodox ale Sfântului Constantin Brâncoveanu merită mereu pomenite, pentru importanța lor, căci au fost făcute într-o vreme când Biserica Ortodoxă se afla într-o situație grea, teritoriile peste care ea avea păstorire fiind înglobate în Imperiul Otoman. ❧

⁴⁶ Textul lui Dapontes, tradus din greacă, a fost publicat de Constantin Erbiceanu, *Cronicarii greci cari au scris despre români în epoca fanariotă*, București, 1888, p. 172.

⁴⁷ *Condica Marii Logofeții* (1692–1714), ed. Melentina Bâzgan, Pitești, Ed. Paralela 45, 2009, p. 425.

⁴⁸ Vezi, de pildă, studiile publicate în volumul *Constantin Brâncoveanu și contribuția lui la sporirea patrimoniului cultural, educațional, spiritual și social-filantropic al Țării Românești în contextul european al veacului al XVIII-lea*, București, Basilica, 2014, precum și articolele din lucrarea scoasă sub egida Institutului de Istorie “Nicolae Iorga” *Constantin Brâncoveanu*, ed. Paul Cernovodeanu, Florin Constantiniu, București, Ed. Academiei RSR, 1989.

⁴⁹ Vezi, de exemplu: T. G. Bulat, *Daniile lui Constantin-Vodă, Brâncoveanu pentru orientul ortodox*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXXII, 1964, nr. 9-10, pp. 931-944; Ioan Rămureanu, „Constantin Brâncoveanu – sprijinitor al Ortodoxiei”, în *Biserica Ortodoxă Română*, LXXXII, 1964, nr. 9-10, pp. 916-930; Oana-Mădălina Popescu, *Mărturiile despre Sfinții Martiri Brâncoveni...*, pp. 44-53.

⁵⁰ Starea grea, de inferioritate economică și juridică a creștinilor în raport cu musulmanii, a fost adesea un motiv pentru convertirea lor la islam, în regiunile înglobate în Imperiul Otoman.

Athos, Sfântul Constantin Brâncoveanu a ajutat mănăstirile Sfântul Athansie (cu un mertic de 6000 bani, în 1695–1696), Vatoped (cu 20.000 bani, prin hrisovul din 18 noiembrie 1696), Sfântul Pavel (prin actul din 11 mai 1698, dăruindu-i un mertic anual de 150 taleri) și Dionisiu (căreia îi întărește, la 6 martie 1713, merticul anual de 100 taleri). În acest din urmă caz, impresionantă este motivația, anume ca părinții să se poată chivernisi, să nu mai iasă din mănăstire pentru strângerea de milostenii, cu sfinte moaște, ca acestea să fie ferite, să nu se piardă, precizare care arată dragostea pentru Sfinți și pentru Sfintele lor Moaște a domnului muntean și grija purtată călugărilor: „Drept aceia dar și domnia mea, Io Costandin Basarab voievod, întâmplându-mă într-această vreme, den mila lui Dumnezeu a oblădui și a ține scaunul domnii Țării Rumânești, de vreme ce pe lângă altele și acest bine de la Proniia cea de susu ne-am învrednicit, adică a vedea cu ochii și a săruta cu buzele cinstitele și preasfintele moaște ale Preaslăvitului și Înaintemergător Prooroc și Botezător Ioan, carele într-o închinăciune și într-o priimință de sfințire s-au adus noao ce ca o comoară de mult preț aflându-se și păzindu-se în sfânta și dumnezeiasca mănăstire ce se cinstește într-o numele acestui slăvit și Înaintemergător Prooroc, ce să numește Dionisiu, ce se află în sfântul și dumnezeiescul Munte al lui Aton, că socotind domnia mea că nu iaste cu cădere părinților dentr-această sfântă mănăstire să scoată și să poarte, într-o parte și într-alta acest preacinstit și de multe daruri izvoritoare moaște, ca să nu se întâmple vreun lucru fără cuviință și de pagubă, au pe mare, au pe uscat, precum pururea se întâmplă de la făcătorii de rău. Și pierzându-se, se va lipsi un odor ca acesta vrednic a multor bunătăți de sfânta această mănăstire

și de obște de la toți pravoslavnicii creștini”⁵¹.

Sudul Dunării, aflat și el sub dominație musulmană, a beneficiat de atenția lui Brâncoveanu, care a miluit mănăstirile Sfânta Treime din munții Târnov (ctitoria craiului Șişman, hrisovul domnului muntean datând din 14 martie 1697), Brodeț (ctitoria lui Pogonat, căreia domnul muntean îi dă un mertic anual de 9000 galbeni)⁵². De asemenea, Brâncoveanu a ajutat mănăstirea Pogoniani din Rumelia (cu 3000 bani pe an, prin actul din 8 decembrie 1696), Trebina din Țara Sârbească (8 ianuarie 1702), patriarhia de Antiohia (care primește pe perioada vieții domnului suma de 500 de taleri pe an, prin hrisovul din 20 septembrie 1702) și biserica de la Sarai din Țarigrad (12 noiembrie 1699)⁵³.

Domnul era cunoscut în epocă ca un sprijinitor al creștinilor, de aceea la el veneau călugări cerând ajutor. De pildă, în actul către mănăstirea din Munții Târnovului, ne arată că: „acum viind frații călugări de la această sfântă mănăstire, aducând la domnia noastră rugăciuni și blagoslovenii de la toți sfinții părinți de acolo [...] înțelegând domnia mea Sfinților părinți de acolo jalba, cum că au rămas această sfântă mănăstire într-o nedestoinicie și pentru multe întâmplări ce s-au întâmplat pre acolo la mare sărăcie și cel ce împrejurul ei diresa într-o stricăciune și neavând niciun folos și niciun venit de nici o parte, am râvnit și domnia mea, dentru lăuntru inimii domniei mele, ca să mă chem nou ctitor la această sfântă mănăstire”⁵⁴.

Câteva documente interne emise de domnia fanarioți Ioan, Nicolae și Constantin Mavrocordat, atestă pe de o parte faptul că

⁵¹ *Condica Marii Logofeții (1692–1714)...*, pp. 89, 132, 553.

⁵² *Condica Marii Logofeții (1692–1714)...*, pp. 77, 118, 249.

⁵³ *Condica Marii Logofeții (1692–1714)...*, pp. 117, 334, 362, 247.

⁵⁴ *Condica Marii Logofeții (1692–1714)...*, p. 119.

Brâncoveanu, înainte de a fi decapitat, a fost pus în închisoare și chinuit, venind deci să confirme și să completeze relatările ambasadurilor străine despre care am amintit în lucrările noastre anterioare, iar pe de altă parte că Toma Cantacuzino se viclenise față de Brâncoveanu, deci acționase fără acordul acestuia. Astfel, într-un act din 16 mai 1717, prin care Ioan Mavrocordat, domnul Țării Românești, îl scutea de dări pe Manolache Lambrino, ginerele lui Brâncoveanu și soțul Bălașei, se precizează că Manolache era la Constantinopol în momentul execuției domnului și că i se confiscaseră bunurile: „Deci, luându-le împărăția tot ce au avut, i-au lăsat la mare sărăcie și lipsă și sosind socru-său la Țarigradu cu doamnă sa Mariia, cu coconii lor și cu ceilalți gineri și încăpându acest vrednic de pomenire blagocestiv domnu, socru-său, la mai grele închisori și pedepse, l-au dus și pe aga Manolache cu soția dumnealui, Doamna Bălașa, împreună și cu ceilalți gineri cu toții într-o închisoare fiindu, până ce pre răposatul Costandin Vodă și pre coconii lui i-au tăiat Împărăția”⁵⁵.

Privilegiile și bunurile îi sunt confirmate lui Manolache Lambrino și de domniile următoare. La 10 decembrie 1719, Nicolae Mavrocordat îi dăruie lui Manolache, mare clucer la acea vreme, satele Filipeștii de Pădure și Găujani, care fuseseră în trecut ale lui Toma Cantacuzino și Matei Fălcoianu, care fugiseră⁵⁶. La 1 august 1741, Constantin Mavrocordat îi dăruiește lui Manolache Lambrino, ajuns mare ban al Craiovei, satele, moșiile, viile ce aparținuseră spătarului Toma Cantacuzino, care se dovedise hain⁵⁷. Însă, așa cum ne arată actul din 1 aprilie 1745, Manolache Lambrino și soția sa dăruiesc aceste moșii bisericii Domnița Bălașa, ctitoria lor, cu precizarea ca și Toma să fie trecut în pomelnic: „Care sfântă biserică din temelie înălțându-o și cu toate podoabele câte se cuvine înfrumusețându-o și cu odăjdii de cinste și cu alte sfinte bisericesti vase împodobindu-o dintru ale noastre amândurora atât dentru ale mele drepte și agonisiri, cât și soția mea, Domnița Bălașa, dintru ale sale părintești zestri o am și înzestrat-o, dându-i danie lucruri mișcătoare și nemișcătoare [...] am dat și am închinat la acest sfânt locaș și aceste mai sus-scrise părți ale Tomei spătarului [...] Și de vreme ce aceste părți ce moșie și cu alte câte mai sus sunt numite că au fost ale Tomii spătarului, ne sunt danie și miluite de măriia sa, cu toată învoieșată inema noastră lăsăm ca să pomenească pururea și totdeauna la sfintele ierurgii numele măriilor sale neconținut, tocmai ca unor adevărați ctitori împreună cu noi și cu Toma spătarul”⁵⁸.

⁵⁵ *Actele Domnilor Mavrocordați aflate în patrimoniul Muzeului Municipiului București*, ed. Crina-Mihaela Rafailă, București, 2016, pp. 63-64.

⁵⁶ *Actele Domnilor Mavrocordați aflate în patrimoniul Muzeului Municipiului București...*, p. 82.

⁵⁷ *Actele Domnilor Mavrocordați aflate în patrimoniul Muzeului Municipiului București...*, p. 159.

⁵⁸ *Actele Domnilor Mavrocordați aflate în patrimoniul Muzeului Municipiului București...*, p. 166.

Sursele narative interne relatează și câteva fapte neobișnuite întâmplăte cu puțin timp înaintea mazilirii Sfântului Constantin Brâncoveanu și apoi în ziua execuției sale.

De pildă, Anton-Maria del Chiaro amintește de vedenia pe care a avut-o fiica mai mare a voievodului, Stanca, înainte de a muri. Evenimentul se întâmpla după ce tatăl ei fusese informat în secret că urmează să fie scos din domnie și sfătuit să ia măsuri spre a se salva, însă el nu luase în seamă veștile, căci așa cum ne spune același autor: „Brâncoveanu era o fire atât de naivă că nu credea în posibilitatea unei trădări [...] În aceste zile de nehotărâre, căzu bolnavă fiica cea mare a Voievodului, Doamna Stanca, care în agonie chemă pe Doamna, mama ei și surorile ei, arătându-le, halucinând, o ceată de turci care zmucesc de grumaz pe tatăl ei, vroind să-l ducă la Constantinopol. Cu greu fu liniștită de cei din jurul ei, dar muri după câteva ore. Acest fapt mi-au povestit surorile defunctei, înainte de detronarea tatălui lor”⁵⁹.

Cronica lui Radu Popescu ne informează că, la 15 august 1714, când la Istanbul erau executați voievodul, fiii săi și sfetnicul Ianache Văcărescu, în Țara Românească, la Mănăstirea Dintr-un Lemn, s-a petrecut un fapt straniu, pe care cronicarul îl considera o pedeapsă a lui Dumnezeu trimisă asupra Cantacuzinilor, care complotasera contra lui Brâncoveanu, binefăcătorul lor. Iată cuvintele autorului:

„Deci împăratul⁶⁰, tare mâniindu-se, au poruncit de au dus pe Costandin vodă și pe feciori, câte patru, înaintea lui unde șădea într-un foișor de lângă mare și le-au tăiat capetele înaintea lui. Însă întâi ale feciorilor, deci al lui, în ziua de Sântă-Măria mare și așa s-au sfârșit Costandin vodă cu feciorii lui și cu avuția lui, viindu-i peirea de la neamul lui, pre carii i-au cinstiti, i-au îmbogățit, de era ca niște domni, iar ei cu acest feali de mulțumită i-au răsplătit. Iar aici în țară s-au arătat o minune mare care iaste vrednică de scris. Fiind doamna lui Ștefan vodă la mănăstirea Dintr-un lemn (mergând pentru evlavie) în zioa de Sântă-Măria mare, când au tăiat pă Costandin vodă și pe feciorii lui la Țarigrad, într-acea zi o au ajuns și pă doamna⁶¹ la mănăstire o nevoe mare dă făcea ca toate grozăviile și ei, nicipum nu socotia că au venit bătaia lui D-zeu de le plătește după faptele lor. Ci au bănuț pe o mătușă a doamnii, soră mănăse, anume Olimbiada, călugăriță de mulți ani, că ea ar fi făcut farmece cu alte muieri de o au ajuns nevoe; și pă mărușă-să au trimis-o la altă mănăstire de călugărițe

⁵⁹ Anton-Maria del Chiaro Fiorentino, *Revoluțiile Valahiei...*, pp. 113, 120.

⁶⁰ Adică sultanul, Ahmed al III-lea.

⁶¹ Păuna Greceanu, devenită Cantacuzino, soția lui Ștefan Cantacuzino, domn al Țării Românești între aprilie 1714 – ianuarie 1716.

de au zidit-o într-o chilie, iar doo mueri le-au spânzurat”⁶².

Cronica anonimă relatează evenimentul astfel: „Cu acest fel de mulțămîtă s-au arătat Șăitănăștii cătră Costandin Vodă pentru binele ce le făcuse. Fosti-i-au stins casa și pe dănsul și pe feciorii lui, precum să va scrie înna-înte [...] Însă D-zeu, Cel Ce nu înșală niciodată au început a trimite și minuni în lume, pentru ca să cunoască toți că nu sânt Șăitănăștii și cu ai lor dumnezei, ci este D-zeu cel mare și puternic care face minuni singur.

Însă întâia minune a fost că trimițând Ștefan Vodă pe doamnă-sa și pe coconii lui la mănăstirea de-un-lemn, unde este o icoană a Maicăi Preceștii, făcătoare de minuni, pentru închinăciunea și pentru chip de evlavie, întâmplându-se în zioa de sântă Măriea Mare, adecă Adormirea Preceștii, de era acolo doamna la mănăstire, în care zi și la Țarigrad au tăeat pe Costandin Vodă și coconii lui (o minune), într-aceeași zi au lovit pe această doamnă a lui Ștefan Vodă nevoe, lovitură, îndrăcire cât s-au spărieat toți câți era acolo cu dânsa și să mira ce să-i facă. Și multă vreme cu acea îndrăcire au fost. Și această întâmplare fiind, iar n-au venit Ștefan Vodă și cu ai lor la cunoștință ca să-și vază păcatul ce l-au făcut, pentru care D-zeu și minune mare au făcut de s-au îndrăcit doamna sa și să fie căzut la păcăianie, ci au zis că o au fermecat călugărițele de acolo împreună cu o călugăriță anume Olinbieada, ce era mătușe doamnei Păunii, sor cu mumă-sa și le-au pus la mare pedeapsă pe toate și pe unile din mueri de acelea le-au și spânzurat, iar pe mătușă-sa Olinbiea o au trimis la Bațcov, la mănăstire și o au zidit într-o chilie, lăsându-i numai o ferestruie de-i da pe acolo pită și apă”.

⁶² Radu Popescu vornicul, *Istoriile domnilor Țării Românești...*, pp. 209-210.

Cele două cronici, relatând neobișnuitul fapt întâmplat Păunei, îl fixează în timp (15 august 1714) și spațiu (Mănăstirea Dintr-un Lemn) și îl și explică foarte clar: pedeapsa lui Dumnezeu pentru trădarea Sfântului Constantin Brâncoveanu de către familia Cantacuzino. Această familie, în loc să se pocăiască pentru păcatul ei, așa cum ne spun textele, a dat vina pe niște călugărițe, că ar fi făcut farmece asupra Păunei, pretext pentru care maica Olimpiada a fost trimisă la o mănăstire de maici și zidită într-o chilie. Măsura luată contra Olimpiadei, dacă a fost într-adevăr pusă în aplicare și nu s-a revenit ulterior asupra ei, o explicăm ca o răzbunare a lui Ștefan Cantacuzino.

Păuna, fica lui Andronic Greceanu, sora lui Șerban Greceanu, a fost soția domnului muntean Ștefan Cantacuzino, care era fiul lui Constantin Cantacuzino stolnicul. Despre Păuna știm că, după uciderea soțului ei la Istanbul, în 1716, s-a adăpostit la ambasada olandeză, a lăsat averea în bani, spre păstrare, câtorva persoane particulare din capitala Imperiului Otoman, apoi a fugit pe o corabie englezească spre Europa de vest⁶³. Ajunsă în Italia, a apelat la papa Clement al XI-lea (1700-1721) să intervină la împăratul habsburgic Carol al VI-lea (1711-1740) să o sprijine pentru recuperarea banilor⁶⁴. La 28 septembrie 1716, papa intervine pe lângă împărat

⁶³ Despre fuga ei amintește și Anton Maria del Chiaro Fiorentino, *Revoluțiile Valahiei*, p. 140: Doamna Păuna, aflând de moartea soțului și a socrului, ca să-și salveze copiii, se ascunde împreună cu ei, travestiți, într-un loc sigur, ajutați de prieteni, cu toată silința turcilor de a pune mâna pe ei. Închirie apoi o corabie și porni din Constantinopol, cu mare pericol, spre a debarca după patru săptămâni la Messina. De aici trecu cu copiii la Napoli și prin Bologna și Ferrara, ajung la Veneția, unde fură găzduiți, cu toată îngrijirea, în casa D-lui Nicolai Caragiani și după cinci zile luară drumul spre Viena.

⁶⁴ Vezi Alexandru Vasilescu, *Oltenia sub austrieci*, București, 1929, p. 17-24; text reluat, Alexandru Vasilescu, *Păuna Doamna*, în *Familiiile boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică. Familia Cantacuzino*, vol. III, coord. Mihai Dimitrie Sturdza, București, 2014, pp. 182-183.

pentru Doamna Păuna, iar în anul următor, 1717, chiar ea solicită acestuia să fie ajută. Feldmareșalul austriac Eugeniu de Savoia (la 25 aprilie 1717) și Consiliul de Război (14 iulie 1717) amintesc împăratului dorința fostei doamne a Țării Românești de a fi sprijinită și, mai mult, de a i se acorda domnia munteană fiului ei, Radu Cantacuzino. Deci ea dorea recuperarea banilor și obținerea domniei Țării Românești pentru fiul ei, Radu, după uciderea soțului ei, Ștefan Cantacuzino, de către turci, în anul 1716⁶⁵. Ajutată de Toma Cantacuzino, Păuna a stat o vreme în Rusia (1720–1725), dar a murit în 1740 în Transilvania, la Recea⁶⁶.

Amintim în acest context faptul că unul dintre fiii Păunei, Radu Cantacuzino, pe baza unor diplome falsificate, a obținut de la împăratul Carol al VI-lea mai multe privilegii. Mai mult, el și fratele său își însușiseră pe nedrept titlul primit legal de Sfântul Constantin Brâncoveanu, de Principe al Imperiului Roman, folosindu-se de el pentru propriul folos și renume în lumea occidentală⁶⁷. Ca o exemplificare a falsificării genealogiei, amintim, de pildă, titulatura de care se folosea, în 1735, Radu Cantacuzino, care se prezenta drept descendent legitim din Constantin cel Mare, duce al Valahiei, Moldovei, Basarabiei, despot al Peloponezului, principe al Tesaliei, marchiz de Ilfov⁶⁸. Radu Cantacuzino a practicat un adevărat comerț al diplomelor false, contra cost, ceea ce a provocat indignarea Curții Imperiale din Viena, aceasta interzicând urmașului împăraților bizantini de a-și continua o asemenea activitate, mărginindu-i drepturile la folosirea titlului de cavaler constantinian în folosul doar al purtătorilor numelui Cantacuzino⁶⁹. Amintim de exemplu o diplomă cu blazon acordată de Radu (Rudolf) Cantacuzino baronului Ioan Carol de Wallstadt, la 2 ianuarie 1744, din Viena, prin care beneficiarul era numit conte de Alba și indigenat al Valahiei. Radu Cantacuzino conferea această distincție, în calitate de mare maestru al ordinului Sf. Gheorghe. Documentul, redactat pe 12 foi, pe pergament, împodobit cu blazoane și miniaturi, se păstrează la Biblioteca Academiei Române din București⁷⁰.

Soarta celor care au complotat contra Sfântului Constantin Brâncoveanu nu a fost bună⁷¹. Ne amintim că domnul Ștefan Cantacuzino a fost ucis

⁶⁵ Nicolae Iorga, *Despre Cantacuzini. Studii istorice bazate în parte pe documente inedite din arhiva d-lui G. Gr. Cantacuzino*, București, 1902, pp. 285-289

⁶⁶ Nicolae Iorga, *Femeile în istoria neamului nostru*, ed. Lucian Pricop, București, Ed. Cartex, 2014, p. 47.

⁶⁷ Alexandru Vasilescu, *Un aventurier: Radu Cantacuzino, în Familiile boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică. Familia Cantacuzino...*, pp. 194-197.

⁶⁸ Alexandru Vasilescu, *Un aventurier: Radu Cantacuzino, în Familiile boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică. Familia Cantacuzino...*, p. 195.

⁶⁹ Andrei Pippidi, Mihai Dimitrie Sturdza, *Ordinul Constantinian, în Familiile boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică. Familia Cantacuzino...*, p. 203.

⁷⁰ BAR, Manuscrise-Carte Rară, P. 434.

⁷¹ Vezi și Gherasim Cristea, *Pedeapsa lui Dumnezeu pentru uciderea Sfinților Brâncoveni*, în *Constantin Basarab*

la Istanbul, împreună cu tatăl său, stolnicul Constantin, în 7 iunie 1716. Constantin Cantacuzino stolnicul⁷² (fiul postelnicului Constantin Cantacuzino) era unchiul Sfântului Constantin Brâncoveanu și sfetnicul său, pe care domnul îl considera mai degrabă ca pe un părinte⁷³. Brâncoveanu era înrudit cu Cantacuzinii; mama sa, Stanca, căsătorită cu Papa Brâncoveanu, era soră cu Șerban Cantacuzino, fostul domn al Țării Românești (1678–1688) și cu Constantin Cantacuzino stolnicul, deci Stanca era fiica lui Constantin Cantacuzino postelnicul și al Elinei. Iar Elina era fata fostului domn muntean Radu Șerban (1601, 1602–1610, 1611)⁷⁴. Uciși de turci au fost și Mihai Cantacuzino, fratele stolnicului și Radu Dudescu.

Toma Cantacuzino, mare spătar, cel care a trecut de partea rușilor în 1711, fusese omul de încredere al lui Brâncoveanu, solul domnului muntean la Istanbul în 1703, la Adrianopol în 1704 și Brașov în 1709. Treptat, s-a distanțat de politica externă a domnului muntean și a întreținut în secret, fără știrea lui Brâncoveanu, relații cu rușii, pentru o colaborare militară antiotomană deschisă. În acest sens, a luat legătura cu țarul Petru I cel Mare (1672–1725) și cu domnul Moldovei, Dimitrie Cantemir (1693, 1710–1711) și a participat cu soldați la cucerirea Brăilei (iulie 1711). Însă, implicarea sa în acțiunea militară rusă s-a dovedit nechibzuită, căci, la Stănilești, rușii au fost învinși. Se dovedea încă o dată luciditatea politică și discernământul lui Brâncoveanu care evitase o confruntare militară fățișă cu otomanii, deși întreținea, așa cum știm, corespondență cu rușii și habsburgii. Toma Cantacuzino era văr cu Brâncoveanu, fiul agăi Matei Cantacuzino, deci nepotul de fiu al lui Constantin Cantacuzino postelnic. După înfrângerea rușilor în anul 1711, fuge în Rusia, unde este apreciat în mod deosebit de către țar, care l-a numit general-maior, apoi i-a încredințat misiuni importante, între care și supravegherea construirii canalului Marea Baltică – Marea de Azov, începând din lacul Ladoga⁷⁵. El a murit în anul 1721 și a fost înmormântat la Moscova⁷⁶.

Brâncoveanu, Slatina, Ed. Universității Craiova, 2004, pp. 493-498.

72 De altfel, Constantin Cantacuzino fusese muștrat și de către patriarhul de Ierusalim pentru fapta sa. Nicolae Iorga, „Constantin stolnicul Cantacuzino”, în *Revista Fundațiilor Regale*, an II. 1935, nr. 7, pp. 3-22, articol reeditat Nicolae Iorga, Constantin stolnicul Cantacuzino, în *Familiiile boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică. Familia Cantacuzino...*, pp. 135-139.

73 Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, sec. XIV-XVII*, București, Ed. Enciclopedică română, 1971, p. 140.

74 Vezi și arborele genealogic, în Constantin Rezachevici, *Domni și boieri. Craiovești-Basarabi, Cantacuzini și Drăculești în legătură cu zona Comanei*, București, Total Publishing, 2012, p. 84.

75 Constantin Rezachevici, *Domni și boieri. Craiovești-Basarabi, Cantacuzini și Drăculești în legătură cu zona Comanei...*, p. 63.

76 Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, sec. XIV-XVII...*, p. 145.

În concluzie, reținem că:

I. Sursele interne arată că Brâncoveanu a fost trădat chiar de rudele sale, Cantacuzinii, care urmăreau să preia puterea și domnia. Prefăcându-se fideli turcilor, aceștia l-au acuzat pe domnul muntean că e hain și că are în vedere o emancipare de sub puterea otomană.

II. Scos din funcție, domnul a fost torturat pentru a face o declarație a averilor sale (tot pe fondul intrigilor boierești), apoi decapitat, deoarece a refuzat grațierea propusă, pe care o obținuse muftiul în favoarea lui și a familiei, dar care era condiționată de trecerea la islam. Aceste fapte sunt atestate și de surse externe.

III. Politica externă dusă de Brâncoveanu s-a dovedit a fi mai sigură pentru țară decât cea propusă de Cantacuzini; căci Rusia nu era interesată în zona balcanică în acel moment, iar Imperiul Habsburgic dorea o extindere a propriei dominații în aceste regiuni, el reușind să înglobeze Transilvania. Dar, spre deosebire de turci care lăsaus deplina libertate religioasă Principatelor, habsburgii au manifestat o intoleranță religioasă.

IV. Metodele prin care Cantacuzinii (care beneficiaseră de cinstea și ajutorul domnului!) au obținut mazilirea și uciderea voievodului au fost: intrigile, fals și uz de fals, instigarea demnitarilor otomani și a sultanului față de domn, prezentarea faptelor sale bune ca o rea chivernisire a banilor, trădarea lui (ei fiind sfetnicii voievodului știau de corespondența secretă a acestuia cu statele creștine, îi cunoșteau variantele de cifru).

V. Sursele interne arată că Păuna, soția lui Ștefan Cantacuzino, pentru complotul contra domnului, s-a îndrăcit și acest fapt este explicat de izvoarele contemporane evenimentului ca o pedeapsă a lui Dumnezeu. Cei care au acționat pentru uciderea lui Brâncoveanu (în special Ștefan și Constantin Cantacuzino), au fost și ei uciși de turci, la doi ani distanță, în 1716.

VI. Pe termen lung, Țările Române au avut de suferit din pricina acestor evenimente, căci turcii, pierzându-și încrederea în domnii pământeni, după acțiunea lui Dimitrie Cantemir și a Sfântului Constantin Brâncoveanu, au numit domni fanarioți, chiar dacă, oficial, statutul politico-juridic al Principatelor nu a fost schimbat, ele rămânând state tributare; însă amestecul în treburile interne și presiunea economică asupra lor a crescut.

VII. Prin păstrarea credinței Ortodoxe, cu prețul vieții, Constantin Brâncoveanu, fiii săi, Constantin, Ștefan, Radu și Matei și sfetnicul Ianache Văcărescu au dobândit cununa sfințeniei și apoi canonizarea oficială. Această moarte martirică a încununat, în cazul domnului muntean, o întreagă viață dedicată ajutorării creștinătății, la vreme de nevoie!

Pr. Dr.
Laurențiu Rădoi

Episcopul Antim Petrescu – cea mai scurtă păstorire în scaunul vlădicesc al Râmnicului (I)

Între ierarhii vrednici ai Râmnicului care au păstorit această eparhie după Primul Război Mondial trebuie să pomenim la loc de cinste pe episcopul Antim Petrescu, de la a cărui trecere la Domnul se împlinesc, la 6 septembrie, 102 ani. Cu ocazia acestei comemorări, consider că nu este lipsită de interes o scurtă prezentare a vieții și activității sale, mai ales că s-a scris destul de puțin despre el, nefiind cercetat pe măsura vredniciilor. Câteva informații despre faptele lui ne propun scrierile acelor timpuri, manualele de *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, câțiva cercetători care i-au reconstituit succint viața pe baza izvoarelor documentare existente și avocata Yvonna Petrescu-Moscu din București, nepoata sa, care i-a închinat câteva rânduri, așezându-l printre „fiii străluciți” ai comunei natale.

Viața lui Antim Petrescu până la alegerea ca episcop. Din izvoarele vremii, știm că s-a născut la 28 noiembrie 1875, în satul Vlăduțeni, din comuna Păușești-Măglași, județul Vâlcea, în familia cântărețului bisericesc Petre Marinescu, primind la botez numele de Alexandru. Cu toate că nu avem multe date despre mama lui, tatăl a rămas cunoscut ca vrednic descendent din familia lui Onisifor Vlăduțeanul, ctitorul primei biserici din sat, călugărit la mănăstirea Arnota¹. „Țăran cuminte, domol și sfătos”², a participat la luptele de la Plevna din 1877–1878, fiind decorat pentru curajul său cu numeroase medalii rusești și românești. Întors acasă, după doi ani a ajuns cântăreț la strănă, sădind în sufletul fiului său credința în Dumnezeu și dragostea de neam și țară³. Astfel, sub îndrumarea lui, Alexandru a primit o frumoasă educație creștină, îndreptându-și pașii de mic spre biserica satului. Nu în zadar s-a spus că „era prin părinții, copilăria și toată ființa lui, un fiu al poporului”, care „a păstrat intactă în el simplitatea țărănească”⁴.

¹ Ion M. Stătescu, Victoria N. Stătescu, *Contribuții la cunoașterea istoriei satelor de pe valea râului Olănești (Vâlcea)*, București, 2004, pp. 58–59.

² G. Galaction, „Vlădica Antim”, în *Chemarea*, an. II (1919), 18 septembrie, nr. 155, p. 1.

³ Ion M. Stătescu, Victoria N. Stătescu, *Contribuții...*, p. 60.

⁴ G. Galaction, *Vlădica Antim...*, p. 1.

Dat la învățătură la școala din localitate, apoi la Râmnicu-Vâlcea, unde l-a avut institutor pe Șt. Ionescu-Cheianu, unul dintre cei mai buni dascăli ai vremii, viitorul episcop a învățat foarte bine, terminând clasele ca premiant. După absolvirea ciclului primar, la îndemnul învățătorului său s-a înscris, în 1889, la Seminarul Teologic vâlcean, promovând examenul de admitere al doilea din 396 de candidați, cu bursă. Sub influența unor profesori bine pregătiți, și-a însușit aici o aleasă cultură teologică, distinguându-se ca un elev silitor, continuu premiant, apreciat atât la carte, cât și la purtare. Calitățile sale, credința puternică și dorința de învățătură i-au atras atenția directorului de la Seminar, care, în 1893, l-a trimis, pe cheltuiala lui, la București, pentru a urma cursul superior al Seminarului Central, unde va fi admis primul. Conștient pe deplin de înclinarea sa nativă spre învățătură, se remarcă și aici între premianții clasei, astfel încât episcopul Atanasie Mironescu al Râmnicului îl îndeamnă să urmeze cursurile Facultății Teologice din capitală, acordându-i un concediu de studii în acest sens.

Căsătorindu-se între timp cu Natalia Mocsa, care i-a născut cinci copii, tânărul absolvent a fost hirotonit diacon în 1898, pe seama mănăstirii Dintr-un Lemn⁵, iar de la 1 martie, a fost numit copist la Cancelaria Episcopiei⁶. Tot în acest an, s-a înscris la Facultatea de Teologie, terminând cursurile în 1902, cu teza de licență *Epistola către Diognet. Studiu patristic*, pe care a și tipărit-o. Primind nota maximă, „magna cum laude”, președintele comisiei declara atunci că i-ar fi acordat diaconului Alexandru Petrescu titlul de doctor în Teologie, dacă în acel timp Facultatea ar fi avut dreptul să acorde titluri superioare celor licențiați.

Apreciat de ierarhul Râmnicului pentru pregătirea și perseverența sa, a fost hirotonit preot la 23 februarie 1903, în Duminica Ortodoxiei, pe seama bisericii *Sfinții Arhangheli* din Craiova, deși dorința tatălui său era să-și vadă fiul slujitor în satul natal. „Era – după cum notează Yvonna Petrescu-Moscu – o răsplată binemeritată ce curând avea să-și arate roadele”. Dotat cu un talent oratoric aparte, preotul Alexandru a desfășurat aici o activitate de proporții, atât ca predicator, cât și ca renumit conferențiar printre intelectualii din Oltenia. Fire energică și ambițioasă, înzestrată cu o cultură temeinică și o inteligență sclipitoare, s-a dovedit și un om de acțiune, fiind numit, rând pe rând, paralel cu slujirea de preot, confesor al garnizoanei militare din cetatea Băniei, președinte al Consistoriului apelativ

⁵ G..., „Cei trei tineri arhieri”, în *Biserica Ortodoxă Română*, an. XXXVI (1912), nr. 3, p. 259 (se va cita BOR); Pr. Nicolae Șerbănescu, „Episcopii Râmnicului”, în *Mitropolia Olteniei*, an. XIV (1964), nr. 4-6, p. 207 (se va cita MO); Yvonna Petrescu-Moscu, „Antim Petrescu – Episcop al Olteniei. Un strălucit fiu al comunei Păușești-Măglași, județul Vâlcea”, în vol. *Episcopia Râmnicului. 500 de ani de la înființare (1503–2003)*, Râmnicu-Vâlcea, 2005, pp. 408-409.

⁶ SFÂNTA EPISCOPIE A RÂMNICULUI NOUL SEVERIN, *Anuarul pe anul 1900*. București, 1899, p. 15.

bisericesc al Episcopiei și profesor la Liceul Militar D. A. Sturdza⁷. Se păstrează o adresă a Ministerului Cultelor, „prin care a dispus să se trimită preotului iconom Al. Petrescu, confesorul garnizoanei Craiova, câte un exemplar din cărțile ce are în depozit, pentru că s-a făcut mijlocire de Sf. Sinod prin adresa No. 47/909”⁸. Dintr-o altă însemnare a vremii, reiese că a spovedit mai mulți soldați din garnizoană „și că s-a îngrozit de câte a găsit în sufletul lor. Și adăuga: «multe poți îndrepta pe calea duhovniciei!»...”⁹.

Slujitor „conștiincios, cinstit și căutat de toată lumea, pentru duhul său cucernic și pentru sfințenia cu care preoția înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor”¹⁰, a dovedit în această perioadă și vădite preocupări culturale, tipărind numeroase cărți cu caracter moral și filozofic și colaborând la mai multe reviste teologice și literare, care apăreau atunci în diferitele regiuni ale țării. Totodată, a tradus, mai ales din limba germană, scrieri creștinești, pe care apoi le-a editat și răspândit printre credincioși, făcându-se repede cunoscut, nu doar în Oltenia, ci și în alte centre culturale ale țării.

Merită notată mai întâi teza sa de licență, publicată în 1902, la București, sub titlul *Epistola către Diognet. Studiu patristic*, în care tânărul absolvent arată, printre altele, starea creștinismului din primele secole, cultul iudeilor și răstăcirea idolatriei păgânești, ca-

racterul creștinilor și valoarea religiei lor¹¹. O altă lucrare importantă a viitorului ierarh este *Cu Iisus pe drumul către Golgota*, editată în format mic în 1910 și 1913, la Craiova și Iași, pe parcursul căreia istorisește evenimentele din Săptămâna Patimilor¹². Referitor la aceasta, în ziarul *Opinia* se putea citi: „Cu Iisus pe drumul către Golgota este titlul unei elegante, foarte importante broșuri, apărută de curând, datorită P. S. S. Arhierelui Antim Petrescu-Botoșăneanul, vicarul sf. Mitropolii a Moldovei și Sucevei, unul dintre învățații prelați moldoveni și un prea cunoscut scriitor în domeniul literelor bisericești”¹³.

Se cuvine să precizăm că tot acum a tipărit *Istorisire despre nașterea lui Iisus Christos*, o admirabilă povestire a călătoriei magilor spre Betleem și a nașterii Pruncului Iisus, prelucrată după romanul american *Ben-Hur: A Tale of the Christ*, scris de Lew Wallace, și *Iosafat. O istorie din timpurile de glorie ale Creștinismului*, tradusă după scriitorul german Christoph von Schmid¹⁴. În aceeași măsură trebuie pomenită o altă realizare editorială de excepție, cu titlul *Coșulețul cu flori. Istorisire morală*, tradusă după același scriitor¹⁵ și reeditată în 1929, la Tipografia Cozia, apoi în 1994 și 2005, la Râmnicu-Vâlcea, iar în ultimii ani la diferite edituri din țară¹⁶, și *Crucea de lemn*.

¹¹ Diacon Alexandru Petrescu, *Epistola către Diognet*. Teză pentru licență, București, 1902, p. 69.

¹² N. B., „Mișcarea literară. Scrierile părintelui iconom Al. Petrescu din Craiova”, în *Revista Teologică*, an. VI (1912), nr. 4-5, p. 155 (se va cita RT).

¹³ „Informații”, în *Opinia*, an X (1913), 18 iunie, nr. 1905, p. 2 (se va cita O).

¹⁴ N. B., „Mișcarea literară. Scrierile părintelui iconom Al. Petrescu din Craiova...”, p. 155; Arhim. Scriban, „Literatura piosă în limba românească”, în BOR, an. XLI (1923), nr. 7 (505), p. 498; A. S. „Cronica bisericească. Activitatea Institutului Biblic”, în BOR, an. XLI (1923), nr. 14 (512), p. 1060.

¹⁵ N. B., „Mișcarea literară. Scrierile părintelui iconom Al. Petrescu din Craiova...”, p. 155.

¹⁶ Chr. V. Schmidt, *Coșulețul cu flori. Povestire morală*, traducere de Anthim Petrescu, ediție îngrijită de Pr. Nicolae STATE, diacon Ion Tițu, ed. V. Rm. Vâlcea, 1994, pp. 1-2; Chr. V. Schmidt, *Coșulețul cu flori*, traducere de episcopul Anthim Petrescu, editura Eumenița, 2012, p. 174.

⁷ G..., *Cei trei tineri arhieri...*, p. 260; Nicolae Șerbănescu, *Episcopii Râmnicului...*, p. 207; *Dicționarul personalităților doljene. Restitutio*, coordonatori: Prof. Mariana Leferman, prof. Gabriela Braun, drd. Adrian Năstase, Craiova, 1999, p. 165; Yvonna Petrescu-Moscu, *Antim Petrescu...*, p. 410; *Enciclopedia Ortodoxiei Românești*, coord. Pr. Prof. Mircea Păcurariu, București, 2010, p. 482.

⁸ „Acte oficiale. Sumarele sesiunilor Sfântului Sinod. Ședința din 22 octombrie 1910”, în BOR, an. XXXIV (1910), nr. 9, p. 873.

⁹ Arhim. Scriban, „Cronica bisericească. Între general și episcop. Polemică pe chestiunea preoților militari”, în BOR, an XLIV (1926), nr. 5, p. 290.

¹⁰ G. Galaction, *Vlădica Antim...*, p. 1.

Istorioară morală, apărută în 1911, apoi în 1930 tot la Râmnicu-Vâlcea¹⁷. Profund impresionat de aceste povestiri morale ale lui Chr. von Schmid, Nicolae Bălan, viitorul ierarh al Ardealului, scria că „sunt pline de duioșie și de un adânc spirit religios, având darul de a trezi în suflete încrederea în răsplata binelui și în părinteasca purtare de grijă a lui Dumnezeu față de oameni. Nu am destule cuvinte să recomand toate povestirile de sub N-rii 2-5 preoților noștri ca să le citească înșiși și să le dea spre citire fiilor și, mai ales pe cele două din urmă, ficelor d-lor. Tot atât de călduros le recomand atenției cateheților noștri de la școlile medii și de la cele de fete”¹⁸.

La fel de însemnată din punct de vedere editorial este broșura *Cum și ce trebuie să cugetăm despre Iisus Christos*, o luminoasă expunere a dovezilor pe care se sprijină credința în Mântuitorul Iisus, dar și traducerea *Cel mare mare bun din lume*, după Henry Drummond, profesor de științele naturale de la Universitatea din Glasgow, care a pătruns în spiritul moralei creștine, interpretându-l într-o formă atrăgătoare. Evocând opera părintelui Alexandru, Nicolae Bălan avea să recomande ca „aceste două scrieri din urmă merită să fie citite nu numai de preoți, ci și de toți intelectualii noștri. Toate scrierile acestea se pot comanda și prin Librăria arhiepiscopală din Sibiu”¹⁹.

De asemenea, nu putem trece cu vederea că această perioadă a fost deosebit de bogată și în domeniul studiilor teologice apărute în revista *Biserica Ortodoxă Română*. Astfel, în 1902, a tipărit *O Evanghelie de la 1682*, o carte deosebit de importantă, „ce merită multă atenție prin vechimea ei, prin frumusețea legăturii ei și prin însemnătatea donatorului ei”²⁰, iar un an mai târziu, *O Evanghelie de la 1693*, în care redă predoslovie cărții și cele două epiloguri, scrise de ieromonahii Atanasie Moldoveanu și Antim Ivireanu, care au lucrat la editarea ei, alături de cărturarul Șerban Greceanu²¹. În 1904, aveau să apară sub semnătura sa articolele *Biblia românească de la 1688*, în care viitorul ierarh arată bogate cunoștințe despre cultura românească²², și *Biserica Vlăducenii (Vâlcea)*, cu date despre acest așezământ, ridicat prin străduința tatălui său, care, timp de aproape zece ani, s-a zbatut pentru strângerea fondurilor necesare²³. Nu în ultimul rând, merită să reținem că în arhiva bisericii *Sfinții Arhangheli* din Craiova se păstrează o însemnată carte de onoare, care cuprinde un manuscris al

¹⁷ Institutul De Editură Creștină Al Sfinței Episcopii A Râmnicului Noului Severin, *Crucea de lemn. Istorioară morală*, traducere de Antim Petrescu, Râmnicu-Vâlcea, 1930, p. 32.

¹⁸ N. B., *Mișcarea literară. Scrierile părintelui iconom Al. Petrescu din Craiova...*, p. 155.

¹⁹ N. B., *Mișcarea literară. Scrierile părintelui iconom Al. Petrescu din Craiova...*, p. 155; A. S. *Cronica bisericească...*, p. 1060.

²⁰ Diacon Al. Petrescu, „O Evanghelie de la 1682”, în *BOR*, an XXVI (1902), nr. 7, pp. 825-828.

²¹ Diacon Al. Petrescu, „O Evanghelie de la 1693”, în *BOR*, an. XXVI (1903), nr. 10, pp. 1145-1153.

²² Pr. Al. Petrescu, „Biblia românească de la 1688”, în *BOR*, an. XXVII (1904), nr. 2, pp. 132-148 și nr. 3, pp. 285-291.

²³ Pr. Al. Petrescu, „Biserica Vlăducenii (Vâlcea)”, în *BOR*, an. XXVII (1904), nr. 7, pp. 812-821.

său despre sfântul locaș, cu informații însemnate cu privire la toți slujitori și personalul auxiliar (cântăreți, paraclisieri și cor), resursele materiale și eforturile necesare pentru renovarea ctitoriei²⁴.

Pe de altă parte, trebuie notat că, în acest timp, preotul oltean nu și-a uitat nici rădăcinile, sprijinindu-și material părinții și contribuind la strângerea de bani pentru achitarea datoriilor de la construcția bisericii din Vlăduțeni. Fiind alături de tatăl său, care cutreierase Oltenia, Muntenia și Bulgaria pentru realizarea acestui vis²⁵, la 21–22 septembrie 1903, a participat la sfințirea ctitoriei, ținând, cu binecuvântarea episcopului Atanasie Mironescu, o frumoasă cuvântare despre timpurile grele prin care a trecut Biserica, evlavia și dărnicia domnitorilor și a poporului român, care a ridicat numeroase biserici în aceste ținuturi, apoi despre istoricul noului așezământ, îndemnând enoriașii să-l viziteze și să-l îngrijească cât mai bine²⁶.

Din relatările avocatei Yvonna Petrescu-Moscu, aflăm că toate odoarele acestei ctitorii au fost obținute la îndemnul său, prin diferite danii de la persoane din Craiova și București. Se pare că tot el a achitat și datoria pe care tatăl său o contractase în timpul zidirii, garantată cu ipoteca asupra casei și a pământului din jur, și care prin neachitarea procentelor se împărțise, fiind scoasă la licitație prin Tribunalul Vâlcea în anul 1908. În felul acesta, casa și gospodăria, împreună cu pământul din Vlăduțeni au fost transferate pe numele fiului său, care a devenit astfel proprietarul lor din acel an. Om al faptelor mari, Alexandru a ținut atât de mult la locul strămoșilor săi, încât, în 1911, a început construcția unei noi case pe locul celei vechi, ruinate, cu gândul de a se stabili aici la bătrânețe²⁷. Pentru bogata sa activitate, la 23 mai 1904, a primit rangul de sachelar, iar la 17 februarie 1905, a devenit duhovnic²⁸. Susținut de dorința de a realiza lucruri de seamă, la 20 iulie 1906, i s-a acordat distincția de iconom, fiind numit paroh al bisericii la 1 aprilie 1908²⁹. Din actele vremii, știm că la 9 ianuarie 1911, a avut loc în acest sfânt locaș ceremonia religioasă de trecere la ortodoxie a două surori de confesiune protestantă, după ce au fost catehizate de preotul Alexandru Petrescu. Cu acest prilej, a arătat că Biserica Ortodoxă este adevărata Biserică a Domnului Hristos, iar noile convertite au săvârșit un act plăcut lui Dumnezeu, trecând de la rătăcire la adevăr³⁰.

24 Pr. Al. Petrescu, *Sinodul Bisericii Sfinții Arhangheli din Craiova*, 1911, pp. 3–6; Dr. Toma Rădulescu, „Episcopul Râmnicului Noul Severin, Antim Petrescu (1875–1919) – noi mărturii documentare”, în *MO*, an. LXVI (2014), nr. 9–12, pp. 116–119.

25 Ion M. Stătescu, Victoria N. Stătescu, *Contribuții...*, p. 60.

26 Al. Petrescu, *Biserica Vlăduțenii...*, p. 814.

27 Yvonna Petrescu-Moscu, *Antim Petrescu...*, pp. 410–411.

28 Toma Rădulescu, *Episcopul Râmnicului Noul Severin...*, p. 108.

29 „Mișcarea în personalul clerical din țară”, în *BOR*, an. XXXII (1908), nr. 3, p. 351.

30 „Notițe și informațiuni”, în *Luminătorul*, an. II (1912), nr. 12–13, p. 23 (seva cita L).

Pe firul acestor realizări însă viața sa nu a fost lipsită de încercări. Din nefericire, în 1906, o cumplită nenorocire avea să se abată asupra familiei, murindu-i doi copii. După decesul mamei, în 1909³¹, a trecut la cele veșnice și soția sa, în vara anului următor, în urma unei grave afecțiuni cardiace, fiind nevoit să-și crească singur cei trei copii în viață: Adrian, Emilian și Gheorghe. Se pare că această cruntă lovitură a afectat rezistența tânărului preot, îmbolnăvindu-se de o afecțiune hepatică. La îndemnul medicilor și al prietenilor, s-a retras într-o stațiune termală, Karlsbad, din Boemia, unde, datorită aleșelor îngrijiri medicale, starea sănătății i s-a ameliorat³².

În această perioadă de frământări nu și-a neglijat nicidecum familia, preocupându-se mai ales de educația fiilor săi, pe care i-a îndrumat la cele mai bune școli. De altfel, Gheorghe, doctor în științe juridice, avea să parcurgă cele mai înalte trepte ale magistraturii, devenind președinte al Tribunalului Județean Vâlcea, consilier la Curtea de Apel București, iar în 1945 procuror general al României. Ca și tatăl său, care, în anii 1916-1918, a acordat în Moldova ajutor multor refugiați din Păușești-Măglași, el a intervenit în perioada grea a anilor 1946-1947 pentru a-i fi repartizate comunei natale mai multe vagoane de porumb³³.

Episcop-vicar la Iași. Remarcabila sa activitate pe tărâm bisericesc și colaborarea la cele mai bune reviste teologice și literare au făcut ca Sinodul Bisericii Ortodoxe Române să-l aleagă, în ședința din 28 februarie 1912, arhiepiscop-vicar al Mitropoliei Moldovei și Sucevei, cu titlul de „Botoșăneanul”. Era o piatră de hotar în viața și activitatea lui, un eveniment

cu totul neașteptat, deoarece nu avea astfel de aspirații înalte și nici nu se gândea să părăsească orașul Craiova.

Confirmat de cei în drept, cu unanimitate de voturi, în ziua de 23 martie 1912, a fost tuns în monahism la mănăstirea Neamț, primind numele de Antim, iar după o săptămână, a fost ridicat la rangul de arhimandrit în Catedrala mitropolitană din Iași. La scurt timp, i s-a făcut ipopsifierea și a doua zi, la 23 aprilie, a fost hirotonit arhiepiscop, în prezența mitropolitului Pimen Georgescu al Moldovei și Sucevei și a unei importante delegații din Craiova³⁴. Cu acest prilej, a ținut un Cuvânt de mulțumire, din care redăm câteva rânduri menite să-i dezvăluie trăirile: „Eu lucrăm în liniște și fără preget în ogorul duhovnicesc al bisericii, al garnizoanei și al școlii ce mi se încredințase, și pe când nu mă așteptam și nu mă gândeam, am fost chemat de Dumnezeu prin glasul aleșilor săi la o sarcină mai înaltă. Și știu că a fi cineva arhiepiscop, nu înseamnă a se bucura de odihnă și a dormi numai pe flori, ci înseamnă a fi urmașul lui Hristos și a duce pe umerii săi crucea suferințelor și a patimilor Lui...”³⁵.

Tânărul arhiepiscop, care nu împlinise încă vârsta de 37 de ani, își face intrarea într-o nouă și prodigioasă activitate, ca vicar al Mitropoliei și egumen al Așezămintelor spitalicești Sf. Spiridon din Iași, care din fonduri proprii întreținea în acea vreme șase spitale și peste 60 de biserici pe tot cuprinsul Moldovei³⁶. Dintr-un referat prezentat mitropolitului Pimen la 4 octombrie 1916, aflăm că noul ierarh a fost în permanență în mijlo-

³¹ Toma Rădulescu, *Episcopul Râmnicului Noul Severin...*, p. 108.

³² Yvonna Petrescu-Moscu, *Antim Petrescu...*, p. 411.

³³ Ion M. Stătescu, Victoria N. Stătescu, *Contribuții...*, p. 71.

³⁴ G..., *Cei trei tineri arhiepiscopi...*, p. 255; „Acte oficiale. Sumarele ședințelor Sfântului Sinod. Sesiune extra-ordinară”, în BOR, an. XXXVI (1912), nr. 4, pp. 325; Niculae Șerbănescu, *Episcopii Râmnicului...*, p. 207; Yvonna Petrescu-Moscu, *Antim Petrescu...*, p. 412; † Gherasim Cristea, *Istoria Eparhiei Râmnicului, Râmnicu-Vâlcea*, 2009, p. 245; Toma Rădulescu, *Episcopul Râmnicului Noul Severin...*, p. 109.

³⁵ G..., *Cei trei tineri arhiepiscopi...*, pp. 255-259.

³⁶ Yvonna Petrescu-Moscu, *Antim Petrescu...*, p. 412.

cul credincioșilor, săvârșind Sfânta Liturghie la Biserica *Sfântul Spiridon*, diferite slujbe la Seminarul *Veniamin* și cel Catolic, parastase pentru soldații morți pe câmpul de luptă și slujba agheasmei la diverse instituții din oraș³⁷. Îndeplinind cu responsabilitate misiunile încredințate de chiriarhul Moldovei, a înființat la 16 mai 1912, alături de alți membri ai Sfântului Sinod, preoți și numeroși binevoitori, Societatea *Acoperământul Maicii Domnului*, care avea scop întărirea vieții călugărilor, „prin învățătură și muncă, potrivit nevoilor noastre sufletești și naționale”. Având o activitate intensă, a fost recunoscută prin Decret Regal, în 1913, ca persoană morală și juridică, cu sediul la București, fiind condusă la Iași de mitropolitul Pimen sau delegatul său, episcopul Antim³⁸.

Prețuit cu cinstea cuvenită, arhiereul vicar a fost în aceasta perioadă și președintele filialei Iași a Societății preotești *Ocrotirea*, întemeiată de chiriarhul Moldovei, în 1909, pentru: ajutorarea membrilor infirmi, a preoțeselor văduve, a copiilor orfani și a familiilor celor decedați, susținerea de conferințe religioase și înființarea unei biblioteci, a unei reviste și a unui azil pentru preoțesele văduve și copiii minori ai membrilor decedați. Între 1915–1916, societatea condusă de el a oferit ajutoare văduvelor și orfanilor în valoare de 1.260 lei și 400 lei spense de înmormântare³⁹.

Delegat de mitropolitul Moldovei și Sucevei, la 10 iunie 1913, Antim Botoșăneanul a luat parte la inaugurarea noului local al maternității *Grigore Ghica Voevod* din Iași, oficiind sfințirea apei, înconjurat de corul *Sfântul*

Spiridon, în prezența a numeroase oficialități și cadre medicale, apoi a adus, în numele în-tâistătorului moldovean, cuvinte de laudă tuturor celor care au contribuit la ridicarea institutului⁴⁰. Din ziarul *Opinia*, aflăm că în aceea zi a fost prezent și la revederea celor care au terminat Institutul Academic în 1877, săvârșind la Mitropolie serviciul religios, după care le-a arătat cu o deosebită căldură scopul reîntâlnirii lor. De asemenea, a participat și la banchetul ținut în fostul local al Institutului, alături de A. D. Xenopol și alți profesori și doctori, printre care A. Naum, P. Poni, Cosmovici, Rieger și Vincler⁴¹.

În mod special reținem faptul că, în același an, cu prilejul *Congresului Societății ortodoxe naționale a femeilor române*, desfășurat la Iași, între 23–24 noiembrie, a contribuit substanțial la înființarea „grădinei de copii” din cartierul *Frumoasa*. Invitat la inaugurare, el a sfințit localul, în prezența secretarului general al Ministerului Instrucțiunii și a multor altor personalități, rostind un impresionant discurs despre dragostea ce „trebuie să arătăm acestor mici ființe omenești, acestor viitori fii ai Patriei și duhovnicești ai Bisericii”. Impresionat de cuvintele sale, Petre Gârboviceanu scria: „Frumoasa cuvântare a P.S. Antim a produs o deosebită impresie și regret că n-am avut-o întreagă spre a o publica”⁴².

Nu trebuie să neglijăm că a intervenit și în cadrul ședințelor Congresului Național, apărând cu fermitate învățăturile Bisericii și tradițiile neamului, după cum este subliniat în ziarul *Universul*: „Mai departe înaltul Prelat amintește de vântul neprielnice, ce a suflat

³⁷ Arhim. Emilian Nica, *Aduceți-vă aminte de înaintașii voștri. Arhiepiscopia Iașilor între anii 1900–1948*, Iași, 2009, p. 377.

³⁸ + Mitropolit Efrem Enăscu, *Privire generală asupra monahismului creștin*, ed. II, Craiova, 2007, pp. 316–318; Toma Rădulescu, *Episcopul Râmnicului Noul Severin...*, pp. 109–110.

³⁹ Emilian Nica, *Aduceți-vă aminte...*, pp. 303–304.

⁴⁰ „Inaugurarea noului local al maternității «Grigore Ghica Voevod»”, în O, an. X (1913), 11 iunie, nr. 1899, p. 2.

⁴¹ „Banchetul bacalaureaților institutului academic”, în O, an X (1913), 11 iunie, nr. 1899, p. 3.

⁴² C..., „Un congres Național și Ortodox”, în BOR, an. XXXVII (1913), nr. 8, pp. 558–559.

asupra țării în ultimul timp și care a avut de efect slăbirea credinței, stricarea moravurilor curate; schimbarea frumoaselor și sănătoaselor obiceiuri române, în sfârșit înlocuirea bunei și solide educații române și creștinești cu o alta pedantă, superficială și ușuratică, adusă din alte țări”⁴³.

La aceste scurte însemnări, mai adăugăm faptul că, la începutul lunii martie 1913, Antim a participat, alături de alți preoți, călugări și binecredincioși, la înmormântarea arhiereului Narcis Crețulescu la mănăstirea Neamț, iar la 23 august 1917, a fost prezent la revenirea la Ortodoxie a preotului Ștefan Berindei, din comuna Câmpu lui Neagu-Hunedoara, care a citit Mărturisirea de credință în Catedrala din Iași, chiar în fața sa, a soborului de preoți și a altor credincioși⁴⁴.

Cu siguranță că el va fi făcut și numeroase vizite canonice în eparhia sa, din încredințarea mitropolitului Pimen, spre a cunoaște cât mai bine starea religios-morală a credincioșilor, dar și situația materială a preoților. Remarcabil om de cultură, a rostit sute de predici în cadrul slujbelor săvârșite, aducând cuvânt de învățătură și încurajare ascultătorilor săi, și a hirotonit mulți preoți pe seama bisericilor moldovene. Potrivit surseilor vremii, la 29 iunie 1912, l-a hirotonit preot pe Constantin Bobulescu, un renumit istoric al Bisericii noastre⁴⁵, iar la 23 august 1915, pe Dumitru Furtună, etnograf și folclorist, director al Seminarului din Dorohoi⁴⁶. În acest răstimp, Antim s-a implicat în renovarea și consolidarea unor biserici din eparhie și va fi sfințit altele care se vor fi construit acum, precum cele din Tarcău (1912)⁴⁷, Cerțieni (1914)⁴⁸, Nicolae Bălcescu (1915)⁴⁹ și Ghigoiești (1915)⁵⁰. Mai mult, nu și-a uitat nici originile, oficiind Sfânta Liturghie, la 1 iulie 1912, în satul natal din județul Vâlcea, unde a inaugurat casele clădite lângă biserica parohială, zidită de tatăl său, și a participat la serbarea de sfârșit de an școlar din localitate, distribuind premiile copiilor și îndemnându-i să muncească pentru un viitor mai bun⁵¹.

⁴³ Un teolog dreptcredincios, „În jurul congresului «Societății ortodoxe a femeilor române»”, în *Cultura creștină*, an III (1913), 25 decembrie, nr. 20, p. 632.

⁴⁴ † Dr. Nestor Vornicescu, *Desăvârșirea unității noastre naționale - fundament al unității Bisericii străbune*, Craiova, 1988, pp. 415, 537, nota 136.

⁴⁵ Oana-Lucia Dimitriu, *Părintele Constantin Bobulescu*, în *CreștinOrtodox.Ro*, 5 iunie 2013, în <https://www.crestinortodox.ro/parinti/parintele-constantin-bobulescu-140885.html>, accesat la 31 ianuarie 2021.

⁴⁶ Seminarul Teologic Liceal Ortodox „Sfântul Ioan Iacob” Dorohoi, Preotul Dumitru Furtună, în <http://www.seminaruldorohoi.ro/preotul-dumitru-furtuna/>, accesat la 31 ianuarie 2021.

⁴⁷ Biserici.Org., *Biserica Adormirea Maicii Domnului Tarcău*, 23 martie 2006, în <https://www.biserici.org/index.php?menu=BIA1&code=417&criteria=&quick=&radio=b&order=NAME>, accesat la 31 ianuarie 2021.

⁴⁸ Basilica.Ro, *100 de ani de la sfințirea bisericii Parohiei Cerțieni*, 1 noiembrie 2014, în <https://basilica.ro/100-de-ani-de-la-sfintirea-bisericii-parohiei-certieni/>, accesat la 29 ianuarie 2021.

⁴⁹ Parohia Nicolae Bălcescu 1, *Scurt istoric*, 10 decembrie 2014, în <https://nicolaebalcescu1.mmb.ro/20417-scurt-istoric>, accesat la 31 ianuarie 2021.

⁵⁰ Parohia Ghigoiești, *Scurt istoric*, 28 octombrie 2014, 30 ianuarie 2021, în <https://ghigoiesti.mmb.ro/16972-scurt-istoric>.

⁵¹ „Notițe și informațiuni”, în *L*, an. III (1912), nr. 19-21, pp. 28-29.

Paralel cu lucrarea pastorală, și-a îndreptat atenția și spre activitatea culturală, participând la Iași și în alte localități din eparhie la diverse conferințe pastorale și manifestări educative, unde s-a remarcat ca un bun predicator și apreciat conferențiar. Un ierarh învățat cum era el, știa că va astâmpăra foamea după hrană duhovnicească a păstoriților numai prin noi apariții editoriale pline de învățătură. Astfel, chiar din primul an, s-a pus „cu toată râvna pe lucru în serviciul propagării ideilor creștine prin povestiri moralizatoare”⁵², tipărind diverse traduceri din scriitorii germani. Menționăm în primul rând lucrarea lui Wilhelm Herchenbach, *Martirul Sebastian. O istorisire din timpul persecuțiunilor în contra creștinilor din Roma*, publicată la Iași, în 1912, apoi la Râmnicu-Vâlcea, în 1931⁵³. După numai un an de la apariția ei, cartea era recomandată „ca o lectură foarte edificatoare nu numai pentru preoți și familiile lor, ci și pentru elevii din școlile medii și pentru familiile intelectualilor noștri”⁵⁴.

O altă realizare editorială de seamă o constituie lucrarea *Chipul mamei. Povestire istorică din timpul luptelor împotriva cultului icoanelor*, scrisă de Otto von Schaching. Publicată în 1912, la Craiova, și 1929, la Râmnicu-Vâlcea, cartea ne întoarce cu gândul în timpul împăratului Leon III Isaurul și arată dragostea creștinilor față de sfintele icoane⁵⁵. Citind-o, episcopul a cerut acordul scriitorului din Regensburg pentru a o traduce, dorind „să aprindă în multe suflete venerația pentru aceste sfinte icoane și să deștepte râvna pentru credința strămoșească”⁵⁶. La apariția ei, avea să se scrie în Revista Teologică: „Dacă stilul acestei povestiri ar fi ceva mai pe înțelesul poporului, ar fi o foarte bună lectură pentru combaterea nazarenilor și a altor sectari, care nu admit cultul icoanelor. Rugăm pe P. Sfinția Sa să modifice stilul ediției a doua în vederea acestei trebuințe”⁵⁷.

Nu mai puțin însemnată este cartea Kristinei Roy, *Dorință împlinită. O istorisire din zilele Mântuitorului lumii*, apărută la Iași, în al doilea an de arhierie, care povestește despre Ionatan, un tânăr iudeu cuprins de dorința de a se apropia de Domnul Iisus, mai ales după destăinuirile unuia dintre păstorii cărora îngerii le-au vestit nașterea Sa⁵⁸. Tot lui i se datorează re-

52 N. B., „Mișcarea literară”, în RT, an. VII (1913), nr. 4, p. 134.

53 Wilhelm Herchenbach, *Mucenicul Sebastian. O istorisire din vremea prigonirilor împotriva creștinilor din Roma*, traducere episcopul Anthim Petrescu, Tipografia Cozia a Sf. Episcopiei/R. Vâlcii, 1931, 182 p.

54 N. B., „Mișcarea literară”, în RT, an VII (1913), nr. 2, p. 67.

55 Otto von Schaching, *Chipul mamei. Povestire istorică din timpul luptelor împotriva cultului icoanelor*, traducere din limba germană de Anthim Petrescu, Tipografia Cozia a Sf. Episcopiei/R. Vâlcii, 1929, 104 p.

56 Editura Doxologia, Otto von Schaching, *Chipul mamei. Episod istoric din timpul iconoclasmului*, traducere de Anthim Petrescu-Botoșăneanul, ediție îngrijită de Mănăstirea Agapia, Editura Doxologia, Iași, 2013, pp. 11-12, <https://edituradoxologia.ro/chipul-mamei>, accesat la 29 ianuarie 2021.

57 N. B., *Mișcarea literară...*, p. 67.

58 N. B., „Mișcarea literară”, în RT, an. VII (1913), nr. 4, pp. 133-134; Arhim. Scriban, *Literatura pioasă...*, p. 498.

tipărirea *Patericului*, în două ediții, la Iași, în anii 1910 și 1913⁵⁹, dar și lucrarea lui Chr. von Schmid, *Innecul de pe Rin. Povestire morală pentru popor și tinerime*, ieșită de sub teascurile tiparului în 1913 și recomandată chiar din anul apariției, întrucât aceia care „au citit una din scrierile P. S. Sale Arhiereul Antim, se vor grăbi să și le câștige pe toate”⁶⁰. În același timp, ierarhul tipărește la Iași, după cum am notat, lucrarea *Cu Iisus pe drumul către Golgota*, care avea să fie a doua ediție, pe care o îndreptase și o prevăzuse cu ilustrații frumoase, crescându-i valoarea⁶¹.

Tot atât de importantă este și cartea apărută la Iași în 1914, cu titlul *Pildele Mântuitorului Iisus Hristos, scoase din Sfânta Evanghelie și tâluite după mai multe cărți spre folosul sufleteș al poporului și mai ales al tinerimei*, în care Antim tâlcuiește parabolele Domnului din Evanghelie⁶². Se cuvine evocată aici și *Îndeletnicire despre buna murire*, scrisă în grecește de Evghenie Vulgaris, arhiepiscopul Astrahanului, și tradusă în românește de mitropolitul Venianim al Moldovei, retras la Mănăstirea Slatina spre sfârșitul vieții. În ediția din 1914, autorul a adăugat biografia și chipul mitropolitului și a trecut notele la paginile respective, de la sfârșit, unde erau⁶³.

Pentru a ilustra cât mai bine activitatea culturală a lui Antim, menționăm o altă traducere, *Tânărul din Nysa*, a scriitorului german Wilhelm Bauberger. Este o poveste relatată de Eusebiu de Cezarea despre un tânăr, pe care

Sfântul Apostol Ioan îl lasă în grija episcopului dintr-un oraș aflat în apropiere de Efes. Îndeptându-și privirea spre această operă, diaconul Nicolae Popescu avea să scrie în 1915: „Pe fondul acestei duioase scene de adevărată viață apostolică, scriitorul german Wilhelm Bauberger a brodat un roman plin de adâncă religiozitate și de pioasă venerație pentru ucenicul iubit al Domnului. P.S. Arhiereu Anthim Petrescu dorind «ca și această plăcută carte să contribuie la edificarea sufletească a tineretului nostru» a tradus-o în românește sub titlul *Tânărul din Nysa* și a pus astfel în mâna publicului cititor o nouă scriere cu adevărat folositoare”⁶⁴.

La aceste tipăriri, adăugăm și lucrarea doctorului V. B., *Pustnicul din Carmel. Istorisire pentru zidire sufletească a tinerimii*, tradusă din limba germană și publicată pentru prima dată la Iași, în 1916. Solicitată de iubitorii de lectură, a fost reeditată în 1931 și 1992, la Râmnicu-Vâlcea, regăsindu-și binemeritatul loc de cinste între valorile de zidire duhovnicească. În cele 12 capitole, cartea prezintă o imagine vie de răspândire a creștinismului în primele secole, punându-ne în față un episod din viața familiei unui preot, în care arată lupta interioară a gândirii păgâne în comparație cu cea creștină⁶⁵.

Dorind să-i înțelegem cât mai bine preocupările culturale, menționăm că această perioadă de arhiereu vicar la Iași este deosebit de bogată și în domeniul studiilor teologice. Astfel, în mai multe numere din revista

⁵⁹ *Patericul ce cuprinde în sine cuvinte folositoare ale sfinților bătrâni*, Tiparul Tipografiei Cozia a Sfintei Episcopii, Râmnicu-Vâlcea, 1930, p. 6.

⁶⁰ N. B., *Mișcarea literară...*, pp. 133-134; Arhim. Scriban, *Literatura pioasă...*, p. 498.

⁶¹ N. B., „Mișcarea literară”, în *RT*, an. VII (1913), nr. 9-11, p. 323.

⁶² Ioan Popa și N. B., „Mișcarea literară”, în *RT*, an. VIII (1914), nr. 10-12, pp. 271-272.

⁶³ Arhim. Scriban, *Literatura pioasă în limba românească. Secțiunea II. Cărțile de pietate românești*, în *BOR*, an. XLIV (1926), nr. 10 (547), pp. 592-594.

⁶⁴ Diac. Nic. M. Popescu, „*Tânărul din Nysa*”, în *BOR*, an. XXXIX (1915), n. 5, pp. 536-537.

⁶⁵ Dr. V. B., *Pustnicul din Carmel. O istorisire edificatoare pentru tinerimea creștină*, traducere de arhiereul Anthim Petrescu, Iași, 1916, p. 191; Institutul De Editură Creștină A Sfintei Episcopii A Râmnicului Noul Severin, *Pustnicul din Carmel. Istorisire pentru zidirea sufletească a tinerimii*, traducere de episcopul Anthim Petrescu, Tipografia Cozia R.-Vâlcea, 1931, p. 157; Dr. V. B., *Pustnicul din Carmel*, traducere de arhiereul Anthim Petrescu-Botoșăneanul, adaptare și corectare diacon Ion Tițu, Rm. Vâlcea, 1992, p. 160.

Biserica Ortodoxă Română, publică traducerea Vieții Sfântului Antonie cel Mare, scrisă de patriarhul Atanasie cel Mare al Alexandriei, în care prezintă viața și minunile cuviosului, evlavia și pildele sale, ispitele și popularitatea lui în rândul oamenilor⁶⁶.

Fără să intrăm în detalii, trebuie să precizăm că tot prin strădaniile sale au mai ieșit de sub teascurile tiparului din Iași și alte cărți menite să-i întregască profilul cultural: Cel mai mare bun din lume. Reflexiuni asupra dragostei creștine (1912), Ajunul Nașterii Domnului (1914), Fericitul Augustin (1915) și Din viețile mucenicilor creștini care au fost ostași (1918). La aceste lucrări se pot adăuga cele apărute la Tipografia Cozia a Episcopiei Râmnicului, în seria Biblioteca religioasă pentru popor: Sfântul Mucenic Gheorghe, Sfântul Mucenic Eustațiu, Sfântul Mucenic Dimitrie, Sfântul Mucenic Mina, Sfântul Mucenic Sebastian, Sfinții 40 Mucenici, Sfântul Teodor, Sfântul Mucenic Alecsandru Romanul, Sfântul Mucenic Mercurie și Sfântul Mucenic Procopie⁶⁷. Pentru răspândirea lor, episcopul a adresat următoarele îndemnuri iubitorilor de lectură: „Față cu puhoiul de cărți tendințioase, antireligioase și imorale ce au ieșit în ultimul timp, ca ciupercile după ploaie, aceste scrieri ca și altele în genul acesta vor fi ca un antidot bine venit și deci îmi permit a ruga călduros pe cucernicii frați de apostolat și pe toți iubitorii de hrană sănătoasă a sufletului, să le recomande și să le răspândească cât mai mult în cercul cunoștințelor lor...”

⁶⁶ Arhiepiscopul Antim, „Vieța Sfântului Antonie cel Mare. Scrisă de Sf. Athanasie cel Mare, Patriarhul Alexandriei”, în BOR, an. XL (1916), nr. 3, pp. 265-266; BOR, an. XXXIX (1915), nr. 3, pp. 308-315.

⁶⁷ Toma Rădulescu, „Episcopul Râmnicului Noul Severin...”, pp. 116-117; Petre Petria, Cristina Tănăsioiu, *Vâlcea, oameni de știință, cultură și artă. Dicționar*, vol. II, Rm. Vâlcea, 2004, p. 295; Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Dicționarul Teologilor Români*, Sibiu, 2014, p. 486.

Luând în considerare această opera impresionantă, trebuie să notăm că Antim și-a dedicat întreaga viață slujirii lui Hristos, pe care l-a mărturisit prin cuvânt și faptă, întreținând o legătură strânsă cu păstoriții săi, prin predici și astfel de cărți moralizatoare. Nu în zadar paginile revistei Biserica Ortodoxă Română au reprodus îndemnul său pentru răspândirea acestor opere, „pentru ca, pe de o parte, să se vadă frumoasele sentimente ale P. S. Sale și pe de altă parte să accentuăm și noi că în această direcțiune mai cu seamă să se îndrepteze privirile bărbaților conducători de suflete. Trebuie făcută educațiunea sufletească a creștinilor. Trebuie să li se dea hrană sufletească sănătoasă. Dacă nu vom lua măsuri serioase în această privință și dacă nu vom fi pândari neadormiți, vom avea un dezastru moral. P. S. Antim va fi acum în stare să continue lucrarea aceasta cu mai mult succes și cu mai multă râvnă. Locul ce ocupă îi dă întreaga autoritate și îi va spori și energia trebuincioasă”⁶⁸.

Făcându-se cunoscut prin pregătirea și publicațiile sale, *Liga Culturală pentru Unitatea Tuturor Românilor* l-a ales președinte al *Crucii Roșii* a Moldovei și al *Societății pentru ocrotirea orfanilor de război*. Puținele documente care ne-au stat la îndemână menționează că, în timpul Primului Război Mondial, s-a implicat direct în întrajutorarea răniților și a bolnavilor, spălându-i, pansându-i și vizitându-i zilnic în spitalele de pe frontul de luptă⁶⁹. Scopul implicării Bisericii în susținerea războiului a fost exprimat chiar de el la una dintre Conferințele pastorale susținute la Dorohoi în 1915: „ororile războiului aveau să treacă, liniștea să vină și idealul românesc să se îndeplinească, fiecare factor social urmând a-și

⁶⁸ C..., *Cei trei tineri arhiepiscopi...*, pp. 260-261.

⁶⁹ Yvonna Petrescu-Moscu, *Antim Petrescu...*, p. 412; Emilian Nica, *Aduceți-vă aminte...*, p. 377.

lua plata cuvenită”. Cu alte cuvinte, „instituția eclezială a vizat prin acțiunile ei din război popularizarea și confirmarea rolului de mare actor social în cadrul statului roman”⁷⁰.

Tot el este cel care a întocmit lista călugărilor și materiile de studiu, precum și comisia de examinare a celor două grupe de călugări, instruiți ca infirmieri la Spitalul Militar și la cel de la Mănăstirea Frumoasa din Iași, pentru a sprijini serviciul sanitar militar în spitalele de război, în primăvara anului 1915. Nu mai puțin important este rolul său în comisia de examinare a celor 100 de călugări și 115 călugărițe, alături de câțiva medici români vestiți. Presupunem că tot sub directa și atenta sa supraveghere, s-au organizat pentru călugărițe și cursurile de infirmiere la Spitalul din Târgu Neamț, sub conducerea maicii Eupraxia Macri. Eficiența activității sale în acest sens s-a dovedit în timpul războiului, când viețuitorii mănăstirilor au activat în primele rânduri la spitalele de campanie din Piatra Neamț, Iași, Dorohoi și Botoșani și în mănăstirile Agapia și Văratec⁷¹. Ca urmare a trimeriei a numeroase cadre sanitare armatei aliate rusești pe fronturile de la Tecuci și Mărășești, a fost decorat de generalul Șcerbaceff cu marele ordin rusesc „Sfânta Ana”⁷².

Având o relație bună cu regina Maria și cei din anturajul său, de când slujea preot la biserica *Sfinții Arhangheli* din Craiova, tot el a intervenit în 1916 pentru mobilizarea a aproximativ 100 de călugări la București, unde au fost primiți de fruntașii Partidului Conservator și cazați la Internatul Teologic, cu acordul preotului Constantin Nazarie, directorul instituției și protopop al preoților de armată, pe care îl cunoscuse la Seminarul din Râmnic, apoi ca diacon și funcționar la Episcopie⁷³.

Deși informațiile nu sunt suficiente, cunoaștem că episcopul-vicar Antim a făcut parte din Comitetul de inițiativă pentru ajutorarea refugiaților de sub patronajul reginei Maria⁷⁴. Numeroși preoți din Ardeal, refugiați în Moldova, odată cu respingerea ofensivei române, au fost luați sub ocrotirea sa și numiți confesori militari la regimentele și spitalele de pe front, cu grade asimilate de căpitani. Pentru acest sprijin, mai târziu, după Unirea din 1918, preoții și episcopii ardeleni l-au sărbătorit și omagi-

⁷⁰ Pr. dR. Daniel Isai, Drd. Ionel Moldovan, *Lupta Bisericii Ortodoxe din Moldova pentru Marea Unire. Rapoartele protopopiatelor și mănăstirilor din Mitropolia Moldovei și Sucevei (1916-1918)*, Iași, 2018, p. 11.

⁷¹ Pr. Conf. Univ. Dr. Claudiu Cotan, „Îngrijirea răniților și bolnavilor în timpul Primului Război Mondial. Aportul clerului ortodox la organizarea serviciului sanitar român în timp de război”, în vol. *Mehedinți, istorie, cultură și spiritualitate*, V, 5-8 iunie 2012, Drobeta Turnu Severin, 2012, pp. 880-881; Toma Rădulescu, *Episcopul Râmnicului Noul Severin...*, pp. 112.

⁷² Yvonna Petrescu-Moscu, *Antim Petrescu...*, p. 413.

⁷³ Pr. Grigore N. Popescu, *Preoțimea română și întregirea neamului - chipuri, fapte, suferinți și pilde pentru viitor*, vol. I, București, 1940, p. 73; Claudiu Cotan, *Îngrijirea răniților...*, p. 881; Toma Rădulescu, *Episcopul Râmnicului Noul Severin...*, pp. 112.

⁷⁴ Toma Rădulescu, *Episcopul Râmnicului Noul Severin...*, pp. 112-113.

at cu recunoștință într-unul din marile orașe ale Transilvaniei.

Tot aici se cuvine să precizăm că foarte mulți refugiați din județul Vâlcea și, în special, din comuna Păușești-Măglași, fugiți în 1916, din cauza invadării Olteniei de către trupele germane, au fost adăpostiți la mănăstirea Tărăța, în apropiere de Iași, unde au primit hrană și cele necesare traiului până la sfârșitul războiului. Printre cei care au găsit ocrotire în acest locaș, din dispoziția sa, a fost și institutorul Dumitru Niculescu din comuna natală, care pe atunci era copil⁷⁵.

De asemenea, cunoaștem și faptul că episcopul-vicar de la Iași s-a ocupat în acest timp de orfanii de război și de numeroasele victime ale tifosului care bântuia în rândul populației civile și armatei⁷⁶. Chiar de la deschiderea celor două orfelinate, de la Agapia și Văratec, la 17 septembrie 1917, Antim anunța că mitropolitul Pimen a aprobat ca mănăstirea Agapia să vândă orfelinatului 100 kg de miere, cu 10 lei/kg, iar alte 100 kg să fie trimise orfanilor din Iași⁷⁷. În completarea acestor însemnări, se cuvine să subliniem că între 1916–1920, din cauza condițiilor grele de război, el a asigurat, alături de mitropolitul Moldovei, protecția capului lui Mihai Viteazul de la mănăstirea Dealu, ținându-l într-o ladă în tainița Catedralei din Iași, la răsărit de Sfântul altar⁷⁸.

Nu este lipsit de interes să menționăm că, în calitate de vicar, a avut un rol important și în reorganizarea Bisericii din Basarabia.

Întrucât arhiepiscopul Anastasie plecase la Moscova, lăsând eparhia Chișinăului și a Hotinului fără păstor, la 14 iunie 1918 a fost adoptată hotărârea sinodală de a-l trimite în locul său pe episcopul Nicodim al Hușilor, pentru „a conduce afacerile bisericești ale arhiepiscopatului basarabean, până la alegerea titularului”. Ca o recunoaștere a meritelor lui, la 23 iunie, Antim a citit gramata mitropolitului prin care viitorul patriarh a fost numit locțiitor de arhiepiscop, apoi a luat parte la masa festivă, în reședința arhierescă din Chișinău, unde a rostit, alături de ceilalți comeseni, „vorbiri înălțătoare de suflet și care toate erau ca o stropire cu Sfântă Agheasmă națională a vechiului duh străin ce a domnit până acum în aceste sălașuri”⁷⁹.

Un capitol important din viața lui îl constituie activitatea sa dinamică în cadrul ședințelor Sfântului Sinod. De la început a fost apreciat de membrii Sfântului Sinod, care l-au ales membru în Comisia pentru petițiuni. O analiză atentă a documentelor arată că, în ședința din 30 mai 1912, a aprobat, împreună cu ceilalți, „ca Sfântul Sinod să echivaleze certificatele de absolvență ale Facultății de Teologie cu diploma de absolvent al seminarului complet, în sensul de a se da absolvenților Facultății de Teologie dreptul de a putea fi hirotoniți preoți la parohiile rurale”⁸⁰.

Pentru bogata sa activitate, între 1912–1913, a figurat în Comisia pentru parohii⁸¹, și în cea

75 Yvonna Petrescu-Moscu, *Antim Petrescu...*, p. 413.

76 Toma Rădulescu, *Episcopul Râmnicului Noul Severin...*, p. 113.

77 Claudiu Cotan, *Caring for orphans during the great war (1916–1918) – Agapia and Văratec monasteries*, în: Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors) *CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication*, Arhipelag XXI Press, Târgu Mureș, 2016, p. 155, în: <https://old.upm.ro/cc/CCI-04/Hst/Hst%2004%2013.pdf>, accesat la 29 ianuarie 2021.

78 Emilian Nica, *Aduceți-vă aminte...*, p. 111; Toma Rădulescu, *Episcopul Râmnicului Noul Severin...*, p. 113.

79 Dinu Poștarencu, „Din activitatea episcopului Nicodim Munteanu ca locțiitor de arhiepiscop al Eparhiei Chișinăului și Hotinului (1918–1919), în vol. *Biserica Ortodoxă din interfluvialul pruto-nistrean (1813–2013): Simpozion științific internațional, 14–15 octombrie 2013, Chișinău, 2013*, coord. Octavian Moșin, Ion Gumenăi, pp. 142–144, apud Toma Rădulescu, *Episcopul Râmnicului Noul Severin...*, pp. 113–114.

80 *Acte oficiale. Sumarele ședințelor Sfântului Sinod. Sesiune extra-ordinară...*, p. 369.

81 „Acte oficiale. Consistoriul Superior Bisericesc”, în BOR, an. XXXVI (1912), nr. 3, p. 215; „Acte oficiale. Consistoriul Superior Bisericesc, sesiunea de primăvară, ședința din 2 mai 1913”, în BOR, an. XXXVI (1913), nr. 5, p. 16.

pentru cercetarea manualelor de învățământ religios, unde a pledat cu hotărâre pentru participarea familiei, Bisericii și statului la educația religioasă a copiilor⁸². Preocupat constant de îmbogățirea cunoștințelor, la 29 octombrie 1912, a solicitat Sfântului Sinod să-i acorde „în mod gratuit, câte un exemplar din toate cărțile de ritual și altele religioase ce s-au tipărit la tipografia Cărților Bisericești, precum și în revista «Biserica Ortodoxă Română» pe anii 33, 34, 35”. Având în vedere experiența sa de preot, tot acum a cerut autorităților să ia măsuri „pentru prima și ultima săptămâna a Postului Mare, să se oprească orice spectacol”, pentru a nu se răspândi în cinematografe filme cu anumite imagini erotice sau criminale și teme străine de morala creștină⁸³.

Pentru a-i reliefa aportul în cadrul ședințelor Comisiei pentru cărțile didactice de religie, socotim util să spunem că, la 17 octombrie 1913, a citit un raport privitor la manuscrisul intitulat *Părintească Sfătuire*, recomandând autorului să se adreseze chiriarhului său pentru editare, după rectificările cuvenite. Precum reiese din acte, în cadrul ședinței, a citit și raportul privitor la adresa episcopului Dunării de Jos, prin care a înaintat o broșură cu anecdote, publicată de un oarecare Hristu D. Goiciu, solicitând membrilor Sfântului Sinod să mijlocească pe lângă autorități pentru înlăturarea unor asemenea publicații tendențioase și să oblige preoții să-i sfătuiască pe credincioși să nu citească aceste scrieri rătăcite⁸⁴. La fel de interesantă este și intervenția lui finală, cu privire la situația din Cadrilater, pe care îl dorea administrat de un arhiereu, iar când va deveni provincie românească „să se facă acolo o Mitropolie sau o episcopie, cum se va găsi cu cale”⁸⁵.

Luând în considerare intensă activitate în cadrul Sfântului Sinod, merită să notăm aici și ședința din 24 octombrie 1913, în care a citit un alt raport, privitor la cererea preotului Grigore Popescu-Breasta din Craiova pentru tipărirea unui album biblic, propunând numirea unei comisii „care să se ocupe cu alcătuirea unui «Album Biblic» în spiritul Ortodox, care să se imprime fie în străinătate, fie în țară și să fie utilizat în toate școlile noastre primare și secundare”⁸⁶. Merită o atenție deosebită și ședința din 28 octombrie 1913, în cadrul căreia a prezentat situația clerului din țară, susținând propunerea mitropolitului Pimen de a fi hirotoniți absolvenții de Seminar din clasele VII–VIII, în defavoarea vechilor seminariști cu pa-

⁸² *Acte oficiale. Sumarele ședințelor Sfântului Sinod. Sesiune extra-ordinară...*, p. 332; „Desbaterile Sfântului Sinod din sesiunea de toamnă. Anul 1912. Ședința din 22 octombrie 1912”, în BOR, an. XXXVI (1913), nr. 11, p. 9; Toma Rădulescu, *Episcopul Râmnicului Noul Severin...*, p. 110.

⁸³ *Desbaterile Sfântului Sinod din sesiunea de toamnă. Ședința de la 29 octombrie 1912...*, pp. 66, 73.

⁸⁴ „Ședințele Sfântului Sinod. Sesiunea de toamnă”, în BOR, an. XXVII (1913), pp. 37-38.

⁸⁵ „Ședințele Sfântului Sinod. Sesiunea de toamnă...”, p. 60.

⁸⁶ „Ședințele Sfântului Sinod. Sesiunea de toamnă...”, pp. 123-124.

tru clase care „n-au mai pus mâna pe carte și au avut în acest timp ocupații de cârciumari, notari, picheri și altele absolut diametral opuse carierei preoțești”⁸⁷. Fără să intrăm în detalii menționăm aportul său și în ședința din 30 octombrie, când a citit raportul privitor la manuscrisul *Viața viitoare*, punând în vedere preotului C. Gibescu, „să se adreseze P.S. Chiriarh respectiv, care poate să-i dea binecuvântarea pentru tipărirea acestei conferințe, conformându-se suplicantul corectărilor făcute în text”⁸⁸.

Apreciat de ierarhii Sfântului Sinod, la 12 octombrie 1913, a fost ales în Comisia pentru cântăreți bisericești, fiind cunoscut pentru preocupările în domeniul muzicii bizantine încă de pe vremea diaconiei la Catedrala episcopală din Râmnicu-Vâlcea⁸⁹. Deoarece personalul neclerical era trecut cu vederea la salarizare, el a propus, în ședința din octombrie 1913, să primească un sfert din încasări: „căci niciun serviciu bisericesc în biserică nu-l face preotul fără cântăreț. Chiar paraclisul dacă l-ar face trebuie să fie de față și cântăreții și paracliserul, încât se cade să li se dea și lor a patra parte”⁹⁰.

În același timp, trebuie să spunem că Antim a fost la fel de energic și în cadrul ședințelor Consistoriului Superior Bisericesc. Bazându-se pe experiența celor șapte ani petrecuți la Craiova, la 20 octombrie 1912, el a pledat, împreună cu preotul Dumitru Lungulescu, pentru dezvoltarea educației religioase în armată, prin creșterea numărului confesorilor de garnizoană, care să le țină conferințe soldaților⁹¹. Interesant pare discursul sau ținut în ședința Consistoriului din 14 mai 1913, în care a cerut „ca fiecare spital militar de la reședințe de corp de armată să aibă câte un preot”⁹². Privind îndeaproape viața bisericească din eparhie și rolul inspectorilor între preoți, avea să solicite „ca să se mențină inspectorul, însă, ca acest inspector să se aleagă din sânul Sf. Sinod”⁹³.

Urmând firul altor consemnări, înțelegem cât de mult s-a implicat el în ședințele Sfântului Sinod, susținând ferm dezvoltarea așezămintelor filantropice, opunându-se introducerii icoanelor străine în țară sau participând la întocmirea Regulamentului pentru zugrăvirea bisericilor, pentru a se evita influențele occidentale întâlnite în pictarea unor noi locașuri de cult⁹⁴.

(va urma)

87 „Ședințele Sfântului Sinod. Sesiunea de toamnă” ..., pp. 151-152.

88 „Ședințele Sfântului Sinod. Sesiunea de toamnă” ..., pp. 200-201.

89 Toma Rădulescu, *Episcopul Râmnicului Noul Severin...*, p. 111.

90 „Ședințele Sfântului Sinod. Sesiunea de toamnă” ..., pp. 161-162.

91 „Acte oficiale. Consistoriul Superior Bisericesc”, în: BOR, an. XXXVI (1913), nr. 10, pp. 130, 134-135.

92 „Acte oficiale. Consistoriul Superior Bisericesc. Sesiunea de primăvară”, în: BOR an. XXXVII (1913), nr. 5, p. 201.

93 Acte oficiale. Consistoriul Superior Bisericesc. Sesiunea de primăvară..., pp. 225-226.

94 Acte oficiale. Sumarele ședințelor Sfântului Sinod. Sesiune extra-ordinară..., p. 369; Toma Rădulescu, *Episcopul Râmnicului Noul Severin...*, p. 110.

Dr. Florin Epure

Fântâna de piatră a Episcopului Filaret (1784)

Fântâna de piatră care se vede astăzi în curtea Arhiepiscopiei Râmnicului, pe latura de sud, este un valoros monument istoric¹ ctitorit de Preasfințitul Filaret, Episcopul Râmnicului și viitorul mitropolit al Țării Românești, la 1 septembrie 1784.

Cișmeaua, realizată în frumosul stil al artei brâncovenești, a fost construită, de la începuturi, pe malul Oltului, în dreapta podului de la Goranu la un loc de popas; un vad de așteptare pentru trecerea râului pe podul plutitor. Fântâna cu apă rece, care potolea setea călătorilor, dar și a animalelor, se afla pe câmpul Râmnicului care unea orașul cu acest vad de trecere înspre Argeș. Drumul urmărea strada Libertății, coborând spre debarcaderul podului plutitor aflat imediat sub această fântână².

Podul de peste Olt, unde Vlădica Filaret s-a milostivit să ctitorească această fântână, are origini străvechi, încă din vremea domniei lui Mircea cel Bătrân. Pentru că ajunsese la ruinare, la jumătatea veacului al XVII-lea, a fost refăcut de Matei Vodă Basarab. Călătorul sirian Paul de Alep îl descrie ca pe „un pod foarte mare, una dintre binefacerile răposatului Matei Basarab”³.

Documente de arhivă menționează diverși slujbași domnești și apoi ai Episcopiei, care aveau ca sarcină strângerea brudinei (taxa de vamă a podului), asigurarea pazei și îngrijirea podului. Se vede că taxarea trecerii podului era o sursă sigură de câștig de vreme ce, la anul 1779, Pătru Trăistaru și Ioan Croitorescu iau în arendă podul Episcopiei de la Goran cu 60 de taleri. Frații Vișinescu dăruiesc la 1680 un loc Episcopiei „[...]den jos de calea care vine dinspre podul de la Olt”. Podul construit de Matei Basarab era din lemn, fiind încadrat în categoria „podurilor stătătoare”, consemnat documentar la 17 iunie 1712⁴.

¹ Un obiectiv de patrimoniu cultural, de categoria B, clasat încă din anul 1980, înscris în Lista Monumentelor Istorice din 2015, cu codul: VL-III-m-B-09982.

² SJVAN, *fond Prefectura Județului Vâlcea*, dos. 116/1873, f. 32.

³ Paul de Alep, *Călători străini despre Țările Române*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1979, vol. VI, p. 180.

⁴ Nicolae Bănică-Ologu, *Veacul de aur al Râmnicului*, Ed. Oscar Print, București, 2000, p. 65.

Inscripția săpată în piatră, cu caractere chirilice, pe această fântână, este de fapt un poem curgător ca și apa de izvor: „†Cursulu’ apei de fântână,/ Când va fi rece și bună/ Și setea o potolește/ Și vederea veselește./ Și [p]ână cându’ apa curge,/ Pomenirea nu să stingă,/ Ci, tuturor le vestește/ Și pe ctitoru’ proslăvește”. În chenarul pietrei este consemnat ctitorul și datarea: „S-au făcutu’ această fântână de prias[f]ințitul episcop al Râmnicului, chiriu, chir Filaretu; 1784, septev[r]ă 1[...]”⁵.

Sunt aceste versuri creația proprie a Episcopului Filaret? Profesorul Nicu Angelescu este sigur că episcopul le-a compus: „Bunul gospodar Filaret a construit și «Ceșmeua de la Olt», a cărei pisanie arată că: s-au făcut această fântână de Prea Sfințitul episcop al Râmnicului Kiru. Kir. Filaret, 1784 septembrie 1. Având darul poeziei, a pus să se sape pe piatra acestei fântâni următoarele versuri alcătuite de el”.

Cu toate acestea, nu avem această certitudine, mai ales că aceleași versuri le întâlnim și în debutul pisaniei de pe Fântâna Meșterului Manole, ridicată peste drum de Mănăstirea Curtea de Argeș în anul 1804, sub primul episcop al Argeșului, Iosif (originar din Malaia, județul Vâlcea). Textul inscripției de la Curtea de Argeș a fost publicat de Nicolae Iorga în anul 1905⁶. Virgil Drăghiceanu îi atribuie versurile episcopului Iosif însuși!⁷

Pisanie aflată la „Cișmeua cu Trei Șipote”, identificată ca fiind fântâna meșterului Manole de la Mănăstirea Curtea de Argeș, cuprinde următoarele versuri: „Cursul apei din fântână,/ Când iaste rece și bună,/ La ea mult norod să adună/ Ca setea să-și potolească,/ Inima să-și răcorească,/ Vederea să-și veselească,/ Și cine bea mulțamește/ Și pre ctitori proslăvește,/ Cu toții îi ferecește;/ Și până când apa curge,/ Pomenirea nu să stingă,/ Ci și mai mult să adaoge,/ Că curge cu-ndestulare;/ Aceasta sfârșit nu are;/ Să ia să bea fieșcare./ Acest izvor era tănuț,/ Din vechime negândit,/ Până acum când s-au înnoit,/ Făcându-să întâiu cercare,/ Pentru gustul care-l are;/ Așa au și găsit cu cale,/ Că-ndată cum o au aflat,/ Într-acest loc o au mutat./ Bun lucru, cu adevărat./ Prea sfinția sa stăpânul Iosif 1-iul episcopu[l]/ Cu Meletie iconomu,/ Căci și aici s-au ostenit/ Și nu puțin au cheltuit,/ La cișmelele ce-au făcut,/ Cum și alte lucruri multe,/ Cu mari cheltuieli făcute,/ Pre afară și în curte”⁸.

Așadar, Fântâna episcopului Filaret a fost ridicată cu două decenii înaintea celei de Argeș. Este posibil ca Episcopul Iosif să fi avut ca sursă de inspirație textul episcopului Filaret, atunci când a compus versurile pentru fântâna de la Argeș.

⁵ *Inscripții medievale și din epoca modernă a României. Județul istoric Vâlcea (sec. XIV–1848)*, coord. C. Bălan, Ed. Academiei Române, București, 2005, p. 846.

⁶ Nicolae Iorga, *Inscripții din Bisericele României*, Institutul de Arte Grafice și Ed. Minerva, București, 1905, p. 155.

⁷ Virgil Drăghiceanu, *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, 1911, vol IV, p. 107.

⁸ *Inscripții medievale și din epoca modernă a României. Județul istoric Argeș (sec. XIV–1848)*, coord. C. Bălan, Ed. Academiei Române, București, 1994, p. 646.

Dar, să vedem cine a fost de fapt ctitorul acestei frumoase opere de artă care s-a încăpățânat să reziste până în zilele noastre. Despre ierarhul, cărturarul și traducătorul Filaret (n. cca. 1735–1794), mulți istorici au scris că era grec de neam. De fapt, Filaret era fiul lui Dimcea abagiul din București, născut și crescut în București din părinți creștini cum însuși scrie în diata sa. A învățat carte la „Sfântul Sava” și a fost dascăl de copii și, ulterior, „grămătic al cămării” la Scarlat Ghica voievod. Mitropolitul Grigorie I-a luat pe lângă el, la cancelaria Mitropoliei. În anul 1764 a fost hirotonit arhidiacon al mitropolitului, apoi protosinghel, arhimandrit și mitropolit al Mirelor Lichiei (1776).

La 3 martie 1780 va fi uns episcop de Râmnic. Timp de 11 ani și 8 luni, cât a păstorit Eparhia Râmnicului, s-a dovedit a fi un bun gospodar: a făcut case și vii la Râmnic, casa cu paraclis cu pivniță la Drăgășani; heleșteul Episcopiei de la «Fântâna Banului», numeroase îmbunătățiri, cum sunt cele de la Schiturile Dobrușa și Gănescu, metocuri ale Episcopiei⁹. La 6 septembrie 1792, a venit în fruntea Mitropoliei Țării Românești. Și-a cheltuit averea în acte filantropice, în ctitorirea de școli, biserici sau în ridicarea unui foișor, a cișmelelor din dealul Filaretului și de la Râmnic. În septembrie 1793 a făcut paretis și s-a retras la Mănăstirea Căldărușani, din motive de boală. La 13 iunie 1794, un document îi numea „răposatul părinte mitropolit Filaret”¹⁰.

Marele merit al lui Filaret ca episcop de Râmnic rămâne continuarea tipăririi Mineelor, îndatorire preluată de la strălucitul său predecesor, Chesarie, în ale căror prefețe își arată vastele cunoștințe, atât eclesiastice cât și profane. În timpul păstoriei sale, s-au tipărit peste 25 de cărți, toate pe cheltuiala sa, contribuind astfel la românizarea serviciului religios. Tot la Râmnic, s-a tipărit „Observări sau băgări de seamă asupra limbii române” (1787) a lui Enăchiță Văcărescu, cea dintâi gramatică a limbii române tipărită în Principate. Din cauza războiului ruso-austro-turc, în 1788, activitatea tipografiei a încetat, episcopul refugiindu-se la Sibiu. Activitatea tipografică a fost reluată în 1792, când s-a tipărit o nouă ediție a Ceaslovului și o Cazanie. În manuscris, au rămas scrieri istorice, teologice, texte în limbile greacă, latină și franceză, ce atestă amploarea orizontului său spiritual. Chipul lui Filaret apare zugrăvit pe zidul de nord al pronaosului bisericii de la Mănăstirea Bradu (Băile Olănești) și în pronaosul Bisericii „Sfântul Nicolae” din Muereasca de Sus (comuna Muereasca).

Dar, să vedem ce mărturii ne-au lăsat vâlcenii despre Fântâna lui Filaret din Râmnic. În studiul său, profesorul Nicu Angelescu amintește de iz-

⁹ Atanasie Mironescu, *Sfânta Episcopie a Eparhiei Râmnicului Noul Severin în trecut și acum*, Tipografia Gutenberg, București, 1906, p. 156.

¹⁰ V.A. Urechia, „Documente inedite din domnia lui Alexandru Constantin Moruzi (1793–1796)”, în *Analele Academiei Române*, II, tom XV: 1892-1893, București, 1895, p. 10.

voarele și fântânile Râmnicului: „Pe partea de sud, la câteva zeci de metri de drum, se vede bazinul de apă, de unde pornește conducta principală de alimentare a orașului. Până la sfârșitul veacului trecut, orașenii foloseau apa din izvoare sau din fântâni. În afară de izvoarele Capelei, cel din Zăvoi și de la „Cișmeaua lui Filaret” de la Olt, nu mai erau alte izvoare în cuprinsul Râmnicului. În schimb, fântânile erau numeroase, mai ales în partea de jos a orașului, unde pânza de apă e la mică adâncime. În decursul vremii, s-au făcut însă în repetate rânduri încercări de a se capta apa și de a se aduce pe tuburi în oraș de la izvoarele de pe văile dealului Capela. Cu ocazia săpăturilor făcute recent, s-au găsit în diferite părți ale orașului urmele unor vechi conducte de apă. Sistemul lor de construcție e cam același: tuburile de olane, legate la capete prin mortar, sunt cuprinse într-un înveliș exterior format din cărămizi obișnuite, legate de asemenea printr-un mortar puternic. Urme de asemenea conducte s-au găsit la Cetățuie, venind dinspre Dealul Malului, precum și pe străzile Carol și Traian, unde s-a încercat să se aducă apa de la izvoarele din Capela, de pe Valea Episcopiei și de pe Valea Mandeii¹¹.

Atunci când se referă la zona de la nord de vărsarea râului Râmnic (Olănești) în Olt, amintește, din nou, de fântâna lui Filaret: „De la vărsarea râului Râmnic, pornesc pe malul drept al Oltului spre nord, de-a lungul fostei proprietăți a tatălui meu[...] Leșim din fosta noastră proprietate și, pe poteca de-a lungul malului, trecem pe lângă joagărul fraților Dumitru și Constantin Hanciu, precum și pe lângă fostul joagăr al lui Nae Niculescu și ne îndreptăm spre podul Oltului. În partea aceasta, casele s-au îndesit, mai ales pe cele două străduțe ce se ramifică din strada Călărași[Știrbei Vodă]. Dincolo de ele, la capătul unei viroage, ne întâmpină «Fântâna lui Filaret», construită de marele episcop Filaret, care a păstrorit această eparhie între 1780–1792”¹².

Din cauza poziției sale, pe malul Oltului, fântâna lui Filaret era de multe ori inundată și pe jumătate acoperită de nisipul mâlos adus de viituri. Primăria municipiului Râmnicu Vâlcea a refăcut acest monument în anul 1898. Această informație o găsim și la Nicu Angelescu: „Fântâna lui Filaret a fost reparată de Primărie, în 1898, însă, de o bună bucată de vreme, ea a fost neglijată și cu totul părăsită, iar apa curge acum la un alt izvor, situat cu vreo 15 m[etri] mai la nord, sub malul Oltului. Deși apa nu curge la «Ceșmeaua lui Filaret», pomenirea acestui mare ierarh nu se va stinge în veci în orașul în care a desfășurat o activitate cărturărească atât de rodnică și în care a revărsat atâta lumină”¹³.

¹¹ Nicolae Angelescu, *Plimbări și mici excursii*, Ed. Adrianso, Râmnicu Vâlcea, 2005, pp. 325-326.

¹² *Ibidem*, pp. 278-280.

¹³ *Ibidem*, p. 281.

În urma acestei reparații a fost adăugată, în partea de sus, o inscripție cu grafie latină: „Reparată de Primăria [Râmnicului]. Anul 1898”.

În anul 1920, Primăria Râmnicului dispunea ca fântâna să fie mutată pe un alt amplasament, la câțiva metri mai sus, pentru a fi ferită de inundațiile Oltului.¹⁴

Din cuprinsul a două procese verbale ale Comisiunii de verificare ale Primăriei Râmnicului, din vara anul 1939, vedem că fântâna este pe același amplasament cu o suprafață de 1743 metri, cuprinsă între strada Sublocotenent N. Al. Constantinescu și râul Olt¹⁵.

Părintele Constantin Grigore descrie, și el, monumentul de artă, în monografia dedicată orașului, apărută la anul 1944. În final, menționează: „Conductele moderne potolească azi setea la domiciliu. Cărrile cișmelei au prins a nu mai fi bătătorite și apa ei a sfârșit prin a fi uitată, ca ne mai având cătare. Azi e și ea seacă, părăsită¹⁶.”

În urma inundației din anul 1975, fântâna a fost cuprinsă de apă și mâl și risca să se distrugă. Doi tineri au semnalat autorităților locale iminentul pericol în care se afla monumentul și astfel a putut fi restaurat și strămutat pe un alt amplasament, la poalele Dealului Troianu, aproape de Obeliscul Revoluției de la 1848.

Profesorul Vasile Roman, președinte al Comitetului de Cultură și Artă Vâlcea (1968–1979), a povestit, în memoriile sale, care era starea de conservare a fântânii în anul 1974: „Doi tineri profesori, Istrate și Sergiu Purece, care și-au petrecut copilăria în cartierul de pe malul Oltului și în preajma fântânii, au luat inițiativa salvării acesteia de la «înec». Împreună cu colegul meu de serviciu, inspector Dumitru Gălățescu, am plecat în căutarea izvorului. Am ajuns la capătul Bulevardului Tudor Vladimirescu, la Podul de Fier, și, în loc să continuăm, am coborât panta din dreapta șoselei, iar la circa 30 de metri, am dat de o construcție aparte, un paralelipiped din piatră, îngropat mai mult de jumătate în aluviunile depuse de apele învolburate ale Oltului. Peste această masivă cutie de piatră era așezat un trunchi de piramidă sub formă de acoperiș în patru ape, terminat în vârf cu o sculptură tot din piatră, ca o căciulă, în care se săpase un chenar cu motive asemănătoare celor dăltuite pe pereții de piatră ai ușilor de la intrare în unele biserici-monument¹⁷.”

Într-un studiu publicat în revista Studii Vâlcene, din anul 1974, profesorul Istrate Purece trăgea un semnal de alarmă pentru salvarea monu-

¹⁴ Mihai Gherghina, *Hoinar prin Râmnicul de altădată*, vol. II, Ed. Almarom, Râmnicu Vâlcea, 2020, p. 242.

¹⁵ SJVAN, *fond Primăria Râmnicu Vâlcea*, dos. 27/1940.

¹⁶ Constantin Grigore, *Râmnicu-Vâlcei loc de amintiri și recreere Monografie-ghid*, Ed. Primăriei Râmnicului, Râmnicu Vâlcea, 1944, p. 48.

¹⁷ Vasile Roman, *Mărturii și evocări*, Ed. Almarom, Râmnicu Vâlcea, 2003, p. 224.

mentului de artă: „Fântâna mai dăinuie și acum îngropată pe jumătate, în marginea Oltului, la 30 de metri spre sud de capătul podului de fier ce face legătura cu comuna Goranu pe șoseaua Râmnicu Vâlcea – Pitești. Azi, șuvoiul fântânei este secăt, dar a rămas monumentul de piatră frumos lucrat cu o inscripție foarte elegantă[...] Răsfoind trecutele amintiri aflăm că ea a fost pusă în câmpul Râmnicului la capătul drumului care unea orașul cu vadul de trecere în județul Argeș. Drumul urmărea actuala stradă a Libertății, coborând spre Olt la debarcaderul podului plutitor aflat imediat sub această fântână.[...] Considerăm că este necesară restaurarea și conservarea acestui monument ca și punerea lui în circuitul turistic de către organele competente ale județului nostru. Cu cât mai mult restaurarea devine o necesitate stringentă cu cât azi monumentul se află într-o stare deplorabilă, fiind: jumătate acoperit cu nisip de viitură și înconjurat de magazine și depozite de ambalaje ale O.C.L. Alimentara Rm.Vâlcea”¹⁸.

Văzând starea în care se afla monumentul, președintele Vasile Roman a trimis o adresă primăriei municipiului. Primarul de la acea vreme, Gheorghe Stoica, a declinat cererea prin următorul răspuns: „Mutarea fântânii nu intră în preocupările noastre și nici nu dispunem de fonduri pentru aceste lucrări”. Atunci, Comitetul de Cultură și Direcția Monumentelor Istorice Vâlcea au reușit să execute această lucrare. Cu acest prilej a fost montată o plăcuță de inox care consemna anul dării în folosință a Hidrocentralei de la Râureni (1975) și numele celor care au contribuit la salvarea acestui monument: prof. Vasile Roman, ing. Constantin Dimitriu și meșterul pietrar Gheorghe Neacșu¹⁹.

Monumentul istoric «Fântâna lui Filaret» apărea, ca obiectiv protejat în lista monumentelor istorice, încă din anul 1980²⁰. O găsim înscrisă și în evidența monumentelor istorice din anul 1991²¹. La sfârșitul anului 1992, cișmeaua lui Filaret avea să fie mutată de la Complexul muzeal de la Troianu, de Preasfințitul Gherasim, în curtea Arhiepiscopiei Râmnicului, unde se află și astăzi.

Scriitorul Constantin Mateescu a scris, și el, despre frumoasa operă artistică episcopală: „La câțiva pași de pod, pe o potecă în pantă, se putea ajunge, mergând pe malul râului, la o fântână care a vegheat mai multe secole de-a rândul la poarta dinspre răsărit a urbei. Pe monumentul simplu, paralelipipedic, săpat în piatra tare, sunt caligrafiate slovele: «Sau făcut această fântână de priasf[i]nțitului episcop al Râmnicului Kyrin

¹⁸ Istrate Purece, *Un monument uitat: Fântâna lui Filaret*, în „Studii Vâlcene”, Râmnicu Vâlcea, 1974, pp. 197-199.

¹⁹ Vasile Roman, *op. cit.*, pp. 225-226.

²⁰ Lista bunurilor din patrimoniul cultural național al R.S.R. (monumente istorice) – 1980, vol. III, p. 3.

²¹ Cf. Liste Mon. Ist. din 1991, la această dată, încă mai figurează la Complexul muzeal de la Troianu – Râmnicu Vâlcea, cu codul 39 D 010.

Kir Filaretu, 1784 septembrie». Urmează aceste stihuri care curg domol, venite parcă de sub pana nobilă a lui Dosoftei [...] În urma lucrărilor de amenajare a Oltului, fântâna lui Filaret a fost «mutată» cu «generozitate comunistă», în câmpul lui Traian, unde și-a instalat vremelnice tabăra Magheru, apoi în curtea Episcopiei. Locuitorii vârstnici ai orașului o mai caută însă cu privirea pe locul ei original, unde fântâna marca geografic vechiul vad de trecere a Oltului și folosea ca punct obligatoriu de popas în calea drumeților și cărașilor care veneau la Râmnic dinspre Curtea de Argeș și Pitești»²².

Înaltpreasfințitul Varsanufie a redat frumusețea și utilitatea acestei fântâni-monument istoric, în primul an de arhipăstorire la Râmnic, în martie 2015. Fântâna lui Filaret, care era înnegrită de mulțimea anilor, a fost restaurată și racordată la apă potabilă.

O nouă inscripție votivă a fost montată pe spatele fântânii, ca să aducă aminte de această minunăție preînnoire: „Fântâna Episcopului Filaret. S-au ridicat această fântână de Preasfințitul Episcop al Râmnicului Kiru Kir Filaret, 1784 septembrie 1. «Cursul apei de fântână,/ Când va fi rece și bună/ Și setea o potolește/ Și vederea înveselește./ Și până când apa curge,/ Pomenirea nu se stinge,/ Și tuturor le vestește/ Și pe ctitor proslăvește». Pentru că a suferit multe stricăciuni, de-a lungul timpului, fântâna a fost reparată de Primăria orașului în anul 1898 și restaurată, precum a fost dintâi, de ÎPS Varsanufie al Râmnicului, în întâiul an de Păstorire, martie 2015”.

Aceasta este povestea ctitoririi, salvării și restaurării unei valoroase creații artistice de patrimoniu cultural; a singurei fântâni care s-a mai păstrat din epoca medievală a urbei de la poalele Dealului Capela.

22 Constantin Mateescu, *Râmnicul de odinioară*, Ed. Almarom, Râmnicu Vâlcea, 1993, pp. 143-144.

Dan
Ciachir

Prin Asia Mică

Convingerea potrivit căreia cunoașterea unui om, a unei mișcări de idei sau a unui fenomen impune contactul cu spațiul în care s-au manifestat, că, de exemplu, trebuie să vezi Ipoteștii sau Botoșaniul pentru a-l înțelege mai bine pe Eminescu, a fost mărturisită la noi cu fervoare de către George Călinescu. Însă, părintele acestei metode a fost Nicolae Iorga. În acest sens, am căutat să văd câteva locuri din Asia Mică, spațiu în care s-au întemeiat între cele dintâi comunități creștine, iar apoi s-a consolidat religia revelată; spațiu familiar multor Apostoli, în frunte cu Sfântul Evanghelist Ioan și Sfântul Apostol Pavel. Pentru că Asia Mică a stabilit legătura între Orientul Apropiat, între Ierusalimul unde coborâse Dumnezeu pe pământ, asumându-Și condiția noastră, și Europa menită să devină un „pământ al Crucii și al culturii”, potrivit tot unei definiții a lui Iorga.

Înainte să ajung în Asia Mică am avut șansa unei călătorii în Malta și prilejul de a vedea, seara târziu, în Vinerea Mare, desfășurându-se procesiuni de un tulburător realism mistic: la lumina torțelor, pe străzile înțesate de localnici, într-o tăcere adâncă, treceau niște oameni îmbrăcați ca pe vremea romanilor, întruchipând pe Iisus, ucenici de-ai Săi, pe Pilat din Pont, pe Ana, pe Caiafa... Era o atmosferă care te făcea contemporan Ierusalimului de acum două milenii, cu atât mai mult cu cât fusesem de două ori în La Baia di San Paolo, golful unde eșuase corabia care-l ducea pe Sfântul Apostol Pavel la Roma, loc unde se găsește astăzi o impunătoare biserică. Mi-o amintesc iradiind într-un amurg copleșitor. Și mi s-a părut un lucru firesc ca acolo să-mi vină în gând adagiul lui Țuțea care-l echivala pe Pavel cu întreaga Mediterană.

Hramul *Adormirii Maicii Domnului* îl avea catedrala din Efes sub ale cărei bolți s-a desfășurat, în lunile iunie-iulie din anul 431, al treilea din cele șapte Sinoade Ecumenice. Convocat de împăratul Teodosie al II-lea, Soborul acesta trebuia să clarifice disputa dogmatică dintre Nestorie și Sfântul Chiril al Alexandriei. Nestorie era autorul ereziei care susținea că există două persoane distincte în Cuvântul întrupat, motiv pentru care –

susținea el – Fecioara Maria nu poate fi numită Născătoare de Dumnezeu, ci numai „născătoare de Hristos”. În final, Sinodul respinge erezia, spre bucuria și entuziasmul credincioșilor, și definește învățătura despre uniunea celor două firi în persoana unică a Cuvântului, respectiv învățătura despre Fecioara Maria – Născătoare de Dumnezeu.

La Efes, pe o colină înaltă, sau mai bine zis pe un platou, pot fi văzute ruinele bisericii în care a avut loc al III-lea Sinod ecumenic – biserică înălțată pe mormântul Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan. Catedrala trebuie să fi fost impresionantă, după cum sugerează rămășițele sale în care se îmbină marmura lumii păgâne – coloane și capitelluri sidefii cu suprafețe mătăsoase – cu cărămizile subțiri, sobre, de un roșu aprins ale arhitecturii bizantine aflate la începuturi, cărămizi ce mi s-au părut identice cu cele din biserica domnească de la Curtea de Argeș. Capitellurile lăcașului din Efes poartă cruci de marmură de o indicibilă delicatețe, iar în aerul fluid al locului plutește uneori un miros ca de busuioc, care vine, în realitate, din crengile și din rășina pinilor marini. Deslușindu-se la dunga zării, albastră ca într-o carte poștală, Egeea sporește sentimentul de puritate atmosferică de început de veac, propriu lumii păgâne. Poate de aceea catedrala Sinodului III Ecumenic a fost construită la trei-patru kilometri depărtare de anticul Efes și de marile sale edificii precreștine, fie templul Dianei, fie impresionantul teatru în formă de pâlnie în care încăpeau 25.000 de spectatori. Imaginea sa ilustra coperta primului meu manual de istorie antică, la o vârstă când nu puteam bănui ori spera că voi avea prilejul să zăbovesc pe băncile sale de piatră.

Există o tradiție care spune că Sfânta Fecioară și-a petrecut ultimele zile de viață la Efes, într-o grotă săpată în munte. Cert este că în acest mare oraș al Antichității, Sfântul Apostol Pavel a întemeiat o comunitate creștină puternică, așezându-l episcop pe ucenicul său Timotei, destinatarul celor două epistole pauline cărora părintele Sabin Verzan, teolog remarcabil, le-a consacrat o amplă exegeză.

Fie la Efes, fie în vechea Smirnă, unde a fost martirizat Sfântul Policrat – așezare devenită, sub denumirea de Izmir, un oraș și un port de dimensiuni strivitoare –, ca și pe întreg țărmul răsăritean al Mării Egee, frapează relieful dur, dolomitic, abrupt, geologia severă contrastând cu candoarea și limpezimea apei. La mal, pământul este fecund și darnic, vegetația bogată, însă, pe măsură ce pătrunzi în inima uscatului, devine posac și steril. Așa este și la Mira, în sudul Lichiei, unde a fost episcop Sfântul Nicolae și unde a fost înmormântat, moaștele fiindu-i strămutate ulterior la Bari. A rămas însă intactă biserica din Mira – localitate numită azi Demre –, unde a fost îngropat inițial. Pe pardoseala micului lăcaș, atât de bine proporționat, se află un mozaic expresiv.

Despărțindu-te de Lichia și de Marea Egee, pătrunzi în Pamfilia, pe țărmul Mediteranei. Ca așezare, capitala sa, Atalia, evocă în mod frapant Constanța (iar orașul vechi – Dubrovnikul), cu deosebirea că prima se găsește la câteva zeci de metri, nu deasupra unui mal de lut roșu, ci pe unul de stânci ciclopice. Contrastul dintre țărm și vegetația lui aproape tropicală este și mai izbitor. La câțiva kilometri depărtare se găsește Mortuna, locul unde Sfântul Pavel L-a propovăduit pe Hristos, iar la 400 de kilometri spre răsărit, Tarsul Ciliciei, locul său natal, unde aș fi dorit să ajung.

În Antalya, unde există unul dintre cele mai bogate muzee de arheologie din lume, te poți așeza la o masă din grădina sa vastă, bând ceai sau cafea între coloane elenistice, stele funerare și pietre tombale romane. În interior, nenumărate statui, majoritatea intacte, au lenevia dulce a decadenței, precum un Harpocrat cu degetul la gură și parcă... postmodern. Tot în Asia Mică, la Alanya, într-un golf al Mediteranei de forma unei potcoave, urcând spre zidurile de apărare ale orașului și greșind drumul, am dat peste o mică locandă – mai mult o prăvălie – aninată ca o colivie deasupra mării. Avea trei mese, dintre care două aflate pe un fel de balcon proptit cu două scoabe în buza dealului care conținea mai mult piatră romană și cărămidă bizantină decât pământ. Fiecare măsuță era apărată de o umbră și de bolta de viță-de-vie. De la o înălțime de 40–50 de metri se zărea, mai lungă decât plaja, latura stângă a golfului înțesată de blocuri și vile. Dincolo de nesfârșitele clădiri suple și radioase apăreau Munții Taurus cu înălțimile lor de peste 3.000 de metri.

Cel mai scurt drum spre Asia Mică, așa cum se știe, este cel peste Bosfor, Constantinopolul fiind un oraș așezat pe două continente. Vaporul te poate trece într-o altă localitate-reședință de sinod ecumenic, în Calcedonul care astăzi este doar un cartier din fostul oraș imperial, udat de apele Mării Marmara, căruia turcii îi spun Kadıköy.

Atunci când am ajuns prima oară în orașul lui Constantin, privită din apropiere, Sfânta Sofia mi s-a părut strâmtorată de incintă. A fost de ajuns să o privesc de pe țărmul Asiei Mici – iar apoi, la întoarcere, de pe puntea vaporului – ca să-i disting splendoarea și frumusețea fără seamăn.

сѣнтъ мѣстѣ Дімітріе

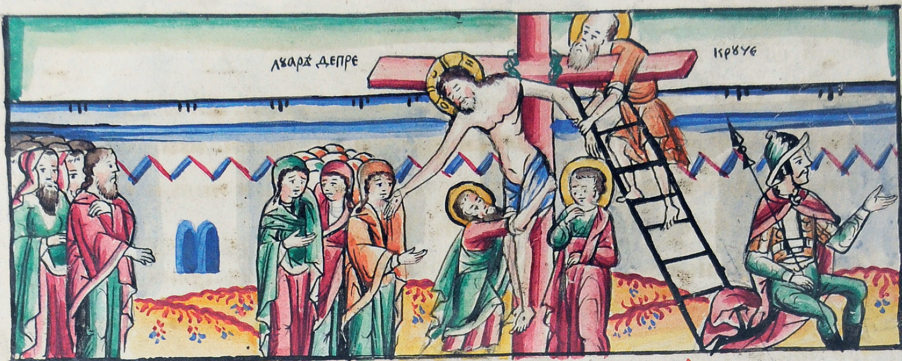
Помелникъ сѣнѣйсѣ Прешѣлѣ Дімітріе
 Дѣхонникъ; слѣжитѣрѣ лѣа частѣ сѣнтѣ
 Вѣн Бѣсерѣ кѣ Морѣ

Калінік Архіерѣ
 Демітрѣ ерѣ Предѣ ерица
 Костѣдѣнѣ ерѣ радѣ ерѣн
 Мѣхѣлѣ ерѣ Іоѣн
 Іліе Георгѣ
 Маріѣ в Костѣдѣнѣ
 Тѣнасе Бѣлѣшѣ
 Катѣринѣ ерѣ Радѣ
 Хрѣстѣ

Дімітріе ерѣ Іоѣн ерѣ Григорѣ на ерица
 Мѣхѣлѣ ерѣ Маріѣ Костѣдѣнѣ
 радѣ ерѣн Антоніе
 Воѣка Костѣдѣнѣ Керѣца
 Тѣдорѣ Іоѣнѣ Маріѣ Пѣтрѣ
 Довра Ніколаѣ Георгѣ
 радѣ Флоѣрѣ Стѣніка
 Іоѣнѣ Маріѣ Георгіе
 Демітрѣ ерѣ Змѣрандѣ
 Сѣвѣ Маріѣ Бѣлѣшѣ
 Самфірѣ на Катѣринѣ
 Воѣка Мѣхѣлѣ Іоѣнѣ
 Шѣкѣ тотѣ нѣмѣ лорѣ

Нѣстѣ Прешѣ Дѣ фѣнѣ
 Дѣ рѣнѣ Дѣ Тѣрѣзѣ мѣнѣ
 Нѣрѣ Пѣнѣтрѣ Сѣпѣтрѣ мѣнѣ
 Пѣтѣрѣ Іоѣнѣ Пѣтрѣ
 Шѣ оѣкопѣ сѣсѣ помѣнѣ

ПРАДОСЛОВІЕ КЪТЪРЪ ПРЕСВѢТЪ СЪЗЖИТОРИ:

Бези спреште датори еси Пентръ ачесте мироуе ꙗкоже зиле аскоте мирѣх: Пентръ фѣши
 чепири: ꙗкоже зиле афиръ Десмевѣтъ ши дѣминекъ іар ꙗкоже алате зиле Санѣрамѣ
 Поменеце дмѣне свѣтелече уелорѣ аѣловѣтъ Сѣнѣтеле тале Бисерѣуи ши аѣвѣжѣтъ Поменѣре Пентръ
 свѣтелече уелор Морѣи ши аѣпарѣ Преслѣжитори Бисерѣуи Ши пре сѣрауи ши хранири ши дѣтерѣ
 Милостѣнне Пентръ Парѣнѣи лор
 Поменеце дмѣне свѣтелече уелорѣ аѣдѣтъ Сѣнѣтелѣ тале Бисерѣуи аѣвѣи Кѣрѣи ши мошѣи
 Поменеце дмѣне свѣтелече уелорѣ Сѣнѣтелѣ: Пентръ Сѣнѣтеле тале Бисерѣуи ши прѣнѣтрѣ
 Православѣи Крѣдинѣи сѣнѣтеле вѣрсѣи ши свѣтелече лор Пѣсѣрѣларѣовѣ оуѣиши кѣ
 дѣме прѣишѣ уѣтѣиши ши прѣишѣ ши арѣи кѣфѣи Прѣуѣи дѣнекаѣи ꙗпѣ ши ꙗкоже кѣи
 аѣперѣи Прѣуѣи ровѣиши дѣтемѣиши: ꙗиши ши ꙗмѣрѣуѣи ровѣи дѣфоамѣ ши дѣсѣте
 ши дѣголиуѣи ши мѣрѣи спѣрѣиши нѣлѣнѣи испѣведѣиши, ниуи прѣидѣратѣле
 тайѣи
 Поменеце дмѣне кѣнѣспѣе томѣлѣе тале свѣтелече кѣрѣи таѣрѣиши ꙗпѣ ши мѣлѣи
 мѣ Грѣнѣиши ꙗпада ши цѣрѣи кѣмѣиши ши вѣнѣиши ши пѣмѣиши дѣсѣиши
 нѣсѣи аѣпрѣсѣиши ши кѣрѣиши пѣрѣиши дѣморѣи ши дѣкѣтрѣмѣиши пѣмѣиши
 сѣпрѣиши ши мѣрѣи дѣнѣлѣиши таѣиши ши прѣуѣи арѣи дѣ фѣлѣиши
 ши дѣсѣиши оуѣиши
 Поменеце дмѣне свѣтелече уелорѣ ꙗкоже кѣлѣиши прѣмѣиши ши ꙗпѣ сѣиши
 ꙗпѣиши аѣрѣишиши ꙗишиши ши ꙗпѣишиши пѣмѣишиши дѣсѣиши
 копауиши дѣиши рѣиши дѣла вѣжѣишиши аѣкѣиши
 Поменеце дмѣне свѣтелече аѣелѣиши дѣиши, кѣишиши; дѣишиши кѣмѣишиши сѣ
 сѣжѣишиши сѣиши сѣгѣишиши сѣишиши сѣишиши сѣишиши дѣишиши сѣиши
 пѣишиши сѣишиши
 Поменеце дмѣне свѣтелече аѣелѣишиши ꙗкоже кѣлѣишиши ши ꙗпѣишиши
 ꙗпѣишиши ши ꙗишишиши дѣишишиши дѣишишиши дѣишишиши дѣишишиши
 ши ꙗкожеишиши нѣишишиши кѣишишиши мѣишишиши
 Поменеце дмѣне свѣтелече уелорѣ сѣишишиши лѣишишиши дѣишишиши сѣиши

Omilia a XXIII-a*

Ținută în fața poporului în Biserica Sfântului Apostol Petru, în a doua zi de Paști¹.

Sfântul
Grigorie cel Mare

*Ediția luată ca bază
pentru această traducere
este Patrologia Latina 76,
coll. 1181-1183.

Pericopa din *Sfânta Evanghelie după Luca* XXIV, 13-35:
În vremea aceea, doi dintre ucenicii lui Iisus mergeau în aceeași zi la un sat, pe nume Emaus, care era la o depărtare de șaiszeci de stadii de Ierusalim, și vorbeau unul cu altul despre toate cele care se întâmplaseră. Și s-a întâmplat așa: pe când vorbeau și se întrebau între ei, Iisus Însuși, apropiindu-Se, a început să meargă împreună cu ei. Iar ochii lor erau ținuti ca să nu-L cunoască. Și zice către ei: „Ce sunt cuvintele acestea pe care le schimbați unul cu altul în drumul vostru și [de ce] sunteți triști?” Și răspunzând unul, al cărui numele [era] Cleopa, l-a zis: „Tu singur ești străin în Ierusalim și nu știi cele ce s-au întâmplat în el zilele acestea?” El le-a zis: „Care?” Iar ei au răspuns: [Cele] despre Iisus Nazarineanul, Care era prooroc, puternic în faptă și în cuvânt înaintea lui Dumnezeu și a tot poporul; și cum L-au osândit la moarte mai-marii preoților și căpeteniile noastre și L-au răstignit. Noi însă nădăduiam că El este Cel Ce avea să răscumpe- re pe Israel. Dar acum, cu toate acestea, astăzi este a treia zi de când s-au petrecut acestea. Ba ne-au spăimântat și unele femei de-ale noastre care au fost dis-de-diminețată la mormânt și care, negăsind trupul Lui, au venit zicând că au văzut chiar și o arătare de îngeri, care spun că este viu. Iar unii dintre noi s-au dus la mormânt și au găsit așa cum spusese- ră femeile, dar pe El nu L-au găsit”. Iar El a zis către ei: „O, nepricepuților și zăbavni- cilor cu inima spre a crede toate câte au spus proorocii! Nu a trebuit oare ca Hristos să pătimească acestea și să intre în slava Sa?” Și, începând de la Moise și de la toți proorocii, le-a tâlcuit lor din toate Scripturile [locuri- le] care erau despre El. Și s-au apropiat de satul unde se duceau. Iar El S-a

¹ Subtitlul, atestat în cele mai vechi manuscrise, a fost compus probabil de notarul papal Aemilianus, responsabil cu scrierea la dictare și editarea omiliilor (cf. Gregorius Magnus, *Homiliae in evangelia*, ed. Raimond Étaix, în coll. Corpus Christianorum. Series Latina, vol. 141, Brepols, Turnhout, 1999, pp. VI-VII). Deși versiunea completă (text și paratext) a omiliilor a beneficiat de o corectură finală din partea Sfântului Grigorie Însuși (fapt menționat în *Scrisoarea către Secundinus*, CCSL 141, p. 3), totuși, datarea „în a doua zi de Paști” (in crastino Paschae), adică luni, 16 aprilie 591, este considerată eronată de editorul modern (de altfel, datarea lipsește – sau a fost eliminată – din opt manuscrise, enumerate în PL 76, 1182, n. f). R. Étaix plasează omilia cu o zi mai târziu, adică în a treia zi de Paști, deci în Marțea Luminată, 17 aprilie 591, considerând că Omilia a XXI-a, Omilia a XXII-a și Omilia a XXIII-a au fost rostite consecutiv în primele trei zile ale Paștilor anului 591, adică 15 aprilie, 16 aprilie și 17 aprilie (CCSL 141, p. LXX)."

făcut că merge mai departe. Dar ei L-au silit zicând: „Rămâi cu noi, căci se apropie seara și iată s-a plecat ziua”. Și a intrat cu ei. Și s-a întâmplat așa: pe când stătea împreună cu ei la masă, a luat pâinea, a binecuvântat-o și a frânt-o și le-o dădea lor. Și s-au deschis ochii lor și L-au cunoscut, iar El S-a făcut nevăzut din ochii lor. Și au zis între ei: „Oare nu ardea în noi inima noastră când ne vorbea pe cale și când ne descoperea Scripturile?” Și, sculându-se în ceasul acela, s-au întors la Ierusalim și i-au găsit adunați pe cei unsprezece și pe cei ce erau împreună cu ei, care ziceau că a înviat Domnul cu adevărat și S-a arătat lui Simon. Și ei au început să povestească cele ce se petrecuseră pe cale și cum L-au cunoscut pe El la frângerea pâinii.

1. Vouă, care vă osteniți zilnic la slujbele bisericești², puține [cuvinte] am a vă spune; și poate că acestea [puține] vă vor fi de mai mult folos, căci adesea și bucatele care nu sunt de ajuns sunt luate cu mai multă poftă. Am hotărât deci să expun pe scurt înțelesul pericopei evanghelice, nu cuvânt cu cuvânt, pentru ca frațiiile voastre³ să nu fiți împovărați de o cuvântare lămuritoare prea lungă. Iată, ați auzit, frați preaiubiți, că Domnul S-a arătat la doi ucenici care mergeau pe cale, nu ca unor credincioși, ci ca unora care totuși vorbeau despre El; lor însă nu le-a arătat chipul, ca să nu-L cunoască. Așadar, Domnul a făcut în afară, pentru ochii trupești, același lucru care li se întâmpla lor înăuntru, pentru ochii ini-

mii. Căci înăuntru, în sinea lor, iubeau și se îndoiau deopotrivă, iar în afară Domnul era și de față, lângă ei, și le și ascundea Cine este. Așadar, pentru că vorbeau despre El, li S-a arătat în trup⁴, dar, pentru că se îndoiau de El, le-a ascuns chipul [care i-ar fi făcut] să-L cunoască. Mai mult, a vorbit cu ei, dar i-a muștră pentru învârtoșarea minții; le-a descoperit tainele din Sfânta Scriptură care vorbeau despre Sine, și totuși, fiindcă, în inimile lor, încă era un străin în credința lor⁵, „S-a făcut că merge mai departe”. Căci, prin „a se face că” [lat. *fin-gere*] înțelegem „a modela” [lat. *componere*]; de aceea, îi și numim „olari” [lat. *figuli*] pe cei care modelează [lat. *compositores*] lutul⁶. Așadar, Adevărul cel Unu nu a făcut nimic în chip în-doit, ci li S-a arătat pe Sine în trup, așa cum era în mintea⁷ lor. Iar ei trebuiau să dovedească dacă, deși încă nu îl iubeau ca Dumnezeu, puteau să-L iubească măcar ca pe un străin. Dar, întrucât aceștia nu puteau fi departe de iubire, câtă vreme Adevărul mergea împreună cu ei, îl cheamă în ospetie ca pe un străin. Și de ce zicem „îl cheamă”, când este scris în pericopă că „L-au silit”? Din acest exemplu reiese fără îndoială că cei străini nu trebuie doar invitați în ospetie, ci chiar siliți. [Iar ucenicii] pun masa, oferă bucatele, iar pe Domnul, pe Care nu îl cunoscuseră în tâlcuirea Sfintei Scripturi, îl cunosc în frângerea pâinii.

2. Așadar, auzind poruncile lui Dumnezeu, nu s-au luminat, [însă] împlinindu-le, s-au lu-

2 Termenul *solemnitas* pare a nu se referi strict la Sfânta Liturghie – pentru care Sfântul Grigorie utilizează de regulă formula compusă *sacra missarum solemnitas* (Praf. 1; Om. VIII, 1; Om. XXXVII, 9) –, ci la slujbele care țin de ciclul liturgic pascal.

3 Literal: „dragostea voastră”. *Dilectio Vestra* (sau *Dilectio Tua*) ajunge, în latina târzie, o formulă de politețe (și, prin extensie, o formulă de adresare din registrul afectiv), la fel ca și *Maiestas Vestra* (Maiestatea Voastră), *Benevolentia Vestra* (Bunăvoința Voastră) sau, pe tărâm românesc, *Luminăția Ta*, *Dumneata* (= Domnia Ta) etc. (O. Gordon).

4 Literal: „le-a arătat *praesentia* [Sa]”, în care termenul *praesentia* avea deja o largă utilizare, în latina creștină, în sensul gr. *παρουσία*, referindu-se deopotrivă la Întruparea Mântuitorului și la A Doua Sa Venire (Parusia), adică o „prezență” în carne și oase (O. Gordon).

5 Literal: „era un exilat din credința lor”, deci „îl exilasera din credința lor” (a se vedea, *cum exemplo*, A. Blaise, *Dictionnaire latin-français des auteurs chrétiens*, Turnhout, Brepols, 1954, s.v. *peregrinus*) (O. Gordon).

6 „De remarcat figurile etimologice: *ingere* – *figulos*, *componere* – *compositores*”.

7 Nu o dată, vedem apropierea semantică pe care, în duh filocalic, o face Sfântul Grigorie cel Mare între „mintă” și „inimă” (O. Gordon).

minat, pentru că scris este: Nu cei ce aud legea sunt drepecți la Dumnezeu, ci cei ce împlinesc legea vor fi îndreptați (Romani II, 13). Deci, oricine vrea să înțeleagă cele auzite să se grăbească să le îplinească cu fapta pe cele pe care a putut deja să le înțeleagă. Iată, Domnul nu a fost cunoscut pe când vorbea, dar a socotit vrednic să fie cunoscut în timp ce era hrănit. Îndrăgiți deci, frați preaiubiți, ospetia; iubiți faptele dragostei. Căci, de aceea se spune prin Pavel: *Iubirea de frați să rămână întru voi, iar ospetia⁸ să n-o uitați. Căci prin aceasta unii au primit în ospetie îngeri, fără să știe⁹* (Evrei XIII, 1[-2]). De aceea, Petru zice: [Fiți] între voi primitori de străini, fără cârtire (1 Petru IV, 9). De aceea, Însuși Adevărul zice: *Străin am fost și M-ați primit* (Matei XXV, 35). Există o istorisire foarte răspândită, ajunsă la noi din relatările înaintașilor noștri. Un gospodar oarecare, cu toată familia lui, se îngrijea cu mare râvnă de primirea străinilor¹⁰. Și cum zilnic primea străini la masa sa, într-una din zile veni un pelerin, între alții. Fu dus la masă. Între timp, stăpânul casei, cu smerenia obișnuită, voind să-i toarne apă să se spele pe mâini, se întoarse să ia urcioul; dar deodată nu l-a mai găsit pe cel căruia vruse să-i toarne apă peste mâini. Și cum se mira el în sine de această întâmplare, în aceeași noapte, Domnul i-a zis aieva: „În celelalte zile M-ai primit [la masă] în mădulele Mele, ieri însă pe Mine Însumi [M-ai primit]”. Iată, venind la Judecată, va zice: *Întrucât ați făcut unuia dintre acești preamici ai mei, Mie Mi-ați făcut* (Matei XXV, 40). Iată, înainte de Judecată, când este primit prin mădulele Sale, chiar El Își caută primitorii; și totuși, noi ne dăm înapoi de la harul primirii de străini. Luați aminte, fraților, la cât de mare este virtutea primirii de străini. Primiți-L la masa voastră pe Hristos, ca să puteți fi și voi primiți de El la ospățul veșnic. Oferiți acum adăpostire lui Hristos celui Străin, ca nu cumva, la Judecată, să nu vă cunoască pe voi, întocmai ca pe niște străini, ci să vă primească în Împărăție ca pe ai Săi¹¹, cu al Său ajutor, Cel Ce viază și împărățește ca un Dumnezeu în vecii vecilor. Amin.

Traducere de Mihai Grigoraș, revizuită de Octavian Gordon

⁸ Termenul grecesc corespunzător lui *hospitalitas* din latină, și anume φιλοξενία, se traduce, literal, „iubire de oaspeți” sau „iubire de străini” (O. Gordon).

⁹ Aceasta este versiunea autentică a versetului din Epistola către Evrei. Autorul citează însă o versiune coruptă a Evrei XIII, 2, și anume *placuerunt* în loc de *latuerunt*, atestată în multiple manuscrise ale *Vetus Latina* (*Vetus Latina, Die Reste der Altlateinischen Bibel*, 25/II: *Ad Titum, Philemonem, Hebraeos* (Hebraeos 11:37 – 13:10), herausgegeben von Herman Josef Frede, Herder, Freiburg, 1991, p. 1625: „...per hanc enim placuerunt quidam angelis hospitio receptis”). Urmând această lecțiune eronată, traducerea versetului ar fi: „Căci prin aceasta au plăcut unii, primind în ospetie îngeri”.

¹⁰ Aceeași istorisire se regăsește în Ioan Diaconul, *Vita Gregorii*, II, 22 (PL 75, 95), cu mențiunea că stăpânul casei (*pater familias*) este însuși Sfântul Grigorie. O relatare asemănătoare se găsește la același Ioan Diaconul, *Vita Gregorii*, I, 10 (PL 75, 66) și în *Vita S. Gregorii Magni per Simonem Metaphrasten* (PL 75, 496-498): un naufragiat, care vine de mai multe ori să îi ceară ajutor Sfântului Grigorie, se dovedește în final a fi un înger al Domnului.

¹¹ Aici este sfârșitul omilei în ediția Étaix-Blanc-Judic, mai sus citată.

Помелникъ Дѣмнѣіі Коконей змѣрандѣ Соція рзпосѣтѣлѣ
Ішрдѣке Кѣпелѣнѣ : 1858 : Отаѣ шрашѣ рѣмнѣкѣ

Змѣрандѣ : Ішѣн
Георгіе : Агріпіна монахъ
Маріѣ Шікѣтот нѣмѣлоръ
ΣΗΕ ΗΑ

Κοστάνδιν Εκάτερінѣ В.
Пѣна Зісѣ Етѣтіеѣ
Дѣфѣ еріѣ Георгіе В.
Міхѣил Пѣна В.
Κεσѣріе монахъ Σεβѣстіѣнѣ Μο
Κοστάνδιν Етѣтіе
Ніколѣ Дѣфіѣ
Іліе дрѣсѣнѣ Μѣріѣ
Жоіѣѣ грѣтѣ Еленѣ
Πολіκѣеніе Ішѣнѣ
Ρѣѣδ Ιωнѣ Георгіе
Дѣмітрѣ Шікѣтот нѣмѣлоръ

ΑΓΓΕΛΗ ΜΟΝΑΧΗ
Κίρѣѣѣ Αλεξανδρѣ
ΣΜΖΡΑΝΔΑ

Αγѣѣѣ κοκοѣнѣ ѣѣѣѣѣ сѣѣѣѣ
Βίσερѣѣ лѣі 500 Πεντѣѣѣ φѣѣѣѣѣ Κεσѣлоръ
Πρѣшѣѣѣѣ Νіколѣѣ Πρѣѣѣѣѣ

V. Rev. Arch.
Maximos CONSTAS
Interim Dean Holy Cross
Greek Orthodox
School of Theology

O rugăciune periculoasă: Povestirea cu Diaconul Synesios

În anul 1839 s-a născut în orașul Myriophyto din Estul Traciei un copil. Foarte puțin se cunoaște despre viața lui timpurie în afara faptului că avea un auz muzical fin și o voce foarte plăcută. După terminarea studiilor a fost cântăreț în Constantinopol, iar mai apoi a slujit ca ierodiacon al Patriarhiei Ecumenice.

Din motive necunoscute, a părăsit Patriarhia în anul 1865, a călătorit la Muntele Athos și a devenit monah la Mănăstirea Dochiaru.

În Muntele Athos, ierodiaconul Synesios a devenit curând un fel de „senzație muzicală”. Respectat și admirat de întregul Sfânt Munte, se spunea că nici o priveghere nu mai era completă fără el.

Cercetător al secolului al XIX-lea, Gheorghe Papadopoulos, în lucrarea sa *Contribuție la Istoria Muzicii Ortodoxe Ecclesiastice din vremurile Apostolice până în prezent* (Atena, 1980), a scris cu entuziasm despre Synesios, descriindu-l ca pe un „deosebit maestru tehnic al muzicii sacre” și un „cântăreț fără egal în ce privește agilitatea vocală, în stare să execute pasaje muzicale complicate cu o tonalitate perfectă și cu un control perfect și o comandă desăvârșită a vocii”.

Cam în aceleași vremuri, scriitorul Alexandru Moraitidis – verișor cu Alexandru Papadiamantis, și, ca și acela des vizitator al Athosului – a relatat despre o priveghere de toată noaptea la care a participat la mănăstirea ru-sească Pantelimon, și la care Synesios a cântat ca protopsalt. Moraitidis a fost uimit de cântărea lui Synesios, dar și de smerenia lui, căci părea a nu avea nici un pic de mândrie sau părere de sine, în ciuda talentului muzical prodigios.

Moraitidis a observat și reacțiile monahilor ruși care, spunea el, erau „încremeniți în mod absolut ascultându-l pe Synesios, deși probabil că cei mai mulți dintre ei nici nu înțelegeau cuvintele”.

Ceilalți călugări confrăți, care-l cunoșteau pe Synesios, știau că el avea mare evlavie la Sfânta Paraskevi, martirizată în secolul al doilea, care a fost ucisă pentru că a refuzat să se închine idolilor romani.

Într-una din nopți, Sysenios s-a rugat Sfintei Paraskevi, cerându-i: „Te rog, ia de la mine ceea ce îmi poate zădărnici mântuirea” (Πάρε ἀπὸ πάνω

μου ὅ,τι ἐμποδίζει τὴν σωτηρία μου). Sfânta Paraskevi nu a întârziat să răspundă, iar în dimineața următoare vocea l-a părăsit.

Știrea s-a răspândit cu repeziciune în toată mănăstirea și în tot Sfântul Munte. Călugării se apropiau de Synesios într-o stare de perplexitate, nesiguri de cum să-l îndrume sau să-l consoleze. Cu ce i-a mai rămas din voce, le-a relatat cu șoapte răgușite despre rugăciunea sa către Sfânta Paraskevi.

Atunci, ca răspuns, monahii l-au îndemnat să se târguiască cu Sfânta Paraskevi pentru o învoială mai avantajoasă: „Evlavia ta către dânsa este așa de mare – au argumentat ei – încât cu siguranță se va răzgândi și nu se va supăra dac-o rogi”. Synesios a rămas nemișcat la rugile lor și a refuzat să primească sfatul lor, dar călugării au început ei înșiși să o asedieze pe Sfânta Paraskevi cu rugăciuni, făcând slujba paraclisului zilnic.

Eforturile lor au fost încununate de succes.

După o perioadă relativ scurtă de timp, vocea lui Synesios a revenit, iar el și-a reluat locul la strană unde a continuat să cânte până la moartea sa, în anul 1905. El este pomenit până astăzi în mănăstirea sa ca unul dintre cei mai mari cântăreți și instructori de muzică.

Această relatare simplă și, în același timp, plină de tâlc ne prilejuiește o importantă oportunitate de reflecție folositoare. „Rugăciunea periculoasă” a lui Synesios nu este doar o rugăciune, ci este în același timp și o întrebare sau poate o serie de întrebări pe care ar trebui să ni le adresăm.

Ce stă în calea mântuirii mele? Ce mă împiedică să simt prezența harului lui Dumnezeu în viața mea mai deplin? De ce mă întorc către Dumnezeu prin pocăință, rugăciune și recunoștință atât de rar? Dacă toate lucrurile strălucesc numai în lumina lui Dumnezeu, de ce este încă întuneric în inima mea?

Răspunsul meu inițial la aceste întrebări poate că va acorda prioritate păcatelor și patimilor. Dar dacă aceasta nu e totul? Se poate oare să nu includ în răspunsul meu lucrurile cu care mă mândresc, lucrurile prin care îmi înalț simțul iubirii de sine și care constituie miezul identității mele, anume, împlinirile mele, reușitele, statutul meu social și toate celelalte pe care le consider calități? Poate cumva să am de fapt nevoie de pocăință pentru ceea ce eu consider „virtuți” la fel de mult sau poate chiar mai mult decât pentru păcatele mele?

Noi gândim în mod natural despre darurile noastre ca fiind date de la Dumnezeu și suntem cu toții familiarizați cu Pilda Talanților (Matei XXV, 14-30). Dar, chiar din cauză că acești talanți ne sunt dăruiți nouă, înseam-

Ce stă în calea mântuirii mele? Ce mă împiedică să simt prezența harului lui Dumnezeu în viața mea mai deplin? De ce mă întorc către Dumnezeu prin pocăință, rugăciune și recunoștință atât de rar? Dacă toate lucrurile strălucesc numai în lumina lui Dumnezeu, de ce este încă întuneric în inima mea? ✠

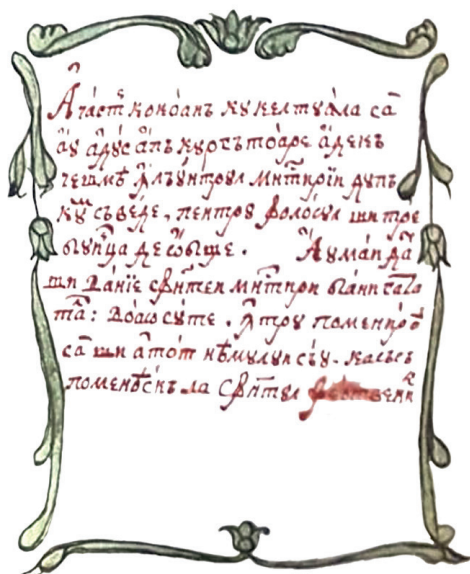
Poate cumva să am de fapt nevoie de pocăință pentru ceea ce eu consider „virtuți” la fel de mult sau poate chiar mai mult decât pentru păcatele mele? ❧

nă că nu sunt cu adevărat ai noștri, ci doar dați nouă spre chiverniseală de Dumnezeu, Căruia trebuie să-I dăm socoteală pentru ei. Cum ne considerăm noi că suntem: slujitori sau stăpâni? Un slujitor trăiește în așteptarea zilei când Stăpânul se va întoarce și va trebui

să-i restituie balanții cu dobândă. Un proprietar crede că toate câte le are sunt ale sale și le poate cheltui după cum crede de cuviință.

În cuvintele Sfântului Maxim Mărturisitorul găsim că, „toate lucrurile au nevoie de o cruce” (Capetele teologice 67 PG 90: 1108B). De ce nu ar fi acestea adevărate și în cazul a ceea ce noi considerăm că este cel mai bun și măreț despre noi înșine? De aceea au spus Sfinții că, în timp ce diavolul încearcă să ne distrugă, folosind prilejul virtuților, Dumnezeu încearcă mântuirea noastră, folosind prilejul patimilor. Aceasta se tâlcuiește prin aceea că tot ceea ce noi vedem în noi înșine ca fiind „virtuți” pot deveni în fapt pricină de mândrie și ne poate conduce la conflict cu ceilalți, pe când păcatele noastre ne sunt pricină de rușine, ne smeresc și ne dau posibilitatea de a ne întoarce la Dumnezeu prin pocăință.

Ca preoți, suntem chemați a ne prinde în ritmul Liturghiei, care este un ciclu nesfârșit de pierdere și aflare, de lepădare și renunțare, urmat de har și înălțare. A te prinde în această mișcare înseamnă să-ți predai sinele și tot ceea ce crezi că posezi, ca să te afli refăcut și împlinit la un nivel mai înalt, căci știm că „nu mai suntem ai noștri” (I Corinteni VI, 19) și că „toată darea cea bună și tot darul cel desăvârșit de sus este, pogorându-se de la Părintele Luminilor” (Iacov I, 17).

Нѣи сѣпомѣнескѣ юейторидѣ ХС домни
 Морцнѣ Морцнѣ

Ісѣ : Мѡѣей
 Ісѣ : Костѣндинѣ
 Ісѣ : Скарлатѣ
 Ісѣ : Гесорге
 Ісѣ : Костѣнтинѣ
 Ісѣ : Алѣксандрѣ
 Ісѣ : Шербѣнѣ
 Ісѣ : Николѣе
 Ісѣ : Григоре
 Ісѣ : Мѡнѣнѣ
 Ісѣ : Алѣксандрѣ
 Ісѣ : Николѣе
 Ісѣ : Мнѣхѣнѣ
 Ісѣ : Басарѣе
 Ісѣ : Костѣнтинѣ
 Ісѣ : Мнѣхѣнѣ
 Ісѣ : Мнѣруѣ
 Ісѣ : Нѣтѣе

Боево : Ісѣ шербѣнѣ
 Боево : Ісѣ Гнѣкѣ
 Боево : Ісѣ Гнѣкѣ
 Боево : Ісѣ Цѣхѣнѣ
 Боево : Ісѣ Скарлатѣ
 Боево : Ісѣ Костѣнтинѣ
 Боево : Ісѣ Мѡвронордѣ
 Боево : Ісѣ Гнѣкѣ
 Боево : Ісѣ Рѣсетѣ
 Боево : Ісѣ Іѡнѣлѣлѣтѣ
 Боево : Ісѣ Карѣмѣ
 Боево : Ісѣ Сѣцѣхѣ
 Боево : Ісѣ Николѣе
 Боево : Ісѣ Алѣксандрѣ
 Боево : Ісѣ Костѣнтинѣ вѣ
 Боево : Ісѣ Мѡвронѣнѣ
 Боево : Ісѣ Морѣнѣ
 Боево : Ісѣ Мнѣцѣрѣжѣ

Боево :
 Боево :
 Боево :
 Боево :
 Боево :
 Боево :
 Боево :
 Боево :
 Боево :
 Боево :
 Боево :
 Боево :
 Боево :
 Боево :
 Боево :
 Боево :

ауестѣ домнѣхѣспѣсѣ вѣкрѣтѣхѣ
 шѣсѣхѣ тѣмѣнѣ гѣлѣтѣхѣ
 дѣмѣнѣ порѣмѣнѣ дѣмѣнѣ
 аѣмѣнѣ 1799 дѣла хѣсѣ

Interviu realizat de
Pr. Constantin Olariu

Interviu cu Preacuviosul Părinte Arhimandrit Veniamin Micle

***P**ărinte Veniamin, ne este propriu să fim conștienți de un sens al existenței noastre, iar întrucât suntem chip al lui Dumnezeu, suntem chemați la îndumnezeire. Îndumnezeirea implică o comuniune personală cu Dumnezeu, răspunsul la chemarea lui Dumnezeu. Părinții duhovnicești ne-au încredințat despre faptul că rugăciunea este convorbirea cu Dumnezeu. Cum poate fi prezent omul într-o relație conștientă, vie și personală cu Dumnezeu în zilele noastre?*

Despre îndumnezeire, Sfântul Apostol Petru afirmă că noi creștinii trebuie să devenim „părtași dumnezeieștii firi” (II Petru I, 4), iar Sfântul Atanasie al Alexandriei, comentând această idee, zice că „Fiul lui Dumnezeu S-a făcut om, pentru ca noi să ne facem Dumnezeu”, și devine mai explicit, când spune că îndumnezeirea este „devenirea prin /har a ceea ce Dumnezeu este prin natură”. Acest lucru este posibil prin Iisus Hristos, Care este Dumnezeu întrupat.

Pentru mulți Sfinți Părinți, îndumnezeirea depășește simpla restaurare a oamenilor la starea lor de dinainte de căderea lui Adam și a Evei. Deoarece Hristos a unit natura umană cu cea divină în Persoana Sa, este posibil pentru cineva să experimenteze o relație cu Dumnezeu mai apropiată decât cea a strămoșilor din Grădina Raiului, și acești oameni pot deveni mai asemănători lui Dumnezeu decât erau la vremea lor protopărinții noștri.

În Iisus Hristos, cele două naturi, umană și divină, nu sunt două persoane ci una singură; astfel, prin Hristos s-a făcut unirea dintre Dumnezeu și întreaga umanitate. Deci, Dumnezeu cel Sfânt și omul cel păcătos sunt împăcați, în principiu, în omul fără de păcate – Iisus Hristos.

Realizarea îndumnezeirii cuprinde multe forme practice, precum: trăirea în comunitatea Bisericii; participarea cu regularitate la Sfintele Taine, mai ales la Sfânta Liturghie, și practicarea „rugăciunii inimii” sau a rugăciunii neîncetate. Rugăciunea inimii este una din temele dominante din scrierile Părinților Bisericii. Rugăciunea neîncetată nu este scopul, ci este comuniunea noastră cu Dumnezeu.

Sfântul Maxim Mărturisitorul arată că Fiul lui Dumnezeu Se „înomește” în mod real ca să „îndumnezeiască” pe om, fapt pregătit în cursul vieții pământești, dar care se va desăvârși în viața viitoare. Învățătura sa despre „îndumnezeirea omului” oglindește profunzimea excepțională în abordarea hristologiei și antropologiei, și oferă o viziune înnoitoare asupra înomenirii Cuvântului și asupra îndumnezeirii omului.

Trebuie precizat că „Îndumnezeirea” nu înseamnă o identificare ontologică între Dumnezeu și om, ci numai o legătură, o comunicare dincolo de diferența dintre creatură și Creatorul ei. Îndumnezeirea este o Întrupare a lui Dumnezeu în condițiile umane, o unire a omului cu Dumnezeu în virtutea iubirii dumnezeiești și a doririi iubitoare a omului. Hristos S-a întrupat din iubire nesfârșită pentru om, a devenit om pentru a-L face pe om Dumnezeu prin unire cu Sine.

Un pasaj foarte interesant găsim în *Ambigua* Sfântului Maxim Mărturisitorul: Dumnezeu Se coboară pentru ca omul să se înalțe. „Precum iubirea lui Dumnezeu de om produce înomenirea Lui ca maximă apropiere de om, așa iubirea omului de Dumnezeu produce îndumnezeirea omului ca maximă apropiere a lui de Dumnezeu. Dar numai pentru că Dumnezeu Se face om adevărat, fără de păcat, venind în umanitate, se îndumnezeiește omul și numai pentru că omul se poate îndumnezei, Dumnezeu Se înomeneste”.

Rugăciunea este convorbirea omului cu Dumnezeu, Care este Duh, dar cum spune Sfântul Dionisie Areopagitul: „Dumnezeu este mai presus de duh”. Și prin urmare, datorită firii Sale, Dumnezeu este atât de extins, atât de revărsat peste tot, încât omul poate să fie în orice clipă împreună cu El și cu duhul credinței să-L vadă și să vorbească cu El. Nicio persoană nu ne este atât de aproape, neîncetat, așa cum este Dumnezeu. Deasupra tuturor oamenilor și a îngerilor este Dumnezeu, iar noi ne învrednicim să vorbim cu El și să-L vedem prin ochii credinței.

Toată iconografia bisericească este rugăciune, dar mai presus decât aceasta, prin rugăciunea minții, care cuprinde cuvintele: „Doamne lisuse Hristoase, miluiește-mă!”, avem posibilitatea să comunicăm cu Dumnezeu neîncetat, neîntrerupt. Aceasta este voia lui Dumnezeu.

În primele veacuri creștine, pustnicii trăiau în peșteri, depărtate de lume. Atunci nu existau cărți tipărite, deci nu aveau posibilitatea să citească; ei se îndeletniceau ziua și noaptea cu Universitatea Universului întregii creații.

...datorită firii Sale, Dumnezeu este atât de extins, atât de revărsat peste tot, încât omul poate să fie în orice clipă împreună cu El și cu duhul credinței să-L vadă și să vorbească cu El. Nicio persoană nu ne este atât de aproape, neîncetat, așa cum este Dumnezeu. Deasupra tuturor oamenilor și a îngerilor este Dumnezeu, iar noi ne învrednicim să vorbim cu El și să-L vedem prin ochii credinței. ✠

Sfinții Părinți învață că toate făpturile create vorbesc fiecare cu glasul său. Omul, ca să ajungă să asculte glasul făpturilor, trebuie să-și curețe sufletul, mintea și inima prin nevoință. Despre un pustnic, se spune, că se plimba într-o zi și a văzut o floare foarte frumoasă; a lovit-o și i-a spus: „Nu striga așa de tare!”, voind prin aceasta să arate că floarea vorbea despre înțelepciunea lui Dumnezeu. Deci, dacă o floare atât de mică era atât de minunat creată, cu cât mai mult este Dumnezeu, Creatorul tuturor!

Se știe că marele Arsenie era foarte învățat și mare filosof. A mers în pustie, unde s-a însingurat deplin și s-a nevoit cu multă asprime ca să-și curățe inima. Nu vorbea cu oameni și nu vedea pe nimeni. Astfel, prin nevoință și însingurare a primit și a cunoscut filozofia Duhului, care este neasemănat mai mare și mai duhovnicească decât cea lumească. În viața sa, se spune că își ridica mâinile la rugăciune la apusul soarelui și le cobora la răsărit, atunci când soarele îi mângâia obrazul cu razele sale. Toată noaptea le avea ridicate. Dar cum stăteau ele în aer? În mod firesc este greu, însă cu ajutorul lui Dumnezeu niciun lucru nu este cu neputință. Mintea întreagă și inima Sfântului Arsenie se afla în răpirea contemplației Duhului Sfânt și era inițiat în tainele cerești; comunica nemijlocit cu Dumnezeu.

Din viața Sfântului Arsenie, înțelegem că pentru a se uni cineva cu Dumnezeu este nevoie să se separe puțin pe sine însuși de ceilalți oameni și de grijile lumești și în duhul liniștirii minții să poată prin rugăciune să comunice cu Izvorul oricărei fericiri, Dumnezeu. Mintea omului este cea care conduce toată lucrarea duhului său. Dacă mintea se va curăți de gândurile necurate, care o întinează, atunci și inima sa, cu timpul, va dobândi curăție.

Mântuitorul Hristos zice: „Feriți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu” (*Matei* V, 8). Fiindcă Dumnezeu nu este antropomorf, ca să poată cineva să-L vadă cu ochii trupești, El Se face cunoscut în inima omului, într-un chip tainic, într-un chip negrăit, atunci când aceasta se curăță. Când creștinul se roagă corect, cu minte nerăspândită, adică mintea cu smerenie este focalizată pe înțelesul cuvintelor rugăciunii, atunci începe să simtă roadele ei. Și roada unei rugăciuni smerite este să ajungă omul la umilință și lacrimi sau la pocăință sau la multă bucurie și dragoste de Dumnezeu.

Sfântul Nectarie de Eghina învață că cea mai importantă lucrare a omului este rugăciunea. Omul a fost creat ca să-L laude pe Dumnezeu. Numai aceasta justifică ipostasul său duhovnicesc și îndreptățește poziția sa în mijlocul creației.

Mântuirea este experiența vie a relației personale, conștiente și libere a omului cu Dumnezeu, Izvorul vieții veșnice. Pocăința sau mărturisirea păcatelor și primirea iertării în Taina Sfintei Spovedanii este viață și ri-

dicare. De aceea, mântuirea pe care Dumnezeu o propune oamenilor înseamnă, de fapt, eliberare și vindecare de păcat și de moarte. Acest adevăr este rezumat în cuvintele: Dumnezeu nu voiește moartea păcătosului, ci să se întoarcă și să fie viu (*Iezechiel* XVIII, 23; XXXIII, 11) sau Dumnezeu „voiește ca toți oamenii să se mântuiască și la cunoștința adevărului să vină” (I *Timotei* II, 4).

2. Sfântul Apostol Pavel ne îndeamnă: „Faceți în toată vremea întru Duhul, tot felul de rugăciuni și de cereri” (Efeseni VI, 18), însă această deprindere are nevoie de îndrumare pentru a putea spori duhovnicește. Cum păstrăm râvna care a izvorât gândul de a ne așeza la rugăciune?

Într-adevăr, Sfântul Apostol Pavel, în Epistolele sale, are numeroase îndemnuri adresate creștinilor să se roage neîncetat.

În Epistola către Efeseni, citim: „Faceți

în toată vremea, prin Duhul, tot felul de rugăciuni și cereri. Vegheați la aceasta, cu toată stăruința, și rugăciune pentru toți sfinții și pentru mine”

(*Efeseni* VI, 18–19), iar în Epistola a doua către Tesaloniceni: „rugați-vă neîncetat”

(V, 17), ni se pare că este un îndemn foarte greu de îndeplinit. Cum e

posibil ca oamenii cu diferite preocupări să stea toată ziua în rugăciune?

Sfântul Apostol Pavel nu pretinde ca omul să stea permanent în poziție de

rugăciune, ci afirmă limpede, ca rugăciunile să fie făcute „în toată vremea,

prin Duhul”. Pentru a dobândi rugăciunea neîncetată, trebuie întâi să în-

țelegem cum se poate ajunge la această stare. Din experiența monahilor

îmbunătățiți, aflăm că rugăciunea este o stare a omului și nu este condi-

ționată de vreo carte, pentru că omul se poate ruga și altfel decât cu gura.

Mai de folos decât cuvântul rostit este efortul nostru de a ne uni mintea și

inima cu Dumnezeu, de a chema mereu numele lui Iisus Hristos, ca apă-

rător împotriva puterilor nevăzute care luptă împotriva noastră. Omul se

poate ruga neîncetat atunci când în tot ceea ce face nu-și dezlipește min-

tea de Dumnezeu, când gândește și simte prezența Lui în inima sa. E vor-

ba de o stare lăuntrică, un mod de a fi, câștigat de oameni prin chemarea

neîncetată a Numelui lui Iisus.

Dumnezeu, Creatorul nostru, ne-a oferit toate mijloacele pentru mân-

tuirea noastră, dăruindu-ne chiar pe unicul Său Fiu, Iisus Hristos, ca mo-

del de viață. Cine Îl are pe Iisus de model în toate acțiunile vieții sale, acela

și-a găsit sensul vieții și pacea sufletului său.

Rugăciunea devine familiară și ușor de făcut atunci când este zilnică,

puterea obișnuinței îi dă ușurință. Trebuie să-l considerăm pe Dumnezeu

prezent lângă noi, să vorbim cu El în mod sincer, fără falsitate și să ascul-

tăm în tăcere ceea ce El ne răspunde întotdeauna în conștiința noastră. El

Rugăciunea devine familiară și ușor de făcut atunci când este zilnică, puterea obișnuinței îi dă ușurință. ✠

ne ascultă întotdeauna cu răbdare și ia aminte la cererile noastre atunci când venim la El sinceri și cu inima deschisă.

Sfântul Ioan Gură de Aur, în *Omiliile la Facere*, zice: „Cu rugăciuni neîncetate să ne întărim viața! Să nu ne stea în cale nicio piedică! Nimic nu ne poate împiedica de suntem cu mintea trează! Avem, oare, nevoie de loc sau de timp? Orice loc și orice timp este potrivit pentru o astfel de faptă. Ascultă-l iarăși pe dascălul lumii spunând: „În orice loc, ridicând mâini cuvioase, fără mânie și fără șovăire” (I *Timotei* II, 8). Dacă ai inima curată de patimi, vei putea, dacă ești în piață, în casă, pe cale, la tribunal, pe mare, în han, în atelier, oriunde ai fi, vei putea, rugând pe Dumnezeu, să primești ce ceri”.

Dascălii rugăciunii ne învață că, atunci când ne rugăm, avem nevoie de „o atenție interioară”. Dumnezeu știe slăbiciunile și neputințele noastre și nu ne cere imposibilul. El dorește numai ca atunci când buzele noastre pronunță cuvinte de rugăciune, duhul nostru să se gândească la El, ca vocea noastră să fie ecoul inimii noastre. Aceasta este o atenție pur spirituală atunci când mintea, indiferent de cuvintele pronunțate, meditează asupra perfecțiunii lui Dumnezeu. De multe ori, atunci când nu mai simțim o plăcere în rugăciune, când mintea noastră nu se poate concentra suficient, când atenția ne lipsește, când ne întristăm, când ne deprimăm și întrerupem rugăciunea sub motivul că nu suntem destul de apți pentru ea, amânând-o pentru altă dată și așteptând să ne vină dorința de rugăciune, săvârșim o mare greșală. Rugăciunea nu trebuie considerată ca o senzație plăcută și liniștitoare, ca pe un farmec al imaginației înflăcărate, nici ca pe lumina duhului care ne descoperă cu ușurință adevărul, nici ca pe o consolare a suferințelor noastre. Toate acestea sunt daruri exterioare pe care Dumnezeu le acordă din când în când aleșilor Săi. Totuși, adevărata dragoste pentru Dumnezeu nu caută aceste daruri, nu așteaptă ca să le aibă și apoi să-L iubească pe Dumnezeu. Aceasta dragoste este adevărata renunțare de sine, ce se agață cu disperare și încredere oarbă de Dumnezeu, chiar în ariditatea inimii, în neputința concentrării atenției, în renunțarea la orice suport moral, la orice la orice bucurie și consolare personală”.

3. *Apare frecvent întrebarea: „Cum trebuie să ne rugăm?*

Prin multa rostire a cuvintelor sau prin profunzimea minții?”

Rugăciunea este prima lucrare în viața creștinului. Dacă vorba din bătrâni: „Omul, cât trăiește, învață!”, se potrivește pentru lucrurile obișnuite, cu atât mai valabilă este în privința rugăciunii, a cărei lucrare trebuie să fie neconținută.

Pentru orice rugăciune este necesară o pregătire. Marii cunoscători ai acestei practici vorbesc despre o „pregătire mică”, însă care este de mare

însemnătate. Aici se pune începutul rugăciunii, iar începutul este jumătate din lucrarea ei. După dobândirea acestei așezări lăuntrice, creștinul stă înaintea icoanei și, după ce face câteva metanii, zice rugăciunile începătoare, pe care le rostește fără grabă, pătrunzând în miezul fiecărui cuvânt, aducând înțelesul în inima sa și făcând câteva metanii. În aceasta constă de fapt spunerea plăcută lui Dumnezeu și roditoare a rugăciunilor.

Rugăciunea nu trebuie să fie lungă ca să fie puternică. În această privință, Mântuitorul Hristos ne învață următoarele: „Când vă rugați, nu spuneți multe ca neamurile, că ele cred că în multa lor vorbărie vor fi ascultate” (*Matei VI, 7*). De asemenea, într-o zi, ucenicii Săi l-au zis: „Doamne, învață-ne să ne rugăm, cum a învățat și Ioan pe ucenicii săi” (*Luca XI, 1*). Cu această ocazie, Iisus le-a dat ucenicilor Săi un model de rugăciune: „Tatăl nostru”, numită și „Rugăciunea Domnească”. Aceasta este cea mai de seamă dintre toate rugăciunile; ea se deosebește prin puterea, prin ușurința de a fi înțeleasă și prin bogăția cugetărilor. Marea ei putere constă în faptul că prin ea ne rugăm împreună cu Iisus Hristos, și ne rugăm cu în-săși cuvintele Sale. Acestei rugăciuni i se potrivește cel mai bine cuvântul Domnului: „Orice veți cere de la Tatăl într-un numele Meu, vă va da vouă” (*Ioan XVI, 23*); ea cuprinde cereri pentru toate trebuințele sufletești și trupești; deci pentru toate bunătățile cerești și pământești.

Sfânta Biserică folosește de la început Rugăciunea Domnească la Sfânta Liturghie și la toate slujbele bisericești, fiindcă ea cuprinde tot ce trebuie. Rostind-o, creștinul ar trebui să simtă îmbrățișarea îngerilor, pentru că nu mai numim pe Cel ce ne-a zidit: Dumnezeu nostru, ci Îi spunem Tatăl nostru. Tot creștinul, care crede drept, trebuie să știe această rugăciune și să o rostească în toate împrejurările vieții sale.

Una dintre cele mai mari viclenii ale diavolului cu care îi amăgește pe oameni, în privința rugăciunii, este că aceasta trebuie să fie lungă. El vrea să îl facă să creadă că trebuie să se roage ore în șir, înainte ca să poată spune că într-adevăr s-a rugat. Cuvântul lui Dumnezeu ne învață că rugăciunea nu trebuie să fie lungă, ci să fie puternică. Lungimea rugăciunilor nu are nicio importanță în fața lui Dumnezeu. Tot ceea ce contează este ca rugăciunile să fie călăuzite de Duhul, să fie din inimă și să fie făcute cu credință.

Când se întâlneau, Sfinții Părinți din vechime, obișnuiau să se salute întrebând nu de sănătate, ci de rugăciune: „Cum merge, cum lucrează rugăciunea?” Lucrarea rugăciunii era pentru ei semnul vieții duhovnicești, și o numeau „respirația duhului”. Trupul respiră, deci trăiește; dacă respirația încetează, nu mai este în trup nici viață. Așa și cu rugăciunea.

În timpul rugăciunilor pe care le facem, toată grija noastră trebuie să aibă drept scop ca aceste simțăminte să umple sufletul nostru în așa fel încât atunci când limba spune rugăciuni ori urechea le ascultă și trupul face metanii, inima să nu rămână pustie, ci și în ea să fie un oarecare simțământ năzuitoare către Dumnezeu. Doar când aceste simțăminte există, este adevărată rugăciunea noastră.

Adevărata rugăciunea constă în dorința puternică și consecvența inimii către Dumnezeu, dar ea nu se află la toți și întotdeauna; ea trebuie trezită și apoi întărită, adică educarea în noi a duhului rugăciunii. Săvârșind-o așa cum trebuie, vei reuși să trezești înălțarea către Dumnezeu în inima ta, adică vei pătrunde în duhul rugăciunii.

În istoria creștinismului, avem dascăli iluștri ai rugăciunii, cum sunt Sfinții Părinți Efrem Sirul, Macarie Egipteanul, Vasile cel Mare, Ioan Gură de Aur și alți mari rugători.

Cuvântul lui Dumnezeu ne învață că rugăciunea nu trebuie să fie lungă, ci să fie puternică... Tot ceea ce contează este ca rugăciunile să fie călăuzite de Duhul, să fie din inimă și să fie făcute cu credință. ✠

Fiind plini de duhul rugăciunilor, în ele se simte o mare putere și, cine se va adânci în ele, va gusta negreșit, în virtutea legii acțiunii și reacțiunii, din puterea rugăciunii, pe măsura ce așezarea sa lăuntrică se apropie de conținutul rugăciunii.

4. Deopotrivă cu așezarea la rugăciune, apar gândurile. Unele folositoare, altele potrivnice acestei stări. Vorbiți-ne, vă rugăm, despre înrudirea gândurilor cu mintea și cu inima, pentru a putea rămâne la rugăciune.

Într-adevăr, vrăjmașul diavol se luptă împotriva creștinului mai ales prin gânduri. Credinciosul, pentru a reuși să-și controleze gândurile, trebuie să ducă o luptă cu sine însuși. Atunci când își controlează gândurile este mai liniștit și mai pașnic, și are o mai bună capacitate de a discerne lucrurile. Când își controlează gândurile, devine mai evlavios. Adevărata rugăciune cere un cuget liniștit, eliberat de gândurile și frământările lumesti așa încât să poată auzi vocea lui Dumnezeu care vine din inimă. Dar pentru lupta cu gândurile avem nevoie de ajutor. Sfântul Isihie ne spune: „Duhurile viclene ne stăpânesc mintea foarte ușor cu slava deșartă. Dar când îi cerem ajutorul Mântuitorului nostru Iisus Hristos duhurile viclene dispar de la noi într-o secundă”.

Lupta cu gândurile nu este ușoară și tocmai atunci când crezi că le poți stăpâni, pierzi lupta. Pentru a birui, Sfântul Teofan Zăvorâtul ne învață: „Atât timp cât Îi vom cere ajutorul lui Dumnezeu cu frică, credință, nădejde și dragoste, să depărteze din mintea noastră toate gândurile urâte, doar atunci Îl putem vedea pe Dumnezeu cu ochii minții”. Cine acordă atenția cuvenită gândurilor și Îl roagă pe Dumnezeu să-i ajute în această luptă, deoarece singur nu poate, atunci gândurile cele urâte vor dispărea din minte. Diavolul care a încercat să le pună în minte credinciosului va fi biruit. Numai pronunțând numele Mântuitorului Hristos și gândurile cele rele vor dispărea.

Un exemplu în lupta cu gândurile ne oferă acest sfânt care relatează despre un pustnic care trăia în deșert. La un moment dat, diavolii au venit să-l atace și să-l scoată afară din chilia sa. Pustnicul se lupta și el cu ei astfel încât diavolii ajunseseră să-l scoată afară din chilia sa. Văzându-se în pericol mare, pustnicul Îl chemă în ajutor pe Mântuitorul și spuse: „Doamne Iisuse Hristoase! Nu mă părăsi, ajută-mă!”. De îndată ce L-a chemat în ajutor pe Iisus Hristos, El Însuși a apărut în fața lui și a izgonit de acolo demonii care îl chinuiau pe pustnic. Mântuitorul i-a zis însă

pustnicului: „Eu nu te-am părăsit, dar ca să te pot ajuta trebuie să-Mi ceri ajutorul și tu singur ai încercat să te lupți cu diavoli, dar să știi că de unul singur nu te poți lupta cu diavolul. Trebuie să-Mi ceri ajutorul și Eu îndată te voi ajuta”. După ce i-a spus aceste cuvinte pustnicului, Mântuitorul a dispărut. Așadar, în lupta noastră cu gândurile rele trebuie să cerem ajutor lui Dumnezeu.

Sfinții Părinți ne învață că rugăciunea nu trebuie să fie numai o îndeletnicire săvârșită la o anumită vreme, ci o stare de totdeauna a sufletului nostru. Sfântul Ioan Gură de Aur zice să nu ne mărginim numai la un anumit timp din zi, ci „în orice vreme apucă-te de rugăciune, după cum spune și în altă parte: „neîncetat vă rugați” (I *Tesaloniceni* V, 17), apoi zice: „rugați-vă întru Duhul”, adică rugăciunea nu trebuie să fie numai cea din afară ci și lăuntrică, care se săvârșește de către minte în inimă. În aceasta stă ființa rugăciunii, care este o trecere înaltă a minții și inimii către Dumnezeu.

Sfinții Părinți deosebesc rugăciunea făcută cu mintea și cu inima, de cea făcută întru Duhul. Prima se săvârșește printr-o lucrare pornită din voia celui ce se roagă, cea de a doua îl află ea pe om, cu toate că el își dă seama de ea, totuși rugăciunea lucrează singură neatârnat de străduințele celui ce se roagă. Această rugăciune este mișcată de Duhul și nu o putem avea la poruncă, fiindcă nu se află în puterea noastră. Ea poate fi dorită, căutată și primită cu mulțumire, dar nu săvârșită oricând, după voie. De altfel, oamenii curățiți de patimi au în cea mai mare parte o rugăciune mișcată de Duhul. De aceea, trebuie să înțelegem că Apostolul ne poruncește rugăciunea cea cu mintea și cu inima să o săvârșim, atunci când spune: „rugați-vă întru Duhul”. O astfel de rugăciune ține sufletul mereu treaz înaintea lui Dumnezeu Care este pretutin-

deni și alungă pe vrăjmași. Se poate spune că, într-o asemenea stare, diavoli nu se pot apropia de suflet. Numai așa e cu puțință să te rogi în orice vreme și în orice loc.

Toate faptele omului pornesc de la gând, de aceea se recomandă rugăciunea „Doamne, lisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul!”, care curăță gândul. Ea se poate face oriunde și oricând, în orice loc, chiar și culcat în pat, și mai ales noaptea, când te trezești din somn.

Vorbind despre păzirea minții în timpul rugăciunii, Starețul Iosif Vatopedinul spune că atunci apar tot felul de gânduri necuvioase, aduse de ispitele diavolului; ele sunt cuvinte de hulă, gânduri necurate despre noi, despre semenul nostru, despre Sfinți, despre Maica Domnului și chiar despre Dumnezeu. Acesta este războiul nevăzut. Aici se cuvine multă atenție. De îndată ce gândul întinat este perceput de către conștiința noastră, trebuie să nu-i dăm ocazie pentru a se dezvolta. Iar aceasta se face prin desăvârșita adunare a minții în rugăciune și prin chemarea Numelui lui Hristos. Aici se va da lupta. Sfântul Efrem Sirul spune că „cine are mintea adunată, când se roagă, și ia aminte la cele pe care le spune, îi îndepărtează pe demoni cu flacăra rugăciunii, iar acela care se răspândește și-și împrășteie mintea la cugetări nefolositoare, devine jucăria lor”.

Sfântul Ioan Scărarul învață că, acolo unde-i pomenirea de rău nu poate fi iubire. De asemenea, zice că, pomenirea de rău îl chinuiește pe omul care are nemulțumire în suflet pentru vreun rău oarecare care i s-a făcut vreodată, adică: „Pomenirea de rău e rugina sufletului, e viermele minții, e fărâdelege de toată clipa, e răutate neîntreruptă, e cui înfipt în suflet”. Când cineva are însă iubire, acela n-are pomenire de rău și acela n-are toate acestea câte le are pomenirea de rău. Sfântul Isaac

Sirul spune: „Dacă n-ai minte curată, să ai măcar gură curată”. Întâi trebuie să ne silim să înlăturăm din vorbirea noastră între noi orice necuviință, orice cuvinte cu care nu ne-am putea prezenta în fața lui Dumnezeu. De la grija aceasta de a avea gură [vorbire] curată, să ajungem să ne facem rânduială în minte, să ne cercetăm pe noi înșine în ceea ce privește gândurile pe care le purtăm în minte și care pot fi bune sau rele.

5. Părinții duhovnicești ne îndeamnă să rostim mai des rugăciunea „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul!”, pentru care a fost alcătuită și o rânduială aparte. Vă propunem să redescoperim aspecte din istoria isihasmului, evidențiind sfințenia părinților care s-au așezat pe treptele desăvârșirii în spațiul românesc și, în mod aparte, la Mănăstirea Bistrița.

Noțiunea „isihasm” derivă de la cuvântul grecesc „isihia” care înseamnă liniște, tăcere și concentrare sufletească interioară, care a fost tradus în limba română prin cuvântul „sihastru”, ca dovadă incontestabilă a pătrunderii acestui curent monahal în țările române. În Răsăritul ortodox, și în mod deosebit la Muntele Athos, monahii isihasți susțineau că, printr-o contemplație continuă și exercitată îndelung, se curăță sufletul de toate impuritățile, reușind apoi să realizeze apropierea de Dumnezeu până la vederea luminii divine, așa cum au văzut-o Sfinții Apostoli pe Muntele Taborului, când Iisus Hristos s-a Schimbat la Față înaintea lor.

La început, isihia a fost practică de monahii consacrați retragerilor în pustie, unde trăiau într-o asceză riguroasă și contemplație mistică, în liniște (ἐν ἡσυχία), fapt pentru care au fost numiți isihasți. Început prin secolele IV–V, isihasmul a cunoscut o dezvoltare în secolul al VII-lea prin aprofundarea operelor lui Dionisie Pseudo-Areopagitul, care tratează teme privitoare la viața mistică, duhovnicească. Tot în această perioadă, a trăit Sfântul Ioan Scărarul (†649), considerat întemeietorul propriu-zis al isihasmului; el a scris *Scara Raiului*, prin care monahii sunt îndrumați

În Răsăritul ortodox, și în mod deosebit la Muntele Athos, monahii isihasți susțineau că, printr-o contemplație continuă și exercitată îndelung, se curăță sufletul de toate impuritățile, reușind apoi să realizeze apropierea de Dumnezeu până la vederea luminii divine, așa cum au văzut-o Sfinții Apostoli pe Muntele Taborului. ❧

la rostirea monologică a rugăciunii, adică numai a numelui „Iisus”. Această formă redusă de rugăciune stă la temelia rugăciunii mai dezvoltate: „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul!”, caracteristica spiritualității isihaste și în general a spiritualității ortodoxe, care este hristocentrică.

Isihasmul cunoaște un reviriment duhovnicesc prin secolele X și XI, datorită celebrului

mistic, Sfântul Simion Noul Teolog (†1022), care a ridicat viața creștină pe înalte culmi de trăire spirituală. Potrivit învățăturii sale, prezența harului divin în sufletele noastre trebuie să fie o certitudine. „Dacă acțiunea Sfântului Duh este inconștientă aici pe pământ, ea va fi la fel și în veșnicie, și toată religia este zădărnica”, învață marele dascăl.

Mișcarea isihastă de reînnoire spirituală din secolul al XIV-lea a pornit din Sfântul Munte Athos, fiind dominată de sfinții Grigorie Sinaitul (1255–1346) și Grigorie Palama (1296–1359). Învățătura și practica isihastă ale Sfântului Grigorie Sinaitul vor pătrunde și pe teritoriul Țării Românești, aduse de unii călugări, foști ucenici ai săi, care vor întemeia primele așezăminte monahale de tip isihast.

Timp de douăzeci de ani, petrecuți la Muntele Athos, Sfântul Grigorie Sinaitul și-a făcut o serie de ucenici. În primăvara anului 1326 au năvălit agarenii, jefuind părțile din jurul Sfântului Munte, iar pe monahii care se nevoiau acolo i-au dus în robie. Din această cauză, Grigorie Sinaitul părăsește Muntele și merge la Tesalonic, împreună cu ucenicii săi; ulterior merg la Constantinopol, iar de acolo la Sozopolis unde, monahul Amiralii, care locuia în pustiul Paroriei, le-a vorbit despre acest loc minunat, și s-au hotărât să meargă acolo. Paroria era situată în munții Stranta, la granița dintre Imperiul bizantin și Bulgaria; aici au zidit chilii mici pentru el și ucenicii săi.

Ulterior, mulțimea ucenicilor Sfântului Grigorie și-au făcut chilii, apoi au zidit două lavre: una la peștera din Misomilion, iar alta la Paizouba. Intervalul de timp, petrecut la Muntele Athos și în Paroria bulgărească, reprezintă partea de activitate cea mai intensă a vieții sale, legată de constituirea unui important grup de ucenici în jurul său și de îndrumarea acestora. Trecerea la cele veșnice

a Sfântului Grigorie Sinaitul s-a petrecut în anul 1346, fiind prăznuit ca sfânt la 27 noiembrie și 6 aprilie.

În *Viața Sfântului Grigorie Sinaitul*, scrisă în a doua jumătate a secolului al XIV-lea de Theofan episcopul Peritheorii, citim: „Nu am cum să povestesc și venerabilele isprăvi ale celui bărbat care s-a făcut un izvor nesecat prin cuvânt, faptă și comportare. Știe acest lucru Marele Oraș (Constantinopolul) și toată Tracia și Macedonia, dar și tot pământul locuit de bulgari și de cele de dincolo de Istru (Dunărea) și Serbia. Mulțimi nesfârșite de aleși alergau spre el, căutau să se sature din izvorul învățăturilor lui pururea vii, și se săturau... Iar după adormirea și după urcarea aceuia la Dumnezeu, mulți din învățăceii aceuia au răsărit ca niște stele strălucitoare și au împodobit marginile lumii”, ducând cu ei învățătura și stilul de viață călugărească, însușită de la dascălul lor spiritual.

Adrian Marinescu, autorul unui studiu aprofundat privind viața și activitatea Sfântului Grigorie Sinaitul, afirmă că: „Pentru noi însă, existența acestei informații constituie nu doar o simplă certitudine a dezvoltării vieții monahale în teritoriile românești înainte de Sfântul Nicodim de la Tismana, așa cum s-a spus adeseori, ci, mai ales, o indicare a unei legături directe a spiritualității românești cu Sfântul Grigorie Sinaitul, așa cum observă și Părintele Dumitru Stăniloae împreună cu mitropolitul Tit Simedrea. Bineînțeles, acest lucru este susținut și de alte informații”. De asemenea, același autor crede că „este foarte posibil ca anumiți monahi români să fi venit în contact chiar cu ucenici ai Sfântului Grigorie Sinaitul, așa cum a fost Sfântul Maxim Căvsocalivitul; în *Viața* acestuia, se spune, spre exemplu: „De aceea, toți, fie noi cei care locuim în Munte, fie din răsărit și apus, din

litoralul Eladi și insulele Ciclade și chiar de la barbarii tribali [sârbi], alergau ostenindu-se spre dreptul acesta mereu mulțimi nesfârșite, așa cum face și neamul albinelor atunci când simte în unele locuri dulceața mierii: în munți și peșteri și în crăpăturile pământului”. Autorul crede că între cei „din răsărit și apus” este foarte posibil să se fi aflat și români care au cunoscut și au stat căutând învățătură pe lângă acest ucenic al Sfântului Grigorie Sinaitul.

În *Viața* scrisă de Calist, se spune că la Athos locuiau „mulțimi nesfârșite de bărbați sfinți și sfințiți, bogați în astfel de virtuți dumnezeiești”, erau monahi „adunați din toată lumea”, învățând la el „Marea Cetate și toată Tracia și Macedonia și chiar toată regiunea alcătuită de bulgari, și cea de dincolo de Istru și din Serbia”, deci, cei „de dincolo de Istru”, erau din nordul Dunării.

Legăturile românilor cu centrul isihast de la Paroria sunt confirmate și de corespondența pe care Sfântul Grigorie Sinaitul a întreținut-o cu „împărații pământului”. Nominalizați, ei sunt următorii: „Andronic și Alexandru, Ștefan și Alexandru le-a scris, doritori fiind ei de minunatele lui învățături prin epistole”. Specialiștii i-au identificat pe acești „împărați ai pământului” cu următorii demnitari din epoca respectivă: împăratul bizantin Andronic III Paleologul (1325–1341), țarul Ioan Alexandru al Bulgariei (1331–1371), Ștefan Dușan al Serbiei (1321–1355) și Nicolae Alexandru I al Valahiei (1338–1364), ultimul fiind propriu-zis asociat la domnie de tatăl său, Basarab I Întemeietorul (1310–1352), și apoi singur stăpânitor (1352–1364). Se știe că Sfântul Grigorie Sinaitul a murit în anul 1346, iar Nicolae Alexandru preia tronul începând din anul 1352.

Încă și mai semnificativ este faptul că principatele medievale – Țara Românească și Moldova – au luat ființă ca state independente în plină atmosferă isihastă. Cu câteva luni înainte de trecerea la cele veșnice a Sfântului Grigorie Palama (†1359), patriarhul isihast Calist I (1350–1363), ucenicul și biograful său, îl transfera, în luna mai 1359, la cererea voievodului Nicolae Alexandru, pe mitropolitul Iachint de Vicina la Argeș în scaunul de mitropolit al noii Mitropolii a Ungrovlahiei. Prin *Actul sinodal* (1359), emis de Patriarhia ecumenică de Constantinopol, patriarhul Calist I îndemna să asculte de Iachint nu numai toți clericii și laicii, ci și toți ieromonahii. În calitate de fost ucenic al Sfântului Grigorie Sinaitul la Paroria, el a întâlnit acolo călugări români, prin mijlocirea cărora a cunoscut viața călugărească din prima jumătate a secolului al XIV-lea din Țara Românească. Deci, clauza cu „ieromonahii” din Actul sinodal nu este o formulă tipică a Cancelariei patriarhale, ci o realitate istorică.

Mai mult, aproape toate schiturile, din epoca respectivă, au ca hram *Schimbarea la Față*, întrucât sihaștri trăitori în ele, sau prin chilii apro-

piate – după metoda isihastă – năzuind să se împărtășească prin nevoințele și rugăciunea lor neîncetată de lumina taborică. De altfel, aproape toate mănăstirile mari – întemeiate în decursul timpurilor în Țara Românească și în Moldova – au avut la originea lor asemenea schituri sau chilii ale unor sihaștri trăitori pe vârful unui munte sau deal din apropiere.

În galeria acestor vetre monahale de tip isihast, apărute în jurul anului 1350 și după, se înscrie și Mănăstirea „Schimbarea la Față” de la Bistrița olteană. De aici, au fost desprinse două concluzii: monahismul românesc apare în istorie ca unul prin excelență isihast, centrat în jurul tainei Schimbării la Față a lui Iisus Hristos, și a avut o legătură de profunzime cu apostolatul isihast al Cuviosului Grigorie Sinaitul și al ucenicilor săi, iar „o frumoasă ilustrare a acestor concluzii o reprezintă biserița-bolniță a Mănăstirii Bistrița”.

Venind în Țara Românească, Sfântul Nicodim, care „tot din același duh și izvod al Paroriei se trage”, a ctitorit câteva mănăstiri, dar nici una dintre ele nu a fost închinată patronajului *Schimbării la Față*. Vodița (1371–1373) este închinată Sfântului Antonie cel Mare; Tismana (1377–1378), Adormirii Maicii Domnului; Prislop (1400), Sfântului Ioan Bogoslovul și Sfintei Treimi. Credem că Mănăstirea isihastă „Schimbarea la Față” de la Bistrița – pe care a vizitat-o Sfântul Nicodim – se impusese definitiv prin importanța și activitatea ei, fiind deplin afirmată în Ortodoxia românească, încât noile așezăminte i-au respectat prestigiul și nu i-au copiat hramul, atribuindu-l alteia.

Caracterul isihast al Mănăstirii „Schimbarea la Față” îl denotă și o inscripție păstrată lângă nișa diaconiconului, în partea de vest al altarului; grafitul este clar: „Schimon(a)h Lavre(n)t[ie]”, care și-a luat marea shimă în cadrul vieții monahale bistrițene. Mai mult, documentele de arhivă ale Mănăstirii păstrează nume de schimonahi, care locuiau în jurul acestei biserici; ieroschimonahul Antonie, „carele au viețuit la Bolnița Sfintei Mănăstiri Bistrița”. Tradiția isihastă a Mănăstirii „Schimbarea la Față”, devenită în anul 1509 bolniță a ctitoriei Craioveștilor, s-a continuat în Peștera Sfântului Grigorie Decapolitul din apropiere; acolo au pustnicit numeroși monahi schivnici, dintre care, un număr de douăzeci și patru sunt atestați documentar, începând din secolul al XVII-lea până în al XX-lea, având viață sfântă și preocupări cărturărești, unii intrând chiar în istoria culturii naționale, cum sunt ieroschimonahul Macarie și schimonahul Chiriac, viitorul arhimandrit Chiriac Râmnicănean – cronicar.

Monahismul românesc apare în istorie ca unul prin excelență isihast, centrat în jurul tainei Schimbării la Față a lui Iisus Hristos, și a avut o legătură de profunzime cu apostolatul isihast al Cuviosului Grigorie Sinaitul și al ucenicilor săi. ❧

*6. Călugărul, deși retras din lume, îi poartă și îi „întâlnește”
prin rugăciune pe ceilalți...*

Călugărul s-a retras din lume, dintr-un cerc restrâns al familiei, și a intrat într-un spațiu larg, fără margini, unde într-adevăr are posibilitatea să-i întâlnească pe toți.

Se știe că la mănăstire se cultivă retragerea din lume, singurătatea și tăcerea, ca monahul să dobândească luminarea duhovnicească și desăvârșirea. Despre desăvârșire se spune că „este fără hotar”, iar după cuvântul Sfântului Isaac Sirul, este „o prăpastie de smerenie”. De asemenea, dragostea, care este „legătura desăvârșirii” (*Coloseni* III, 14) și smerenia, dusă până la profunzimea ei, formează conținutul esențial al desăvârșirii. Numai cine ajunge să le aibă, acela cunoaște iluminarea și desăvârșirea.

Istoria monahismului românesc a cunoscut mai multe perioade de înflorire. În mănăstire, lucrarea interioară, mistică, duhovnicească a viețuitorilor ei este esențială. Călugărul este mai întâi un rugător permanent pentru sine și pentru lumea exterioară. Dragostea față de aproapele a monahului se exprimă prin rugăciunea fierbinte pe care o face pentru lume. Când Sfântul Teodor Studitul (759–826) spunea că „monahii constituie forța și fundamentul Bisericii”, se gândea tocmai la rugăciunile lor care susțin Biserica. Într-adevăr, atunci când călugărul se roagă retras într-o mănăstire, nu este despărțit de lume, căci rugăciunea, oricât de intimă ar fi, nu este niciodată solitară.

Sfinții Părinți ne învață că acela care se roagă este în permanentă comuniune cu toți membrii Bisericii, cu întreaga umanitate. „Orice rugăciune autentică și curată este comunitară și cosmică”, spunea Sfântul Teodor Studitul. Atunci când monahul rostește rugăciunea: „Doamne, iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul!”, el zice în același timp „miluiește-ne pe noi”, chiar dacă cuvintele în aparență nu o exprimă. Invocarea lor nu poate fi o rugăciune adevărată și autentică dacă ea vizează doar sinele, căci rugăciunea nu poate fi egoistă.

După Evagrie Ponticul (346–399), rugăciunea trebuie să fie făcută „separat de toți și unit cu toți”. Rugăciunea este o forță transfiguratoare, chiar dacă este făcută în cea mai ascunsă peșteră din munți sau într-o chilie izolată în austeritatea unei mănăstiri. Renumitul teolog și profesor Olivier Clement (1921–2009) spunea: „Pentru menținerea păcii în lume, mai mult face rugăciunea unor călugări retrași într-o mănăstire decât întrunirile tumultuoase ale politicianilor. Un pustnic poate aduce la Hristos mai mulți oameni decât orice scriitor bisericesc sau predicator, indiferent cât ar fi el de talentat sau de cultivat”. Când monahul se roagă pentru aproapele cu dragoste și cu smerenie, se nevoiește, având simțirea păcătoșeniei sale, Dumnezeu nu-l părăsește, ci îl ajută și pe el și pe ceilalți.

Sfântul Simeon Noul Teolog arată că, o condiție impusă practicantului acestei rugăciuni, este ca el să fie împăcat sufletește din toate părțile. În primul rând, să fie împăcat cu Dumnezeu, adică să fie un împlinitor desăvârșit al poruncilor Sale; apoi, să fie în pace cu aproapele, să nu aibă neînțelegeri, vrăjmășii cu ceilalți oameni; iar în al treilea rând, să fie împăcat cu sine. Piedicile în calea dobândirii păcii cu sine sunt compromisurile pe care omul le face în viața personală; acestea trebuie să dispară.

Astfel, monahul reușește să deprindă rugăciunea curată. După Sfinții Părinți, prin „rugăciune curată” se înțelege rugăciunea în care nu se ivesc gânduri rele, izvorâte din patimi. Rugăciunea curată este aceea în care omul, fiind copleșit de Dumnezeu în chip simțit, nu se mai gândește la nimic altceva în afară de Dumnezeu. De aceea, fapta bună cea mai de trebuință pentru rugăciunea curată este liniștirea, retragerea cât mai deplină, prin care se nimicesc patimile și se împuținează impresiile.

În fine, rugăciunea pentru aproapele dezvoltă și adâncește dragostea față de Dumnezeu și față de aproapele, care se simte la rândul său iubit și de Părintele Ceresc, și de frații săi întru Hristos, adică semenii săi. Cu alte cuvinte, un alt rod al rugăciunii pentru semenii reprezintă evidențierea, afirmarea și adâncirea solidarității între cei care se roagă unii pentru alții.

Rugăciunea curată este aceea în care omul, fiind copleșit de Dumnezeu în chip simțit, nu se mai gândește la nimic altceva în afară de Dumnezeu. De aceea, fapta bună cea mai de trebuință pentru rugăciunea curată este liniștirea, retragerea cât mai deplină, prin care se nimicesc patimile și se împuținează impresiile. ✠

7. În scrierile Preacuvioșiei Voastre ați evocat foarte multe minuni săvârșite de Preamilostivul Dumnezeu prin mijlocirile Sfântului Grigorie Decapolitul. Rămâne rugăciunea nădejdea credincioșilor aflați în necazuri?

Sfântul Grigorie Decapolitul este recunoscut în rândurile credincioșilor, ca mare făcător de minuni, vindecând tot felul de boli și împlinind dorințelor celor ce i se roagă cu credință. A dobândit harul Duhului Sfânt, prin rugăciunile și nevoințele sale ascetice, trăind în duhul dragostei creștine și, mai ales, apărând învățătura ortodoxă, în special a cinstirii sfințelor icoane, atacate cu furie de ereticii iconoclaști.

Pentru dobândirea ajutorului Sfântului Grigorie, trebuie să ne apropiem cu dragoste și cu încredere de el, pentru că și el a străbătut viața pământească asemenea nouă, dar, cu deosebirea că, a ieșit biruitor din confruntarea cu sine însuși, cu semenii și cu ispitele diavolului; a biruit cu ajutorul harului divin.

Același har mântuitor, prin care Sfântul Grigorie a triumfat asupra păcatului, stă permanent la îndemâna fiecărui creștin; prin el, are posibi-

litatea să-și întărească forțele spirituale și să înceapă lupta cea bună contra slăbiciunilor specifice naturii umane.

Recunoscut ca mare ajutător și sprijinitor al celor care își pun, prin intermediul său, nădejdea în Dumnezeu, Sfântul Grigorie a devenit ocrotitorul tuturor credincioșilor care vin la Sfintele sale Moaște.

Rugăciunea rămâne nădejdea credincioșilor aflați în necazuri. În acest sens, este semnificativă relatarea unui tânăr, care vorbește despre vindecarea miraculoasă a mamei sale datorită rugăciunilor pe care el le-a făcut pentru ea. El spune că era în vara anului 1986 și lucra pe un șantier lângă Râmnicu Vâlcea. Într-o duminică, șefii șantierului au organizat o excursie la Mănăstirea Bistrița. Acolo, un călugăr le-a explicat istoria Mănăstirii, dar cel mai mult i-a impresionat Moaștele Sfântului Grigorie Decapolitul, despre care călugărul le-a spus că, dacă un om are vreo dorință lăuntrică, adâncă și sinceră către Dumnezeu, el poate fi ajutat prin mijlocirea moaștelor Sfântului Grigorie. Deci, el a înțeles că trebuie să-și pună o dorință și să treacă pe sub sicriul cu Sfintele Moaște. Tânărul și-a pus dorința avută de mult timp în sufletul său, ca mama sa, care suferea de mulți ani de o boală grea și nu se mai putea ridica din pat, să se vindece. Apoi, a mulțumit lui Dumnezeu și Sfântului Grigorie și a plecat cu grupul. Peste un an, șantierul s-a terminat, iar omul s-a întors acasă, undeva pe lângă Suceava. Când a ajuns acasă, mama sa lucra prin curte; era foarte voinică și absolut sănătoasă; tăia lemne, căra apă de la fântână cu două găleți și făcea toate muncile gospodărești singură. Era mai vioaie ca niciodată. Mamă-sa i-a povestit cum s-a întâmplat minunea. Adică, într-o zi, cam pe la prânz, dintr-o dată a simțit în ea o mare căldură și i s-a părut că o voce din interior i-a

spus: „Scoală-te și umblă!”. La început i-a fost frică, pentru ca mai târziu să observe că poate face din nou toate treburile casnice. Abia atunci, omul și-a dat seama ce mare dar a primit de la Dumnezeu, când mama sa i-a arătat, notat pe hârtie, ziua și ora la care s-a vindecat. Erau ziua și ora la care el, dorind vindecarea ei, se ruga în fața moaștelor Sfântului Grigorie Decapolitul.

O credincioasă din Sibiu scria în 1994: „Eu personal am mare evlavie la Sfântul Grigorie Decapolitul care, în anul 1971, a vindecat-o pe mama mea de cancer la sân. Doctorii i-au făcut radiații cu cobalt, și așa s-a ars pielea că a făcut o rană profundă, purulentă, la sân, de introducerea în ea un m. p. de tifon să absoarbă supurația. M-a trimis pe mine la moaștele Sfântului Grigorie cu o cămașă, o prescură și vin pentru Sfânta Liturghie; cămașa am pus-o la racla Sfântului, iar după Sfânta Liturghie, preotul care slujea a miruit-o, și mi-a dat untdelemn de la candela sfintelor moaște. Am lăsat părintelui bani pentru slujbe și dezlegări, apoi am venit acasă și am dat mamei cele aduse. Mama s-a uns cu untdelemn și, în trei zile, i s-a închis definitiv rana. După aceasta, am dus pe mama la spital, am căutat-o la raze, și doctorul a spus că toate organele interne îi sunt sănătoase și nu mai are nici urmă de tumoare.

De asemenea, un credincios, din părțile Sibiului, pe nume Nicolae, s-a tămăduit în anul 1993 de epilepsie, care îl chinuia de peste 40 de ani. Astfel, referitor la această minune, sora sa Ana scrie că: „Vă trimitem 40 Sfinte Liturghii pentru Nicolae, ca mulțumire pentru ajutorul primit de la Sfântul Grigorie; în urma sfintelor slujbe și a dezlegărilor făcute acolo, s-a vindecat de epilepsie; el suferea de peste 40 de ani”. Iar în altă scrisoare, din 29 august 1994, credincioasa Ana își manifestă bucuria și recunoștința pentru darurile pri-

mite, afirmând: „Încep scrisoarea mea prin a aduce laudă și mulțumire Bunului Dumnezeu pentru binefacerile revărsate asupra noastră, prin mijlocirea rugăciunilor Sfântului Grigorie Decapolitul, și anume, fratele meu Nicolae a scăpat de chinurile unui duh rău, care l-a stăpânit de peste 40 de ani”.

Din București, am primit o scrisoare de la o credincioasă, care scrie că trei ani de zile a suferit de o gravă boală la gât; nici medicii, nici slujbele făcute pe la diferite biserici și mănăstiri, n-au ajutat-o. Vindecarea a dobândit-o la moaștele Sfântului Grigorie. Iată ce scrie: „Mă numesc Gherghina din București și vreau, în câteva rânduri, să vă povestesc despre mine, și minunea pe care a făcut-o Sfântul Grigorie. În vara anului 1992 m-am îmbolnăvit, am făcut „Zona Zoster” la gât și, din acel moment, durerea de la gât n-a mai dispărut. Am făcut tratament pentru acest diagnostic, dar fără nici un rezultat; am mers la diferiți doctori, la profesori doctori și, după analizele care ieșeau bine, sfatul pe care mi-l dădeau când ieșeam din cabinet era că n-am nimic, să-mi scot din cap această durere. Văzând că la doctor nu mai am ce căuta, am început să merg la sfintele masluri pe la diferitele biserici și, mai ales, pe la mănăstirile din țară, dar nu am cunoscut nici o ameliorare a durerilor. În vara anului 1995, am auzit de Sfânta Mănăstire Bistrița și că acolo se află moaștele Sfântului Grigorie Decapolitul, făcătoare de minuni. Am mers la Mănăstire; părintele mi-a citit molitve și rugăciuni de dezlegare, am fost miruită cu untdelemn sfințit, iar după ce am revenit acasă, am simțit că durerea începe să slăbească, iar până la urmă a dispărut cu totul, aflându-mă acum perfect sănătoasă. Nu încetez a mulțumi zilnic Sfântului Grigorie pentru mijlocirea sa către Milostivul Dumnezeu, Care mi-a dăruit sănătate trupească și mare bucurie sufletească”.

Tămăduirea unei fete de o tumoare canceroasă la nervii optici. În luna august a anului 1995, a venit la Mănăstirea Bistrița o familie disperată din București, cu fetița lor Ana, afectată de o tumoare canceroasă la nervii optici, fiind în pericol de a-și pierde vederea. I s-au citit molitvele și dezlegările cuvenite, a trecut pe sub racla Sfântului Grigorie, s-a închinat și a sărutat Sfintele Moaște, apoi a fost unsă cu untdelemn din candela Sfântului. După ce s-au oficiat toate aceste ritualuri, au plecat acasă, urmând ca preotul Mănăstirii să o pomenească la 40 de Sfinte Liturghii. La 15 decembrie, printr-o scrisoare, mama fetei comunică următoarele: „Părinte, sunt din București, mă numesc Lăcățiș Mariana și sunt mamă a doi copii. În luna august am fost împreună cu familia la Sfânta Mănăstire, cu un mare ne-caz. Fetița mea Ana, în vârstă de 8 ani și jumătate avea tumoare la nervii optici și exista riscul de a-și pierde vederea. A fost operată, dar medicii nu au putut face nimic. La îndrumarea părintelui Teofil de la Patriarhie (cel

care a fost la Ierusalim), am ajuns la Dumneavoastră. Sper că observați că am scris: „A avut tumoare”, pentru că Sfântul Grigorie Decapolitul a săvârșit o minune și cu fetița mea. I-am făcut tomografie după 40 de zile, și tumoarea nu mai exista, fapt constatat de medici. Vorbele mele nu sunt suficiente pentru a mulțumi Sfântului Grigorie și Bunului Dumnezeu. Nu știu să folosesc cuvinte potrivite pentru a mulțumi, dar rugăciunile spuse din sufletul unei mame îndurerate au ajuns și la inima Bunului Dumnezeu. În fiecare zi, Îi mulțumesc pentru darul făcut. Nu există ceas în care să nu-L am în gând. Fetița mea este foarte credincioasă, iar credința a căpătat-o singură. Pot spune că eu am învățat de la ea cum să iubesc pe Dumnezeu. Părinte, Vă mulțumesc că m-ați învățat ce să fac și cum să mă rog!”

Există mai multe etape ale despătimirii,
precum și mijloace ale despătimirii.

Primele constau în: credință, frică de
Dumnezeu, pocăință, înfrânare, răbdare,
nădejde și nepătimire, iar mijloacele des-
pătimirii sunt: rugăciunea, postul,
lectura și meditația. ✠

*8. Darurile primite prin și în rugăciune se ma-
nifestă în diferite moduri în viața celui care se
roagă. Cum ne folosim de acestea pentru a ne
deprinde în săvârșirea faptelor virtuozitate?*

Întrebarea se pune, care sunt darurile primi-
te prin rugăciunea rostită cu evlavie? Sfântul
Ignatie Briancianinov (1807–1867) ne învață
că: „primele roade ale rugăciunii sunt cuprin-

se în luarea-aminte și în umilință. Aceste roade se arată înainte de toate
celelalte când săvârșești rugăciuni, dar mai cu seamă la Rugăciunea lui
Iisus”. De asemenea, tot el zice, că: „roadele adevăratei rugăciuni sunt:
pacea plină de sfințenie în suflet unită cu liniștita bucurie, înstrăinarea
de visare, de părerea de sine, de felurite imbolduri sufletești, dragostea
către aproapele, necăutând din iubire să cercetăm cele bune și cele rele ale
lor, dacă sunt vrednici sau nevrednici, mijlocind pentru toți înaintea lui
Dumnezeu la fel ca pentru noi”.

Cel mai mare dar primit prin rugăciunea este despătimirea, care constă
în curățirea de patimi. Omul se împătinește din cauza slăbiciunilor firii
sale omenești și a iubirii de plăceri. Potrivit învățaturii noastre, există mai
multe etape ale despătimirii, precum și mijloace ale despătimirii. Primele
constau în: credință, frică de Dumnezeu, pocăință, înfrânare, răbdare,
nădejde și nepătimire, iar mijloacele despătimirii sunt: rugăciunea, pos-
tul, lectura și meditația.

Despătimirea este posibilă, atât pentru călugări, cât și pentru mireni,
cu condiția ca fiecare să se silească „să facă voia lui Dumnezeu”, cum ne
îndeamnă Sfântul Apostol Pavel: „Ori de mâncați, ori de beți, ori altceva
de faceți, toate spre mărirea lui Dumnezeu să le faceți” (1 Corinteni X, 31). În
aceasta constă lupta de despătimire. În ceea ce privește metoda, este nece-

sară câte una pentru fiecare patimă, urmărindu-se în fiecare caz realizarea virtuții care se împotrivesc patimii respective. De exemplu, omul scapă de mânie când a devenit blând; scapă de ură, când are o iubire statornică față de oricine; scapă de iubirea de argint, când este pregătit să facă milostenie. Desigur, la aceasta nu se ajunge dintr-o dată, ci cu timpul și cu osteneala. Totul e să știm în ce stadiu ne aflăm, adică să știm ce patimă ne stăpânește; care dintre patimi e mai puternică în noi. Apoi, să ne silim să scăpăm de orice patimă, prin virtutea potrivnică. Această lucrare se face totdeauna cu smerenie și cu rugăciune, pentru că, „toată darea cea bună și tot darul desăvârșit, de sus este, pogorând de la Tine, Părintele luminilor” (Iacov I, 17), cum zice Sfântul Apostol Iacov.

Un alt dar dobândit prin rugăciune este vindecarea bolilor și ușurarea durerilor. Atunci când rugăciunea este săvârșită în ambianța de har a Bisericii, dar și în puterea unei credințe, care „mută și munții din loc”, cei bolnavi primesc cu adevărat noi energii de viață, simt că se află racordați la un izvor de putere și lumină cu totul deosebit de cele ale lumii acesteia, care mângâie, ușurează și vindecă bolile sufletești și trupești ale omului. Mântuitorul fiind „Doctorul sufletelor și al trupurilor noastre” a lăsat în Biserica Sa o Taină, prin excelență, a vindecării de bolile sufletești și trupești: Sfântul Maslu.

Rugăciunea este numită „mama tuturor faptelor bune”. Deci, care sunt roadele rugăciunii, după Sfinții Părinți, sau care sunt cele mai importante fapte bune ce se nasc din rugăciune? Dacă rugăciunea este mama faptelor bune, înseamnă că toate faptele bune, pe care le face rugătorul își au existența prin rugăciune, sporesc prin rugăciune, deci sunt fiice ale rugăciunii.

Rugăciunea către Dumnezeu pentru aproapele are o particularitate specială. Cel care se roagă astfel, uită problemele și nevoile sale imediate și se îndreaptă cu toată ființa și puterea sa în rugăciune curată, spre nevoile, durerile și suferințele semenului său. Prin aceasta, mișcă inima omului, precum și iubirea lui Dumnezeu, făcând să se reverse mila dumnezeiască peste cel pentru care ne rugăm, dar nu mai puțin și spre cel care se roagă. Astfel, printre roadele rugăciunii pentru aproapele putem menționa câteva: în primul rând, rugăciunea astfel făcută este o mărturie a credinței în puterea milostivă, iertătoare și vindecătoare a lui Dumnezeu, care devine realitate în viața celui sau celor pentru care ne rugăm. Nu este de mirare că cei pentru care ne rugăm simt și se conving de puterea rugăciunii făcute pentru ei. Un alt dar al rugăciunii pentru semenii îl reprezintă pacea și liniștea sufletească pe care ei o primesc de la Dumnezeu. Aceste daruri ale rugăciunii sunt foarte importante; ele pot ajuta la vindecarea celor bolnavi, care în felul acesta se echilibrează interior și se deschid ei înșiși în fața lucrării harului dumnezeiesc în viața lor.

Cum ne folosim de acestea pentru a ne deprinde în săvârșirea faptelor virtuozitate? Dintre faptele virtuozitate, cel mai mult întăresc credința în

Dumnezeu: frica, râvna și mai ales dragostea de Dumnezeu. Credința în Dumnezeu, împreună cu roadele ei, este asemenea culturii: se întărește pe măsura angajării noastre pentru ea. Evident, faptele care întăresc credința în Dumnezeu sunt acelea specifice credinței: rugăciunea, participarea la sfintele slujbe, postul, milostenia, dar mai ales contactul cu oamenii credincioși. Aici se potrivește următorul cuvânt din Pateric: „Apropie-te de omul care se teme de Dumnezeu și te vei teme și tu de Dumnezeu!” Apropie-te de omul credincios și vei spori și tu în credință!

De asemenea, cine are darul lacrimilor și se roagă cu smerenie, ca va-meșul, poate fi considerat că are rugăciunea inimii. Lacrimile, în rugăciune, atât cele de întristare, cât și cele de bucurie, sunt un semn de sensibilizare și de participare a rugătorului cu toată ființa sa la rugăciune. Nu se poate însă spune că cine lăcrimează la rugăciune are de fapt rugăciunea inimii ca stare generală; se poate spune doar că atunci când se roagă cu lacrimi, se roagă și cu adâncul de simțire, deci cu „toată inima”.

9. Nu este cu putință a spori în rugăciune dacă nu te îngrijești de celelalte virtuți. Care virtuți trebuie să înconjoare rugăciunea?

Cea mai bună dovadă a sporirii credinciosului în rugăciune este dorința și bucuria de a se ruga, urmate de lacrimi, de smerenia inimii și de o iubire tot mai mare față de Dumnezeu și de întreaga zidire. Cunoscătorii tainelor divine învață că cei care nu se îngrijesc de celelalte virtuți, foarte greu sporesc în rugăciune.

În Predica de pe Munte, Mântuitorul Hristos prezintă Fericirile, care sunt o adevărată scară a virtuților spre urcușul duhovnicesc. Ele încep cu sărăcia duhului, care este smerenia, și continuă cu pocăința, blândețea, dreptatea, milostenia și curăția inimii, până se ajunge la bucuria deplină, care este în ceruri. De asemenea, Sfântul Apostol Pavel, în *Epistola către Galateni*, vorbește despre „roada Duhului”, arătând din ce constă ea. Și aici găsim un urcuș duhovnicesc, care începe cu „înfrânarea poftelor” și sfârșește cu „pacea, bucuria, dragostea” (*Galateni* V, 22–23). Deci, aceasta ar fi, pe scurt, scara virtuților care urcă sufletul până la desăvârșire, până la unirea tainică cu Dumnezeu.

Sfinții Apostoli, marii dascăli ai rugăciunii, învață că ea nu este niciodată singură, ci însoțită de totalitatea virtuților. Apostolul Pavel, în *Epistola către Efeseni* îl aseamănă pe creștinul care roagă cu un ostaș înarmat pentru război (*Efeseni* VI, 13), fiind îmbrăcat cu următoarele virtuți: adevărul – care încinge coapsele; dreptatea – care este ca o platoșă; bine-vestirea păcii – încălțăminte; credința – pavăza; nădejdea – coiful; Cuvântul lui Dumnezeu – sabia (*Efeseni* VI, 14–17). Fiind îmbrăcat cu toate acestea, îl așa-

ză pe creștin în rugăciune, zicând: faceți în toată vremea, cu duhul, tot felul de rugăciuni și cereri (*Efesenii* VI, 18). Același Apostol îndeamnă, zicând: „îmbrăcați-vă întru milostivirile îndurărilor, întru bunătate, întru smerita cugetare, întru blândețe, întru îndelunga răbdare, întru iertare, întru dragoste, întru pace, întru înțelepțirea cu Cuvântul lui Dumnezeu” (*Colosenii* III, 12-16). Și după aceea, ca pe o cunună a bunătății, Apostolul așază pe cap rugăciunea, zicând: „Vorbiți între voi în psalmi și în laude și în cântări duhovnicești, lăudând și cântând Domnului, în inimile voastre” (*Efesenii* V, 19).

Din învățăturile Sfântului Ierarh Dimitrie al Rostovului, aflăm ce virtuți trebuie să înconjoare rugăciunea. Iată ce spune marele ierarh: Când omul se trezește din somn, prima rugăciune să o îndrepte către Dumnezeu; să-l mulțumească că l-a sculat din somn; să pună început bun; să nu risipească vremea în deșert, în afara lucrărilor de care este nevoie; toate faptele, cuvintele și gândurile sale să le aibă îndreptate către Dumnezeu; să caute cu ochii săi lăuntrici spre Dumnezeu. Blândețea să fie unită cu lauda și smerenia împreună cu cinstea. Cuvântul să fie lin, smerit, cinstit și folositor, iar tăcerea să socotească cuvintele pe care trebuie să le rostească. Cuvântul deșert și putred nicidecum să nu iasă din gura sa; râsul să fie numai zâmbet. De iuțime și de înfierbântare să se păzească, iar în mânie să fie cumpătat. La mâncare și băutură, să păzească înfrânarea. În toate să fie îngăduitor, și Dumnezeu îl va ferici, precum și oamenii îl vor lăuda. Moartea este sfârșitul a toate, pentru care se cuvine ca omul să se roage pururea.

Într-adevăr, pentru ca rugăciunea să aibă efectul dorit, se impune îndeplinirea a trei condiții: intensitate, concentrare și perseverență, pentru că rugăciunea implică mentalul, ceea ce înseamnă că reușim să ne controlăm încât să nu mai fugă gândurile, dar în același timp se reduce foarte mult și numărul lor.

Spre deosebire de mireni, călugării au datorie specială față de Dumnezeu, de Biserică și de lume, care constă în rugăciunea neîncetată. Față de Dumnezeu, trebuie să-L laude, să-L mulțumească și să-L ceară milă, pace și iertare pentru oameni; față de Biserică, au marea datorie de a apăra până la jertfă dreapta credință ortodoxă, de a menține neștirbite sfintele slujbe de zi și de noapte, și mai ales Sfânta Liturghie, nădejdea mântuirii noastre, iar față de lume și de oameni, călugării au datoria să se roage neîncetat lui Dumnezeu pentru mântuirea lor, să-i călăuzească și să-i mângâie prin cuvinte de învățătură duhovnicească, după cuvântul Domnului care zice: „Mângâiați, mângâiați pe poporul Meu” (*Isaia* XL, 1).

Călugării, care se roagă în izolare, au totdeauna emoții pozitive și armonioase, transmițând această stare și celor cu care intră în comuniune. Sfântul Nil Sinaitul spune că: „mama tuturor virtuților este rugăciunea.

Nu doar că poate să curățească și să hrănească, ci și să lumineze, fiind în stare să se prefacă precum un soare pentru cel care se roagă sincer.

Referitor la virtuțile care „trebuie să înconjoare rugăciunea”, Sfântul Macarie Egipteanul spune că „roadele rugăciunii sunt: simplitatea, dragostea, curăția, stăruința, nerăutatea”, iar pentru Sfântul Grigorie de Nyssa: „urmarea rugăciunii e că noi rămânem cu Dumnezeu, iar cel ce este cu Dumnezeu, acela este departe de toate cele împotrivoare”. De asemenea, în acest sens, Sfântul Ioan Gură de Aur învață că: „Sufletul nostru dintru păcat și nepăsare se întărește și se face precum piatra. Pentru aceasta, ne este de trebuință multă trudă ca să înmuiem întăritura lui. Iar aceasta o putem face mai cu seamă prin rugăciune”, iar Sfântul Nil Sinaitul, că: „fiecare om are nevoie zilnic de curăția prin rugăciune, căci rugăciunea spală toată necurăția noastră”.

Înviorarea credinței și a nădejzii, ca virtuți teologice, reprezintă un alt dar al rugăciunii, care se petrece atât în cel care se roagă, precum și în cei pentru care este săvârșită rugăciunea. Virtuțile acestea sunt necesare nu numai pentru viața pământească a credinciosului, ci și pentru viața veșnică la care este chemat fiecare om. Ele se transformă în punți de înălțare și comuniune spre Dumnezeu și cu El, într-un adevărat și permanent dialog, care transfigurează timpul și spațiul și deschid porțile veșniciei.

Ce fapte bune aduc în inimă smerenia și blândețea lui Hristos? Sfântul Ioan Scărarul, luând aminte la cuvintele Domnului: „învățați-vă de la Mine, că sunt blând și smerit cu inima, și veți avea odihnă sufletelor voastre” (*Matei* XI, 29), spune, comentând: „A zis Domnul: învățați-vă, nu de la om, nu de la înger, nu din carte, ci de la Mine, adică din lucrarea Mea cea din voi...”. Din aceasta înțelegem, că „smerenia Domnului din credincioși este de la însuși Hristos”. Noi învățăm de la El să dorim și să căutăm smerenia și blândețea, dar n-o realizăm noi înșine, ci Dumnezeu o realizează în noi.

Care este legătura duhovnicească între rugăciune și credință? Rugăciunea se naște din credința în Dumnezeu, sau credința sporește prin rugăciune? Cel credincios se roagă. Cel ce se roagă înaintează în credința în Dumnezeu. Dacă luăm aminte la faptul că cel necredincios nu se roagă lui Dumnezeu, putem afirma că prin credința în Dumnezeu se naște rugăciunea. Dacă luăm în considerație faptul că cel ce se roagă înaintează în rugăciune și în credință, putem face afirmația că rugăciunea sporește credința. La drept vorbind, între rugăciune și credință este o condiționare reciprocă.

10. *Mântuitorul Hristos devine și model al rugăciunii pentru ceilalți: „Eu pentru aceștia Mă rog; Sfințește-i pe ei întru adevărul Tău; cuvântul Tău este adevărul... Dar nu numai pentru aceștia Mă rog, ci și pentru cei ce vor crede în Mine, prin cuvântul lor... Ca toți să fie una, după cum Tu, Părinte, întru Mine și Eu întru Tine, așa și aceștia în Noi să fie una, ca lumea să creadă că Tu M-ai trimis” (Ioan XVII, 9–24). Suntem pe de o parte cei ce se așază în mijlocirile sfinților și, totodată, avem responsabilitatea de a ne ruga pentru ceilalți. Împlinește Dumnezeu cererile apropiatilor prin rugăciunile noastre?*

Majoritatea rugăciunilor făcute sunt pentru sine, dar există și rugăciuni care sunt făcute pentru alții. Sfânta Scriptură ne arată că Isaac s-a rugat pentru Rebeca, femeia sa care era stearpă, iar Dumnezeu i-a ascultat rugăciunea și Rebeca a rămas însărcinată. (*Facerea* XXV, 21). Moise s-a rugat pentru popor în multe rânduri: împotriva unor șerpi veninoși (*Numerii* XXI, 7–9), pentru iertarea idolatriei în care căzuse poporul lui Israel când a făcut un vițel turnat (*Deuteronomul* IX, 18–21). Iov s-a rugat pentru prietenii săi (*Iov* XLII, 10). Iisus s-a rugat pentru Petru ca să nu piară credința lui (*Luca* XXII, 32). Apostolul Iacob învață că cei bolnavi trebuie să cheme preoții Bisericii să se roage pentru ei și să-i ungă cu untdelemn în numele Domnului și se vor vindeca de boli, iar păcatele lor vor fi iertate. Mare putere are rugăciunea celui drept, adaugă apostolul Iacob (*Iacob* V, 16). Mântuitorul ne îndeamnă să ne rugăm pentru cei ce ne vatămă sau ne prigonesc (*Matei* V, 44). Rugăciunile neconținute ale Bisericii au făcut ca Dumnezeu să trimită un înger să-l elibereze pe Petru din închisoare (*Faptele Apostolilor* XII, 5–11).

Mulți oameni, care au avut succes în viață, s-au orientat după anumite personalități,

care le-a fost model prin exemplu lor pozitiv; au privit la viața și trecutul lor, învățând din experiența pe care aceia au făcut-o. Cine și-a ales un model, acela a învățat cum să reușească, pentru că persoana respectivă sfătuiește și încurajează că merită o luptă perseverentă, ca bucuria să fie deplină în urma rezultatul final.

În concluzie, alegerea unui model potrivit este un lucru mai mult decât important pentru fiecare; el poate ajuta mult, având o influență pozitivă, chiar dacă nu se observă aceasta de la început.

Referindu-ne la rugăciune, ea are un mare rol în viața fiecărui credincios, pentru că îl ridică la înălțimea unui adevărat dialog cu Dumnezeu. Prin rugăciune, credinciosul stă de vorbă cu Însuși Dumnezeu, se deschide Lui și Îl primește în altarul sufletului său, pentru ca acolo să aibă loc adevărata întâlnire de taină. De aceea, rugăciunea a fost înțeleasă mereu ca respirație a sufletului, ca hrană, putere și lumină a acestuia; fără rugăciune viața omului devine fără gust și searbădă, fără profunzime, fără prospețime spirituală, transformându-se într-un adevărat deșert duhovnicesc.

Pentru creștin, modelul rugăciunii desăvârșite este Însuși Iisus Hristos. Înainte de Sfintele Sale Patimi, Mântuitorul Hristos S-a retras în Grădina Ghetsimani, unde s-a rugat pentru Sine, pentru Apostoli și pentru toți credincioșii, incluzând tot neamul omenesc, potrivit cuvintelor Sale: „Eu pentru aceștia Mă rog; Sfințește-i pe ei întru adevărul Tău; cuvântul Tău este adevărul... Dar nu numai pentru aceștia Mă rog, ci și pentru cei ce vor crede în Mine, prin cuvântul lor... Ca toți să fie una, după cum Tu, Părinte, întru Mine și Eu întru Tine, așa și aceștia în Noi să fie una, ca lumea să creadă că Tu M-ai trimis” (*Ioan* XVII, 9–24).

Iisus s-a retras ca să se roage; la fel ne învăță și pe noi, zicând: „Tu însă, când te rogi,

intră în camera ta și, închizând ușa ta, roagă-te Tatălui tău Care este în ascuns“ (Matei VI, 6). În spiritualitatea ortodoxă, prin camera sufletului se înțelege trupul, iar ușa simbolizează cele cinci simțuri trupești. Sufletul intră în camera sa, atunci când mintea nu rătăcește după treburi sau lucruri deșarte. În timpul rugăciunii, mintea trebuie să se îndepărteze de orice împătımire lumească, ca prin rugăciunea tainică a minții să se unească cu Dumnezeu.

...rugăciunea a fost înțeleasă mereu
ca respirație a sufletului, ca hrană,
putere și lumină a acestuia; fără rugă-
ciune viața omului devine fără gust
și searbădă, fără profunzime,
fără prosperitate spirituală... ❀

Cel mai desăvârșit model de rugăciune este „Tatăl nostru” sau Rugăciunea Domnească. Originea ei este dumnezeiască, fiind alcătuită de Însuși Mântuitorul Hristos, la rugămintea unuia dintre Apostoli care l-a zis: „Doamne, învață-ne și pe noi să ne rugăm” (Luca XI, 1). Deci, când zicem această rugăciune, rostim înseși cuvintele Mântuitorului Hristos.

Puterea acestei rugăciunii constă în faptul că prin ea ne rugăm împreună cu Iisus Hristos, cu înseși cuvintele Sale. „Dumnezeu singur a putut să învețe cum ar vrea să fie rugat”. Într-adevăr, acestei rugăciuni i se potrivește cel mai bine cuvântul Domnului: „orice veți cere de la Tatăl întru numele Meu, vă va da vouă” (Ioan XVI, 23).

Rugăciunea *Tatăl nostru* este alcătuită din trei părți: chemare, cereri și încheiere. Chemarea este: „Tatăl nostru, Care ești în ceruri”, care ne așază în adevărata stare de rugăciune; ne înalță mintea la Dumnezeu și ne întărește încrederea în El, ca Tată, ca „Părinte” (Romani VII, 15). Partea a doua cuprinde șapte cereri, precum și darurile Sfântului Duh sunt șapte (Isaia XI, 3; Romani XII, 6). A treia parte este încheierea: „Că a Ta este împărăția și puterea și slava în veci. Amin”.

Rugăciunea *Tatăl nostru* are cereri pentru toate trebuințele sufletești și trupești; deci pentru toate bunătățile cerești și pământești. Toate câte le cerem în rugăciunile noastre se află cuprinse în ea. De veți străbate toate rugăciunile, zice Fericitul Augustin, nu veți afla nimic care să nu fie cuprins în Rugăciunea Domnească.

Așezat astfel în mijlocirile sfinților, credinciosul are responsabilitatea să se roage și pentru ceilalți. Chiar dacă pomenește pe cineva, care este departe și nu știe că este pomenit, devine în comuniune cu cel care este pomenit, iar Dumnezeu, pentru această rugăciune, îl ajută pe el, iar cel care se roagă conștient și vrea să devină împlinitor al poruncilor date de Dumnezeu, devine un mântuitor. Cine pomenește pe aproapele, îl ajută Dumnezeu, pentru că a auzit rugăciunea. În acest sens, Cuviosul Paisie Aghioritul, vorbind despre rugăciune, spune că „rugăciunea pentru aproapele aduce har și celui care se roagă, și celui pentru care se roagă”. Când

omul se roagă pentru aproapele cu dragoste și cu smerenie, se nevoiește, având simțirea păcătoșeniei sale, Dumnezeu nu-l părăsește, ci îl ajută și pe el și pe ceilalți. Dacă rugăciunea se va face cu durere, știți ce putere va avea? Vă veți ruga pentru problemele lumii și toți oamenii care în acea vreme vor cere ajutor de la Dumnezeu și se vor afla pe aceeași frecvență, vor primi ajutorul Său. Eu simt sufletele care se roagă; simt rugăciunea lor ca niște valuri-valuri de putere. De multe ori îmi dau seama și de ceasul în care un bolnav a făcut rugăciune și s-a folosit.

Rugăciunea o simte credinciosul atunci când se așază pe sine însuși în locul celui pentru care se roagă. Când se pune în locul bolnavilor sau al celor adormiți, îl va ajuta să se roage cu durere. Durerea coboară în inimă, iar atunci rugăciunea se face din inimă. Când iese din sine și face din durerea celorlalți durerea sa personală, atunci află pacea și primește și răsplată de la Dumnezeu, și poate ajuta și pe aproapele.

II. Rugăciunea este, așadar, comuniunea continuă cu Dumnezeu și cu semenii...

Într-adevăr, Sfinții Părinți ne învață că rugăciunea credinciosului este comuniunea neîncetată cu Dumnezeu și cu semenii, la care trebuie să fie cu mare atenție. Când se află în biserică la slujbe, sau când citește rugăciunile de dimineață și de seară, trebuie să fie atenți să nu devină o formalitate, căci fiecare cuvânt este un mărgăritar de mult preț.

Prin rugăciune, creștinul trebuie să-L cheme pe Dumnezeu în cele mai obișnuite clipe ale vieții sale, ca, pe de o parte, să sfințească timpul, clipa și lucrurile sale zilnice, iar pe de altă parte, să facă din orice moment prielnic, un prilej de rugăciune. Din această cauză, cărțile bisericești, în special Molitfelnicul și Agheasmatarul, folosite de preot, cuprind rugăciuni de binecuvântare pentru toate cele ce privesc viața omului: casele, călătoria, câmpul, secerișul etc.

Sfântul Ioan Carpatinul spune că precum unirea cu focul face fierul cu neputință de pipăit, așa rugăciunile dese fac mintea mai puternică în războiul împotriva vrăjmașilor care se silesc cu toată puterea să ne insuflă o anumită neplăcere pentru stăruirea în rugăciune, știind-o pe aceasta minții apărătoare, iar lor vătămătoare. Din rugăciunea curată, izvorăsc virtuți ca: înțelegerea, blândețea, dragostea, înfrânarea, ajutorul, care vin numai de la Dumnezeu, deodată cu mângâierea, iar frumusețea dobândirii acestora stă în aceea că mintea are pururea o dorință nesăturată după întâlnirea cu Dumnezeu.

În gândirea Sfinților Părinți, rugăciunea este vorbirea minții cu Dumnezeu, hrană și curățire a minții, zid sigur, portar al virtuților, omo-

râre a patimilor, întărire a sufletului, vedere a celor nevăzute, încredințare a celor dorite, ipostas al celor nădăjduite, îndemn la virtuți, vlăstarul blândității și al lipsei de mânia, rodul bucuriei și al mulțumirii, alungarea întristării și a descurajării, legătura gândurilor și înțelegerea supremă a minții, urcușul minții spre Dumnezeu și lepădarea de toate pentru dobândirea a toate. Ea este cunoștință a lui Dumnezeu, pecetea și bucuria lui Hristos, arvuna Duhului Sfânt, mișcare îngerească și puterea celor netrupești, propovăduirea apostolilor, lucrarea credinței și încredințarea inimii, nădejde de mântuire, securea care taie deznădejdea, dovedirea nădejdi, semn de curăție și simbol al sfințeniei, baia curăției și arătarea botezului, veselia sufletului și semn al împăcării, raza soarelui minții și luceafăr al inimii, întărirea creștinismului, lucru al pustnicilor și petrecerea sihaștrilor, arătarea împăcării cu Dumnezeu și unirea omului cu Dumnezeu, puterea susținătoare a lumii, maica lacrimilor și totodată fiica lor, punte împotriva ispitelor, peretele din mijloc împotriva necazurilor, zdrobirea războaielor, veselia viitoare, izvorul virtuților, pricinuitoarea darurilor, propășirea

nevăzută, descoperirea celor viitoare, judecata și scaunul de judecată a lui Hristos, înainte de scaunul judecății viitoare.

Dacă rugătorul pomenește pe cineva care este departe, acela nu are cum să știe că este pominit, dar cel care se roagă este în comuniune cu el. Dumnezeu, pentru această rugăciune, îl ajută pe el. Foarte interesantă este relatarea Sfântului Grigorie Dialogul (540–604) care, văzând mulțimea faptelor bune săvârșite de împăratul Traian (98–117) s-a rugat lui Dumnezeu ca să-l ierte pe Traian. Sfântul Grigorie a trăit în secolul al VI-lea și a intrat într-un dialog cu Cerul, de unde a auzit un glas zicând:

„Dumnezeu ți-a auzit rugăciunea, dar mai mult să nu te rogi pentru păgâni”. Sfântul Grigorie Dialogul a intrat într-un dialog cu Cel Ce mântuiește și i-a dat puțința lui Traian să fie și el în Împărăția celor mântuiți.

Cine se roagă pentru cei adormiți în Domnul, arată că îi iubește și după moarte, iar sufletul lor nemuritor simte această iubire. Pomenirea celor adormiți este un act de nădejde. Lumânările aprinse pe mormintele lor sunt ale credinței și nădejdi creștine că sufletul omului este nemuritor, iar trupul său va învia la cea de a doua venire a Domnului nostru Iisus Hristos.

Biserica se roagă deopotrivă pentru vii și pentru morți. Scopul Bisericii este de a-l sfinți pe om, de a-l face vrednic să participe la fericirea veșnică. Ea se îngrijește de mântuirea tuturor membrilor săi deopotrivă, vii sau

Pomenirea celor adormiți este un act de nădejde. Lumânările aprinse pe mormintele lor sunt ale credinței și nădejdi creștine că sufletul omului este nemuritor, iar trupul său va învia la cea de a doua venire a Domnului nostru Iisus Hristos. ✠

Biserica se roagă deopotrivă pentru vii și pentru morți. Scopul Bisericii este de a-l sfinți pe om, de a-l face vrednic să participe la fericirea veșnică. ✠

morți. Sfântul Ioan Gură de Aur zice că rugăciunile pentru morți sunt un obicei apostolic și o instituție a Sfântului Duh. Această învățătură este strâns legată cu Liturgia Sfântului Vasile cel Mare și a Sfântului Ioan Gură de Aur; în timpul fiecăreia dintre ele, Biserica se roagă de trei ori pentru cei răposați. O dată se roagă la proscomidie, a doua oară, după citirea Evangheliei, anunțând noutatea prea fericită a mântuirii tuturor celor ce cred în Iisus Hristos și iertarea generală a păcatelor prin mijlocirea Sa; a treia oară, după binecuvântarea Sfintelor Taine.

Rugăciunea neîntreruptă constă în a avea mintea alipită de Dumnezeu, în a depinde și a te încrede pururea în El. Cine a ajuns în vremea rugăciunii să nu-și mai tulbure mintea cu nimic din cele ale lumii, se află în hotarele nepătimirii, deoarece starea cea mai înaltă a rugăciunii este aceea în care mintea a ajuns în afară de trup și de lume și a devenit cu totul imaterială și fără formă.

Atunci când a fost întrebat de unul dintre frați, cum te poți ruga neîncetat de vreme ce sunt atâtea lucruri care trebuie făcute, Sfântul Maxim Mărturisitorul răspunde următoarele: „Dumnezeiasca Scriptură nu poruncește nimic din cele cu neputință, căci și apostolul cânta, citea și slujea, și totuși se ruga neîncetat. Rugăciunea neîntreruptă stă în a avea mintea alipită de Dumnezeu cu evlavie multă și cu dor și a atârna pururi cu nădejdea de El și a te încrede în El în toate, orice ai face și ți s-ar întâmpla. Aflându-se în această dispoziție, apostolul zicea: „Cine ne va despărți pe noi de dragostea lui Hristos? Necazul sau strâmtorarea?”, iar după puțin: „Sunt încredințat că nici moartea, nici viața, nici îngerii”. Sau iarăși: „În toate obijduiți, dar nu striviți, în mare cumpănă, dar nu deznădăjduiți, prigoniți, dar nu năpăstuiți, trântiți jos, dar nu nimiciți. Totdeauna purtăm în trup moartea Domnului Iisus, ca și viața lui Iisus să se arate în trupul nostru muritor”. În astfel de dispoziție aflându-se apostolul, neîncetat se ruga. Căci, în toate cele ce făcea și i se întâmpla, atârna cu nădejdea de Dumnezeu. De aceea, toți sfinții când se aflau în necazuri se rugau neîncetat, ca să dobândească aptitudinea dragostei. Și de aceea zicea apostolul: „Deci cu dulceață mă voi lăuda întru neputințele mele, ca să locuiesc întru mine puterea lui Hristos”. Iar mai departe: „Când sunt slab, atunci sunt tare”. „Dar vai nouă, netrebnicilor, că am părăsit calea Sfinților Părinți și de aceea suntem pustii de orice rod duhovnicesc” („Cuvânt ascetic”, în *Filocalia*, vol. II, p. 34). Rugăciunea neîncetată constă în a fi pururea cu Dumnezeu în tot ceea ce facem, chiar dacă nu rostim Rugăciunea inimii. Nu rugăciunea inimii înseamnă rugăciune neîncetată, ci dorința de a-l plăcea lui Dumnezeu în toate. Rugăciunea lui Iisus este, însă, o cale minunată de vorbire cu Dumnezeu în puține cuvinte.

Rugăciunea neîncetată este aceea care nu se isprăvește din suflet niciodată. Ea nu se arată privitorilor în întinderea mâinilor sau în înfățiș-

Taina rugăciunii nu se săvârșește în vreme și în loc hotărât, ci înseamnă mișcarea neconținută a minții în jurul lui Dumnezeu; fapta ei stă în învârtirea sufletului în jurul lucrurilor dumnezeiești, iar sfârșitul ei este lipirea cugetării de Dumnezeu și înălțarea la un singur duh cu El. ✠

șarea trupului și în sunetul limbii, ci se face cunoscută celor ce știu să înțeleagă, în meditația cugetării, în lucrarea minții și în pomenirea lui Dumnezeu cu umilință stăruitoare. Taina rugăciunii nu se săvârșește în vreme și în loc hotărât, ci înseamnă mișcarea neconținută a minții în jurul lui Dumnezeu; fapta ei stă în învârtirea sufletului în jurul lucrurilor dumnezeiești, iar sfârșitul ei este lipirea cugetării de Dumnezeu și înălțarea la un singur duh cu El.

Dacă rugăciunea nu este împodobită de smerita cugetare, simplitate și bunătate, rugăciunea aceasta, sau mai bine zis păruta rugăciune, prea puțin poate folosi. Pentru că, dacă nu vedem în noi roadele dragostei, ale păcii, bucuriei, simplității, smeritei cugetări, blândeții, nevinovăției, credinței, îndelungii-răbdări, înseamnă că răbdăm ostenele fără de nici un folos, căci ostenele primim să le răbdăm pentru folosul roadelor. Deci, dacă nu se află în noi roadele celor de mai sus, fără îndoială că este de prisos lucrarea. Unii ca aceștia nu se deosebesc întru nimic de fecioarele cele bune, care pentru că nu au avut în inimi untdelemnul duhovnicesc, care este lucrarea virtuților prin Duhul, au fost numite bune și au fost lăsate afară de camera de nuntă a Împăratului, neprimind nimic pentru osteneala fecioriei. Petrecând un singur ceas la rugăciune, gândurile omului sunt duse spre lucruri nemărginite și necuprinse, încât în acel ceas omului îi vine să plece cu sufletul deodată cu rugăciunea.

12. Ce trebuie să facem pentru ca rugăciunea noastră să fie bineplăcută și primită de Dumnezeu?

Pentru ca rugăciunea noastră să fie bineplăcută și primită de Dumnezeu, trebuie să fie făcută în numele Mântuitorului Hristos, adică să cerem ce vrea și El, cum zice: „Adevărat, adevărat grăiesc vouă: orice veți cere de la Tatăl întru numele Meu, va da vouă” (Ioan XVI, 23). Și Mântuitorul vrea tot ce sporește mărirea Tatălui și mântuirea sufleteilor noastre. Deci, cine cere acestea, se roagă în numele lui Iisus Hristos. Prin „Rugăciunea Domnească” cerem numai ce vrea Hristos și, cum El Însuși este Acela Care ne-a dat această rugăciune, când rostim „Tatăl nostru” înseamnă că ne rugăm în numele lui Iisus Hristos. Dacă cerem însă bogăție, moartea vrăjmașului, câștigare la jocurile de noroc, slavă deșartă, adică „dacă cerem ce este primejdios sufletului, nu ne rugăm în numele lui Iisus Hristos”, zice Fericitul Augustin, în Cuvântarea despre rugăciune.

Cine se roagă cu nepăsare ori cu mintea împrăștiată nu are niciun folos de rugăciune. Sfântul Ciprian întreabă: „Cum puteți pretinde ca Dumnezeu să ia aminte la rugăciunea voastră, dacă voi înșivă nu luați aminte la rugăciune?”. Cine se roagă rău și totuși nădăjduiește să fie auzit, este ca cel care seamănă neghină și vrea să recolteze grâu curat. Cu toate acestea, să nu socotiți că rugăciunea este făcută rău, atunci când nu simțiți o mișcare deosebită a inimii; adică nu simțiți în timpul ei o mângâiere aleasă și o bucurie mai presus de fire; o asemenea simțire este un dar deosebit, la care nu toți pot ajunge. De asemenea, nu trebuie considerată rugăciunea ca fiind rea, când simți uneori o uscăciune, întrucât aceasta este o ispită, o neplăcere, un necaz; iar cel ce rabdă necazurile cu bărbăție și cu îndrăzneală va ajunge la bucurie, zice Evagrie Monahul.

Rugăciunea făcută cu evlavie cere o oarecare pregătire, o supraveghere a simțurilor și o ținută potrivită a trupului. Dacă Moise, voind să se apropie de Rugul cel aprins, n-a putut să se apropie de el până ce nu și-a lepădat încălțăminte (Ieșirea III, 5), în acest sens, Evagrie Monahul zice: „De ce să nu te dezlegi și tu, de orice cuget pătimas, dacă vrei să vezi pe Cel mai presus de fire și înțelegere și să vorbești cu El?”.

Mai precis, înainte de rugăciune pregătește-te: „Stai puțin, în tăcere, până ce se vor liniști toate simțurile tale și apoi faci trei închinăciuni până la pământ și așa începe rugăciunea”. Cu alte cuvinte, înainte de a începe rugăciunea, alungă toate grijile din inimă, din această biserică a rugăciunii, așa cum Hristos a alungat pe negustori din Templul Domnului (Luca XIX, 45). Lasă pentru un sfert de ora necazul tău în grija Părintelui Ceresc, că El ți-l va ușura, ori poate chiar îl va înlătura cu totul, cum zice Evagrie Monahul: „Așadar, să-l lăsăm Lui toate

cele ce ne privesc, și ne va fi bine. Căci Cel ce e bun e negreșit Dătătorul darurilor bune”.

Același Evagrie Monahul îndeamnă ca rugăciunea să fie făcută cu stăruință; adică să nu slăbim în ea, chiar dacă nu suntem auziți curând; „dacă nu ai primit încă darul rugăciunii sau al cântării de psalmi, stăruie cu putere și-l vei primi; prin urmare nu te descuraja, dacă nu l-ai primit”. De asemenea, Sfântul Ioan Gură de Aur zice să facem precum copiii care nu conținesc din strigăt până ce nu dobândesc ce doresc; „oamenii se supără când sunt grămădiți cu cereri, Dumnezeu însă iubeste pe cel ce stăruie”, cum spune Iisus în Pilda judecătorului nedrept care, supărat de stăruința femeii care-i cerea dreptate, până la urmă, ca să scape de ea, i-a făcut dreptate (Luca XVIII, 2–7).

Sfântul Ioan Casian îndeamnă ca la rugăciune să ne ferim de orice ținută nepotrivită cu această sfântă lucrare. Negreșit, un bolnav sau un om prea obosit poate sta cum îi vine mai la îndemână, dar cine e sănătos și odihnit să ia aminte, să stea cu cuviință. E bine să facem rugăciunea în picioare, dacă cumva în genunchi suntem atrași la somn – nevoie care bântuie și pe Părinții din pustie. Marii dascăli ai rugăciunii ne sfătuiesc îndeosebi la rugăciunea în picioare, însoțită de metanii dese.

Rugăciunea să fie făcută cu inima curată, adică liberă de păcatul de moarte, sau cel puțin cuprinsă de dorința sinceră de pocăință. Inima curată înseamnă a fi liber nu numai de orice legătură păcătoasă, ci și de orice dragoste pentru tot ce nu e plăcut lui Dumnezeu. Cel ce nu are inima curată nu are destulă putere să-și ridice gândul la Dumnezeu; pentru că îndată ce începe să se roage îi năvălesc în gând închipuirile păcătoase și îi încătușează mintea. „Știm că pe păcătoși Dumnezeu nu-i ascultă” (Ioan IX, 31), dar și un păcătos poate nă-

dăjdui să fie auzit de Dumnezeu, dacă se căiește cu tot dinadinsul de greșelile sale (*Luca XVIII, 13*).

Ce trebuie făcut ca omul să fie ascultat de Dumnezeu? Iată o întrebare la care foarte numeroși oameni ar dori să aibă un răspuns. De multe ori se găsesc în situații la care li se pare că nu au soluții. Poate fi vorba despre o boală sau despre o pagubă, o îndoială de credință, un examen, o călătorie, o lipsă, o situație conflictuală cu cineva, sau dependență față de un viciu, precum și altele.

Într-o astfel de situație, nu este păcat ca omul să caute să se elibereze, să se străduiască prin toate mijloacele admise să ajungă la o soluție acceptabilă. Din nefericire, nu întotdeauna se întâmplă așa, iar omul se întreabă: oare de ce? Motivele pot fi de multe feluri; probabil nu are o rugăciune bună, sau nu vrea Dumnezeu să-l asculte imediat, fiind departe de a se învrednici de mila divină. Alteori, omul poate fi nevinovat, dar este victima unor păcate săvârșite de înaintașii săi. În tot cazul, omul vrea ca Dumnezeu să-l asculte și, de cele mai multe ori, cât se poate de repede. Atunci, întrebarea este: „Ce trebuie făcut ca Dumnezeu să-l asculte?”. Sfântul Apostol Pavel zice: „Cel ce se apropie de Dumnezeu trebuie să creadă că El există și că răsplătitor Se face celor ce-L caută” (*Evrei XI, 6*). Iată, în primul rând, necesitatea credinței că Dumnezeu există, și apoi că El vrea și poate să vină în ajutorul nostru.

Mărturisirea ortodoxă învață „să ne rugăm cu mintea întreagă și cu evlavie”, adică să ne gândim numai la Dumnezeu. Rugăciunea făcută cu mintea întreagă înseamnă gând neîmpărțit, cuget nerisipit în timpul rugăciunii. Dacă rugăciunea este „vorbirea minții cu Dumnezeu”, cum zice Evagrie Monahul, atunci se cuvine ca la rugăciune să ne adunăm toată luarea aminte; tot gândul nostru să-l îndreptăm numai la Dumnezeu; se cuvine să lepădăm din minte toată grija cea lumească și să cugetăm numai la Dumnezeu. Deci să nu cinstim pe Dumnezeu numai cu buzele, iar gândul să fie risipit la cele lumești.

13. Cum îi ajută rugăciunea pe cei plecați dintre noi?

Sfânta noastră Biserică a rânduit ca, după plecarea credincioșilor din lumea aceasta să se săvârșească rugăciuni de pomenire pentru ei. Aceasta este o rânduială foarte veche. Potrivit Sfintei Scripturi și Tradiției bisericești, cei vii au datoria să se roage pentru toți care au plecat în lumea veșniciei. Despre acest adevăr, există o serie de mărturii.

Astfel, Vechiul Testament ne oferă o serie de dovezi. Cu toate că textele vetero-testamentare nu sunt întotdeauna clare în această privință, totuși, ele oferă suficiente argumente despre grija pe care poporul ales a avut-o

pentru morții săi, prin pomenirea cu respect a numelor, prin rugăciunile și jertfele aduse pentru ei în diferite împrejurări. Spre pildă, vedem pe regele David și pe poporul care era cu el, că au plâns și s-au tânguit, și au postit până seara după Saul și după Ionatan, după poporul Domnului și după casa lui Israel, care căzuse de sabie (II *Regi* I, 12). Recunoscând folosul rugăciunii pentru cei morți, Tobit îl îndeamnă pe fiul său să fie darnic cu pâinea și cu vinul la mormântul celor drepți! (*Tobit* IV, 17). De existența vieții de dincolo de mormânt, precum și de necesitatea de a veni în ajutorul celor morți, era pe deplin convins și Isus fiul lui Sirah, care sfătuiește să se facă milostenie nu numai pentru cei vii, ci și pentru cei răposați: „Dărnicia ta să atingă pe toți cei în viață și chiar morților fă-le parte de dărnicia ta” (*Sirah* VII, 35). Aceste texte arată faptul că milostenia pentru cei morți era o practică întâlnită în rândul evreilor, fiind plasată în rândul faptelor bune.

Mărturiile Noului Testament sunt și mai concludente cu privire la rugăciunea pentru cei plecați dintre noi. Rolul acordat sufletului a făcut ca grija pentru el să devină una dintre componentele de frunte ale pietății creștine și să se exprime în forme din ce în ce mai bogate și mai variate. Prin venirea în lume a Domnului Hristos, El a înființat Biserica Sa, din care fac parte toți creștinii, atât cei vii, cât și cei morți: „căci dacă trăim, și dacă murim, ai Domnului suntem. Căci pentru aceasta a murit și a înviat Hristos, ca să stăpânească și peste morți și peste vii”, spune Sfântul Apostol Pavel (*Romani* XIV, 8–9).

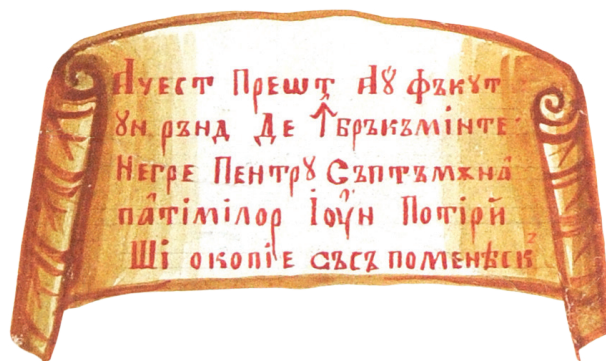
Iubirea este temeiul rugăciunii, în general, și al rugăciunii pentru cei morți, în special. Grija izvorâtă din iubire, a celor vii pentru starea sufletelor pe care le iubesc, dar care sunt despărțite de ei prin moarte, determină, în mod natural, rugăciunea pentru cei adormiți în Domnul. Chiar dacă în Noul Testament nu se spune în mod direct să ne rugăm pentru cei morți, întrucât ni se spune că avem datoria de a ne ruga pentru toți oamenii, înseamnă că avem datoria de a ne ruga și pentru cei răposați. Astfel, Sfântul Apostol Pavel, în Epistola către Timotei, ne spune: „vă îndemn deci, înaintea de toate, să faceți cereri, rugăciuni, mijlociri, mulțumiri, pentru toți oamenii” (I *Timotei* II, 1).

Un exemplu de rugăciune apare și în Noul Testament. Fără a avea o enunțare explicită a acestei învățături, putem deduce, din acest exemplu, că ea era practică. Este vorba de un text pe care mulți teologi îl înțeleg ca un exemplu de rugăciune pentru morți. În II *Timotei* I, 16–18, găsim această rugăciune a Apostolului Pavel: „Domnul să aibă milă de casa lui Onisifor, căci de multe ori m-a însuflețit și de lanțurile mele nu s-a rușinat... Să-i dea Domnul ca, în ziua aceea, el să afle milă de la Domnul”. De aici, se pot face următoarele constatări: Pavel cere să se transmită urări de sănătate unor persoane, dar, în cazul lui Onisifor, urările sunt făcute casei,

familiei lui. În timp ce urările pentru diferite persoane se referă la starea prezentă (sănătate!), pentru Onisifor rugăciunea este pentru „ziua aceea”. Putem deduce că Onisifor nu mai era în această viață, în momentul scrierii epistolei. Altfel, de ce le-ar ura Pavel sănătate Priscilei, lui Acvila și familiei lui Onisifor (IV, 19), dar nu și lui Onisifor însuși? Fiind trecut în veșnicie, Pavel se roagă pentru îndurarea Domnului pentru el, „în ziua aceea”.

Sfânta Tradiție întărește faptul că obiceiul de a se face rugăciuni pentru cei morți datează de la Sfinții Apostoli. Prima Biserica creștină a fost Biserica din Ierusalim, al cărei Episcop a fost Sfântul Apostol Iacob. În Liturghia sa, Sfântul Iacob se ruga atât pentru cei vii cât și pentru cei morți, cu aceste cuvinte: „Doamne, Dumnezeu duhurilor și al trupurilor, adu-Ți aminte de toți dreptii de care ne-am adus aminte și de (cei) care nu ne-am adus aminte, de la Abel până în ziua cea de astăzi. Dă-le lor odihnă în lăcașurile cerești ale Împărăției Tale, în desfătărilor Raiului, în sânul lui Avraam, al lui Isac și al lui Iacov, sfinții noștri părinți, acolo unde nu este durere, nici întristare, nici suspin, unde strălucește totdeauna lumina feței Tale”.

Necesitatea rugăciunilor pentru cei adormiți, precum și confirmarea că această practică a fost rânduită de Apostoli, sunt exprimate astfel de către Sfântul Ioan Gură de Aur: „Să ne rugăm pentru cei morți, punând și pe alții să se roage și dând săracilor milostenii pentru sufletele lor. Căci nu degeaba s-a rânduit de către Apostoli ca să se facă pomenire la Sfintele și Înfricoșătoarele Taine pentru cei mutați de la noi. Știau că mult le folosește, multă binefacere aduce celor morți. Pentru că atunci întregul popor stă cu mâinile ridicate către Dumnezeu, când clerul întreg se roagă, când înfricoșata Taină stă de față, apoi cum să nu îmblânzim pe Dumnezeu, rugându-L pentru ei?”.

~~Помѣни кульду и жупан хрістѣ~~
ПОМѢНИКУЛЬДУИЖУПАНХРІСТѢ
 НЕПОТЪ ПЪРИНТЕЛѢ ВЛѢДІКѢ КУ ГРИГОРІЕ

*надеи... донорі... сав... рср...
 м... с... м...
 р... с...*

ВІИ:ХРИСТѢ • ІЛИНКА •
ПАВЕЛ • ВЕНЕЦАНА •
ДІАМАНДА • ПАТ
*и... о... н...
 на...*

МОРЕ +

ГРИГОРІЕ АРХІЕРЕУ •
АНΘΙΜ ІЕРОМОНА • ПАНАІКОТ • ПОЛІДОРА •
НИКОЛА • ІАНАКЕ • ПАНАІКОТ • РИГЪЛ •
СІМЕСОНЪ • КАЛОМИРА • ІАНУЛА • ІАНАКЕ • ГЕБГІЕ •
ДІАМАНДИ • АНА • КОСТАДИН • МЪЪМІА • ДУМИТРАНА •
ИЪУНА •

ПОДЪНИКЪ ЛѠСТРОЕ. кареле а да лѠкѠ-
 ПЫАТЪ ЧЕЛѠ. ВІ. минѣ. Т. КЕ. ШИ АУ
 ФЫКЪ ѠСФІТЪ. ШИ ѠСТИХАЮ ДѠТЛАТАБЕ.

СТѠЙКА. ДІАКОН

РАДУЛЬ. ТУДОРА.

НИКОЛА. ЕРЕН

ПАНАИТ. АНКѠ.

АНКѠ. НИКОЛА.

ГОРАНЫ. ТЪНАСІЕ.

МАРІА. (ПРЕФѠ ЕМОНѠ.

ДИЗМАНА.

ИСКРѠ

АРЕЛИНА. ЕРЕН

ШАНОЛЕ.

ТУДОРЬ.

ШАРІКѠ.

МСТПЕ. ЕРЕН

ПРОТЪ. ПРЕДА. МАРТА. СТАНА. ПЪПРѠ.
 ПЕХЛА. ЕРЕН. РОХИ. ПЕРѠ. ПЕРѠ. НИКОЛА.
 КОСТАДІ. ЕМАСЕ. МАТРЕНА.

